

Ο ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ
ΡΗΤΑ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ
ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ

113858

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

1901

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ
(Διήγησις συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς 1770—1836)

ΡΗΤΑ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ
ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΓΓΕΛΟΥ Ν. ΠΕΠΑΚΩΣΤΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

1901

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Α. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ

ΒΙΑΣΠΙΣΤΗΝΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

113858

Τὸ βιβλίον τοῦτο διαιρεῖται εἰς δύο μέρη. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον μέρος περιέχει τὰ ὑπὸ τοῦ Γ. Τερτσέτη γραφέντα ἀπομνημονεύματα τοῦ Κολοκοτρώνη καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ ἰδίου. Τὸ δὲ δεύτερον συνέχισαν αὐτῶν, ζήτᾳ καὶ ἀνέκδοτα τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ Σειρᾶν δημοδῶν ᾠμάτων ἀναφερομένων εἰς τοὺς Κολοκοτρωναίους ἐκ τῆς μεγάλης ἀνεκδότου Συλλογῆς δημοδῶν ᾠμάτων τοῦ καθηγητοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτου.

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ

ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΣΥΜΒΑΝΤΩΝ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΥΛΗΣ
(1770 — 1836)

“Ένας ἀπὸ τὸ Ῥουπάκι πλησίον τοῦ χωρίου Τουρ-
κολέκα ἀφοῦ ἐχάλασε τὸ χωριό του, ἀνεχώρησε καὶ
ἦλθε εἰς τὸ Λιμποβίσι εἰς τὸν πρῶτον τοῦ χωρίου, ἐδῶ
καὶ τριακόντους χρόνους. Αὐτὸς ἐφάνη ἔξυπνος καὶ ὁ
Δημογέροντας τὸν ἔκαμε γαμβρὸν καὶ κληρονόμον τῆς
καταστάσεώς του ὅλης. Ἐλέγετο Τζεργίνης.— μὲ
αὐτὸ τὸ ὄνομα εὐρίσκονται μία ἐξηνταριὰ οἰκογένειαι
εἰς τὴν Μεσσηνίαν.— Αὐτὸς εἶχε κάμη ἕνα ὠραιό-
τατο παιδί καὶ τὸ εἶχε πιάση ἕνας Μπουλούμπασης
Ἀρβανίτης καὶ τὸ ἀλυσόδεσε· ἐλέγετο Δημητράκης.
Οἱ Ἀρβανῖται ὁποῦ τὸν φύλαγαν ἐπηδοῦσαν εἰς τὰς
τρεῖς καὶ ὁ Μπουλούμπασης τοῦ εἶπε, ἂν πηδᾷ νὰ
τοῦ βγάλῃ τὰς ἀλύσους· ὁ Δημητράκης ἀπεκρίθηκε,
ὅτι πηδᾷ καὶ μὲ τὰς ἀλύσους, καὶ ἂν τοὺς περάσῃ νὰ
τὸν ἀφίνῃ ἐλεύθερον· ὁ Ἀρβανίτης τὸν ὑποσχέθη νὰ
τὸν ἐλευθερώσῃ, ἂν προσπεράσῃ τοὺς ἄλλους πηδῶντας,
ἀλλ’ αὐτὸς τὸ ὑπεσχέθη ὡς ἀνέλπιστον.— Ἐπήδησε,
τοὺς ἐπέρασε καὶ τὸν ἄφηκαν ἐλεύθερον. Αὐτὸς ἐπαν-
δρεύθηκε, ἔκαμε τρία παιδιὰ, ὀνομαζόμενα Χρόνης,
Λάμπρος καὶ Δῆμος· αὐτοὶ ἦσαν νοικοκυραῖοι μὲ τὰ
χωράφια τους, μὲ πεντακόσια πρόβατα καὶ ἐξήντα
ἀλογογέλαδα. Ἐπιάσθησαν μὲ τοὺς ἀντιζήλους των
καὶ ἐσκοτώθηκαν. Ἐπέρασαν εἰς τὴν Ρούμελην, δώ-
δεκα χρόνους ἔκαμαν μὲ τοὺς κλέφτας, ἐπιστρέφουν

εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ 15 'Ρουμελιώτας· οἱ Τοῦρκοι τὸ μακθάνουν, τοὺς πολιορκοῦν, σκοτώνουν ἕνα, καὶ οἱ ἄλλοι ἐγλύτωσαν. Ὁ Δῆμος ἐπῆρε διὰ γυναῖκά του τὴν θυγατέρα τοῦ καπετὰν Χρόνη ἀπὸ Χρυσοβίτσι, μεγάλο σπίτι. Τότε ἦταν, ὅταν ὁ Μοροζίνης ἐκυρίευσεν τὸν Μωρέα. Καὶ ἐπὶ Βενεζάνων δὲν ἦτο παρὰ καπεταναῖοι· τὸ παιδί αὐτοῦ τοῦ Δῆμου ὠνομάσθη Μπότσικας καὶ ἄφησε τ' ὄνομα τῆς φαμίλιας του, ὅπου εἶχαν, Τζεργιναῖοι· ὠνομάσθη τοιοῦτος, διότι ἦτο μικρὸς καὶ μαυροδερὸς.

Εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Μπότσικα ἐμβῆκαν οἱ Τοῦρκοι εἰς Μωριά. Οἱ Χρυσοβιτσιῶται, Λιμπουσιῶται, καὶ οἱ Ἀρκουροδεματῖται ἐπῆγαν καὶ ἐπολέμησαν εἰς τοῦ Ντάρα τὸν Πύργο 6000 Τοῦρκους. Αὐτοὶ ἐχαλάσθησαν καὶ ἐγλύσωσε ὁ Μπότσικας· αὐτὸς εἶχε ἕνα παιδί Γιάννη, καὶ ἕνας Ἀρβανίτης εἶπε «βρὲ τί Μπιθεκούρας εἶναι αὐτός!» Δηλαδή πόσον ὁ κῶλός του εἶναι σὰν κοτρώνη, καὶ ἔτζι τοῦ ἔμεινε τὸ ὄνομα Κολοκοτρώνης. Ὁ Μπότσικας ἐσκοτώθη, ὁ Γιάννης ἐκρεμάσθη εἰς τὴν Ἀνδρούσαν· ὥστε ἀπὸ τὰ 1553 ὅπου ἐφάνηκαν εἰς τὰ μέρη μας οἱ Τοῦρκοι, ποτὲ δὲν τοὺς ἀνεγνώρισαν, ἀλλ' ἦσαν εἰς αἰώνιον πόλεμον.

Α'.

Ἐγεννήθηκα εἰς τὰ 1770, Ἀπριλίου 3, τὴν δευτέραν τῆς Λαμπρῆς. Ἡ ἀποστασία τῆς Πελοποννήσου ἔγεινε εἰς τὰ 1769. Ἐγεννήθηκα εἰς ἕνα βουνό, εἰς ἕνα δένδρον ἀποκάτω, εἰς τὴν παλαιὰν Μεσσηνίαν, ὀνομαζόμενον Ῥαμαβούνι. Ὁ πατέρας μου ἦτον ἀρχηγὸς τῶν ἀρματωλῶν εἰς τὴν Κόρινθον. Κάθεται ἐκεῖ τέσσερους χρόνους· ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν Κόρινθον διὰ τὴν Μάνην· ἐβγαίνειν ἀπὸ τὴν Μάνην καὶ ἐκυνηγοῦσε τοὺς Τοῦρκους. Εἰς τοὺς 79 ἦλθεν ὁ Καπετάμπεης μὲ τὸν Μαυρογένην, καὶ ἐρχόμενος ἔρρηξεν εἰς τοὺς Μύλους καὶ Ἀνάπλι. Ἐστεῖλεν εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον μπουγιουρτί (προσκυνοχάρτι), καὶ ἐπῆγαν καὶ ἐπροσκύνησαν τὸν Καπετάμπεη εἰς τοὺς Μύλους. Εἰς τὸν πατέρα μου ἔστειλε χωριστὸ μπουγιουρτί, νὰ ἐλθῇτε νὰ βγάλουμε τοὺς Ἀρβανίταις καὶ νὰ εὕρῃ ὁ βασιλεὺς τὸ δίκιο του. Ὁ πατέρας μου ἐκίνησε μὲ χίλιους στρατιώτας, καὶ ἔπιασε τὰ Τρίκορφα, εἰς τὴν Τριπολιτσάν· δὲν ἐπῆγεν εἰς τὸν Καπετάμπεη, διότι ἐφοβεῖτο. Ὁ Καπετάμπεης ἐσηκώθηκεν ἀπὸ τοὺς Μύλους, ἐπῆρεν 6000 ταγκαλάκια, καὶ τοὺς κλέφταις 3000 καὶ ἐπῆγεν εἰς τὰ Δολιανὰ, Τριπολιτσά, καὶ ἔρρηξεν τὸ ὄρδι. Ὁ πατέρας μου σὰν ἦτον ἔς τὰ Τρίκορφα, τοῦ ἔστειλεν ὁ Καπετάμπεης νὰ πάγῃ σὲ δαύτον· διὰ νὰ τὸν προσκυνήσῃ. Ὁ πατέρας μου ἀποκρίθηκε δὲν εἶναι καιρὸς

νὰ ἔλθω νὰ προσκυνήσω· οἱ Ἀρβανίταις εἶναι εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἡμποροῦν νὰ πιάσουν τὸν ἄγριον τόπον, καὶ νὰ σκορπίσουν τότε μέσα εἰς τὴν Πελοπόννησον, *νὰ χουν τὸν τόπον*. Τότε τοῦ ἔστειλεν 20 *μπιρίσια* γιὰ τοὺς *Καπεταναίους* κ' ἕνα καπότο διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Τὸν καιρὸν ποῦ ἐζύγωσε τὸ στρατεύμα τὸ Τούρκικο εἰς τὴν Τριπολιτσάν κ' ἐπολιορκούσε τοὺς Ἀρβανίταις, ἐχώρισαν 4000 Τούρκοι Ἀρβανίταις νὰ τὸν ἐβγάλουν ἀπὸ τὰ ταμπούρια, καὶ αὐτὸς ἀντεστάθηκε καὶ τοὺς ἐκυνηγούσε, καὶ ἐμβήκαν πίσω. Ἦλθαν τὰ στρατεύματα τὰ Τούρκικα τοῦ Καπετάμπη ἕως τὸν ἄγιον Σώστην· πάλι βγαίνουν 6000 διὰ νὰ πᾶνε εἰς τὸν πατέρα μου, καὶ αὐτὸς πάλι τοὺς ἀντέκρουσε. Εἶδανε ὅτι δὲν ἡμποροῦν νὰ βαστάξουν οἱ Ἀρβανίταις μέσα εἰς τὴν Τριπολιτσά, διατὶ δὲν ἦτον τότε τειχογυρισμένη· ἐσυνάχθησαν ὅλοι καὶ πᾶνε εἰς τὸν πατέρα μου, καὶ αὐτὸς τοὺς ἐστάθηκε μὲ ὀρμὴν, καὶ τοὺς ἐγύρισε κατὰ τὸν κάμπον· ἐνώθησαν καὶ ἄλλοι καπεταναῖοι· ἐμβήκαν εἰς τὰ χωράφια, εἰς τὸν κάμπον τοὺς ἐσκότωσεν ἢ καβάλα ὡς οἱ θεριστάδες· ἔπεσεν ἡ καβαλαρία μέσα καὶ τοὺς ἐθέρισαν· ἀπὸ τὴν μιὰν μεριὰν ἡ καβαλαρία, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ πατέρας μου. Ἀπὸ 12000, ἐπτακόσιοι ἐπέρασαν εἰς τὸ Δαδί. Ὅταν τοὺς ἐπολέμησε ὁ πατέρας μου τοῦ ἔλεγον. «Κολοκοτρώνη, δὲν κάμεις ισάφι! -Τὶ νισάφι νὰ σὰς κάμω ὅπου ἤλθετε κ' ἐχαλάσατε τὴν πατρίδα μου, μᾶς πήρατε σιλάβους καὶ μᾶς ἐκάματε τόσα κακὰ.» Τοῦ ἀπεκρίθησαν— «Ἐφέτο 'δικό μας, τοῦ χρόνου 'δικό σου.» Τὰ κεφάλια τῶν Ἀλβανῶν ἔφτιασαν πύργον εἰς τὴν Τριπολιτσά. Ἡσύχασεν ἡ Πελοπόννησος. Τοὺς 80 ἐκατέβη ὁ ἴδιος ὁ Καπετάμπης καὶ χάλασε τὸν πατέρα μου καὶ τὸν Παναγιώταρον Βενετσανάκη. Ἦλθεν ἡ ἀρμάδα εἰς τὸ Μαραθωνήσι· τὰ στρατεύματα στεριᾶς καὶ θα-

λάσσης. Ἡ Καστάνιτσα ἀποικία, ὅπου ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης κ' ὁ Παναγιώταρος, ἔζη ὥρας μακρὰν ἀπὸ τὸ Μαραθωνήσι. Ἐρχοντας ἡ ἀρμάδα, ὁ Παναγιώταρος, ὡς Μανιάτης, ἐπροσκάλεσε βοήθεια ἀπὸ τοὺς Μανιάταις, καὶ οἱ Μανιάταις ὑποσχέθησαν ὅτι πᾶνε βοήθεια· καὶ ὁ δραγουμάνος ὁ Μαυρογένης ὡς Ἕλλην καὶ τεχνίτης, ἔκαμε τὸν Μιχάλη Τροπάκη Μπέη καὶ διὰ νὰ τὸν κάμῃ Μπέη ἀλικότισε τὴν βοήθεια καὶ ἐπῆρε τὸ κάστρο. Ἐπῆγε τὸ ἀσκέρι 14000, καὶ τοὺς ἐπολιορκήσε. Μία ὥρα στρατὰ ἀλάργα ἔστησε τὸ ὄρδι. Ἐστειλεν ὁ Σερασκέρης Ἀλήμπεης ἕνα γράμμα διὰ νὰ προσκυνήσουν καὶ νὰ τοῦ δώσουν ἐνέχυρα ἕνα παιδί ὁ ἕνας καὶ ἕνα ὁ ἄλλος, καὶ νὰ τραβήξῃ χέρι ἀπὸ δαύτους· αὐτοὶ ἀπεκρίθησαν: «Δὲν προσκυνούμεν, θέλομε πόλεμο καὶ ὅποιος μένει νικημένος ἄς προσκυνήσῃ.» Αὐτὸς ἤλπιζε ἀπὸ τὴν Μάνην βοήθεια. Τοὺς πολιορκήσαν τὰ τούρκικα στρατεύματα, ἔβγαλαν κανόνια καὶ βόμβαις, τοὺς πολεμοῦσαν ἡμέρα καὶ νύκτα· οὔτε οἱ βόμβαις τοὺς ἔκαναν φόβον οὔτε τὰ κανόνια, ὅμως ἐπολέμησαν δώδεκα ἡμέρας καὶ δώδεκα νύκτες μὲ ἀνδρεία καὶ γενναϊότητα. Ὅταν εἶδαν ὅτι βοήθεια δὲν ἔρχεται, ἀπεφάσισαν νὰ φύγουν ἀπὸ τοὺς πύργους· οἱ πύργοι ἦτον δύο, καὶ ὁ ἕνας ἦτον τοῦ πατέρα τοῦ Παναγιώταρου, καὶ ὁ ἄλλος ἦτον τοῦ πατέρα μου καὶ τοῦ Παναγιώταρου· ὁ πατέρας τοῦ Παναγιώταρου ἦτον 80 ἐτῶν, ὡς καὶ ἡ μητέρα του, καὶ μὴν ἡμπορῶντας νὰ φύγουν εἰς τὸ γιουροῦσι μὲ τὰ ἄλλα γυναικοπαιδιά, εἶπε τοῦ Παναγιώταρου καὶ τοῦ πατέρα μου, «βάλτε φωτιά εἰς τοὺς ἄλλους πύργους, ἐγὼ μένω ἐδῶ» ἔμεινε μ' ἕνα δοῦλο καὶ μὲ τὴν γυναῖκά του καὶ μία δοῦλα μὲ σκοπὸν νὰ πολεμήσῃ, ἐλπίζοντας νὰ ἔλθῃ βοήθεια ἀπὸ τὰ παιδιὰ του ἔπειτα. Ὁ πόλεμός του ἦτον μὲ τὸν δούλον, ἡ τέχνη τοῦ μεγάλῃ· εἶχε φι-

τίλι νά γυρίση μαζί με τούς Τούρκους. Αὐτοὶ ποὺ ἐπολεμοῦσαν μέσα ἔπεσαν εἰς τὸ ὄρδι τοῦ Σερασκέρι, μετὰ σπαθία εἰς τὸ χέρι, μόνον τρεῖς ἐσκοτώθηκαν ἄνδρες, καὶ μέρος γυναῖκες, καὶ ἔμειναν πολλὰ παιδιὰ σκλάβοι· καὶ ἔτσι ἔμειναν δύο ἀδελφία μου σκλάβοι, τὸ ἓνα τριῶν χρόνων, καὶ τὸ ἄλλο ἐνός· ἄλλα δύο ἐσκλαβώθηκαν, καὶ ἔπειτα ἐλευθερώθηκαν. Ὅταν ἔκαμαν τὸ γιουρῶσι ἔπιασαν τὰ βουνὰ οἱ Τούρκοι διὰ νυκτός· ἐβασίλευσε τὸ φεγγάρι εἰς τὴν μέσην νύκτα, καὶ βασιλεύοντας τὸ φεγγάρι ἐβγήκαν· νύκτα μικρὴ καὶ δὲν ἔλαβαν καιρὸν νὰ φύγουν κατὰ τὴν Μάνη· ἐπῆγαν ἔς τούς λόγους κ' ἐπῆρε ἡμέρα. Τὸν Παναγιώταρον ζωντανὸν τὸν ἔπιασαν καὶ ἔπειτα τὸν ἐσκότωσαν οἱ Μπαρδουνιώταις. Ὁ πατέρας μου ἐσκοτώθηκε μετὰ δύο τοῦ ἀδελφία, Ἀποστόλη καὶ Γεώργη, ὁ ἓνας εἰς τὸν λόγον, ὁ ἄλλος μοναχός του, διὰ τὴν ἐλαβώθηκε ἐγλύπωσεν ἕνας μπάρμπας μου, Ἀναγνώστης ὁ ἀπὸ τοὺς κλεισμένους τέσσαρους ἀδελφοὺς Κολοκοτρώνη. Ἐγὼ, ἡ μάνα μου, ἡ ἀδελφὴ μου ἐγλύτωσαν μετὰ παληκάρια τοῦ πατέρα μου. Εἰς τὸ γιουρῶσι ἐλαβώθηκε μετὰ σπαθί ὁ Κωνσταντῆς Κολοκοτρώνης, καὶ μετὰ προδοσίᾳ ἐνὸς Τούρκου φίλου ἐσκοτώθηκε, δὲν ἐφάνη τὸ κεφάλι του· οἱ φονεῖς του τὸν ἐσκότωσαν καὶ τὸν ἐκρύψαν διὰ τὸ βίό του, ὅσα εἶχεν ἀπάνω του· σὲ τρία χρόνια τὸν ξέθαψαν, τὸν Κολοκοτρώνη Κωνσταντῆ· ἀπὸ τὸ μικρὸ δάκτυλον τὸν γινώρισαν ὅπου εἶχε γυρισμένο ἀπὸ μία σπαθιά τουρκικὴ· τὸν εἶχαν κρύψει εἰς μίαν τροῦπα τῆς Ἀρνης καὶ Κοτζατίνης, τὸν ἔθαψαν ἔπειτα εἰς τὴν Μηλιά. Ἦτον μελαψότερος, μονοκόκκαλος, δυνατός, ὀγλήγορος, μετὰ ἓνα καθάριον ἄτι δὲν τὸν ἔπιανες· 33 χρόνων, μέτριος, μαυρομάτης, λιγνός· οἱ Ἀρβανῆται τὸν εἶχαν τόσο τρομάξη

ποῦ ἔκαμαν ὄρχον· νὰ μὴ γλυτώσω ἀπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη τὸ σπαθί· 700 μπουλουκτζίδαις ἐσκότωσε πρῖν.

Ὁ Παναγιώταρος ἦτον γίγαντας, νέος, μαῦρα μαλλιά, σὺν ἄνθρωπος, ἄσπρος, 37—38 χρόνων. Εἰς τὴν Ἀνδρούσαν ἐσκοτώθη ὁ γέρο Γιάννης Κολοκοτρώνης, ἔπειτα τὸν ἐκδίκησε ὁ υἱός του. Ὁ γέρο Γιάννης Κολοκοτρώνης, τοῦ ἔκοψαν χέρι καὶ πόδια καὶ τὸν ἐκρέμασαν. Ὁ γέρον πατέρας τοῦ Παναγιώταρου ἐπόλεμα ἀπὸ τὸν πύργον καὶ ἐμαρτύρησε τὸ φυτίλι ὁ δούλος ποὺ ἐπροσκύνησε, καὶ τὸν γέροντα τὸν ἔπιασαν ζωντανόν. Ὁ Καπετάμπεης ἐρώταε· διὰ τί δὲν προσκυνάει. — Τώρα προσκυνῶ, προσκυνημένο κεφάλι δὲν κόβεται. — τοῦ ἔκοψαν χέρι καὶ πόδια, τὸν κατράμισαν.

Ἐμείναμεν εἰς τὴν Μάνην ἡμεῖς εἰς τὴν Μηλιά, μετὰ τὸν θεῖόν μου τὸν Ἀναγνώστη· ἐξαγόρασα τὰ σκλαβωμένα παιδιὰ, τὸ ἓνα ἀπὸ τὴν Ὑδραν, τὸν Γιάννη καὶ τὸν Χρήστο, καὶ ἐκάταμην τρία χρόνια εἰς τὴν Μάνη. Εἶχαμεν ἐλλείψεις, ἦλθαν οἱ ἄλλοι οἱ μπαρμπάδες μας ἀπὸ τὴν μάναν μου, λεγόμενοι Κοτσακαῖοι καὶ μᾶς ἐπῆραν εἰς τὴν Ἀλωνίσταιναν. Ἐπῆγαμεν ἀγνώριστοι, μᾶς ἔμαθαν ἔπειτα καὶ ἐφοβούμεθα τοὺς Τούρκους. Ὁ μπάρμπας μου ὁ Ἀναγνώστης ἦλθεν ἔπειτα εἰς τοῦ Λεονταρίου τὴν ἐπαρχίαν, εἰς τὴν ἄκραν τῆς Μάνης, Σαμπάζικα. Ἐκαμε συμπεθεριὸ μετὰ ἓνα ἰντόπιον προεστὸν, τοῦ τουφεκιοῦ ἄνδρα, τὸν ἔλεγαν Γεωργάκη Μεταξάν. Ἐδῶκε τὴν θυγατέρα του, ἔφτειασε σπίτι. Μανθάνοντας ὅτι ὁ θεὸς μου ἔκαμεν ἀποικίαν εἰς τὸ Ἄκροβον, ἐφύγαμε καὶ ἐπῆγαμε ἐκεῖ. Σὰν ἐκαθόμασθε ἐκεῖ, ἄλλα μπουλούκια κλέφταις μ' ἔβαλαν ἀρματωλὸν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λεονταρίου κατὰ τῶν κλεφτῶν, καὶ ἐμπόδιζα τὸ βιλαέτι μετὰ χατίρι. Δεκαπέντε χρόνων ἦμουν τότε—

Ἐγείνα εἴκοσι χρονῶν, ὑπανδρεύθηκα καὶ ἐπῆρα ἐνὸς πρώτου προεστοῦ τοῦ Λεονταρίου, τὸν ὁποῖον τὸν χάλασε ἕνας Πασᾶς εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἐκτίσα σπίτι, ἐπῆρα προικιὸ ἐλιαῖς, ἀμπέλι, ἔγεινα νοικοκύρης, ἐφύλαγα καὶ τὸ βιλαέτι· ἐστεκόμαστε πάντοτε μὲ τὸ τουφέκι· μᾶς ἐρθόνησαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἤθελαν νὰ μᾶς σκοτώσουν, δὲν ἤμποροῦσαν ὅμως, διότι ὁ τόπος ἦτον σὲ ἄκρην· καὶ ἐπολεμοῦσαν νὰ μᾶς χαλάσουν μὲ κάθε τέχνη· ἔστελναν μία καὶ δύο φορὰς ἑκατὸν καὶ διακόσους στρατιώτας διὰ νὰ μᾶς κτυπήσουν· δὲν μᾶς εἶχαν εἰς τὸ χέρι καὶ δὲν μᾶς πείραξαν. Εἶδαν ὅτι δὲν εἶχαν διαφορὰ μὲ τὴν τέχνη, βγῆκαν φανερά· ἐπῆραμε χαμπέρι, ἐφύγαμε. Οἱ Τοῦρκοι ἀφάνισαν ὅλα τὰ ἀγαθὰ μας, καὶ ἔδωσαν διαταγὴν : ὅπου ἀκουσθοῦμε νὰ μᾶς χαλάσουν. Ἐμείνα μὲ δώδεκα Κολοκοτρωνάιους, μικρότεροι εἰς τὴν ἡλικίαν, ἐπῆγαμεν εἰς τὴν Μάνην, ἀφήκαμεν ταῖς φαμίλιας μας καὶ ἔπειτα ἐγυρῆσαμε, ἐσηκωθήκαμε φανερά, ἐσυνάξαμε στρατιώτας, πότε ἐξήντα, πότε ὀλιγωτέρους. Ἐμείναμε δύο χρόνους κλέφταις· ἔπειτα εἶδαν πῶς δὲν ἔμποροῦν νὰ μᾶς κάμουν τίποτε καὶ μᾶς ἔβαλαν πάλαι ἀρματωλούς. Εἶχα τὸ Λεοντάρι καὶ τὴν Καρύταινα, ἕκαμα τέσσερους πέντε χρόνους ἀρματωλός. Ὁ Ἀναγνώστης Κολοκοτρώνης δίδεται εἰς τὴν μέθην διὰ νὰ ἀληθμονήσῃ τὰ συμβάντα. Τὸν μεγαλῆτερον τοῦ πατρός μου ἀδελφὸν τὸν ἐσκοτώσαν εἰς τὸ Λεοντάρι ἔπειτα, καὶ τοῦ ἐπῆραν τὸ κεφάλι (χέρι κομμένο εἰς τὴν νεότητά του). Ἀπὸ σαράντα χρόνων ἀρχίνισε, καὶ ἀπόθανε εἰς τὰ πενήντα δύο. Ἄφησε παιδιὰ τρία ἀρσενικά, Γιαννάκη, Δημητράκη, Γεωργάκη· ἄφησε καὶ ἑπτὰ θυγατέρες. Ἐνας ἀπόθανε ἀπὸ τὸν θάνατόν του, ἀπὸ ἐξῆ ἀδελφία τοῦ πατρός μου.

Ὅταν εἰμεθα ἀρματωλοί, τὰ παιδιὰ μας ἦταν εἰς

τὴν Μάνην, εἰς τὴν Καστανιά τὴν μεγάλην· εἰς τὴν Μάνην ἐπηγαίναμε εἰς ταῖς σημαντικαῖς ἡμέραις ὅταν εἰμεθα ἀρματωλοί. Εἰς τὴν Μάνην πάντοτε ἐπηγαίναμεν βοήθεια εἰς τὸν Μπέη Κουμουντουράκη, εἰς ταῖς χρειὰς τους καὶ ἐβοηθούσαμε τὸ μέρος τους. Ὁ Καπετάνιος Κωνσταντῆς Δουράκης, φίλος τοῦ πατρός μου καὶ οἱ Κιτριναράοι ἀνοίγουν πολέμους. Ἡμεῖς μεντάτι. Εἶχαμεν κλεισμένον μίαν φορὰν τὸν Νικόλαον Κιτριναῖον, τὸν πολιορκήσαμεν, καὶ σὰν ἐτρώγονταν ἀδελφοῦ ἀδελφὰ ἔρρηχναν τουφέκια εἰς τὸν ἄέρα. Οἱ Μανιάταις τὸν στενοχώρησαν καὶ ὠμίλησε νὰ παραδοθῇ, καὶ ἐζήτησε ἐμέ. Δὲν ἦτον νὰ παραδοθῇ, ἀλλὰ νὰ μὲ σκοτώσῃ μὲ ἀπιστιά· ἐβγήκε ἔξω εἰς τοῦ πύργου τὴν πόρτα, καὶ εἶχε βάλῃ τοὺς ἀνθρώπους μέσα, νὰ παραδοθῇ. Οἱ ἀνθρώποι του μὲ ἄδαισαν ἔξη τουφέκια· ἐγὼ ἤμουν κορτὰ καὶ δὲν μ' ἐπῆραν, ἔπεσα ἀποκάτω ἀπὸ τὸν θόλον τῆς πόρτας τοῦ πύργου, οἱ ἴδιοί μου ἐνόμισαν ὅτι μὲ σκότωσαν καὶ ἤθελαν νὰ σκοτώσουν τοὺς συγγενεῖς τοῦ Κιτριναῖου. . . ἄλλοι λέγουν, «Ὁχι, νὰ πάρωμε τὸν Θεόδωρον». Ἦλθεν ὁ ἀδελφός τοῦ Κιτριναῖου, καὶ τὸν ἔπῆρα εἰς τὸν ὦμον, καὶ ἐπροφυλάχθηκα, καὶ τὴν νύκτα ἔβαλα φωτιά εἰς τὸν πύργον καὶ ἐπικραδόθηκα· ὁ ἀδελφός του ἦτον μὲ ἡμᾶς. Τότε τὰ ἀδελφιά τους μὲ εἶπαν : νὰ κάμω ὅτι θέλω εἰς ἐκείνους διὰ τὴν ἀπιστιά. Ἐγὼ εἶπα, ὅτι ἐὰν ὁ Θεὸς μ' ἐφύλαξ, τοὺς χαρίζω τὴν ζωὴν. Ὁ Ζαχαρίας ἐβοηθοῦσε τοὺς ἄλλους· ἐπολεμοῦσαμε καὶ ἔπειτα ἐσμίγαμεν ἔξω. Ἐγὼ ὑπεστήριζον τὸν Μπέην. Ὁ Μούρτζινος ἀντιφέρετο μὲ τὸν Μπέην καὶ τὸν καπετάνιο τὸν φίλον μου. Ἐνα ἡ δύο μῆνες τὸ κκλοκαίρι ἔπρεπε νὰ βοηθῶ τοὺς ἴδιούς μου.

Εἰς τοὺς ἔξη χρόνους ἐπάνου, ἔβγαλα τὰ παιδιὰ μου εἰς ἕνα χωριὸ Γιάντισσα πλησίον τῆς Καλαμάτας,

διατί μου ἤρχετο καλλίτερα διὰ τὴν ζωοτροφίαν. Ἡ Μάνη ἐφθόνησε τὸν Μπέη· ἦλθε καὶ ὁ Σερεμέτ μπέης, διὰ νὰ βάλουν τὸν Ἀντωνόμπεη Γληγοράκη. Ἦλθε ὁ Μπέης ὁ Κουμουντουράκης εἰς τὴν Καλαμάτα μὲ ἐξήντα ἀνθρώπους, ἐγὼ εἶχα δεκαοκτώ. Μὲ ἐμπόδιζαν νὰ βοηθήσω τὸν Κουμουντουράκη, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ τὸν βοηθήσω ἐξ αἰτίας τῆς φιλίας· 3000 Τούρκοι καὶ Μανιάται πηγαίνουν κατὰ τοῦ Κουμουντουράκη. Βλέπω μακρὰν μπαϊράκια εἰς ταῖς Καπετανίαις (ψυχικό)· συμβούλευσα νὰ μὴν πᾶμε μέσα εἰς τὴν Μάνη, ἠθέλαμε νὰ πιάσωμε τὸ κάστρο τοῦ Κουμουντουράκη τέσσαρες ὥραις μακριὰ ἀπ' τὴν Καλαμάτα. Οἱ Καπετανάκιδες καὶ ἄλλοι Μανιάταις μᾶς πολέμησαν, ἐλαβώθηκα . . . τὸ ἔλογον . . . λάφυρα . . . πιάνωμεν ἓνα πύργον . . . ὁ Κουμουντουράκης. Ἐπιάσαμε τὸν πύργον, ἔπειτα διὰ νυκτὸς ἀνέβημεν εἰς τὸ Κάστρο. Οἱ πατσαούραις (τῆς λαθωματοῦς) ἦτον μέσα. Ὁ Παναγιώτης Μούρτζινος καὶ ὁ Χριστέας, φίλοι πατρικοί, τοὺς γράφω ἓνα γράμμα· μὲ κάθε συμβιβασμὸ νὰ ἔβγω, νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Μάνην νὰ γιαιτρευθῶ. Οἱ Μούρτζινοι λέγουν εἰς τὸν Σερεμέτ μπη, νὰ ἐβγάλουν τοὺς κλέφταις διὰ νὰ ἀδυνατίσῃ ὁ Κουμουντουράκης, καὶ ἔτσι ἐγέλασαν τὸν Σερεμέτ μπη νὰ ἔβγω ἐγὼ ἀπὸ μέσα, καὶ μοῦ εἶπαν νὰ ἔβγω μὲ ὅλους μου τοὺς ἀνθρώπους· ἀνέβασα διὰ νὰ ἔβγουν καὶ οἱ ἀνθρώποι μου. Οἱ ἀνθρώποι μου μένοντες ὀπίσω, ὁ Πετρούνης ἔγεινε μεσίτης νὰ προσκυνήσῃ ὁ Κουμουντουράκης καὶ δὲν παθαίνει τίποτε, καὶ ἐγὼ τοὺς εἶπα: «ὅταν ἔλθῃ ὁ Πετρούνης νὰ μὴ τὸν ἀκούσετε, ἀλλέως θὰ σᾶς φάγῃ μὲ ἀπιστιά.» Ὁ Κουμουντουράκης δὲν ἠθέλησε. Ἐκαμε τραττάτο, ἐβγήκαν οἱ δικοί μας. Ὁ Κουμουντουράκης ἐπαραδόθη καὶ τὸν πῆρε ἡ ἀρμάδα σκλάβον· ἐγιάτρευθη καὶ

ἐγὼ, ἐπῆγα εἰς τὸ ἀρματωλίκι μου. Μοῦ ἔπεσαν οἱ προεστοὶ καὶ ὁ κύρ Γιάννης (Δελιγιάννης), καὶ μοῦ λέγουν: «δὲν εἶναι καλὸν νὰ κινδυνεύῃς εἰς τὴν Μάνην, καὶ νὰ φέρῃς τὴν φαμίλιαν σου εἰς τὴν Καρύταινα.» Τὰ ἔβγαλα τὰ παιδιὰ μου εἰς τὴν Καρύταινα, καὶ ἐκατοίκησα εἰς ἓνα χωριὸν Στεμνίτσα.

Ἐβγήκε φερμάνι νὰ μᾶς σκοτώσουν καὶ τοὺς δύο, Πετιμεζᾶ καὶ ἐμέ, 1802.—ἕνας βοίβοδας τῆς Πάτρως ἐνήργησε αὐτὸ — τὸ φερμάνι ἔλεγε: «Ἡ τοὺς δύο ἡμᾶς ἢ τὰ κεφάλια τῶν Κοτζαपाσιδων. Ὁ βεζίρης τῆς Τριπολιτσᾶς κράζει τὸν πατέρα τοῦ Ζαῖμη καὶ τὸν κύρ Γιάννη. Ὁ Ζαῖμης ἐπῆγε, ὁ κύρ Γιάννης ἐφοβεῖτο· ὁ Πασιᾶς τοὺς ἔκαμεν ὄρκον ὅτι δὲν εἶναι τίποτε, δι' αὐτούς· ἐγὼ ἐσυντρώφευσα τὸν Δελιγιάννην ἕως εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ, καὶ ὅταν ἀνεχώρησε μὲ εἶπε ὁ Δελιγιάννης τοῦ εἶπα: «δὲν τὸ πιστεύω, διὰ ἡμᾶς εἶναι τὸ φερμάνι.» μοῦ ἀποκρίθηκε: «μὴν φοβεῖσθε.» Ἐκραξε μόνον τοὺς δύο ὁ Πασιᾶς, τοὺς διάβασε τὸ φερμάνι. «Νὰ μᾶς δώσης μουχλέτι (διορία), γιατί τοῦτοι εἶναι ἄγριοι ἀνθρωποι.» Ὁ Γ. Ζαῖμης, Ἀσημάκης, τὸν εἶχε τὸν Πετιμεζᾶ εἰς τὰ χέρια του, διατί ἐπήγαινε καθημερινῶς εἰς τὰ Καλάβρυτα· ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἐπήγαινα εἰς τὴν Καρύταινα, εἰς τὸ Χασαμπᾶ. Εἶπαν οἱ δύο προεστοί, νὰ βάλουν τὸν ἄγριον εἰς τὸ χέρι, καὶ ἔπειτα τὸν ἡμερον εὐκολα. Ὁ Δελιγιάννης ὀρκώνει δύο προεστοὺς νὰ μὲ σκοτώσουν· ἦτον δύσκολο, διότι ἤμουν πολλὰ προφυλακτικός· ἐσυνακούσθησαν μὲ τὸν Βελεμδίτζα τὸν ὄρκωσαν πρῶτα· αὐτὸς ἀπεκρίθηκε: «δὲν τὸν βλέπω τὸν σκοτομὸν τους, θὰ χαλάσωμε τὸ βιλαέτι,» αὐτοὶ δὲν ἔβγαιναν ἀπὸ τὴν γνώμην τους. — Εἶχαν φέρεи ἓναν Μπουλούμπαση μὲ Ἀρβανίταις εἰς τὴν Καρύταιναν· ὑποπτεύθηκα· ἐπῆγα νὰ χαιρετήσω ἓναν προεστὸν εἰς τὴν Στεμνίτσα, τοῦ

λέγω: «τί τὸν θέλετε τὸν Ἀρβανίτη Μπουλούμπαση; δὲν θέλει γένη ἡ γνώμη σας.» Εἰς τὴν Στεμνίτσαν πᾶνε Ἀλβανοί... Ὑπάγω καὶ ἐγὼ μὲ πενήντα. Ἀνταμώθηκα μὲ τὸν Μπουλούμπαση, τοῦ εἶπα: «θὰ μᾶς βάλουν νὰ τσακίσουμε τὰ στουρνάρια, τὰ ἡμερὰ δὲν θὰ διώξουν τὰ ἄγρια· ὅλα φεύγουν ὁ σπουργίτης πάντοτε μένει.»

Τῆς τύχης ἡ περίστασις ἐκείνη ἔφερε ὁ γέρο Κόλιας νᾶρχεται μὲ τὸν υἱὸν του (τὸν Κολιόπουλον). Ἦρχετο εἰς τὰ πιστρόφια ἡ νύμφη του, ἐγεῖναμε διακόσιοι· εἰς τὰ Μαγούλια ἀνταμώνονται οἱ ἄνθρωποι μας. Ὁ προεστὸς Ἀναγνώστης Μπακάλης ἀπὸ τὸ Παρζενίκο, ἐγέλασε τὸν Τοῦρκο... καὶ μὲ ἔδωσεν εἰδήσιν· γράφω εἰς τοὺς προεστοὺς νὰ μὲ στείλουν εἰδήσιν ἂν μὲ ἐπιβουλευόνται· πέρνω ἀπὸ τὸν Δημήτρη φουσέκια, στουρνάρια· μὲ γράφουν ψεύματα. Μὲ τὰ σπερώματα, μὲ διακόσους νομάτους ὁ Μπουλούμπασης μᾶς πλάκωσε εἰς τὴν Κερπενή· μόνον σαράντα εἴμεθα, ἐτραβήχθηκα ἀπὸ τὸ χωριὸ ἔξω· κλείομαι εἰς ἓνα μοναστήρι εἰς τὴν Κερνίτζα (ἀναλήφθηκα, μ' ἔχασαν)· ἐπιασα τὸν ἄγριον τόπον· ἐσκότωσαν τότε τὸν Πετιμεζᾶ εἰς τὰ Καλάβρυτα, καὶ ἔστειλαν τὸ κεφάλι του εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ. Εἰς τὰ Μαγούλιανα ἐσκοτώσαμεν τοὺς Τούρκους (ἔκαϊα τὰ χωριά). Οἱ προεστοὶ βάζουν τὸν Κόλια, διὰ νὰ προσπέσῃ νὰ συμβιβασθοῦμε, νὰ ἡσυχάσουμε. Μᾶς ἔδωσαν τὸ ἄρματωλίκι. Περάσσοντας τρεῖς τέσσαρους μῆνες ὁ Δελιγιάννης ἤθελε νὰ μᾶς χαλάσῃ, πλὴν δὲν ἠμπόρουνε.

Τὸν Σεπτέμβριον μῆνα ἐπῆρα τὸ ἄρματωλίκι. Ὁ Δελιγιάννης ἤρε τρόπον. — Εἶχε φίλον εἰς τοῦ Λάλα τὸν Χασάναγα Φιδᾶ, καὶ τὸν ἔβαλε νὰ μᾶς σκοτώσῃ (μὲ τὴν ἀπιστίαν, ὅτι εἴμεθα ἄρματωλοί). Ταῖς φαμελιαῖς μας ταῖς εἴχαμε εἰς τοῦ Παλούμπα, καὶ ὁ Γερο-

κόλιας ἐξάνοιξε τὴν προδοσίαν, ὅτι ἤρχοντο οἱ Λαλαῖτοι· ἔστειλε μᾶς εἶπε ὅτι θὰ ἔλθουν οἱ Λαλαῖτοι. Λαμβάνοντας καὶ τὴν εἰδήσιν, ἤμουν εἰς ἓνα χωριό, λεγόμενον Τουρκοκερπενή, ἐσυλλογούμεν τι τρόπο νὰ φανερωθῇ τούτῃ ἡ μυστικὴ κίνησις διὰ νὰ μᾶς βαρέσουν· ἔμεινα ὅλην τὴν νύκτα συλλογισμένος. Οἱ Τοῦρκοι ἤλθαν κι' ἐπιασαν δύο δρόμους, 200 καὶ 200, νὰ βαρέσουν μὲ χωσιά. Εἶχον κι' ἓνα προδότην, καὶ ἤρχετο καὶ μᾶς εὕρισκε, ἂν κινᾶμε ἢ ἀνκοιμώμασθε· τὸ πρῶτ' ἤθελα νὰ στείλω καταπατητάδες. Τὸ πρῶτ' μᾶς ἐκλείσαν εἰς τὸ χωριό. Ἐγὼ εἶχα δώσῃ τὰ σκουτιά μου εἰς ἓνα ψυχογιόν. Χαράζοντας τὴν αὐγὴν, βλέπω τοὺς Τούρκους. Ἐπιάσαμε τὸ τουφέκι. Κινῶντας νὰ πιάσω τὴν ῥάχην, πέρνουν τὸν ψυχογιόν μου ὁκτὼ βόλια· ὁ ἀδελφός μου Γιάννης λαβώνεται· κλείομεθα σὲ τρία σπίτια· εἴμεθα 38. Ἐκλείσθηκα εἰς χαμώγειο. Ἐρχονται οἱ ἄλλοι 200, μᾶς ἀπόκλεισαν· πολεμοῦμε ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἐσκοτώσαμεν καὶ ἡμεῖς· τὸ βράδυ κάνομε γιουρούσι καὶ ἐφύγαμε.—Τὸν Μάρτην 7 μᾶς δάρεσαν 'ς τὰ 1804.

Εἰς τὰ 1805 πηγαίνω εἰς τὴν Ζάκυνθον· ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος κάμνει πρόσκλησιν διὰ νὰ γραφθοῦν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ στρατεύματα.

Κάμνομεν ὅλοι μία ἀναφορά, Σουλῶται, Ρουμελιῶται καὶ Πελοποννήσιοι, εἰς τὸν Αὐτοκράτορα καὶ τοῦ ζητοῦμεν βοήθειαν διὰ νὰ ἐλευθερώσωμεν τὸν τόπον μας· ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἐνήργησε νὰ γίνῃ ἡ ἀναφορά· οἱ Σουλῶται, Ρουμελιῶται ἤτον 'ς τὴν Πάργαν. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἦλθεν εἰς . . . καὶ ἐγράφησαν 5000 στρατιῶται Πελοποννήσιοι εἰς τὰ ἄρματα· ἦλθε ἡ ἀπάντησις, τότε ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθον, εἰς τὰ 1805 τὸν Αὐγούστο. Ὁμιλῶ μὲ τὸν Ἀρχηγὸν τῶν Ῥωσικῶν στρατευμάτων καὶ μὲ λέγει, ὅτι ὁ Αὐτο-

κράτωρ τὸν διέταξε νὰ παραδεχθῇ εἰς τὴν δούλευσιν ὅσους θέλουν νὰ ἔμβουν καὶ νὰ υπάγουν νὰ κτυπήσουν τὸν Ναπολέοντα. Τοῦ ἀποκρίνομαι «Ὅσον διὰ τὸ μέρος μου δὲν ἐμδαίνω εἰς τὴν δούλευσιν. Τί ἔχω νὰ καμῶ μὲ τὸν Ναπολέοντα; Ἄν θέλετε ὅμως στρατιώτας διὰ νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν πατρίδα μας σὲ ὑπόσχομαι καὶ πέντε καὶ δέκα χιλιάδας στρατιώτας· μία φορὰ ἐβαπτισθήκαμεν μὲ τὸ λάδι, βαπτιζόμεθα καὶ μίαν μὲ τὸ αἷμα καὶ ἄλλη μίαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος μας.» Μένω δεκαπέντε ἡμέρας εἰς τὴν Ζάκυνθον, δὲν συμφωνῶ, ἀφίνω 28 ἀπὸ τοὺς συντρόφους μου καὶ τὸν Νικήτα ἀνεψιὸ μου καὶ τοῦ Γιάννη Κολοκοτρώνη αὐτοῦ. Τὰ ἄλλα ἐλληνικὰ στρατεύματα γράφονται καὶ πηγαίνουν εἰς τὴν Νεάπολι. Οἱ Τούρκοι βλέπουν αὐτὰ τὰ κινήματα καὶ γράφουν ἀναφοράς εἰς τὸν Σουλτάνον καὶ τοῦ ἐξηγοῦν τὰς ὑποψίας των. Ὁ Σουλτάνος λαμβάνει τὴν ἰδέαν νὰ κόψῃ τὸν λαόν. Ὁ πατριάρχης κάμνει παρατηρήσεις καὶ λέγει «τί πταίει ὁ λαός; νὰ σκοτώσωμεν τοὺς πρωταίτιους, τοὺς κακοὺς» καὶ τὸν ἀντισκόβει. Ἡ ἀναφορά τῶν Τούρκων συμφωνεῖ μὲ τὰς πληροφορίας τοῦ Καμπινέτου τῆς Γαλλίας, ὅτι νὰ χαλάσουν τοὺς καπεταναίους τοὺς λεγομένους κλέφτας καὶ τοὺς καπεταναίους τῶν караβιῶν, διατὶ μία ἡμέρα ἡμποροῦν νὰ κάμουν ἐπανάστασιν. Τότε κάμνει ἓνα φερμάνι ὁ Σουλτάνος νὰ σκοτώσουν τοὺς κλέφτας. Ἀφοριστικὸ ἔρχεται τοῦ Πατριάρχου διὰ νὰ σηκωθῇ ὁλος ὁ λαός, καὶ ἔτσι ἐκινήθηκεν ὅλη ἡ Πελοπόννησος, Τούρκοι καὶ Ῥωμαῖοι, κατὰ τῶν Κολοκοτρωναίων. Τὸν Αὐγουστον ὑπῆγα εἰς Ζάκυνθον· τὸν Σεπτέμβρι ἐβγήκα ἔξω, καὶ Ἰαννουάριον 1806 ἦλθε τὸ διάταγμα καὶ μᾶς ἐκυνήγησαν. Ὁ Πετιμεζᾶς, ὁ Γιαννιᾶς καὶ ὁ Ζα-

χαριάς ἦτον χαϊμένοι προτῆτερα, καὶ εὐρέθηκα μὲ μόνον ἑκατὸν πενήντα.

Ἐπήγαμεν εἰς τὸ Μοναστήρι Βελανιδιά, πλησίον τῆς Καλαμάτας, καὶ ἀπεκεῖ ἔστειλα ἓνα γράμμα τοῦ Ἡγουμένου διὰ νὰ μοῦ στείλουν ζωοτροφίας· τὸ γράμμα τὸ ἔπιασαν οἱ Τούρκοι· καὶ ὁ Ντελῆ Ἀχμέτης ἦλθε καὶ μᾶς ἐπολιόρκησε μὲ 1000. Ἐτραβήξαμεν τὰ σπαθιά καὶ τοὺς ἐχαλάσαμεν· τοὺς ἐπήραμε κυνηγῶντας ἕως εἰς τὴν Καλαμάτα, ἐπήραμε τὰς σημαίας τους καὶ ἐσκοτώσαμεν πολλοὺς.

Αὐτὸς ὁ Ντελῆ Ἀχμέτης ἦτον περίφημος εἰς τὴν Ῥούμελη· ἐκατατρέχθη ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ καὶ ἔκατέφυγε εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Πασᾶς τοῦ τόπου τὸν ἔδωκε 500 χάρτζια (μισθοὺς) διὰ νὰ κυνηγᾷ τοὺς κλέφτας· ἐγὼ σὺν τῷ ἔμαθα εἶχα 80, καὶ ἐπῆγα ἐπίτηδες διὰ νὰ δοκιμάσω τὴν δύναμίν του εἰς τὸν Ἀκοβο (Σαμπάζικα), καὶ ἐφοβήθηκε νὰ πολεμήσῃ μὲ ἡμᾶς. Ἐπήγαμε εἰς τὴν Βλαχοκερασιά καὶ τὴν ἐχαλάσαμε, ὡς ἰδιοκτησία τοῦ Χασεκῆ, ὅπου ἔκαψε τὰ σπίτια μας. Ἄλλη μία φορὰ ἐπήγαμεν εἰς τοῦ Τζεφερεμίνη καὶ μᾶς ἔμαθαν οἱ Τούρκοι τῆς Ἀνδρούσας καὶ ἐκίνησαν μίαν ἐκατοστὴ διὰ νὰ μᾶς κτυπήσουν, καὶ ἐβγήκαμεν, τοὺς ἐκυνηγῆσαμεν καὶ ἐτρόμαξαν νὰ γλυτώσουν· τὸ ἴδιον ἐστάθη καὶ εἰς τοῦ Μήλα τὸ Παληόκαστρο, ἀνάμεσα Μήλα καὶ Μποῦγα (τῆς Μεσσηνίας). Ὅλ' ἡμέρα ἐπολεμήσαμεν καὶ τὸ βράδυ τοὺς ἐφύγαμε. Ἄλλη μία φορὰ ἐφάνηκαν εἰς τοῦ Μαρμαριά (Βρουστοχωριά). Ἦλθαν μᾶς πλάκωσαν ἀπὸ ὅλαις ταῖς κοντιναῖς ἐπαρχίαις ὅλοι οἱ Τούρκοι, μᾶς ἐκλείσαν εἰς ἓνα βουνό, ἐπολεμήσαμεν ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ τὸ βράδυ τοὺς ἐφύγαμεν. Εἰς τὸν Ἀκοβο, ὅπου δὲν ἠθέλησαν νὰ πολεμήσουν, ἦτον ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ντελῆ Ἀχμέτη, καὶ ἀφοῦ ἐγύρισεν εἰς τὸν

μπάρμπα του τὸν ἔφτυσε γιατί δὲν ἐπολέμησε, καὶ αὐτὸς τοῦ ἀπεκρίθη: «Νὰ σὲ κάμῃ ὁ Θεὸς κι αὐμέτι νὰ πολεμήσετε μὲ αὐτοὺς καὶ τότε βλέπεις.» Ἀφ' οὗτου τὸν ἐχαλάσαμεν ἐπῆγεν ὁ Ντελῆ Ἀχμέτης εἰς τὴν Καλαμάταν καὶ ἐκάθησε τρεῖς μῆνας. Ἐκεῖ φοβούμενος μήπως πάγωμε καὶ τοὺς χαλάσωμε, ἐγραφοφορισθήκαμεν μετ' αὐτόν, καὶ ἔπειτα ἐπῆγεν ὁ Ντελῆ Ἀχμέτης εἰς τὸν Πασᾶ καὶ τοῦ εἶπεν ὅτι δὲν εἰμποῦμεν νὰ τοὺς κάμωμε τίποτες, ἀλλὰ νὰ τοὺς δώσετε τὸ ἀρματωλίκι διὰ νὰ ἡσυχάσῃ ὁ κόσμος, καὶ ἔτσι ἀπέρασε ἐκεῖνος ὁ χρόνος.

Ἐμάθαμε ὅτι ἦλθε τὸ συνοδικὸ καὶ τὸ φερμάνι ἐμᾶζωξα ὅλους ἕως 150 καὶ τοὺς εἶπα νὰ ἀναχωρήσωμεν νὰ πᾶμεν εἰς τὴν Ζάκυνθον· αὐτοὶ ἀφ' οὗ ἤκουσαν ὅτι οἱ Ῥοῦσσοι εἶχαν πάρει ὅλους τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ἐπῆγαν εἰς τὴν Νεάπολι, μὲ ἀπεκρίθησαν ὅλοι μὲ ἓνα στόμα: ὅτι «ἡμεῖς δὲν πηγαίνομεν εἰς τὴν Φραγκιά καὶ θέλομεν ἀποθάνωμεν ἐπάνω εἰς τὴν πατρίδα μας.» Ὁ ἀδελφός μου ὁ Γιάννης μὲ εἶπε ὅτι «θέλω νὰ μὲ φάγουν τὰ ὄρνεα τοῦ τόπου μας.» Τοὺς ἔδωκα ἄλλη μία γνώμη, νὰ χωρισθοῦμε εἰς μπουλούκια ἀπὸ πέντε ἀπὸ ἕξ, νὰ κρυφθοῦμεν καὶ ἔτσι ν' ἀπεράσῃ ὁ Γενάρης, ὁ Φλεβάρης καὶ ὁ Μάρτης, ὅσον νὰ λυώσουν τὰ χιόνια, καὶ τότε συναζόμεθα καὶ περπατοῦμε καθὼς καὶ προτῆτερα· καὶ αὐτὸ τὸ πρόβαλα, διότι εἰς τρεῖς μῆνες ἤθελον σκορπισθοῦν τὰ ὄρδια καὶ ἐγλυτώνωμεν ἀπ' ἐκεῖνον τὸν κίνδυνον· αὐτοὶ μ' ἀπεκρίθησαν ὅτι: «δὲν πᾶμε νὰ ἐξοδεύσωμε τὰ λίγα γρόσια ὅπου ἔχομε, διατὶ οἱ καπεταναῖοι ἐσεῖς πέρνετε ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας» καὶ ἐγὼ τοὺς εἶπα ὅτι: «κάμετε τοῦτο καὶ ὅταν τὸν Μάρτη σμιζώμεν τοὺς ἀποζημιώνω εἰς ὅσα ἐξόδευσαν.» Αὐτοὶ δὲν ἤκουσαν καὶ ἔτσι ἐκφυγῆκαμεν μὲ τὴν σημαίαν ἀνοικτὴν εἰς ὅλας

τὰς δυνάμεις τοῦ Μωρέως. — Ἡ σημαία εἶχε ἓνα Χ, εἶχε καὶ ἄστρα καὶ φεγγάρι. — Τοὺς Κοντσαμπασίδες τοῦ Μωρέως τοὺς εἶχαν ἐνέχυρον εἰς τὴν Τριπολιτσά· τοὺς φίλους μας ὅπου εἶχαμεν εἰς τὴν Μάνη, καθὼς Κουμουντουράκιδες, Μούρτζινους καὶ λοιποὺς, τοὺς εἶχεν ὁ Ἀντωνόμπεης ἐξορίσῃ εἰς τὴν Ζάκυνθον, καὶ δὲν εἶχαμε πλέον καταφύγιον εἰς τὴν Μάνη. Καὶ τὰ βουνὰ ἦσαν γεμάτα χιόνια καὶ δὲν εἰμπορούσαμε νὰ πᾶμε, ἀμὴ 30 ἐχωρίσθησαν κατὰ τὰ Πηγάδια καὶ οἱ ἄλλοι ἀνοίξαμεν μπαῖράκι καὶ ἐτραβήξαμεν κατὰ τὸν Ἅγιον Πέτρο. Ἐστείλαμεν εἰς τὰ Βέρβενα νὰ μᾶς στείλῃ ψωμί καὶ ζωτροφίας, καὶ αὐτοὶ μᾶς ἀποκρίθησαν: «Ἐχομε βόλια καὶ μπαροῦτι,» καὶ ἐπήγαμε καὶ τοὺς χαλάσαμε. Ἀπὸ ἐκεῖ ἀπεράσαμεν πίσω εἰς τὰ Σαμπάζικα· τότε ἐπρόσταξε ὁ Πασᾶς ὅλοις ταῖς ἐπαρχίαις διὰ νὰ ἔβγουν Τούρκοι καὶ Ῥωμαῖοι νὰ μᾶς βαρέσουν.

Ἀπὸ Σαμπάζικα ἐκατεβήκαμεν εἰς τὸ Μοναστήρι τῆς Βελανιδιάς, καὶ ἐστείλαμεν εἰς τὴν Καλαμάτα νὰ μᾶς στείλῃ ψωμί καὶ φουσέκια, καὶ οἱ Καλαματιανοὶ ἐφοβοῦντο νὰ μᾶς στείλουν· ἡμεῖς ἐκινήσαμεν τότε νὰ πάγωμεν μέσα εἰς τὴν Καλαμάτα διὰ νὰ κτυπήσωμεν τοὺς Τούρκους· τότε οἱ προεστοὶ μᾶς ἔφερον οἱ ἴδιοι ζαερέ καὶ μπαρουτόβολο καὶ στουνάρια εἰς τὸν Ἅγιον Ἡλία πλησίον τῆς Βαλανιδιάς· ἀπὸ ἐκεῖ ἐτραβήξαμε τὴν ἡμέραν καὶ ἐπήγαμεν εἰς τὸ Πήδημα, σύνορο Καλαμάτας, καὶ τὸ βράδυ ἐπήγαμεν εἰς τὸ Τζεφερεμίνι. Μία ὥρα μακρὰ ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου εἴμαστε ἡμεῖς, εἰς τὴν Σκάλα ἦλθε ὁ Κεχαγιάμπεης μὲ 2000 Τούρκους, μὲ τὰ παλούκια. Τὸ βράδυ ἐπήγαμεν εἰς τὸ Ἀλιτοῦρι, καὶ ἐκεῖ μᾶς ἐπλάκωσαν Ἀνδρουσανοί, Λεονταρίταις καὶ λοιποὶ ἕως 700· ἦλθαν τὴν αὐγὴν, ἀρχίσαμε τὸν πόλεμο, ἡμεῖς ἐβγήκαμε ἀπὸ τὸ χωριό,

τούς πήραμε κυνηγώντας έως μίαν ὥραν μακριά, τούς ἐπήραμε τέσσαρα ἄτια, πολλοὶ ἐπνίγηκαν εἰς τὸ ποτάμι καὶ ἄλλους ἐσκοτώσαμε, καὶ ἐπήραμεν πολλὰς ζωοτροφίας καὶ πολεμοφόδια.

Ἦκουσαν τὸν πόλεμον τὰ στρατεύματα ὅπου ἦταν εἰς τὴν Σκάλα καὶ ἦλθαν εἰς βοήθειαν τῶν ἐδικῶν τῶν. Ἡμεῖς ὀπισωγυρίσαμεν καὶ ἐκλεισθήκαμεν εἰς τὸ χωριὸν Ἀλιτοῦρι, καὶ ἐπολεμήσαμεν ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ τὸ βράδυ ἐτραβήξαμε τὰ σπαθιά καὶ ἐπήγαμε κατὰ τῆς Ἀρκαδίας τὰ χωριά· ἐπήγαμεν εἰς ἕνα ἀπὸ τὰ χωριά, καὶ εὗρήκαμε 300 Τούρκους μέσα καὶ δὲν εἰμπορέσαμε νὰ πάρωμε ψωμί. Οἱ Τούρκοι ἀφοῦ ἐπήγαν εἰς τὸ Ἀλιτοῦρι βλέποντες τὸν τορὸν μας ἐγύρισαν καὶ ἦλθαν ἀπὸ κοντὰ γυρεύοντάς μας. Ὁ Κεχαγιᾶς ἄρχισε νὰ παλουκῶνῃ τοὺς Χριστιανοὺς (γιατὰ κηδές), διὰ νὰ δώσῃ φόβον εἰς τὸν κόσμον. Ἦλθαν οἱ Τούρκοι ἐπάνω μας, ἡμεῖς ἐφκειάσαμε ταμπούρια γιὰ νὰ τοὺς πολεμήσωμε. Οἱ Τούρκοι ἦταν ἐντόπιοι καὶ μᾶς ἐστεῖλαν νὰ φύγωμεν, διότι μᾶς ἐφοβοῦντο ἀκόμῃ. Ἐφύγαμεν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἐπήγαμεν εἰς τὰ Κοντοβοῦνια διὰ ψωμί καὶ ἔπειτα ἐπήγαμεν εἰς ἕνα βουνὸ νὰ λημεριάσωμεν· ἐστεῖλαμεν εἰς τοὺς φίλους μας διὰ νὰ εὗρουν κατίκια νὰ ἔμβουμε νὰ φύγωμε, καὶ μᾶς ἀπεκρίθησαν ὅτι τὰ κατίκια ἀπὸ τὸν Πύργον ἕως τὸ Νεόκαστρον τὰ ἔχουν ἐμποδισμένα ὅλα, διὰ νὰ μὴν περάσωμεν εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐγυρίσαμε τότε εἰς τὰ μεσόγεια τῆς Πελοποννήσου· μᾶς ἐπήραν ἀπὸ κοντὰ οἱ Τούρκοι, ἐπέραμε ψωμί ἄρπακτᾶ. Εἰς τοῦ Ψάρι μᾶς ἐφθασαν οἱ Τούρκοι καὶ ἐπολεμήσαμεν ὅλην τὴν ἡμέραν. Οἱ συντρόφοι μου ἄρχισαν νὰ φεύγουν· ἀποστάνε, ἐπειδὴ καὶ ὅλαις ταῖς ἡμέραις ἐπολεμοῦσαν καὶ τὴν νύκτα ἐπεριπατούσαν· καὶ μᾶς ἐφυγαν ἕως 40, καὶ ἀπὸ 100 ἐμείναμε 60. Τὴν ἄλλην ἡμέραν

ἐπήγαμεν εἰς τὸ Λεοντάρι ἀποπάνου, καὶ μᾶς εὗρηκαν πάλιν ἀπὸ ἐκεῖ. Ἐφύγαμεν διὰ τὰ Σαμπάζικα, εὗρηκαμεν ἐκεῖ μία τετρακοσαριὰ Τούρκους, ἐνῷ ἐνομιζαμε ὅτι δὲν θὰ εὗρωμε.

Ἐπολεμήσαμε καὶ ἐκεῖ μὲ τοὺς Τούρκους. Ἐσώσαμε τὰ φουσέκια, τὸ ψωμί ὀλίγο. Τὸ βράδυ τοὺς εἶπα ὅτι δὲν ἤμπορούσαμε νὰ ζοῦμε ὅλοι μαζί, ἀλλὰ νὰ διαμοιρασθοῦμε· καὶ ἔτσι ἐχωρισθήκαμε λέγοντες ὁ ἕνας τὸν ἄλλον: «Καλὴ ἀντάμωσι εἰς τὸν κόσμον τὸν ἄλλον». Ἐκράτησα μόνον 19 συγγενεῖς μου καὶ ἕνα καπετὰν Γιώργο ὅπου δὲν εἶχε ποῦ νὰ υπάγῃ. Εἰς δεκαπέντε ἡμέραις δὲν ἔμεινε κανένας ἀπὸ ἐκείνους ὅπου ἐχώρισαν ἀπὸ ἐμένα· ἀπὸ τοὺς 19 δυὸ μου πρῶτα ἐξαδέλφια μὴν ἤμπορῶντας πλέον νὰ βασταξοῦν τὴν πεῖναν καὶ τοὺς κόπους (ἀποστασίλα) ἐκρύφθησαν, καὶ εἰς ὀλίγας ἡμέρας τοὺς εὗρήκαμε καὶ τοὺς ἐσκοτώσαν καὶ ἐμείναμε 17. Μὴν ἡξέυροντας, ἐπήγαμεν κ' ἐλημεριάσαμεν ἀνάμεσα εἰς τρεῖς παγανιαῖς. Ἡ τύχη μᾶς ἔκαμε καὶ δὲν μᾶς εἶδαν παρὰ τὸ βράδυ καὶ ἐξανασάναμεν ὀλίγο. Μᾶς εὗρήκαν, ἐσταθήκαμεν ὑποχρεωμένοι νὰ περάσωμε ἀνάμεσόν των πολεμῶντας καὶ νὰ γλυτώσωμε κ' ἀπ' αὐτὸν τὸν κίνδυνον. Τὴν νύκτα ἐτραβήξαμε κατὰ τὸν κάμπον τοῦ Λεονταρίου, ἀκούσαμε πολλὰς μπαταριαῖς καὶ ἔπεφταν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη καὶ δὲν ἡξέυραμε τί ἦτον. Ἡ μπαταρία ἦτο σημεῖον ὅτι ἐδῶθεν υπάγουν οἱ κλέφται. Τὴν νύκτα ἐπήγαμεν εἰς τὸ Ἀνεμοδοῦρι διὰ ψωμί, εὗρήκαμε μόνον ταῖς γυναῖκες καὶ οἱ ἄνδρες ἦταν εἰς τὰ Διάσιλα, καὶ ἐφύλαγαν μὲ τοὺς Τούρκους. Τὰ σκυλιὰ ὅπου ἀλίκαταν ἐδῶσαν ὑποψίαν, ἦλθαν οἱ Τούρκοι καὶ μᾶς πολιορκήσαν. Ὅταν ἐζύγωσαν οἱ Τούρκοι, ἄρχισαν τὰ σκυλιὰ νὰ γαυγίζουν, ἐκατάλαβα καὶ ἐγὼ ὅτι ἦλθαν Τούρκοι· τότε ἐπήρα ταῖς φαμίλιας μαζί ἕως ὅτου

όπου ἦν ἀνοικτὸν τὸν δρόμον, ταῖς ἀφήκαμε καὶ ἐπῆραμε τὴν δημοσίᾳ τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ ἐπῆγαμε εἰς τὸ Βαλτέτσι ἀποπάνω νὰ λημεριάσωμε. Οἱ γυναικες τοῦ χωριοῦ μᾶς ἐγνώρισαν καὶ εὐθὺς ἔδωκαν παντοῦ τὴν εἰδῆσιν ὅτι: «ἐδῶθε πάγει ὁ Κολοκοτρώνης», καὶ μᾶς ἐπῆραν κυνηγώντας. Τὸ δειλινὸ ἐφύγαμε καὶ ἔστρεψα κατὰ τὴν Καρύταινα, καὶ διὰ νὰ μὴν γνωρίσουν τὸν τορό, ἀπὸ πέτρα εἰς πέτρα ἐπῆγαμεν εἰς μίαν στάνη, καὶ μᾶς εἶπαν πῶς ἦτον γεμάτη Τοῦρκοι. Τότε ἀπεφάσισα νὰ γείνωμε εἰς τέσσερα μπουλούκια καὶ νὰ ὑπάγωμεν εἰς φίλους νὰ κρυφθοῦμε. Ὁ Ἀντώνιος ὁ Κολοκοτρώνης μὲ ἄλλον ἕνα ἐκρύφθηκε εἰς τοὺς συγγενεῖς μας, τὸν Δημητράκη Κολοκοτρώνη μὲ ἄλλους τρεῖς νὰ πᾶνε νὰ κρυφθοῦν εἰς τὴν Βυτίνα, ὅπου εἶχαμε συγγενεῖς, καὶ τὸν ἀδελφόν μου Γιάννη μὲ ἄλλους τέσσερους νὰ ὑπάγῃ ἀποκάτω εἰς τὴν Δημητσάνα, ὅπου εἶν' ἕνα χωριὸ, διὰ νὰ τοὺς κρύψῃ ἕνας πιστὸς φίλος ὅπου εἶχαμε. Ὁ Ἀντώνης ἐγλύτωσε καὶ σώζεται ἕως τὴν σήμερον. Ὁ Δημητράκης ἐκάθησε δύο ἡμέραι εἰς τὴν Βυτίνα, ἔφυγε ἀπὸ ἐκεῖ. Τοῦ Δημητράκη τοῦ ἔκοψαν τὸ κεφάλι καὶ τὸ χέρι, τὸ παρρησίασαν ὡς δικό μου, ἐπειδὴ εἶχε γράμματα. Ὁ Γιάννης δὲν εὔρε τὸν φίλον του, ἐπῆγε εἰς τοὺς Αἰμυαλοὺς, μοναστήρι, τοῦ ἔδωκε ἕνα καλόγερος φαγὶ καὶ ἔπειτα ἐπῆγε, ἔδωσε εἰδῆσιν εἰς τοὺς Τοῦρκους, ἐπῆγαν, τὸν πολιορκήσαν εἰς τὸν ληνὸν καὶ τὸν σκότωσαν.

Ἐγὼ ἔμεινα μὲ ἄλλους τέσσερους, ἐπῆγα εἰς ἐνὸς φίλου μου προστοῦ εἰς τὸ Πυργάκι, ὀνομαζόμενον κύρ Παρασκευᾷ, εὔρηκα τὸ παιδί του, ἐπειδὴ αὐτὸν τὸν εἶχαν εἰς τὴν Καρύταιναν, διὰ νὰ κρυφθῶ. «Ἐγὼ σὰς ἐφύλαγα τόσον καιρό, τώρα πρέπει νὰ μὲ φυλάξετε καὶ σεις.» Μὲ ἐπῆγε εἰς μίαν τρύπα καὶ τὸν ἔστειλα ἕως τὴν Βυτίνα διὰ νὰ μάθῃ τί γίνεται. Ὁ

μῆνας ἦτο Γεννάριος. Εἴκοσι ἡμέραις ἐμείναμε ζωντανοὶ ἀφ' οὗ μᾶς κατέτρεξαν. Αὐτὸ τὸ παιδί ἔδωσε εἰδῆσιν τοῦ πατρός του. Καὶ αὐτὸς ἐπῆγε εἰς τὴν Βυτίνα καὶ ἐπῆρε τοὺς Τοῦρκους διὰ νὰ τοὺς φέρῃ εἰς τὴν τρύπα νὰ μᾶς πιάσουν, ἀλλὰ ἤλθε ἐμπροστὰ διὰ νὰ ἰδῇ ἂν εἴμεθα ἐκεῖ ἀκόμη· ἦτον ἀρματωμένος, τὸν ἠρώτησα: «Κάτι ἀρματωμένος, Ζαχαριά;» τοῦ εἶπα, καὶ ἔβαλα εὐθὺς ὑποψία· τοῦ εἶπα: «Βρὲ νὰ μὴ μᾶς ἐπρόδωσες;» αὐτὸς μοῦ ἀπεκρίθη: «Δὲν γίνεται αὐτό.» Ἐν ᾧ ἐπῆγινε αὐτὸς νὰ τοὺς μιλήσῃ, ἐγὼ μὲ τοὺς ἄλλους τέσσερους ἐπῆρα τὸ βουνό, καὶ μᾶς ἐκυνήγησαν ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἡ τύχη μας ἔκαμε καὶ δὲν ἦτο πολὺ χιόνι εἰς τὸ βουνό, καὶ ἡμπορούσαμε νὰ περπατοῦμε· μᾶς ἐκυνηγοῦσαν ὅλην τὴν ἡμέραν ἕως τὸ Ζυγοβίστι.

Ἐκαίνην τὴν ἡμέραν ἐσκότωσαν τὸν ἀδελφόν μου καὶ ἔκαμαν χαραῖς οἱ Τοῦρκοι. Εὐθὺς ἐκατάλαβα, ὅτι τοὺς ἐσκότωσαν, ἀφοῦ ἤκουσα ταῖς μπαταριαῖς, τὸ σημεῖον τῆς χαρᾶς των. Ἐτράβηξα λοιπὸν διὰ τὴν Λιοδώρα εἰς τὸν γέρο Κόλια καὶ Δημήτρην γαμβρόν μου· τοὺς εἶχαν ἐνέχυρον εἰς τὴν Καρύταινα καὶ δὲν εὔρηκα παρὰ μόνον τὸν ἀδελφόν του τὸν Γεωργάκη εἰς τὴν στάνη· ὠμίλησα τοῦ Γεωργάκη, μᾶς ἔφερε ψωμί, καὶ τὸν εἶπα νὰ ὑπάγῃ ἕως εἰς τὴν Ζάτουνα. Ἔμαθε ὅτι ἐσκότωσαν ὅλους τοὺς ἰδικούς μας.

Οἱ Τοῦρκοι τοῦ ἔδωκαν μία διαταγὴν εἰς τοὺς Ψαράιους, Παλουμπαίους καὶ λοιπὰ χωριὰ ὅτι, ἂν σκοτώσετε τὸν Κολοκοτρώνη, νὰ εἶναι τὰ χωριά σας τόσους χρόνους ἀσύδοτα, καὶ ἂν δὲν τὸν σκοτώσετε, ἀπὸ ἑπτὰ χρόνους καὶ ἀπάνου θέλει τὸν περάσωμεν ὅλους ἀπὸ τὸ σπαθί. Οἱ Τοῦρκοι ἀφοῦ μ' ἐκυνηγοῦσαν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη, ἐστοχάσθησαν ὅτι ἄλλοῦ βέβαια δὲν εἰμπορεῖ νὰ καταφύγῃ, εἰμὴ εἰς τοὺς Κολιαίους,

και δια τοῦτο ἔκαμαν αὐτὴν τὴν διαταγὴν. Ὁ Γεωργάκης μὲ ἔσμιξε καὶ μ' ἐδιηγήθηκε τὰ πάντα καὶ ἔτσι ἔφυγα, καὶ ἀκούσθηκα εἰς τὴν Λαγκάδα. Ἐπῆγάμεν εἰς τοῦ Χρυσοβίτσι Καλύβια, ἐσφάζαμε ἕνα ἀρνί, ἐκεῖ μᾶς ἐπρόδωσαν· ἐπῆγάμεν ἔπειτα εἰς τοὺς Ἀραχαμίτες, εὐρήκαμε τοὺς Τούρκους, ἐφύγαμε, ἐπῆγάμεν εἰς τὸ Μοναστήρι τῆς Καλτεζιῆς, βροντοῦμε τὴν πόρταν καὶ μέσα ἦσαν 200 Τούρκοι. Μᾶς ἐκατάλαβαν μᾶς ἐπῆραν κυνηγώντας, καὶ ἐφθάσαμεν κατὰ τὴν Καλαμάτα, τῇ Γιάννιτσα, ὅπου ἕνας σύντροφός μου ὀνομαζόμενος Μακρυγιάννης ἀπὸ τὴν πείναν τῶν τεσσάρων ἡμερῶν, ἀπόστασε καὶ δὲν εἰμποροῦσε πλέον νὰ περπατήσῃ. Εὐρήκαμεν παντοῦ Τούρκους καὶ δὲν εἶχαμε ποῦ νὰ σταθοῦμε νὰ πάρωμε καὶ τροφίμα.

Εἰς τὴν Γιάννιτσα ἦτον ὁ Ῥουμπῆς μὲ μιὰ τετρακοσσαριὰ Μπαρδουνιώτας· ἐμβῆκα μέσα εἰς ἕνα σπίτι καὶ εὐρίσκω Τούρκους· ἀγάλια ἀγάλια σηκωμένο τὸ τουφέκι ἐγύρισα ὀπίσω χωρὶς νὰ μ' ἐννοήσουν, διότι ἐκοιμοῦνταν, ἐπῆγα εἰς ἄλλα σπίτια, πλὴν εὐρήκα Τούρκους παντοῦ· εἰς τὴν ἄκραν τοῦ χωριοῦ, ἐπῆγα εἰς μιὰς κουμπάρας μου σπίτι καὶ μᾶς ἔδωσε τρεῖς ὀκάδες ψωμί, καὶ τῆς ἔδωκα ἕνα φλωρί βενέτικο. Ἐτραβήξαμε τότε εἰς τὴν Σέλιτσα. Τὸ ψωμί μᾶς ἔπιασε εἰς τὴν καρδιά καὶ δὲν ἠμπορούσαμε νὰ περπατήσωμε. Ἀπὸ τὴν Σέλιτσα ἐπῆγάμεν εἰς τὴν Μεγάλην Καστανίτσα, ἔστου καπετὰν Κωνσταντῇ Δουράκη, ὅπου ἦτον ἐμπιστευμένος μου, ἐπειδὴ ἐκεῖ προτῆτερα εἶχα τὴν φαμίλιαν μου, καὶ τὸν εἶχα συμπέθερο. Εἶχα ἀρραβωνιάσῃ μία θυγατέρα μου μὲ ἕνα παιδί τοῦ Δουράκη. Ὁ Ἀντωνόμπεης τῆς Μάνης μᾶς ἐκυνηγοῦσε καὶ ἐκεῖνος. Ἀπὸ τοὺς πέντε ὅπου εἴμεθα ἦτον οἱ δύο Μανιάταις, καὶ ἔφυγαν εἰς τὰ σπίτια τους, καὶ ἔμεινα ἐγὼ καὶ ἄλλοι δύο Ῥουμελιώται. Ἐκὰ-

θησα κρυμμένος ἕνα μῆνα εἰς τὸ σπίτι τοῦ Δουράκη. Ἦλθε ἕνας Νικήτας ἀπὸ τοῦ Τουρκολέκα καὶ μὲ ἤρε μὲ μία εἰκοσιπενταριά, καὶ τοῦ εἶπα: «Νὰ εὐροῦμε καίκι καὶ ν' ἀπεράσωμε εἰς τὴν Ζάκυνθο.» Αὐτὸς ἐνόμιζε ὅτι δὲν εἶναι πλέον φόβος διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ μεσόγειον τοῦ Μωρέως, καὶ ἐγύρισε ὀπίσω. Οἱ Τούρκοι τοὺς ἐσκότωσαν ὅλους, μόνον ἕνας ἐπιάσθη ζωντανός, ὁ ὁποῖος ἐπῆγεν εἰς τὴν Τριπολιτσάν· τὸν ἐζήτησε ἐκεῖ ὁ Πασᾶς ἂν ἐσκοτώθηκαν ὅλοι, καὶ αὐτὸς τοῦ ἀπεκρίθη ὅτι ὅλοι ἐχάθηκαν ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Θεοδωράκη τὸν Κολοκοτρώνη. Τότε ὁ Πασᾶς ἐθύμωσε καὶ ἔκοψε καμπόσους Τούρκους καὶ Ῥωμαίους ὅπου ἐβεδαίωναν ὅτι ὁ Θεοδωράκης ἦτον χαμένος.

Αὕτῃ ἡ φήμῃ τοῦ χαμοῦ μου ἔκαμε νὰ ἡσυχάσουν τοὺς Τούρκους. Ἀφοῦ τὸ ἔμαθεν ὁ Πασᾶς ὅτι ἐγὼ ζῶ ἀκόμη καὶ εἶμαι εἰς τὴν Μάνη, ἔστειλε τὸν Παπαζογλου ἀπὸ τὸν Ἅγιον Πέτρο μὲ 50000 γρόσια εἰς τὸν Μπέη τῆς Μάνης. Ἀφοῦ ἦλθε ὁ Παπαζογλους εἰς τὴν Μάνη, ἔκραξε τὸν καπετὰν Κωνσταντῇ Δουράκη εἰς ταῖς Κυτριάς· ἐκεῖ τοῦ εἶπε ὁ Μπέης: «Σοῦ δίδω τόσαις χιλιάδες διὰ νὰ δώσῃς τὸν Κολοκοτρώνη· ἔλαβα μία σφικτὴ διαταγὴ καὶ μοῦ λέγει, ὅτι ἂν δὲν πιάσω τὸν Κολοκοτρώνη θέλει γράψῃ εἰς τὸν καπετὰν Πασᾶ νὰ σ' ἐβγάλῃ ἀπὸ τὸ μπεϊλίκι.» Ὁ Δουράκης σὰν εἶδε τὰ γρόσια ἔστερξε νὰ μὲ παραδώσῃ· οἱ Μανιάταις λησμονοῦν ὅλα διὰ τὰ γρόσια. Προτῆτερα ὁ Δουράκης εἶχε τὴν εἰδησι τοῦ Μπέη, ὅτι ἐγὼ εὐρισκόμουν εἰς τὸ σπίτι τοῦ κρυμμένος, καὶ τοῦ εἶχε εἰπῇ ὅτι: «Κρύψε τον, διατὶ δὲν συμφέρει νὰ μὴ γλυτώσῃ κἀνένας ἀπὸ αὐτὴν τὴν φαμίλια.» Ἀλλ' ἀφοῦ εἶδαν τὰ γρόσια τ' ἀλησμονήσαν. Κἀνένας δὲν μὲ ἤξευρε παρὰ ὁ ἡγούμενος τοῦ Μοναστηριοῦ καὶ ὁ Δουράκης, καὶ ἐκαθόμουν εἰς τὸν πύργον ἀπάνου. Ἐστειλε καὶ

ἐπῆρε ὁ Δουράκης τὸ παιδί του τὸ μεγάλο καὶ τὸν ἡγούμενον καὶ τοὺς ἐπῆρε εἰς ταῖς Κυτριάς. Μάρτις ἦτον τότε. Τὸν Φεβρουάριον εἶχα πάγῃ ἐκεῖ. Τοῦ ἡγούμενου τοῦ ὑποσχέθησαν νὰ τὸν κάμουν Δεσπότη καὶ ἄλλα ταξίματα διὰ νὰ μὲ παραδώσῃ ζωντανόν. Ὁ Μπέης μὲ ἔγραψε ἓνα γράμμα καὶ μοῦ ἔλεγε ὅτι νὰ ἔλθῃς νὰ μιλήσωμεν καὶ ἐγὼ θέλει γράψω εἰς τὸν Καπετάνπασα διὰ νὰ λάβῃς τὸ προσκυνοχάρτι καὶ νὰ ἔλθῃς μὲ τὸν συμπέθερόν σου τὸν Δουράκη, καὶ ὁ σκοπὸς του ἦτο νὰ μὲ πιάσῃ ζωντανόν.

Ὅταν ἐπροσκάλεσαν τὸν ἡγούμενον καὶ τὸ παιδί τοῦ Δουράκη ὑπωπτεύθηκα ὅτι καὶ τεχνεύονται διὰ ἐμένα, καὶ δὲν ἤξευρα τί ἔτρεχε. Ἔστειλα λοιπὸν ἓνα παιδί εἰς τὴν μικρὴ Καστάνιτσα, ἔξῃ ὧραις μακριὰ ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου ἦμουν, (ἐκεῖ ἦτον κλεισμένος ὁ πατέρας μου). Ἔστειλα εἰς τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Παναγιώταρου, Βασίλῃ Βενετσανάκου, καὶ ἦλθε διὰ νυκτὸς μὲ ἄλλους τρεῖς εἰς τὸ μοναστήρι ὅπου εὐρισκόμουν, τοῦ εἶπα τὰ διατρέχοντα καὶ ὅλας μου τὰς ὑποψίας, τοῦ ἐπρόβαλα νὰ ἀναχωρήσωμεν, μοῦ εἶπε, ὅτι : «Νὰ ὑπάγω ὀπίσω νὰ πωλήσω καὶ λάδι καὶ τὸ βράδῳ ἔρχομαι.» Τὸ βράδῳ δὲν ἦλθε· τὸ πρωὶ ἦλθε ὁ συμπέθερός μου μὲ τὸν ἡγούμενον. Ἐπῆγα νὰ τὸν χαιρετήσω τὸν ἡγούμενον· τὸν εἶπα : «Καλῶς ὦρισε», καὶ ἐκεῖνος μοῦ εἶπε, νὰ μὴ μὲ εἶχε εὖρη· τὸν ἐρώτησα νὰ μοῦ εἰπῇ τίποτε ἄλλο, καὶ δὲν ἠθέλησε. Τὸ βράδῳ ἦλθε ὁ συμπέθερός μου μὲ τὸν ἀδελφόν του, δύο συγγενεῖς του, καὶ μοῦ ἔδωκε καὶ τὸ γράμμα τοῦ Μπέη. Ὁ ἀδελφός του ὑπωπτεύθηκε, καὶ δὲν ἦτον μὲ τὴν γνώμην του. Ἐλαβὰ τὸ γράμμα τὸ ἐδιάβασα καὶ ἐκατάλαβα, ὅτι θέλουν νὰ μὲ πάρουν ζωντανόν· τοὺς εἶπα : «Πῶς θὰ ὑπάγωμεν τὴν ἡμέραν, ὅπου θὰ μᾶς ἰδοῦν ὅλος ὁ κόσμος ;» αὐτὸς μοῦ εἶπε, ὅτι : «Ἐνδύ-

νεσαι μανιάτικα καὶ δὲν σὲ γνωρίζουν.» Ὁ ἀδελφός του μοῦ ἔκαμε νόημα νὰ ἦμαι προσεκτικός· τοὺς ἀπεκρίθηκα ὅτι : «Νὰ συλλογισθῶ ἕως τὸ βράδῳ.»

Ἐκαμα τὸ μεσημέρι τὴν ἀπόκρισιν, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἐδικός σας καὶ ἄλλη φορὰ θέλει ἔλθω νὰ σᾶς προσκυνήσω, καὶ ἐγὼ εἶμαι ἐδικός σου καὶ νὰ μὲ ἔχῃς τὴν ἔγνοιά μου. Τὸ γράμμα τὸ ἔδωκα εἰς τὸν Δουράκη· αὐτὸς τὸ ἐπῆρε τὸ γράμμα, τὸ ἀνοιξε, καὶ εἶδε ὅτι δὲν ἠθελα νὰ ὑπάγω, καὶ τότε ἀποφάσισε νὰ βάλῃ εἰς τὸ κρασί ἀφιόνι. Ἡ γυναῖκά του καὶ ἡ ἀδελφή του τὸ εἶδαν, καὶ τὸν ἐπῆραν ἀπὸ κοντὰ ἕως τὸν πύργον· ἓνας ἀνθρώπος μου ἤκουσε τὴν γυναῖκα τοῦ Δουράκη νὰ τοῦ λέγῃ τοῦ ἀνδρός της : «Τί εἶναι αὐτὸ ὅπου θὰ κάμῃς, δὲν ἐνθυμάσαι τὰ καλὰ τοῦ Θεοδώρακη ;» καὶ αὐτὸς τὴν ἔβριζε. Ἐπῆγε μέσα, μὲ ἐπρόσφερε τὸ κρασί, ἐγὼ, μὲ ἔδωκεν εἰδήσιν ὁ ἀνθρώπος μου, καὶ, ὅταν μοῦ ἔφερε τὸ κρασί, ἐγὼ ἐκλώτσησα τὸ κανάτι ὅπου εἶχε τὸ κρασί, καὶ τὸ ἔχυσα, καὶ τοῦ εἶπα : «Τί θέλω ἐγὼ τώρα κρασί !» καὶ τοῦ εἶπα καὶ ὅτι θὰ φύγω. Μὲ ἐπαρακίνησε νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὸ σπίτι του νὰ πιοῦμε πρῶτα κρασί καὶ ἔπειτα νὰ φύγω. Αὐτὸς ἐπῆγε ὀμπρός, εἰδοποίησε τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἦναι ἔτοιμοι νὰ τραβήξουν ἀπάνω μας ἐνῷ ἐμεῖς ἐπίναμεν τὸ κρασί. Ὁ ἀδελφός του δὲν μᾶς ἄφηκε νὰ πάμε, ἐμπόδισε τὰ σκυλιὰ νὰ φωνάζουν, καὶ ἐφύγαμε. Ἀφοῦ τὸ ἔμαθε ὁ Δουράκης αὐτό, ἔκραξε τοὺς χωριανούς, καὶ τοὺς ἐπρόσταξε νὰ βγοῦν μιὰ ἑκατοστὴ νὰ πιάσουν τοὺς δρόμους. Ἐγὼ ἤξευρα τὸν τόπον καὶ ἔφυγα ἀπὸ ἄλλο μέρος, καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Μικρὰν Καστάνιτσα διὰ νὰ εὕρω τὸν Βασίλῃ, μὲ τὸν ὅποιον εἶχα συμφωνήσῃ νὰ φύγομεν.

Ἀπὸ ἐκεῖ ἐτραβήξαμεν εἰς τὰ χωριὰ τοῦ Πασαβᾶ, εἰς ἐνὸς ἀδελφοποιητοῦ μου τὸ σπίτι· ἐκεῖ μᾶς ἐβά-

σταξε δύο ημέρας· τὸν ἐστείλαμε καὶ ἐπῆγε νὰ εὕρῃ τοῦ Τζανετάκη τὴν μάνα, ἡ ὁποία ἦτον θυγατέρα τοῦ Παναγιώταρου. Τῆς εἶπαμεν, νὰ υπάγῃ ἡ ἴδια νὰ εὕρῃ καίγια εἰς τὸ Μαραθωνήσι, διὰ νὰ βαρκαρισθοῦμε διὰ τὸ Τζηρίγο. Εἰς τρεῖς ἡμέρας ἐπῆγαμεν μαζί μὲ τὴν Μαρία, μάννα τοῦ Τζανετάκη, καὶ ἐβαρκαρισθήκαμε, ἀνάμεσα Μαυροβούνι καὶ Μαραθωνήσι· μόλις ἐκάμαμε πανιά, καὶ ἐφύσηξε ἓνας βοριάς, ὁποῦ δὲν μᾶς ἄφησε νὰ προχωρήσωμε· ἦτον ζημερώνοντας τῶν Βατών. Ἐπιάσαμε εἰς τὴν Σουλὴν, ἐκάμαμε πάλι πανιά, καὶ μᾶς ἐμπόδισε ὁ ἐνάντιος ἄνεμος, καὶ ἀράξαμεν εἰς τὸ Ἐλαφονήσι. Ἐπῆγαμε τέλος πάντων εἰς τὸ Τζηρίγο μὲ μιὰ μεγάλη φουρτοῦνα καὶ ἀράξαμε εἰς ἓνα χωριό, Ποταμό λεγόμενον. Ἐκεῖ εὕρηκαμεν ἓναν ἀπὸ τοὺς Γιατρακαίους καὶ μᾶς εἶπε, ὅτι δὲν κάμνει νὰ φανερωθῇτε μέσα εἰς τὴν χώραν ὡς Κολοκοτρώνης. Ἐπῆγαμεν εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ Τζηρίγου, Ἀρβανιτάκη λεγόμενον· ἓνα παιδί μᾶς ἐγνώρισε ἀπὸ τὸν Πύργο· καὶ ἐκαθήσαμε ἐκεῖ· τὴν μεγάλην πέμπτην ἐφθάσαμεν. Ὁ Πρύτανις μᾶς ἐμάλωσε, διατὶ εἴμεθα ἀρματωμένοι. Ἐπῆγα εἰς τὸν κομαντάντε τὸν Ῥώσσο, τοῦ ἐδιηγῆθηκα μὲ τὴν ἀλήθεια ποῖοι εἴμεθα, πῶς ἐκαταντήσαμεν, καὶ ἔτσι διέταξε νὰ μᾶς περιποιηθοῦν καὶ νὰ μᾶς δώσουν ἀπ' ὅλα.

Μία φορὰ ἐπῆγα εἰς τὸ πανηγύρι τῆς Ἀγίας Μονῆς. Αὐτὸ τὸ μοναστήρι ἦτον μεγάλο καὶ ἐχαλάσθη εἰς τὴν πρώτην Τουρκίᾳ· ὅταν ἐπέρασα, ἦτον μία μάνδρα χαλασμένη καὶ σκεπασμένη ἐκκλησιὰ μὲ κλάδους δένδρων· τότε ἔταξα, ὅτι : « Παναγία μου βοήθησέ μας· νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν Πατρίδα μας ἀπὸ τὸν τύραννο, καὶ νὰ σὲ φκιάσω καθὼς καὶ ἦσουν πρῶτα (1803). » Μὲ ἐβοήθησε, καὶ εἰς τὸν δεύτερον χρόνον τῆς ἐπαναστάσεώς μας ἐπλήρωσα τὸ τάμα μου καὶ

τὴν ἐφκείασα. Αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ζωῆς ὅπου ἐκάμαμε μᾶς βόηθησε πολὺ εἰς τὴν ἐπανάστασι, διότι ἤξεύραμεν τὰ κατατόπια, τὸν δρόμον, τὰς θέσεις, τοὺς ἀνθρώπους· ἐσυνειθίσκαμεν νὰ καταφρονοῦμεν τοὺς Τούρκους, νὰ ὑποφέρωμεν τὴν πείναν, τὴν δίψαν, τὴν κακοπάθειαν, τὴν λέρα, καὶ καθεξῆς.

B'.

Ζάκυνθος 1806. Ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθον τὸν Μάϊ. Μετὰ ἓνα μῆνα διατριβῆς ἔμαθα ὅτι ἦρθε εἰς τὴν νησί ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥώσων Παπαδόπουλος, καὶ μὲ ἔκραξε ἔς τοὺς Κορφοὺς γιὰ νὰ μοῦ προβάλλῃ νὰ ἔμβω εἰς τὴν δούλευσιν, καὶ τοῦ εἶπα, ὅτι : « Δὲν ἐμβαίνω εἰς τὴν δούλευσιν, διότι ἔχω σκοπὸν νὰ υπάγω πάλιν εἰς τὸν Μωρέα, γιὰ νὰ ἐκδικηθῶ διὰ τὸν θάνατον τῶν συγγενῶν μου καὶ διὰ τὰς ζημίας ὅπου ἔλαβα, καὶ δὲν εἰμὸρῶ νὰ κάμω ὄρκον καὶ ἔπειτα νὰ γίνω ἐπίορκος μὲ τὸ νὰ φύγω κρυφίως. » Καὶ ἔτσι ἐπέστρεψα εἰς τὸ Κάστρο, καὶ ἐκάθησα δέκα μῆνας χωρὶς δούλευσι· εἶχα δώσῃ γράμμα εἰς τὴν φαμίλια μου μὲ ἓνα Μαγουλιανίτη Ῥόντικα, γιὰ νὰ μοῦ φέρῃ ὅσο βιὸ εἶχα εἰς διαφόρους ἀνθρώπους, καὶ ἐκεῖνος ἐπῆγε, τὸ ἐμαρτύρησε τοῦ Δελιγιάννη· ὁ Δελιγιάννης τοῦ Βόϊβόντα, καὶ ἔτσι ἐχῆθησαν ὅλα μου τὰ πράγματα, 1807.

Ὅλα τὰ στρατεύματα, τὰ καπετανάτα, τὰ κλέφτικα τῆς Ῥούμελης εἶχαν καταφύγῃ εἰς τὴν Ἐπτάνησον ἀπὸ τὸν ἴδιον κατατρεγμὸν τὸν ἐδικόν μου. Ἡ Ῥωσσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον τῆς Τουρκίᾳς καὶ διέτάχθησαν ὅλα τὰ στρατεύματα νὰ ἐβγοῦν εἰς τὴν Ῥούμελην διὰ νὰ κτυπήσουν τοὺς Τούρκους. Ἐδοκίμασα καὶ ἐγὼ νὰ υπάγω εἰς τὴν Ἀγιά Μαύρα ὅπου

εύρισκοντο ὅλοι αὐτοί, νὰ πάρω μερικοὺς καὶ νὰ ἔβγω εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Ῥωσσίας ἦσαν δύο τάγματα, ἓνα μανιάτικο ἐπὶ κεφαλῆς Πιερράκης Ζανέτμπης, ὁ υἱός, καὶ τὸ ἄλλο πελοποννησιακό, ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Ἀναγνωσταράς. Αὐτοὶ ἦσαν εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ὁ Παπαδόπουλος τοὺς ἐπρόσταξε νὰ φκείασουν ἓνα πλοῖο πολεμικό. Ὅταν ἐτοιμαζόμενον διὰ νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Ἀγία Μαύρα μὲ ἔπесαν ἐπάνω ὁ Ἀναγνωσταράς, οἱ Πετιμεζαῖοι, ὁ Γιαννάκης Κολοκοτρώνης, ὁ Μέλιος, καὶ λοιποὶ ὀφικιαῖοι καὶ μὲ εἶπαν ὅτι : «Μὴν πηγαίνης, καὶ ἡμεῖς ἔχομεν τὴν ἄδειαν νὰ ἔχωμε ἓνα πλοῖο καὶ ἂν θέλῃς ἐμβαινεις εἰς αὐτό»· καὶ ἔτσι εὗρηκαν ἓνα σαμπέκο Τούρκικο μὲ 10 κανόνια, τὸ ἀγοράσαμεν, καὶ ἐμβήκα καπετάνιος εἰς αὐτό.

Ἐπῆρα διαβατήριο, ἐπῆγα εἰς τὴν καθέδρα τῆς Ῥεπούμπλικας, εἰς τοὺς Κορφοὺς, ἐκεῖ μὲ ἔδωσαν τὴν ἄδειαν διὰ νὰ κτυπῶ στεριάς καὶ θαλάσσης τοὺς Τούρκους, ὅθεν μὲ ἐβόλαε. Ἐπῆρα καὶ μιὰ ὀγδοηνταρὶὰ στρατιώταις τῆς ξηρᾶς καὶ ἐπῆγα πλησίον τῆς Πάτρας, Ἀχαιαῖς λεγόμενον, καὶ ἔκαψα τὰ σπίτια, ταῖς ιδιοκτησίαις, τὰ μαγαζιά τοῦ Σαῖταγα, καὶ ἔπειτα ἐπέστρεψα εἰς τὴν Ζάκυνθον. Οἱ Ζακύνθιοι ἐπειδὴ καὶ εἶχαν ἀνάγκην ἀπὸ τροφᾶς φερμένας ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, ἔκαμαν μίαν ἀναφορὰν εἰς τὴν Διοίκησιν, καὶ ἔλεγον ὅτι νὰ μὴ κτυπήσουν πλέον τὸν Μωριά, διότι οἱ Τούρκοι δὲν ἐδέχοντο τοὺς πηγαίνοντας ἐκεῖ διὰ ἐμπόριο· ἔτσι ἡ Κυβέρνησις μ' ἐμπόδισε νὰ κτυπήσω τὴν ξηρὰ καὶ διετάχθηκα μόνον νὰ περιορισθῶ εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ἀγίας Μαύρας.

Εἰς τοὺς Κορφοὺς εὗρηκα τὸν Παπαδόπουλο καὶ τὸν Συνέβη, ὅστις ἐτοιμάζετο μαζὺ μὲ τὰ ἀγγλικά νὰ κτυπήσουν τὴν Κωνσταντινούπολι, τοῦ ἔδωκα μίαν

γνώμην· ὅτι εἰς τὴν Ἐπτανήνησον εὕρισκονται 1200 Ῥούσσοι καὶ 5000 Ἕλληνες εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Ἐπτανήνησου, καὶ εἶχαν καὶ δώδεκα κομμάτια ντελίνια τῆς Βαλτικῆς καὶ τῆς Μαύρης θαλάσσης· ἦσαν σαράντα ντελίνια, φρεγάδες καὶ μπρίκια, τὰ ὅποια εἶχε βγάλη διὰ νὰ κτυπήσῃ τὸν Βοναπάρτη· καὶ μὲ ἄλλους 10000 νησιώτας, νὰ γίνωμε χιλιάδες 25, καὶ ἔξη καράβια, διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, καὶ τὰ ἄλλα διὰ τῆς Αἰγίνης, νὰ ἀποδιβασθῶμεν ἔξω, καὶ τοὺς ὑποσχόμενον εἰς δύο μῆνας νὰ ἐλευθερώσω τὴν Πελοπόννησον. Ὁ στρατηγὸς Παπαδόπουλος ἐδέχθηκε τὴν πρότασίν μου, ἔγινε συμβούλιον ἀπὸ τὸν Συνέβη Μοτζενίγο (γενικὸς διοικητής), Μπενάκη, καὶ ἀντιναύαρχον Λέλη, καὶ στρατηγὸν Ἀτρέμ. Ὁ Παπαδόπουλος τὸ ἀνάφερε εἰς τὸ συμβούλιο, καὶ ὁ Μπενάκης ἐναντιώθη, λέγων, ὅτι : «Τὴν Πατρίδα μου, ἐγὼ δὲν τὴν χαλάω ἄλλη μία φορὰ σὰν τὸν πατέρα μου.» Ὁ Μοτζενίγος εἶπε ὅτι : «Πρέπει νὰ ὑπάγουν νὰ κτυπήσουν μὲ τὰ ἀγγλικά τὸ κεφάλι, ὅπου εἶναι ἡ Κωνσταντινούπολις, καὶ ἔπειτα, ὅταν κτυπήσωμεν τὸ κεφάλι, τὸ ἐπίλοιπον εἶναι ἐδικόν μας.» Ἐτσι ἐδέχθησαν τὴν γνώμην του καὶ ἀπέρριψαν τὴν ἐδικήν μου.

Ὁ Συνέβης ἐπῆγε εἰς τὴν Τένεδο· τὰ ἀγγλικά ἐμβήκαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ βίζιτα περισσότερο παρὰ διὰ πόλεμο, καὶ ἔπειτα ἐβγήκαν τὰ Τούρκικα, ἀπαντήθησαν μὲ τὰ ῥωσικά εἰς τὴν Τένεδο, καὶ μετὰ ἓνα πόλεμο ἐχαλάσθη ὁ στόλος ὁ τούρκικος. Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ὁστερλίτζι, ἡ Ῥωσσία παρέδωκε τὰ νησιά τοῦ Ναπολέοντος, καὶ ἔτσι διετάχθη ὁ μὲν Συνέβης νὰ ὑπάγῃ διὰ θαλάσσης, καὶ τὰ ῥωσικά στρατεύματα νὰ ὑπάγουν διὰ ξηρᾶς. Τότε ἔπαυσε ὁ πόλεμος καὶ ὅσα καράβια πολεμικά ἦσαν εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Ῥεπούμπλικας τότε ἐσήκωσαν

τὰ χαρτιά καὶ ἔτσι ἐπῆγα τὸν Αὐγουστο εἰς τὴν Ζάκυνθο. 27 Ἰουλίου 1807 ἦλθε ἡ διαταγὴ νὰ παραδώσουν τὰ φρούρια οἱ Ῥώσσοι εἰς τοὺς Φραντσέζους.

Ἐπῆγα μὲ τὸν καπετὰν Ἀλεξανδρῆ εἰς τὸν Λεβάντε δέκα μῆνας ἐναντίον τῶν Τούρκων· ἐκεῖ ἐπῆγα εἰς τὸ Ἅγιον ὄρος· μᾶς ἐπολιορκήσαν τρία καράβια Τούρκικα πολεμικά, δύο κορβέτα καὶ μία φεργάδα εἰς τὴν Σκιάθο· ἐδώκαμεν εἰδησι μίας φεργάδας Ἀγγλικῆς, καὶ ἦλθε εἰς βοήθειάν μας. Τὰ δύο κορβέτα τὰ ἐβούλιαξε καὶ τὴν φεργάδα τὴν ἐπῆρε ζωντανήν· εἴμεθα ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες 1400, ὅλοι οἱ καπεταναῖοι τοῦ Ὀλύμπου, καθὼς Παπαμπλαχάδας, Λιόλιος, Λαζόπουλα, τοῦ Τζάρα οἱ καπεταναῖοι. Αὐτοὶ εὗρέθησαν εἰς τὴν Σκιάθο κατατρεγμένοι ἀπὸ τὸν Μουχτάρ-πασα καὶ λοιποὺς Τούρκους τῆς ξηρᾶς. Μᾶς ἐπῆρε ὁ χειμῶνας, ἐπῆγάμεν εἰς τὴν Μάνη, ἀπὸ κεῖ ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο.

Γ'.

Εἰς τὰ 1808, τὴν ἀνοιξί, ὁ Βελῆ πασᾶς ἐφοβέριζε τὸν Ἀλῆ Φαρμάκη, ἢ τὸν πύργο νὰ τοῦ δώσῃ ἢ ὁ ἴδιος νὰ υπάγῃ ἢ τὸ παιδί του ἐνέχυρο νὰ δώσῃ. Ἐρεθίζετο ὁ Βελῆ-πασᾶς ἀπὸ τὸν Δελιγιάννη· ὁ Δελιγιάννης μὴ θέλων νὰ υπάρχῃ ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης ἔλεγε εἰς τὸν Βελῆ πασᾶ, ὅτι πρέπει νὰ κρεμισθῇ ὁ πύργος διὰ νὰ τοῦ κρεμισθῇ τὴν δύναμιν· καὶ τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη: «Μὴν πηγαίνει, διότι ὁ Βελῆ πασᾶς ἔχει σκοπὸν νὰ σὲ σκοτώσῃ.» Ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης λοιπὸν ἐτοιμάζετο νὰ ἀντιπαραταχθῇ εἰς τὸν Βελῆ πασᾶ. Ὁ πάππος τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη καὶ ὁ πάππος ὁ ἐδικός μου, Γιάννης Κολοκοτρώνης, ἦσαν φίλοι καὶ ἀδελφοποιητοί. Ἐσκοτώθηκε ὁ παππούλης μου καὶ ὁ παππούλης τοῦ

Ἀλῆ Φαρμάκη καὶ ἔμεινε ἡ φιλία ἡ ἰδία εἰς τὸν πατέρα μου καὶ εἰς τὸν πατέρα τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη· ὡς φίλοι πατρικοὶ ἐλάβαμεν καὶ ἡμεῖς ἀνταπόκρισι, δὲν τὸν εἶχα ἰδῆ προσωπικῶς· ἐπιστηριζόμενος λοιπὸν εἰς τὴν φιλίαν μὲ ἔγραψε ἓνα γράμμα, μοῦ ἔλεγε: «Φίλε πατρικέ, ὁ Βελῆ πασᾶς ἐτοιμάζεται νὰ μὲ βαρέσῃ, καὶ ἂν ᾔσαι φίλος νὰ ἔλθῃς νὰ μὲ βοηθήτῃς.» Καὶ ἐγὼ τοῦ ἀπεκρίθηκα, ὅτι: «Δὲν ἔρχομαι τώρα, διότι θὰ σὲ βλάψω, καὶ ἂν δὲν ἔχῃ σκοπὸν νὰ ἔλθῃ ὁ Βελῆ πασᾶς, τόμου μάθῃ ὅτι ἦλθα ἐγὼ, θὰ ἔλθῃ τότε, ἀλλὰ νὰ κυτάξῃς μὲ κανένα μέσον νὰ μὴν κηρύξῃς τὸν πόλεμο, ἂν ὁμως καὶ κινήσῃ τὸ στράτευμα ἐναντίον σου τότε ἔρχομαι.» Ὁ Βελῆ πασᾶς, ἰσχυρογνώμων, ἐκίνησε μὲ τὸ στράτευμα. Τότε μὲ ἔγραψε, ὅτι τὰ στρατεύματα ἐκίνησαν, καὶ ἂν ᾔσαι φίλος, τώρα φαίνεσαι. Λαμβάνοντας τὸ δεύτερό του γράμμα, ἐτοιμάσθηκα μὲ 100· οἱ ἀξιωματικοὶ μὲ ἐμπόδιζαν, ἐγὼ ὁμως τοὺς εἶπα ὅτι δὲν εἰμπορῶ νὰ κάμω ἀλλέως, διότι ἔδωσα τὸν λόγον μου, καὶ ἔτσι μοῦ ἐμπόδισαν οἱ Φραντσέζοι τοὺς στρατιώτας, καὶ ἐπῆρα μόνον 16 καὶ ἐγὼ 17. Ἐβγήκα κοντὰ εἰς τὴν Γλαρέντζα εἰς τὸ Κοτίχι καὶ διευθύνθηκα διὰ τὸ Μοναστηράκι.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ὅπου ἔφθασα ἐγὼ εἰς τὸ Μοναστηράκι, ἔφθασαν καὶ 8000 τούρκικα ἐναντίον, καὶ ἐστάθηκα ὑποχρεωμένος νὰ περάσω ἀπὸ τὴν μέσην τὴν νύκτα. Ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης εἶχε 400 καὶ ἀπὸ τὸν φόβον τοὺς ἔφυγαν, καὶ ἔμειναν 90. Τὴν αὐγὴν ἀνοίχθη ὁ πόλεμος, ἄρχισαν νὰ κάμουν λαγούμι, καὶ εἰς τριάντα ἡμέρας ἐγένετο νύκτα ἡμέρα πόλεμος· εἶχαν καὶ τέσσερα κανόνια. Εἰς τὰς τριάντα ἡμέρας ἐπρότεινε συμβιβασμὸ καὶ ἐπρόβαλε εἰς τὸν Ἀλῆ Φαρμάκη νὰ παραδῶσῃ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ νὰ τοῦ χαρίσῃ τὰ πταισίματά του, τὸν πύργον του, ὅλα τοῦ ἀπεκρί-

θηκε ὅτι: «Ἄν εἶναι τῆς τιμῆς καὶ τῆς παληκαριᾶς νὰ δώσω ἓνα φίλο μου ὁποῦ ἤλθε νὰ μὲ βοηθήσῃ ἀπὸ τὰ νησιά, καὶ ἐγὼ ἡμπορῶ νὰ τὸ κάμω». Ἀπεκρίθησαν ὅτι: «Ἀληθινὰ εἶναι αὐτό, πλὴν νεντελί, μέγα πρᾶγμα μὲ ἓνα ῥωμαῖο, νὰ χαθῇ τόση Τουρκιὰ διὰ ἓναν ἄνθρωπο.» Ὁ Ἀλῆ-Φαρμάκης ἀπεκρίθη, ὅτι: «Ἄν ἤμουν Πασᾶς ἐγινόμην καὶ ἐγὼ ἄπιστος, πλὴν δὲν τὸ κάμνω, κάμετε λαγοῦμι, καὶ ἂν ἡμπορέσετε ἀναποδογυρίστε μας, καὶ ὁ Θεὸς ἔχει.» καὶ πάλιν ἐπιάσθη ὁ πόλεμος. Τὸ βράδυ ἔκαμε συμβούλιο, συνθεμένο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀγάδες, μπουλουμπασίδες καὶ τοὺς εἶπε, τί τοῦ προβάλλουν οἱ Τοῦρκοι, νὰ παραδώσῃ τὸν Κολοκοτρώνη· ὅλοι ἀπεκρίθησαν μ' ἓνα στόμα: «Χάσια, ὅλοι νὰ χαθοῦμε, μὰ αὐτὸ δὲν εἰμποροῦμε νὰ τὸ κάμωμε.» ἐγὼ τοὺς εἶπα, ὅτι: «Ἐρχεσθε νὰ μὲ δώσετε νὰ ξεμπερδεύσουμε; ἐγὼ τὸ ψωμί μου τὸ ἔφαγα.» Ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης μοῦ εἶπε· «Δὲν εἶναι ἐδική σου δουλειά, εἶναι ἐδική μας.» ἀπεφάσισαν ὅλοι λοιπὸν νὰ ἀποθάνουν· εἰς ἐξήντα τέσσερες ἡμέρες ἔβαλαν φωτιά εἰς τὸ λαγοῦμι, καὶ τὸ λαγοῦμι εἶχε χίλιαις ὀκάδες μπαρούτι μέσα· ἐμεῖς ἐσκάφταμε δώδεκα βήματα ἐκτὸς τοῦ πύργου καὶ 3 1/2 πῆχες τοῦ βάθους καὶ ἐσκάφταμε μὲ σκοπὸ νὰ πιάσωμε τοὺς λαγουμτζίδες· τὸ λαγοῦμι εὐρέθηκε ξεθυμασμένο ἀπὸ τὸ κόψιμο τῆς γῆς ὁποῦ εἶχαμε κάμη, καὶ ἔτσι ἀφοῦ ἔτρεμε ἡ γῆ ἓνα τέταρτο, ἔπεσε τὸ χῶμα ἐπάνω του, καὶ ὁ πύργος δὲν ἔπαθε τίποτε. Οἱ Τοῦρκοι ἐλπίζοντες ὅτι θέλει ἀπογυρισθῇ ὁ πύργος καὶ διὰ νὰ μὴν τοὺς πλακώσουν οἱ πέτραις, ἀλλόργεψαν· ἡμεῖς ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸ λαγοῦμι, ἐρρήξαμε μίαν μπαταριά εἰς εἶδος χαρᾶς, ὅτι δὲν μᾶς ἔκαμαν τίποτε.

Τότε ἔπεσαν εἰς συμβιβασμό· 3734 κανονιαῖς μᾶς ἐρρήξαν εἰς τὸ διάστημα 65 ἡμερῶν, ἀφοῦ εἶδαν ὅτι

οὔτε τὰ κανόνιά τους δὲν μᾶς ἔκαμαν τίποτε, οὔτε τὸ λαγοῦμι, μᾶς ἐζήτησαν συμβιβασμόν, τοῦ ἐπρόβαλαν: τί ζητεῖ διὰ νὰ παύσῃ ὁ πόλεμος; καὶ αὐτὸς τοὺς ἐζήτησε νὰ μὴ χαλάσουν τὸν πύργο, ὁ Κολοκοτρώνης νὰ υπάγῃ ἀπειραγὸς μὲ ἐνέχυρα, καὶ νὰ υπάγῃ εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης νὰ μείνῃ εἰς τὸν πύργο, ἕως ὅτου νὰ λάβῃ γράμμα ἀπὸ τὸν Κολοκοτρώνη, ὅτι ἐμβαρκαρίσθῃ, καὶ τότε ἐβγαίνω ἀπὸ τὸν πύργο, καὶ πηγαίνω εἰς τὸν Βελῆ πασᾶ διὰ νὰ τὸν προσκυνήσω.

Αὐτὸς ὁ συμβιβασμὸς ἐγένετο μὲ τοὺς ἀρχηγούς καὶ μὲ τὸ στράτευμα, καὶ ὄχι μὲ τὴν γνώμην τοῦ Βελῆ πασᾶ καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὸ ἔστρεξαν· ἔκαμαν ἔγγραφον καὶ ὑπογράφησαν ὁ Πασόμπεης, ἀγάδες, μπουλουμπασίδες καὶ ἔκαμαν καὶ ὀρκον· τὴν αὐριον ἀνεχώρησα μὲ ὅλους τοὺς ἐδικούς μου τοὺς Λαλέους, καὶ ἐπήραμε ἐνέχυρο τρεῖς ἀπὸ τοὺς καλῆτε-
ρους, μὲ συμφωνία ὅτι, ἂν μᾶς κτυπήσουν νὰ τοὺς σκοτώνωμεν ἡμεῖς αὐτούς. Ἔτσι ἐβγήκαμε, ἐπήγαμε εἰς τοῦ Ἀάλα, ἄφησα τὸ παιδί τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη εἰς τὰ σπίτια καὶ ἐπῆγα ἐγὼ εἰς τὸν Πύργο τῆς Γαστούνης· ἡ συνθήκη ἐπῆγε εἰς τὸν Βελῆ πασᾶ, αὐτὸς ἐθύμωσε καὶ ἔδωσε διαταγὴ νὰ πιάσουν ὅλαις ταῖς σκάλαις καὶ νὰ μὲ πιάσουν. Τὸ μπουγιουρτί ἤλθεν εἰς τὸν Ἰβραῖμ ἀγά, τὸν ἐξάδελφον τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη, ὁ ὁποῖος ἦτον βόϊβοδας· διαβάζοντας τὸ μπουγιουρτί ὁποῦ ἔλεγε, ὅτι νὰ πιάσουν τὸν Κολοκοτρώνη, τὸν ἐγέλασε τὸν Τάταρη, καὶ τοῦ εἶπε, ὅτι: «Ἡμεῖς δὲν γνωρίζομε τοῦρκεϊκα, παρὰ νὰ πᾶς εἰς τὴν Γαστούνη, ὅπου εἶναι κατῆς καὶ βόϊβοδας νὰ τὸ διαβάσουν, καὶ ὅτι προστάζει μὲ τὸ μπουγιουρτί τοῦ ὁ Βεζύρης εἰμεθα ἔτοιμοι νὰ τὸ κάμωμε.

Ἔτσι τὸν ἐγέλασε τὸν Τάταρη, καὶ εὐθὺς ἐσηκώ-

θηκα μαζί με τὰ ἐνέχυρα καὶ συντροφευμένος ἀπὸ τὸν Ἰβραὶμ ἀγὰ ἐπῆγα εἰς τὸ Πυργί καὶ ἐμβαρκαρισθήκαμε, καὶ ἀπόλυσα τὰ ἐνέχυρα, καὶ ἔστειλα γράμμα τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη, ὅτι ἐμβαρκαρίσθηκα ὑγίης.

Τὸ Πυργί ἀπὸ τὸν Πύργο εἶναι δύο ὥρας καὶ ἕως τὴν Γαστούνη ἔζη. Μόλις εἶχαμεν μακρυνθῆ δύο μίλλια, καὶ τὰ Τούρκικα στρατεύματα ἀπὸ τὴν Γαστούνη εἶχαν ἔλθῃ νὰ πιάσουν τὸ Πυργί, ἀλλ' εἰμεθα μακρυσμένοι· ἀφοῦ ἐπῆγε εἰδήσις τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη ὅτι ἐμβαρκαρίσθηκα, ἐβγήκε καὶ αὐτὸς καὶ ἐπῆγε εἰς τὴν Τριπολιτσά καὶ ἐπροσκύνησε τὸν Βελῆ πασά. Ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο, ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης εὐρῃκε τρόπον καὶ ἔφυγε καὶ ἦλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ὁ Βελῆ πασάς μοῦ ἔγραψε νὰ ὑπάγω ἀλλὰ δὲν ἠθέλησα. Ὁ Βελῆ Πασάς δὲν ἐσκότῳσε τὸν Ἀλῆ Φαρμάκη, διότι ἐπροσπαθοῦσε νὰ μὲ γελάσῃ καὶ ἐμὲ νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Τριπολιτσά καὶ ἔτσι δὲν τὸν ἐπείραξε. Ἐκαμε τὸν συμβιβασμὸ ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης, βιασμένος ἀπὸ τοὺς ἰδίους Τούρκους τοὺς ἐδικούς του, φοβούμενοι τὴν ζωὴν καὶ τὸ βίό τους. Μόλις ἐβγήκε ἀπὸ τὸν Πύργο, καὶ ἔβαλαν καὶ τὸν ἐχάλασαν.

Ὅλοι οἱ ἀγᾶδες, ὁ Πασόμπτης, ὁ Βελῆ πασάς, μὲ ἔγραψαν διὰ νὰ ἔβγω εἰς τὸν Μωρέα, μὲ ἔγραψε καὶ ἐκεῖνος, πλὴν μὲ ἔβαλε τὴν βοῦλα ἀποπάνω ἀπὸ τὴν υπογραφή του, σημεῖον νὰ μὴν ἔλθω. Ἦλθαν λοιπὸν εἰς τὴν Ζάκυνθο ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Βελῆ πασά, ὁ ὁποῖος μὲ ἐδάγκῳσε εἰς τὸ αὐτί, καὶ ἐκατάλαβα τοὺς εἶπα: «Πηγαίνετε κ' ἐρχομαι.»

Ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης ἦρθε εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης ἐπῆρε τὴν ἀδεια νὰ ἰδῇ τὰ χωριά του, ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃ ὁ Κολοκοτρώνης, καθὼς ἔλεγε, καὶ ἔτσι ἐπῆρε μιὰ πενηνταριὰ χιλιάδες γρόσια καὶ ἐστεί-

λαμε καίκι καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ζάκυνθο. Ἐρχόμενος εἰς τὴν Ζάκυνθο, ἀπεφασίσαμεν νὰ ὑπάγωμε εἰς τὸ Παρίσι διὰ νὰ εὐρώμε τὸν Βοναπάρτε, καὶ ἐπῆγαμε εἰς τοὺς Κορρούς, καὶ ὁ τότε γενικὸς διοικητὴς Δονζελὸτ μᾶς ἐμπόδισε λέγοντάς μας ὅτι: «Μεῖνετε ἐδῶ καὶ ἐγὼ γράφω καὶ θέλετε ἔχῃ ἀπόκρισιν· μόνον ἡμεῖς νὰ κάμωμε τὸ σχέδιο ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃ ἡ ἀπόκρισις τοῦ Αὐτοκράτορος». Τὸ σχέδιο τοῦ ἐκάμαμε μὲ τὸν Δονζελὸτ ἦτον τὸ ἀκόλουθο· νὰ μᾶς δώσῃ 500 κανονιέρους μὲ φουστανέλαις ἐνδυμένους, 5000 Ἕλληνες ὅπου εὐρίσκοντο εἰς τὴν γαλλικὴν δούλευσιν· καὶ μᾶς ἔδωσε γρόσια διὰ νὰ στρατολογήσωμε εἰς τὴν Τσαμουριά ὅπου ἦσαν ἐχθροὶ τοῦ Ἀλῆ-πασά· ἐπεράσαμεν εἰς τὴν Τσαμουριά, καὶ ἐκάμαμε 3000 μισθωτοὺς Τσάμιδες, καὶ ἦλθαμε εἰς τὴν Πάργα, καὶ τοὺς ἐμβαρκάραμε διὰ τὴν Ἀγία Μαύρα. Ἡ σύναξις ἔμελλε νὰ γίνῃ εἰς τὴν Ἀγία Μαύρα καὶ Ζάκυνθον· ἐπέρασα μὲ 600 εἰς τὴν Ἀγία Μαύρα.

Τὸν αὐτὸν καιρὸν, εἰς τὰ 9, ἦλθαν οἱ Ἀγγλοὶ εἰς τὴν Ζάκυνθο, ἔκαμαν τεσθάρκο καὶ ἐπερίλαβαν τὴν Ζάκυνθο, τοὺς δὲ Φραντζέζους τοὺς ἔστειλαν εἰς τοὺς Κορρούς, τοὺς δὲ Ἕλληνας ἕως τετρακόσους τοὺς ἔβαλαν εἰς τὰ καράβια ὡς πριζονιέριδες (αἰχμαλώτους). Ἐπῆραν καὶ τὴν Κεφαλονιά, Θιάκι καὶ Τσηρίγο, καὶ ἔκαμαν τὸ ἴδιο. Ἐλαβε ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγο τῶν Ἀγγλῶν, ὅπου ἦτον εἰς τὸ Παλέρμο, ὁ Γκενεράλ Ὁσβάλ διαταγὴ νὰ λάβῃ εἰς δουλευσιν ὁλοὺς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Τζούρτζ, ὅστις ἦτον τότε ταγματάρχης· ἡμεῖς ἀφοῦ εἶδαμεν ὅτι ἦλθαν Ἀγγλοὶ εἰς τὰ νησιά, ἐγράψαμεν ἔς τὴν Πάργα νὰ μὴν ἔλθουν πλέον στρατεύματα, διατὶ τὸ σχέδιο ἐχάλασε μὲ τὴν παρρησίαν τῶν Ἀγγλῶν. Τὸ σχέδιον ἦτον ὅτι ὅλα τὰ κάστρα τῆς Μεσσηνίας, τῆς

Πάτρας, τῆς Μονεμβασίας, ἅμα ἐβγοῦμε νὰ κηρυχθοῦν ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ ἦλθαν ὅλοι οἱ Τούρκοι καὶ Ῥωμαῖοι οἱ σημαντικοὶ καὶ ὤμιλησαν εἰς τὴν Ζάκυνθο, νὰ κάμωμε μιὰ κυβέρνησι, συνθεμένη ἀπὸ 12 Τούρκους καὶ 12 Ἕλληνας νὰ κυβερνοῦν τὸν λαόν. Οἱ Τούρκοι ἐπίσης νὰ καταδικάζωνται καθὼς οἱ Ἕλληνες· τοὺς νόμους τοὺς εἶχαμε ἐγγράφους εἰς τοὺς Κορφοὺς ἀπὸ τὸν Δονζελότ. Ἡ σημαία μας ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, τὸ φεγγάρι καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὸ Σταυρό, καὶ τὸ σχέδιό μας ἦτον, ἅμα ἐπατούσαμε τὸν Μωρέα νὰ κάμωμε ἀναφοραῖς εἰς τὸν Σουλτάνο καὶ νὰ τοῦ λέγωμεν, ὅτι ἡμεῖς δὲν ἀποστατήσαμεν ἐναντίον σου, πλὴν ἐναντίον τοῦ τυράννου τοῦ Βελη πασᾶ, καὶ ὁ Δονζελότ ἠκούετο μὲ τὸν Σεμπασιάνη πρέσβυν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὥστε νὰ ἐμποδίσουν τὸν Σουλτάνο διὰ κάθε κίνημα. Ὁ μυστικός μου σκοπός, ἀφοῦ ἐμβαίναμε καὶ ἐπιίναμε ὅλα τὰ φρούρια, τότε τὸ ἐκάμναμε ἐθνικώτερο καὶ ἐγκλούσαμε τοὺς Τούρκους, αἱ περιστάσεις ἤθελαν μὲ ὁδηγήσῃ τί ἔμελλα νὰ κάμω. Εἰς τὸ σχέδιόν μας ἦτον ὅτι ἂν μᾶς κάμῃ χρεῖα νὰ ἐβγάνωμε ἕως 15000 Ἑπτανησίους. Διὰ τρεῖς ἡμέραις καὶ νύκταις ἐγώ, ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης καὶ ὁ Δονζελότ μὲ ἓνα γραμματικὸ ἐκάμαμε τὸ σχέδιον αὐτό, καὶ προετοιμάσαμεν ὅσα ἔμελλαν νὰ γείνουν.

Εἰς τὸν πύργον εἶχα τὸν Νικήτα, τὸν Νικολάκη Πετιμεζᾶ καὶ ἀδελφὸν τοῦ Μέλιου· 7 ὀργυιαῖς εἶχαν σκάφη τὸ λαγούμι βαθιά.

Ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης εἶχε 40 χρόνους, μαυρουδερός καὶ κίτρινος καὶ διὰ αὐτὸ τὸν ἔλεγαν Φαρμάκη, κοντότερός μου, λιανός, πολλὰ φρόνιμος, πιστός, σιωπηλός, θυμῶδης· ἀπέθανε εἰς τοῦ Λάλα ἀρρώστιας· τὴν Ζάκυνθο ἀπὸ λυσεντερία· οἱ συγγενεῖς του ἔκαμαν νὰ τοῦ δοθῇ ἡ ἀδεια τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη διὰ νὰ

ἔλθῃ εἰς τοῦ Λάλα. Οἱ Ἀγγλοὶ ἔστειλαν ἓνα ἱατρὸν, καὶ ἀφοῦ εἶδαν ὅτι ἀποθνήσκει τότε τοῦ ἔδωσαν τὴν ἀδεια νὰ ἔβγῃ ἔξω εἰς τὸ Μωρέα, διότι οἱ Ἀγγλοὶ ὄντες φίλοι μὲ τὸν Ἀλῆ πασᾶ δὲν ἤθελαν νὰ δώσουν τὴν ἀδεια νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν Μωρέα, διὰ νὰ μὴ δυσχερστήσουν τὸν Ἀλῆ Πασσᾶ. Ἀφοῦ ἔμαθα ὅτι ἀπέθανε, ἐβγήκα εἰς τὸ Μωρέα καὶ ἐπῆγα εἰς τοῦ Λάλα διὰ νὰ παρηγορήσω τὴν φαμίλιάν του.

Ἐκαθήσαμε εἰς τὸ Τσιρίγο ἕως τὴν Κυριακὴν τοῦ Θωμᾶ· ἐπέρασε ἓνα καράβι Κεφαλονήτικο τοῦ καπετάν Ἀλεξάνδρου Ῥαυτόπουλου. Ἐμβήκαμε μέσα καὶ ἐκινήσαμε διὰ τὴν Ζάκυνθο. Ὁ καπετάνιος ἔμαθε ποιὸς εἶμαι καὶ μᾶς περιποιήθη πολὺ. Εἰς τὴν Ζάκυνθο μὲ εἶχαν διὰ χαμένον, ἐκεῖ μὲ ἐδέχθησαν ὅλοι οἱ ἔδικοί μας, ὅπου ἦσαν ἐκεῖ, Πετιμεζᾶτοι, Ἀναγνωσταράς, Μέλιος, Γιάννης Κολοκοτρώνης, Νικήτας, καὶ λοιποὶ ἦτον 1806. Διὰ νὰ γλυτώσω ἄλλαξα φορέματα καὶ δὲν εἶχα παρὰ δυστυχισμένα ἄρματα, ὥστε νὰ μὴν παρακινήθω ἀπὸ τὴν αἰσχροκέρδεια καὶ μὲ σκοτώσουν.

Ἐγεννήθηκα ἔς τὰ 1770.

Ὅταν ἐγλύτωσα ἀπὸ τὴν Καστάνιτσα ἡμουν
χρόνων 10.

Διαμονὴ Μάνης, χρόνια 2.

Εἰς τὴν Ἀλωνίσθαινα χρόνια 3.

Εἰς τὰ Σαμπάζικα χρόνια 12.

Ἐποχὴ τῆς νεότητος, 5 χρόνια ἀνύπανδρος καὶ ἄλλους 7 χρόνους ὑπανδρευμένος· 27 χρόνους εἶχα ὅταν μὲ ἐπρωτοκυνήγησαν.

Ἀρματωλὸς καὶ κλέφτης ἀλληλοδιαδόχως
χρόνια 5.

Φερμάνι Βασιλικὸ διὰ ἐμένα καὶ τὸν Πετι-

μεζῆ, 'ς τὰ 1802 1.

Τὸ δεύτερο φερμάνι τὸν Ἰανουάριον 1806,
καὶ τὸ Πατριαρχικὸ Συνοδικὸ 3.

36 χρόνων ἦμουν ὅταν ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο,
50 χρόνους εἶχα ὅταν ἐβγήκα εἰς τὴν ἐπανάστασι.

Οἱ κλέφταις καὶ ἀρματωλοὶ εἶχαν Α' Τάξιν. Ἡ
ἀξιώτης του.

Β' Τάξιν.

Γ' Τάξιν.

Δ' Οἱ ψυχογυιοί.

Οἱ πρῶτοι ἀξιωματικοὶ ἐγίνοντο διὰ τὴν ἀνδρείαν
τῶν ἢ διὰ τὴν φρόνησίν των· ὁ μισθὸς των ὅταν ἦ-
σαν ἀρματωλοί, τὸ μοῖρασμα τῶν λαφύρων ὅταν ἦσαν
κλέπται· ἐδίδοντο καὶ βραβεῖα εἰς τοὺς ἀριστεύοντας.
Ὅταν ἐσφαλλὼν ἦτον τὸ κόψιμον τῶν μαλλιῶν, τὸ
ξαρμάτωμα. Σέβας πρὸς τὰς γυναῖκας· ἐδίωχναν ὁ-
ποῖος ἤθελε βιάσῃ καμμία γυναῖκα· παιγνίδια, ταμ-
πουράδες, πηδήματα, χορούς, τραγούδια ἡρωικά,
ταῖς ἀμάδες· τὰ τραγούδια τὰ ἔκαμναν οἱ χωριά-
τες, οἱ στραβοὶ μὲ ταῖς λύραις· τὰ τραγούδια ἦσαν
ὕμνοι, ἐφημερίδες στρατιωτικαῖς.

Τ' ἄρματα τους ἦσαν πιστόλαις, χαρπὶ (μελου-
δάρι), σπαθιὰ ζωστά, ζάβες 'ς τὰ ποδάρια, τὸν χει-
μῶνα ἔβαζαν θώρακας (τσαπράσια) κουμπιὰ μεγάλα
εἰς τὰ γελέκια.

Τὰ Καπετανάτα διεδίδονταν εἰς τοὺς υἱούς, εἰς
τὸν ἀξιώτερον καὶ ὄχι εἰς τὸν πρωτότοκον.

Ἡ σημαία μου ἦτον ἓνα Χ, καθὼς ἡ Ῥωσικὴ
σημαία.

Τὰ μοναστήρια τοὺς ἐβοηθοῦσαν· οἱ γεωργοὶ καὶ
οἱ ποιμένες ἔδιναν εἰδησί εἰς τοὺς κλέπτας, ζωτρο-
φίας καὶ πολεμοφόδια. Ὅταν εἰς τὸν πόλεμον ἐλαδῶ-

νετο κανένας βαρέως καὶ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ τὸν πιά-
ρουν τὸν ἐφιλοῦσαν καὶ ἔπειτα τοῦ ἔκοφταν τὸ κεφάλι·
τὸ εἶχαν εἰς ἀτιμίαν ὁποῦ οἱ τούρκοι νὰ πάρουν τὸ
κεφάλι του. Ἀπὸ 36 πρωτοξαδέλφια, μόνον 8 ἐγλύ-
τωσαν, οἱ ἄλλοι ἐχάθηκαν ὅλοι· δὲν εἶναι διάσιλο,
ὁποῦ δὲν εἶναι θαμμένος Κολοκοτρώνης, χωριστὰ τὰ
δευτεροξαδέλφια, θεῖοι καὶ λοιποὶ φίλοι χαϊμένοι. Τὸ
κλέφτης ἦτον καύχημα· ἔλεγε: «εἶμαι κλέφτης», καὶ
ἡ εὐχὴ τῶν πατέρων ἑνὸς παιδιοῦ ἦτον νὰ γεῖνῃ κλέ-
φτης.—Τὸ κλέφτης ἐβγήκε ἀπὸ τὴν ἐξουσία.—Εἰς
τοῦ πατρός μου τὸν καιρὸ, ἦτον ἱερὸ πρᾶγμα νὰ
πειράξουν Ἕλληνα. Καὶ ὅταν οἱ κλέπται ἤρχοντο
εἰς συμπλοκὴ μὲ τοὺς Τούρκους ὅλοι οἱ γεωργοὶ ἀφι-
ναν· τὸ ζευγάρι, καὶ ἐπάγαιναν νὰ βοηθήσουν τοὺς
κλέπτας· εἰς τὰς ἡμέρας ἐπειράζοντο καὶ Ἕλληνες
ὁμοφρονούντες μὲ τοὺς Τούρκους· ὅταν ἦλθε ὁ Ἀν-
δρουττος πατέρας τοῦ Ὀδυσσέως, ἐγνωρίσθηκα εἰς
τὴν Μάνη, καὶ τὸν ἐσυντρόφευσα ἕως εἰς τὴν Κόρινθο.
Εἰς τὸν κατατρογμὸ μας, διὰ δεκαπέντε ἡμέραις οὔτε
ἐκοιμώμεθα οὔτε ἐτρώγαμε· ἐσώσαμε τὰ φουσέκια,
καθημέρα πόλεμο.

Ἀπὸ τὸν Σεπτέμβριον ἕως τὸν Ἰανουάριον ἔμεινα εἰς
τὴν Ἀγία Μαύρα (1809). Οἱ Ἀγγλοὶ ἔβαλαν εἰς φύ-
λαξιν τὸν Γιακούπαγα, τὸ παιδί τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη
καὶ ἄλλους. Μανθάνοντας ἡμεῖς αὐτά, ἐσκορπίσαμεν
τὸ στράτευμα καὶ ἐκρατήσαμεν μόνον 20. Ὁ μινί-
στρος ὁ Φορέστης καὶ ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀγγλῶν
Ὁσβάλ, ἐπροσκάλεσαν ὅλους τοὺς καπετανανοὺς διὰ
νὰ τοὺς ἐρωτήσουν ἂν ἤμπορουν νὰ φέρουν τὸν Κολο-
κοτρώνην εἰς τὴν Ζάκυνθο. Οἱ Ἀγγλοὶ, ἐπειδὴ ἦσαν
πολλοὶ μαζευμένοι εἰς Ἀγία Μαύρα, ἐφοβοῦντο, καὶ
αὐτοὶ τοὺς ἀπεκρίθησαν, ὅτι: «Ὅταν θέλετε, ἡμπορεῖτε
νὰ τοῦ κάμετε ἓνα γράμμα καὶ τὸ στέλνομε μὲ ἓνα

επίτηδες και μυστικὸν ἄνθρωπον και ἐλπίζομε νὰ ἀκολουθήσῃ. Ἔτσι μὲ ἔκαμε ἓνα γράμμα ὁ Ὅσβαλ και ὁ Φορέστης και τὸ ἔστειλαν μὲ ἓνα κουμπάρον μου Ζακυνθινόν, λεγόμενον Πομόνη· ἐπέρασε τὴν Γλαρέντζα, ἐμβῆκε εἰς Τουρκικὴ σημαία, και ἦλθεν εἰς τὴν Ἀγία Μαύρα μυστικῶς· τὸ γράμμα μὲ ἐπροσκαλοῦσε, και ἐνταύτῃ ἦτον μία ἐγκύκλιος εἰς ὅλας τὰς ἀρχὰς τῆς ξηρᾶς και τῆς θαλάσσης, ὅτι ζητήσωμεν νὰ μᾶς δώσουν, ὅπου και ἂν μᾶς ἀπαντήσουν καράβια νὰ μᾶς ἀφήσουν διὰ ν' ἀπεράσωμεν εἰς τὴν Ζάκυνθο.

Ἦτον δύσκολο τότε νὰ ταξειδεύῃ κανεὶς, διατὶ εἰς τὰ μισὰ νησιὰ ἦτον Γάλλοι και εἰς τὰ ἄλλα Ἀγγλοὶ· ἐπήγαμε λοιπὸν εἰς τὸν γκενεράλ Καμούς, Γάλλον, και ἐπήραμε τὴν ἀδεια διὰ τὰ Μοθωκόρων, ἐναυλώσαμε μία βάρκα μὲ σημαία γαλλικὴ· μόλις ἐβγήκαμε εἰς τὴν θάλασσα, μᾶς ἐμπόδισε ἐνάντιος ἀνεμος, και ἀράξαμε εἰς τὸ Θιακί· ἐκεῖ ἐφύλαγαν βάρδιας ἀγγλικαῖς· μᾶς ἐρώτησαν τί ἄνθρωποι εἴμεθα, και τοὺς ἀπεκρίθημεν : ὁ Κολοκοτρώνης· τότε ἄρχισαν νὰ ρίπτουν ἀπάνω μας· ἐγὼ ὠμίλησα ὅτι ἂν ἔχουν κανέναν ἀρχηγόν τους, νὰ ἔλθῃ νὰ τοῦ ὀμιλήσω· ἔτσι ὠμίλησαν ἐνὸς ἀξιωματικοῦ Ἀγγλοῦ ὁποῦ ἐδιοικοῦσε ἐκεῖ· ἦλθε εἰς τὸ παραθαλάσσιον (1810), και ἐβγήκα και ἐγὼ μὲ τὴν βάρκα, τοῦ ἐπαρρησίασα τὸ γράμμα τοῦ στρατηγοῦ Ὅσβαλ. Ἀφοῦ τὸ εἶδε μὲ ἐφίλησε, μᾶς ἐπεριποιήθη, μᾶς ἔδωσε κονάκια και ἐμείναμε εἰς τὸ Θιακί· ὁ διοικητὴς τοῦ Θιακιοῦ μᾶς ἐπροσκάλεσε ἐκεῖ και ἐμείναμε τέσσαρας ἡμέρας. Ἐγὼ και ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης ἐβάλαμεν ὑποψίαν διὰ τοὺς Ἀγγλους, ὡς φίλους τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ και ἔτσι ἐσυμφωνήσαμε νὰ μὴν πάγωμε και οἱ δύο εἰς τὴν Ζάκυνθο, ἀλλὰ νὰ μείνῃ ὁ ἓνας μας εἰς ἓνα καράβι εἰς ταῖς Σκρόφαις, και νὰ ὑπάγῃ ἐγὼ εἰς τὴν Ζάκυνθο, και ἂν ἰδῶ τὰ πράγματα

στερεά, τότε τοῦ γράφω και ἔρχεται· ἔτσι λοιπὸν ἀκολούθησε, ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο και ἄφησα εἰς τὸ καράβι τὸν Ἀλῆ Φαρμάκη μαζί μὲ τὸν ἀνεψιόν μου Νικήτα.

Ἀφοῦ ἔφθασα εἰς τὴν Ζάκυνθο, ἐπῆγα εἰς τὸν στρατηγὸν Ὅσβαλ, εἰς τὸν Φορέστη και εἰς τὸν Ἰζούρτζ, και μὲ ἐζήτησαν διὰ τὰ πράγματα τῆς Ἀγίας Μαύρας, ἐπειδὴ εἶχα μείνῃ πέντε μῆνες· ἔλαβα τὴν ἀδεια και ἐπῆγα εἰς τὸ Κάστρο και ἔβγαλα ὅλους τοὺς εἰς φύλαξιν εὐρισκομένους Τούρκους ἐδικούς τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη· εἶδα τὰ πράγματα ὅτι ἐπήγαιναν καλὰ και ἔστειλα ἐπίτηδες καὶ εἰς ταῖς Σκρόφαις διὰ νὰ εὕρῃ τὸν Ἀλῆ Φαρμάκη, και ἔτσι ἦλθε και αὐτὸς εἰς τὴν Ζάκυνθο· ἐμβῆκα εἰς τὴν δούλευσιν μὲ βαθμὸν καπετάνιου· περάσοντας δύο τρεῖς ἡμέραις ὁ γκενεράλης μὲ ἔκραξε και μὲ ἐρώτησε, μὲ τί τρόπο νὰ κάμωμε, νὰ τραβήξουμε ὅλους τοὺς Ἕλληνας ὁποῦ εὐρίσκοντο εἰς τὴν Ἀγία Μαύρα εἰς τὴν γαλλικὴν δούλευσιν, και ἔτσι νὰ πολεμήσωμε μὲ μόνους τοὺς Γάλλους· τότε ἦλθε και ὁ Λεπενιώτης, ἀδελφὸς τοῦ Κατσαντώνη, μὲ 200 εἰς τὸν Κάλαμο και Μεγανήσι κατατρεγμένος ἀπὸ τὸν Ἀλῆ πασᾶ. — Τὸ Μεγανήσι ἦτον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Γάλλων και οἱ Γάλλοι ἔστειλαν στρατεύματα και τὸν ἔδιωξαν εἰς τὸν Κάλαμο. — Ὁ Λεπενιώτης εἶπε ὅτι: «Ἐπιθυμῶ νὰ δουλεύσω τοὺς Ἀγγλους, ἀλλὰ δὲν δίδω εἰς ἄλλον πίστιν παρὰ εἰς τὸν Κολοκοτρώνη.» Τότε ὁ γκενεράλης μ' ἔδειξε τὸ γράμμα και μ' ἔστειλε εἰς τὸν Κάλαμο και μ' ἔδωκε ἓνα μπρίκι εἰς τὴν ἐξουσίαν μου· ἐγὼ τοῦ εἶπα, ὅτι εἰς ἓνα μπρίκι φαίνεται, ἀλλὰ θέλω μία βάρκα κανονιέρα διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν Κάλαμο, και εἰς τρεῖς ἡμέρας τοῦ εἶπα νὰ μὲ στείλῃ και ἓνα πλοῖο πολεμικὸ διὰ κάθε ἐνδεχόμενο, και εἰς τρεῖς ἡμέραις μετὰ τὸ μπρίκι νὰ κι-

νήση ὁ στόλος μὲ τὰ στρατεύματα· τοῦτο ἦτον τὸ σχέδιόν μας.

Ἐπῆγα εἰς τὸν Κάλαμο, ἀντάμωσα τὸν Λεπενιώτη· με ὄλους τοὺς 200 τοῦ Λεπενιώτη ἐπῆρα τὰ καΐκια καὶ ἐκάμαμε τεσθάρκο εἰς τὸ Μεγανήσι, καὶ ἐδιώξαμε τοὺς Φραντζέζους, καὶ ἐκάμαμε στάσιν ἐκεῖ· εἰς τρεῖς ἡμέρας ἐξημέρωσε τὸ ἱμπρίκι (Μάρτιον)· ἔκαμα λοιπὸν σινιάλο διὰ νὰ ἔλθῃ τὸ ἱμπρίκι· μέσα εἰς τὸ ἱμπρίκι ἦτο ὁ Μούρ, ὁ Λῶβ (δοικητὴς τῆς Ἀγίας Ἐλένης)· μοῦ ἔκαμε σινιάλο νὰ ὑπάγω ἐγώ, καὶ ἔτσι ἐπῆγα μὲ τέσσερους μόνον, καὶ οἱ ἄλλοι ἔμειναν εἰς τὸ Μεγανήσι.—Ὅταν ἤμουν εἰς τὸ Μεγανήσι ἔστειλα καὶ ἦλθαν μερικοὶ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν Ἀγία Μαύρα, καὶ τοὺς ὠδήγησα τί πρέπει νὰ κάμουν.—Ἐπῆγαμε νὰ ἰδῶμε, ποῦ θὰ σταθῇ ὁ στόλος· ἐφθάσαμε εἰς τοῦ Βαγινᾶ τὰ μαγαζιά, καὶ ἐβγῆκα ἐγώ, ὁ Λῶβις καὶ ὁ Κωνσταντῆς Πετμεζᾶς. Οἱ Γάλλοι ἀφοῦ μᾶς εἶδαν ἔστειλαν ἓνα τάγμα μὲ 4 κανόνια καὶ μᾶς ἐκανονοβόλησαν, καὶ ἀντάμωσα εἰς ἓνα μέρος τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Γαλλικὴν δούλευσι καὶ τοὺς εἶπα: «Τί κάμνετε; ἰδοὺ ὁ στόλος ὁ Ἀγγλικὸς ἔρχεται.» Αὐτοὶ μὲ ἀπεκρίθησαν ὅτι: «Εἴμεθα ὠρνωμένοι καὶ θὰ πολεμήσωμεν.» «Αἱ! τοὺς εἶπα, πολλὰ καλὰ σὰν εἶναι ἔτσι, τραβήχθητε εἰς τὰς θέσεις σας καὶ ἡμεῖς θὰ πολεμήσωμεν.»

Ὁ στόλος ἐφθάσε καὶ ἐπῆγαμε εἰς τὸ ντελίνι, διὰ νὰ εὕρωμε τὸν στρατηγόν· ἐνῶ τοὺς ἀνέφερνα ὅλα τὰ πρακτικὰ μου, ἔκαμναν σινιάλο νὰ κάμουν τεσθάρκο, δύο ὥραις πρὶν νὰ βραδιάσῃ· ἐγὼ σὰν τὸ ἔνοιωσα, εἶπα τοῦ Στρατηγοῦ: «Στρατηγέ, δὲν πρέπει νὰ κάμωμε τεσθάρκο, διότι εἴμεθα μαζευμένοι ἀπὸ διάφορα μέρη, καὶ τὰ στρατεύματά μας δὲν γνωρίζονται καὶ ἡμποροῦμε νὰ σκοτωθῶμε ἀναμεταξύ μας· ἀλλὰ νὰ ἐβγοῦμε μὲ τὰ χράματα καὶ ἐγὼ σὰς ὑπόσχομαι ἔως

τὸ μεσημέρι νὰ πάρωμε τὴν χώρα.» Καὶ τότε ὁ στρατηγὸς ἐδέχθη τὴν γνώμην μου καὶ διέταξε τὰ στρατεύματα νὰ ἔμβουν εἰς τὰ πλοῖα· τὰ στρατεύματα ἐσυνίσταντο ἀπὸ 4000, Ἀγγλοὶ, Κόρσοι, Σικελιανοὶ καὶ Ἕλληνες. Οἱ Γάλλοι ἐτοιμάσθησαν εἰς τὸν πόλεμον· ἄρχισαν νὰ ἐβγαίνουν τὰ στρατεύματα, ἐβγῆκα καὶ ἐγὼ καὶ οἱ Κόρσοι μ' ἔπιασαν καὶ μὲ ὠδήγησαν εἰς τὸν Τζούρτζ ὡς αἰχμάλωτον τοῦ πολέμου.—Ἐτσι τραβήξαμεν ἐμπρός, ἐπῆραμε τὴν χώρα· τοὺς πρόβαλα πάλιν τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν ἐδέχθησαν· ἐπῆραμε τὴν πρώτη μπαταρία μὲ ἐννέα κανόνια· ὅλα αὐτὰ τὰ ἐκάμαμεν οἱ 500 Ἕλληνες ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Τζούρτζ. Ἦλθε καὶ ὁ στρατηγὸς μὲ τὰ ἀγγλικά στρατεύματα καὶ ὁ Λῶβ μὲ τοὺς Κόρσους, ἐπῆγαν εἰς τὴν χώραν, ὁ στρατηγὸς ἐπρόσταξε τὸν Τζούρτζ νὰ πάγωμε νὰ πάρωμεν καὶ μίαν ἄλλην μπαταρία πολλὰ δυνατὴ, διότι εἶχε δώδεκα κανόνια, καὶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος βάλτον καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ῥηχὰ καὶ πέλαγος, καὶ ἔτσι δὲν ἦτον παρὰ μόνον ἓνα μέρος ὅπου εἴμπορούσαμεν νὰ προχωρήσωμεν.—Ἐστείλαμεν πεζοδρόμον οἱ ἀρβανίταις τὸν ἔδειραν—ἐβγῆκα μὲ 10 ἀνθρώπους εἰς μία ῥάχην· μοῦ ῥήχνουν: «Τί κτυπᾷτε; Ἐγὼ εἶμαι.» Ἦλθαν δύο καπεταναῖοι Τζιζης, Χορμόδας· τοὺς εἶπα καὶ ἐτραβήχθησαν καὶ δὲν ἐβάρεσαν· μοῦ εἶπαν: «Θὰ πολεμήσωμεν.» Ἐπιάσθη ὁ πόλεμος καὶ τοὺς διώξαμε. Εἰς τοὺς ἀνεμομύλους ἐκαβαλλίκαμε τὰ κανόνια.—Οἱ Φραντζέζοι πᾶνε εἰς τὴν Γύρα, ποῦ ἔχουν τὴν μπαταρία τὴν δυνατὴ φικασμένη.

Ἐτσι ἐπροοδεύσαμεν· οἱ Ἕλληνες ἐμπρός, οἱ Σικελιανοὶ οἱ δεῦτεροι καὶ οἱ Ἀγγλοὶ ὑστερινοί· πλησιάζοντες εἰς τὴν μπαταρία μᾶς ἄρχισαν μὲ τὰ μάλαμιστράλια καὶ μὲ τὸ τουφέκι· τότε ὁ Τζούρτζ ἐλαβώθη, ὁ ἀδελφὸς τοῦ στρατηγοῦ, καὶ ἓνας καπε-

τάνιος του δελνιού, και 35 Έλληνες λαβωμένοι και σκοτωμένοι. Επήραμε με ρισάλτο την μπαταρία· εις αυτήν την περίστασιν οι Κόρσοι έσύμβαλαν πολύ· έπολιορκήσαμεν τὸ κάστρο, όπου ήσαν τραβηγμένοι οι Φραντζέζοι. Από υποψία αυτοί δεν θέλουν τούς Έλληνες εις τὸ κάστρο, και εκείνοι έρχονται και προσκυνούν εις ήμᾱς· τριάντα ήμέραις δεν τούς έκτυπήσαμεν, έως ότου έβάλαμε 10 κανόνια και 10 βόμβαις και εις όκτώ ήμέραις δεν έβάσταξε 400 βόμβαις, έπεφταν τὸ ήμερόνυκτο. Ο μαζὸρ Κλάρκ απέθανε· οι Φραντζέζοι έπροσκύνησαν. Τους μὲν στρατιώτας τούς έστειλαν αΐχμαλώτους εις την Μάλτα, τούς δέ όφικιαλέους εις την Νεάπολι· τοιαύτη ήτον ή συνθήκη.

Επιστρέψαμεν έπειτα εις την Ζάκυνθο και εκεί έπροβιβάσθηκα μαγιόρος (ταγματάρχης). 1810 Μαΐου ήλθαμεν εις την Ζάκυνθο· έναν χρόνον έκαθήσαμεν εις την Ζάκυνθο.—Εμβήκαμεν εις μίαν φρεγάδα. με 50 Έλληνες και με 50 Άγγλους, επί κεφαλής ο Τζούρτζ, και επήγαμε εις τούς Παξούς, εκάμαμε τεσβάρκο, έβγήκαμε δύο κομπανίαις Έλληνες και επήγαν εις την χώρα βοηθημένοι από δυὸ φρεγάδες και έπροσκύνησαν Έλληνες και Γάλλοι. Τους Γάλλους τούς εκάμαμε προζονιέριδες και τούς Έλληνες τούς έβάλαμεν εις δουλεύειν. Ο Άλη Πασᾱς έστειλε κ' έπολιορκησε τούς Φραντζέζους εις την Πάργα, οι Παργιανοί μᾱς έπροσκάλεσαν και επήγαμεν εκεί, ο λαὸς έπιασε τούς Φραντζέζους, έβαλε σημαία Άγγλική· επήραμε την Πάργα. Έπειτα από αυτό έγυρίσαμε εις την Ζάκυνθο· πηγαινάμενοι εις την Ζάκυνθο, ο γκενεράλης εφθόνησε τὸν Τζούρτζ, και τὸν έβγαλε από τὸ ελληνικὸ τάγμα και έβαλε τὸν αδελφόν του· τότε ο Τζούρτζ εκίνησε νὰ υπάγῃ εις την Λόνδρα, και

επαρρησιάσθηκε με ελληνικὰ ένδυμένος. Τότε εκάμαμε όσοι καπατανέοι Έλληνες εϋρέθημεν εις Ζάκυνθο μίαν αναφοράν, με την όποιαν έζητούσαμεν βοήθεια από την άγγλική κυβέρνησι διὰ νὰ ελευθερώσωμεν την πατρίδα· αυτή ή αναφορά εϋρέθηκε εις τὰ αρχεία, όταν έγράψαμεν εις τὰ 1825 μία αλλη εις την Άγγλία ζητούντες βοήθεια, και δυνάμει αυτής της δευτέρας αναφοράς ο Βελιγκτών επήγε εις την Πετρούπολιν και άρχισαν αΐ δυνάμεις νὰ ανακατεύονται εις τὰ πράγματά μας. Ο Τζούρτζ, αφού επήγε εις την Άγγλία, επαρρησίασε την αναφορά και έλαβε την άδεια νὰ σχηματίσῃ ένα βεγυμέντο από Έλληνες από 1500 και εις τὸ διάστημα πέντ' έξη μηνας ώργάνισε 600 Έλληνες, αλλ' αφού έπεσε ο Ναπολέων, ήλθε ή διαταγή και διέλυσαν τὰ ζένα στρατεύματα και τῶν Έλλήνων· τούς έδωκαν από 800 τάλληρα τοῦ κάθε αξιωματικῷ, και τοῦ καπετάνιου 1200, και έτσι τούς διέλυσαν. Και έγώ έμεινα ακόμη δύο χρόνους εις τὸ στάτο-μαγιόρο, και έπειτα με έβγαλαν και έμένα.

Είδα τότε ότι, ο τι κάμωμε, θὰ τὸ κάμωμε μονάχοι και δεν έχομε έλπίδα καμμία από τούς ξένους. Ο Τζούρτζ επήγε εις την Νεάπολι, έγεινε εκεί στρατηγός. Με έπροσκάλεσε με δύο γράμματά του και επειδὴ ήξευρα την Έταιρίαν, δεν έδέχθηκα αλλὰ έκύταζα πότε νὰ βγοῦμε διὰ την πατρίδα μας.

Την Έταιρίαν με την είπε ο Πάγκαλος· έπειτα έπέρασε ο Άριστείδης, και ο Άναγνωσταρᾱς με έφερε γράμμα από την Έταιρία, και τότε άρχισα νὰ κατηγῶ και έγώ διαφόρους εις την Ζάκυνθο, Κεφαλονιά, και διαφόρους καπατανέους Σπετσιώτικων καραβιῶν και Ύδραϊκῶν και εις τὰ 20 με ήλθαν γράμματα από τὸν Υψηλάντη διὰ νὰ ήμαι έτοιμος, καθώς

και ὅλοι οἱ ἐδικοί μας· 25 Μαρτίου ἦτον ἡ ἡμέρα τῆς γενικῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ Ἀγγλοι ἔμαθαν ὅτι ἔλαβα κάτι γράμματα, καὶ ἦλθε ἡ ἀστυνομία διὰ νὰ με ἐξετάσῃ τὴν νύκτα, ἀλλ' ἐγὼ τὰ γράμματα τὰ εἶχα φυλάξῃ.

Εἰς τὰς 3 Ἰαννουαρίου... καὶ εἰς τὰς 6 Ἰαννουαρίου ἐβγῆκα εἰς τὴν Μάνη εἰς τοῦ καπετὰν Παναγιώτη τοῦ Μούρτζινου τὸ σπῆτι—Εἰς αὐτὸ τὸ διαστημα, πρὶν νὰ ἐβγῶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπῆγα εἰς τοὺς Κορφοὺς μετὰ τὴν πρόφασιν νὰ ζητήσω 4000 τάλληρα ἀπὸ μισθοῦ μου τοῦ Μέλταντ, καὶ διὰ νὰ ἀνταμώσω τὸν Ἰωάννη Καποδίστρια· τὸν ἀντάμωσα· ἐκάθησα 80 ἡμέρας καὶ ἐπέστρεψα ὀπίσω εἰς τὴν Ζάκυνθο.—Ἐκεῖ ὠμιλήσαμε πολλὰ περὶ τῆς ὑποθέσεως.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ ζωὴ μου ἡ περασμένη, καὶ ἀρχινᾷ τῆς ἐπαναστάσεως· ὁσάκις ἔμβαινα εἰς δούλευσιν, ἔμβαινα πάντοτε μετὰ τὴν συμφωνία, ὅτι ἀπὸ τὴν Ἐπτάνησον νὰ μὴν ἀπομακρύνωμαι, καὶ νὰ μὴν πολεμῶ παρὰ εἰς Τούρκικο τόπο, καὶ τὸ φόρεμα νὰ μὴν ἐβγάλω. Εἰς τὰ νησιὰ ἐγνωρίσθηκα μετὰ τοὺς Βοτσαραίους καὶ ἔκαμα τὸν Μάρκο Βότσαρη ἀδελφοποιητό.

Εἰς τὸν καιρὸ τῆς νεότητος ὅπου ἠμποροῦσα νὰ μάθω κάτι τι, σχολεῖα, ἀκαδημαῖαι δὲν ὑπῆρχαν· μόλις ἦσαν μερικά σχολεῖα, εἰς τὰ ὅποια ἐμάθαιναν νὰ γράφουν καὶ νὰ διαβάζουν. Οἱ παλαιοὶ κοντζαπασιῆδες ὅπου ἦσαν οἱ πρῶτιστοι τοῦ τόπου, μόλις ἤξευραν νὰ γράφουν τὸ ὄνομά τους· τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἀρχιερέων δὲν ἤξευρε παρὰ ἐκκλησιαστικὰ κατὰ πρᾶξιν, κανένας ὅμως δὲν εἶχε μάθῃσι· τὸ ψαλτήρι, τὸ ἴκτωήχι, ὁ μνηαῖος, ἄλλαι προφητεῖαι, ἦσαν τὰ βιβλία ὅπου ἀνέγνωσα· δὲν εἶναι παρὰ ἀφοῦ ἐπῆγα εἰς τὴν Ζάκυνθο ὅπου εὔρηκα τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἀπλοελληνικὴν· τὰ βιβλία ὅπου ἐδι-

ἀβαζα συχνὰ ἦτον ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἱστορία τοῦ Ἀριστομένη καὶ Γοργῶ καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Σκεντέρμπεη. Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ ὁ Ναπολέον ἔκαμε, κατὰ τὴν γνώμην μου, νὰ ἀνοίξῃ τὰ μάτια τοῦ κόσμου. Προτῆτερα τὰ ἔθνη δὲν ἐγνωρίζοντο, τοὺς βασιλεῖς τοὺς ἐνόμιζαν ὡς θεοὺς τῆς γῆς, καὶ ὅτι καὶ ἂν ἔκαμαν, τὸ ἔλεγαν καλὰ καμωμένο. Διὰ αὐτὸ καὶ εἶναι δυσκολώτερον νὰ διοικήσῃς τώρα λαόν. Εἰς τὸν καιρὸ μου, τὸ ἐμπόριο ἦτον πολλὰ μικρόν, τὰ χρήματα ἦσαν σπάνια, τὸ τάλληρον τὸ ἐπρόφθασα τρία γρόσια, καὶ ὅποιος εἶχε 1000 γρόσια ἦτον πρᾶγμα μεγάλο, καὶ ἔκαμνε κανεὶς δουλειὰς, ὅσαις τώρα δὲν ἔκαμνε μετὰ χίλια βενέτικα. Ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων ἦτον μικρὴ, δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἐπανάστασις μας ὅπου ἐσχέτισε ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Εὗρίσκοντο ἄνθρωποι ὅπου δὲν ἐγνωρίζαν ἄλλο χωρὶ μακρὰ μίαν ὥρα ἀπὸ τὸ ἐδικόν τους. Τὴν Ζάκυνθο τὴν ἐνόμιζαν ὡς νομίζομεν τώρα τὸ μακρύτερον μέρος τοῦ κόσμου. Ἡ Ἀμερικὴ μᾶς φαίνεται ὡς πῶς τοὺς ἐφαίνετο αὐτῶν ἡ Ζάκυνθος· ἔλεγαν εἰς τὴν Φραγκίᾳ.

Δ'.

Τέλος πάντων τὸ μυστήριον τῆς Ἐταιρίας ἀρχισε νὰ διαδίδεται εἰς κάθε λογῆς ἀνθρώπους καὶ καλοὺς καὶ κακοὺς, καὶ ἐβιασθήκαμε νὰ κινήσωμε μίαν ὥραν ἀρχήτερα τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Ντιόγος τὸ ἐμαρτύρησε εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶ. Ἐτῆς λοιπὸν εἰς τὰς 3 Ἰαννουαρίου ἀνεχώρησα ἀπὸ τὴν Ζάκυνthon, καὶ εἰς τὰς 6 Ἰαννουαρίου ἔφθασα εἰς τὴν Σκαρδαμουῖλα, εἰς τοῦ πατρικοῦ μου φίλου καπετὰν Παναγιώτη Μούρτζινου. Τὸ κίνημά μας ἔγινε εἰς τὰς 22 Μαρτίου, εἰς

τὴν Καλαμάταν. Ἀπὸ τὰς 6 τοῦ Ἰανουαρίου ἕως εἰς τὰς 22 Μαρτίου, ἐπροσπάθησα, ἐνέργησα εἰς τὴν Μάνην νὰ ἐνώσωμεν διάφορα σπῆτια μανιάτικα κατὰ τὴν συνήθειάν τους, καὶ τοὺς ἐνώσαμεν, τοὺς ἀδελφώσαμεν· ἔστειλα καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Μεσσηνίας, Μιστρῶς, Καρύταινας, Φαναρίου, Λεονταρίου, Ἀρκαδίας, τῆς Τριπολιτσᾶς, καὶ ἦλθαν ἐκεῖ ὁποῦ ἐδ-
ρισκόμουν, καὶ τοὺς ἔλεγα, ὅτι τὴν ἡμέρα τοῦ Εὐ-
αγγελισμοῦ νὰ εἶναι ἔτοιμοι, καὶ κάθε ἐπαρχία νὰ
κινήθῃ ἐναντίον τῶν Τούρκων τῶν τοπικῶν, καὶ νὰ
τοὺς πολιορκήσουν εἰς τὰ διάφορα φρούρια, καθὼς οἱ
Ἀρκαδιανοὶ νὰ πολιορκήσουν τὸ Νεόκαστρο, οἱ Μοθω-
ναῖοι τὴν Μοθώνη, καὶ οὕτω καθεξῆς.

Ἀφοῦ ἐπροετοιμάσαμεν καὶ συναγροικήθημεν, ὁ
Ζαῖμης μὲ τοὺς ἄλλους, ἀναγκασμένοι νὰ ὑπάγουν εἰς
τὴν Τριπολιτσᾶ ἢ νὰ μείνουν ἔτσι, ἐκτύπησαν τὸν
Βοϊδόδα τῶν Καλαβρύτων. Οἱ Τούρκοι μὲ ἔμαθαν ὅτι
ἦλθα καὶ μὲ ἐνόμιζαν ὅτι ἦλθα μὲ 5 μὲ 6000· ἐγὼ
ἤμουν μὲ τέσσερους. Ἦλθαν Ἀρκαδινοὶ καὶ Μιστριῶ-
ται Τούρκοι μὲ βαγιάτικα σκουτιά ἐνδυμένοι, καὶ ἦλ-
θαν νὰ ἰδοῦν μὲ πόσους ἤμουν, καὶ ἐγὼ ἔπαιζα ταῖς
ἀμάδαις καὶ ἐγύρισαν ὀπίσω καὶ ἔλεγον, ὅτι : «Εὐ-
ρήκαμε ἓνα γέρο καὶ ἔπαιζε ταῖς ἀμάδαις.»—Ἐπῆγα
εἰς τὸν Μούρτζινο ὡς φίλο μου πατρικόν. Ὁ Μαυρο-
μιχᾶλης εἶχε τὸ ὄνομα Μπέης, ἀλλ' ὁ Μούρτζινος
εἶχε τὴν δύναμιν εἰς τὴν Μάνην. Ἐρωτήθη τότε ὁ
Μαυρομιχᾶλης διὰ τὸν ἐρχομόν μου, καὶ αὐτὸς ἀπε-
κρίθη, ὅτι ἐδυστύχησε εἰς τὴν Ζάκυνθο καὶ ἦλθε εἰς
τὴν Μάνη διὰ νὰ τὸν βοηθήσουν οἱ φίλοι του καὶ νὰ
ἐπιστρέψῃ ὀπίσω. Καὶ εἰς αὐτὸ ἐφέρθηκε πολλὰ καλὰ,
ἀλλὰ δὲν ἦναι ἀληθινὸ ὅτι δὲν μὲ ἐπρόδωσε εἰς τοὺς
Τούρκους· δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ τὸ κάμῃ καὶ ἂν
ἤθελε, καί, ἐκτός τῆς φιλίας ὁποῦ εἶχαμεν μὲ τὸν

Μούρτζινο, εἶνε συνήθεια εἰς τὴν Μάνη νὰ ὑπερα-
σπίζονται ὅσους καταφεύγουν εἰς τὴν οἰκίαν των.

Εἰς τὰς 23 Μαρτίου ἐπιάσαμε τοὺς Τούρκους εἰς
τὴν Καλαμάτα, τὸν Ἀρναούτογλην σημαντικὸν Τούρ-
κον τῆς Τριπολιτσᾶς. Εἴμεθα 2000 Μανιάταις, ὁ
Πετρόμπεης, ὁ Μούρτζινος, Κυβέλος· Δυτικὴ Σπάρτη.
—100 ἦτον οἱ Τούρκοι μεινεμένοι, ὡς 10000 ἡ φή-
μη τους μεγάλη. —Ἡ Ἀνατολικὴ Σπάρτη ἐκινήθη
τὴν ἴδιαν ὥρα. Ὁ Τζανετάκης μὲ τὴν Κακαβουλιὰ
ἐκινήθη διὰ τὸν Μιστρά. Οἱ Τούρκοι τῆς Μπαρδούνιας
καὶ Μιστρά ὑπάγουν, τραβιοῦνται εἰς τὴν Τριπολι-
τσᾶ. Οἱ Τούρκοι εἶχαν βάλλῃ ὑποψία, ἐπροσκάλεσαν
τοὺς προεστοὺς καὶ Δεσποτάδες, καὶ αὐτοὶ ἐπῆγαν—
ἦτον ἔμβα τοῦ Μαρτίου. — Δὲν τοὺς ἐσκότωσαν. Οἱ
Σπαρτιάται ἀφοῦ ἐπῆραν λάφυρα, προχωροῦν καὶ πο-
λιορκοῦν τὴν Μονοβασιά.—Εἰς τὴν Καλαμάτα ἐκά-
μαμε συνέλευσι, πόθεν νὰ πρωτοκινήσωμε τὰ στρα-
τεύματα. Οἱ Καλαματιανοὶ ἐκατάφεραν τὸν Μπέη νὰ
πᾶμε εἰς τὴν Κορώνη διὰ νὰ μὴν βάλουν σπαθὶ οἱ
Τούρκοι εἰς τοὺς Χριστιανούς· ἐγὼ δὲν ἐστρέχθηκα,
εἶπα νὰ πάμε εἰς τὴν παλαιὰν Ἀρκαδίαν, εἰς τὸ κέν-
τρο, διὰ νὰ βοηθοῦμε τοὺς ἄλλους· τότενες· τοὺς εἶπα :
«Ἐὰν μοῦ δώσετε βοήθεια ἀπὸ τοῦτο τὸ στράτευμα,
καλῶς, εἰμὴ ἀναχωρῶ νὰ ὑπάγω εἰς τὸ κέντρο.» Εἶχα
λάβῃ γράμμα ἀπὸ τὸν Κανέλο, μ' ἐπροσκαλοῦσε, ὅτι
εἶχε 10000 ἄρματα, καὶ νὰ ἔμβω ἐπὶ κεφαλῆς. Τοῦ
Μούρτζινου ἀρρώστησε τὸ παιδίτου, ὁ Διονύσιος, καὶ
ἔτσι δὲν ἐκίνησαν ὅλοι οἱ Μανιάται· ἔλαβα 200 ἀπὸ
αὐτόν καὶ 70 ἀπὸ τὸν Μπέη μὲ τὸν καπετὰν Βοϊδῆ
καὶ μὲ 30 ἐδικούς μου ἐγενήκαμε 300, καὶ ἐκοψα εὐ-
θὺς δύο σημαίαις μὲ σταυρὸ καὶ ἐκίνησα. Οἱ Ἀν-
δρουσιανοὶ Τούρκοι, 360 ἄνδρες, μχνηθάνοντας ὅτι εἴ-
μεθα ἀσκέρι φεύγουν, πᾶνε ἔς τὰ κάστρα τῆς Μεσση-

νίας. Κινώντας εγώ, είχαν μίαν προθυμίαν οί "Έλληνες όπου όλοι με τὰς εικόνας έκαναν δέησι και ευχαριστήσεις.—Μου ήρχετο τότε νά κλαύσω από την προθυμίαν που έβλεπα.— Ίερεις έκαναν δέησι. Είς τόν ποταμόν τής Καλαμάτας άνασπασθήκαμε και εκινήσαμε.

Τὰς 24 τόν Μάρτι 1821 έφθάσαμε εἰς ένα χωριό τής Μεσσηνίας, Σκάλα λεγόμενον, που είναι καμμιὰ πενηνταριά οἰκογένειαις. "Όσοι άνδρες ήτον, τούς έστειλα πεζοδρόμους, και τούς έλεγα: «Σύρτε 'ς τὰ κάστρα, πολιορκήσετε, και σὰς προφθάνω με 3000.» —στρατήγημα.— Την αύγην εξημέρωσε εἰς ταῖς 25 του Εὐαγγελισμού· έμαθαν εἰς τὸ Λεοντάρι ότι έβγήκα με τόσαι χιλιάδες Μανιάταις, πέρνουν τὰ ζῶα τῶν βαγιάδων και άνεχώρησαν διὰ τὴν Τριπολιτσά. Κινώντας από τὴν Σκάλα, έρρηξα καμμιὰ χιλιάδα τουφέκια, τρεῖς μπαταριαῖς διὰ νὰ τ' άκούσῃ ὁ κόσμος νὰ σηκωθῇ κατὰ τὴν παραγγελίαν. Άκούοντες οἱ Γαραντζαῖοι τὰ τουφέκια, έσκότωσαν τούς κεχαϊάδες —αὐτοὶ ήθελαν νὰ φύγουν— και έγεινε άρχή του σκοτωμοῦ. Έκίνησα νὰ έβῶ εἰς τὸ Δερβένι του Λεονταρίου διὰ τὴν παλαιὰ Ἀρκαδία· άπαντᾶω ένα μεζίλι από τούς "Έλληνας και μου λέγει, ότι οἱ Λεονταρίταις έφυγαν και επήγαν ἴσια τὸ Φραγκόβρυσο και έπειτα έγύρισαν πίσω, και έκοψαν δύο τρεῖς "Έλληνες. Έβδομήντα καθάλλαραῖοι ήτον· είπα: «Τρέξετε νὰ τούς κλείσετε και έφθασα ὀπίσω εἰς τὸ Λεοντάρι.»

Τὴν ἴδιαν ήμέρα του Εὐαγγελισμού συνάζονται οἱ Φαναρίταις, λέγουν εἰς τούς Τούρκους νὰ τραβηθοῦν εἰς τὴν Τριπολιτσά διατὶ δέν ήξεύρουν τί είναι· μαζώνονται Φαναρίταις και Μουντριζάνοι κι' άλλα μуртаτοχώρια, (όπου οἱ Τούρκοι πανδρεύονται με χριστιανῖς), αριθμός των 1700 τουφέκια. Έσυνάχθη-

καν απέξω από τὴν Ἀνδρίτσαινα δύο ὄρας, 'σὲ μία βρύσι Σουλτίνα λεγομένη, είχαν 3000 ζῶα τῶν βαγιάδων μαζί τους. Τὴν ἴδιαν ήμέραν οἱ Ἀρκαδιανοὶ (τῆς θαλάσσης) συνάζονται ὀλίγοι, και ὁ Πρωτοσύγγελος και ἄλλοι παρκαينوῦν τούς Τούρκους νὰ τραβηθοῦν εἰς τὰ κάστρα, και τούς έδосαν ζῶα, τούς ξεβγάλαν ἴσια με τὸ Νιόκαστρο και εκαὶ τούς πολιορκήσαν, άφου έσυνάχθηκαν και από ἄλλαις έπαρχίαις. Έπολιορκήσαν Ναβαρίνο, Μοθώνη και Κορώνη. Έπήγαν και Μανιάταις. Οἱ Ἀνατολικοὶ εἰς τὴν Μονοβασιά. Οἱ Καλαβρυτινοὶ και οἱ Πατραῖοι και οἱ Βοσστιτσανοὶ πολιορκοῦν τὴν Πάτρα και Καστέλι. Ήτον άρχηγοὶ Ζαίμης, Σωτήρης Χαραλάμπης, Ἀνδρέας Λόντος και λοιποὶ. Ὁ Σισίννης με τούς Γαστουναίους και οἱ Πυργιώταις με τόν Βιλαέτη έβάρεσαν τούς Γαστουναίους Τούρκους· και αὐτοὶ κλείονται εἰς τὸ Χλουμούτζι (Καστέλ-Τορνέζε)· μανθάνοντες τοῦτο οἱ Λαλαῖοι, υπάγουν, τούς πέρνουν από τὸ Χλουμούτζι με ταῖς φαμέλιαις τους, και τούς επήγαν εἰς τοῦ Ἀάλα.

Τότε τὰ νησιὰ έκαμαν προκλαματσίοναις, νὰ μὴν έβγῃ κανεὶς από τὰ νησιὰ εἰς βοήθεια τῶν Ἑλλήνων. Ζακύνθιοι κρυφίως έφευγαν, χωριάταις και χωραῖταις, και έγειναν συμβοηθοὶ τῶν κινδύνων, και τὸ πραγμα τους τὸ έδήμευσαν· τόσο και οἱ Μεταξάδες με ἄλλους πολλούς Κεφαλλονήτας κρυφίως έβγήκαν εἰς τὴν Γαστούνη και τούς δήμευσαν τὸ πραγμα τους. Ἡ Δυτικὴ Ρούμελη, (ή Τούρκικη), τότε είχε τὴν σκοτούρα του Ἀλῆ πασά, διατὶ οἱ Σουλιώταις έπιασαν τὸ Σούλι, —Ἡ καταδρομὴ κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασά μὰς βοήθησε πολύ· έπρεπε πρῶτα νὰ πάγῃ αὐτός· ήτον μεγάλο θηρίο.— Ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς, ὁ Ὀδυσσεάς, Γούρας, Διάκος και Πανουριᾶς εκίνησαν ενταῦτῶ τὸ τουφέκι εἰς τὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάς (Ἀπρίλιος).

Οἱ Σπέτσαις ἐπρωτοσηκώθηκα, ἔστειλαν εἰς τὴν τὴν Ὑδραν, καὶ οἱ Ὑδραῖοι δὲν ἦτον ἀκόμη σηκωμένοι· οἱ νοικοκυραῖοι δὲν ἤθελαν νὰ σηκωθοῦν, ὁ Κουλοδήμας καπετὰν Ἀντώνης καὶ ὁ Γκιόκας τοῦ Θ. γαμβρὸς τοῦ Μισοῦλη καὶ ὁ Πέτρος Μακρέζης, ἐσυνώμοσαν μὲ τὸν λαὸν καὶ εἶπαν τῶν ἀρχόντων: «Ἡ σηκώνεσθε καὶ ἐσεῖς, ἢ θὰ βάλωμε φωτιά νὰ σᾶς κάψωμε, μόνον ὀρδινισθε τὰ καράβιά σας.» Τοὺς ὑποχρέωσαν, ἔδωσαν γρόσια καὶ ἐβγήκαν.

Τὰ Ψαρὰ ἐκίνησαν αὐτοθελήτως, καὶ ἡ Σάμος.

Ἐγὼ εἰς τὰς 25 ὁποῦ ἐκίνησα ἀπὸ τὴν Σκάλα, βγαίνοντας εἰς τὸ Δερβένι τοῦ Λεονταριοῦ, ἀπάντησα ἕνα πεζοδρόμο σταλμένον ἀπὸ τὸν Βασίλη Μπούτουνκα Καριώτη, καὶ μοῦ ἔγραψε, ὅτι: «Οἱ Τοῦρκοι τῆς Καρυταίνης καὶ ὁ Βότσοδας τοῦ Ἰμπλακίου Μουσταφᾶς Ριζιώτης ἐκλείσθησαν εἰς τὸ παληόκαστρο τῆς Καρύταινας· καὶ δύο προεστοὶ τῆς Καρύταινας, ὁ Σπήλιος Κουλᾶς καὶ ὁ Μιχαλῆς, δὲν ἦτον εἰς τὴν Ἐταιρία Ἰμβασμένοι καὶ δὲν ἤξευραν τί ἐγίνετο, καὶ ἐπαραινένησαν τοὺς Τούρκους νὰ μὴ φύγουν, ἀλλὰ νὰ μείνουν εἰς τὸ κάστρο· ὁ κάμπος τῆς Καρύταινας δὲν ἠθέλησε νὰ πιάσῃ τὰ ἄρματα.» ἔτσι μ' ἔγραψε αὐτός.

Ἐγὼ δὲν ἔλειψα νὰ κάμω μία προσταγή, καὶ ἐπάτησα τὴν βοῦλλά μου: «Ὅποιο χωριὸ δὲν ἤθελε νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος τσεκούρι καὶ φωτιά.» Μανθάνοντας ὅτι ἐβγήκα εἰς τὸ Δερβένι, οἱ ἐβδομήντα καθαλλαραῖοι εὐθὺς ἀναχώρησαν διὰ τὴν Τριπολιτσᾶ· ἐγὼ ἐπῆγα εἰς ἕνα χωριὸ Τετέμπεη, ἀνάμεσα Λεοντάρει καὶ Καρύταινα. Οἱ Μανιάταις μοῦ εἶπαν: «Νὰ πᾶμε εἰς τὸ Λεοντάρει.» τοὺς εἶπα: «Νὰ πάρωμε χαλκώματα;» — Τὴν αὐγὴν ἐξημέρωσε, ἔσταῖς 26, ἔρρηξα 1000 τουφέκια· ἔκαμα νὰ πάγω εἰς τὴν Καρύταινα νὰ ἀκαρτέρῃ τοὺς Φαναρίτας καὶ τοὺς

Καρυτινοὺς, καὶ ἀκούοντες ταῖς μπαταρίαις ὁ κόσμος ἐκινήθησαν ὅλοι. Εἰς τὸν δρόμον ἀπάντησα ἕνα γράμμα τοῦ Βασίλη Μπούτουνκα, καὶ μοῦ ἔλεγε: ἰδὲς τὸ γράμμα τῶν Φαναριτῶν ποῦ κάθονται εἰς τὴν Σουλτῖνα· τὸ ἔγραψαν εἰς τοὺς Καρυτινοὺς Τούρκους, καὶ ἔγραψε τὸ γράμμα, ὅτι: αὐριο περνᾶμε διὰ Τριπολιτσᾶ· εἰμεθα τόσοι· ἐτοιμασθῆτε νὰ ἐνωθοῦμε· ἐβγήκε ὁ Κολοκοτρῶνης μὲ τόσαις χιλιάδες Μανιάταις.— Ὁ Βασίλης εἶχε σκοτώσῃ τὸν Τούρκο εἰς τὸ γεφύρι τῆς Καρύταινας ποῦ εἶχε τὸ γράμμα. Βλέποντας τὸ γράμμα ἐκίνησα νὰ πιάσω τὸν τόπο, ποῦ ἤθελαν νὰ ἀπεράσουν οἱ Φαναρίταις. Βγαίνοντας ἀγνάντια εἰς τὴν Καρύταινα οἱ Τοῦρκοι καὶ βλέποντας τὰ μπαϊράκια, καὶ μὴν ξεχωρίζοντας τὸν σταυρὸ, ἔλεγαν ὅτι εἶναι Τοῦρκοι, καὶ πᾶμε μεντάτι. Ἐγὼ ἐτράβηξα ἕναν τόπον στενόν· ἔλεγα, ὅτι θ' ἀπεράσουν τὴν ἴδια ἡμέρα διὰ νὰ τοὺς κτυπήσω. Ἐμήνυσα χωριάτων ποῦ ἦτον εἰς τὸ στενὸ ἐκεῖνο, νὰ μοῦ εἰποῦν διὰ τοῦς Τούρκους τοὺς Φαναρίτας, καὶ μοῦ εἶπαν: «Δὲν ἔχουν εἶδῃσιν· εἰς τὴν βρῦσιν κοιμοῦνται ἀπόψε καὶ ταχὺ θ' ἀπεράσουν.» Κ' ἔγραψα ἕναν τεσκερὲ ἐνὸς Ἀνδριτσάνου, Παναγιώτη Γιατροπούλου, νὰ κινήσῃ τὰ ἄρματα, νὰ τοὺς φέρνῃ ἀποπίσω καὶ ἐγὼ τοὺς καρτερῶ ἀπεμπροστά. Σὰν εἶδα, ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν ἦτον τὴν ἡμέρα ἐκεῖνη διὰ κίνημα, ἐπῆρα τὴν χώρα τῆς Καρυταίνης, καὶ ἔκλεισα τοὺς Τούρκους εἰς τὸ κάστρο (ἡμέρα 26). Ὡς ταῖς 27 ἐσηκώθηκα χαραινῆ, μὲ τὰ χαράματα, καὶ ἄφηκα τοὺς Καρυτινοὺς καμμιά δεκαπενταριά νομάτους, κ' ἐγὼ ἔπιασα τὸ στενὸ· τὴν ἴδια νύκτα, ποῦ ἤμουν εἰς τὴν Καρύταινα, μοῦ ἤλθε εἰδησις ἀπὸ τὸν Παναγιώτη Γιατρόπουλο, ὅτι: «Στείλε μας στράτευμα, διότι ἡμεῖς δὲν ἐδυνάχωκαμε ἀκόμα.» — πικλινθροπιά.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ποῦ ἐκίνησα, ἤγουν 27, μεῖψασε ἓνας ντεσκερὲς τοῦ μακαρίτου τοῦ μπεϊζαντὲ Ἡλία, ὅτι ἔφθασε μὲ 200 Σπαρτιάτας εἰς τὸ Λεοντάρι, καὶ τοῦ ἔγραψα, ὅτι νὰ φθάσῃ γλήγορα, γιατί σήμερον ἔχομε τουφέκι. Ἀπὸ ἐκεῖ ὁποῦ τοῦ ἔγραφα ἔως εἰς τὸ Λεοντάρι εἶναι 4 ὥραις τραβηκταῖς, καὶ κατὰ τύχη ἔντεσε παληάνθρωπος ὁ πεζὸς καὶ δὲν ἐπῆγε, ποῦ νὰ φθάσουν εἰς τὸν πόλεμον· καὶ ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὸ στενό, εἰς τὸν ἅγιο Ἀθανάσιο. Τὴν αὐγὴν ἐξαγνάντισε τὸ στράτευμα τὸ Φαναρίτικο (οἱ Τοῦρκοι) μία ὥρα ἀλάργα, καὶ ὁ τόπος στενός, καὶ φορτώματα, καὶ ἐκρατοῦσε δύο ὥραις ὁ μάκρος τους, ἡ σειρὰ τους· καὶ βλέποντάς μας εὐθὺς ἐμβῆκαν τὸ τουφέκι ὀμπροστά διὰ νὰ πολεμήσουν, καὶ ἡμεῖς εἴχαμε ταμπούρια καὶ ἐπολεμήσαμε ἕξη ὥραις. Οἱ Σπαρτιάται ἔκαμαν τότε ἓναν πόλεμον, ποῦ ἐμιμήθηκαν τὸν Λεωνίδα· 300 ἦτον οἱ πρῶτοι, 1700 οἱ Τοῦρκοι. Ἀπὸ ταῖς ἕξη ὥραις ἔσωσαν τὰ φουσέκια τους, ἐλαβώθηκε ὁ Βοιδῆς, ὁ Δουράκης, ἐσκοτώθηκαν πέντε, ἕξη. Εἰς τὸ μεσημέρι ἔσωσαν τὰ φουσέκια· μοῦ λένε τὸ στράτευμα, νὰ τοὺς ἀνοίξωμεν.—ὅμως τὰ Κολιόπουλα ἦτον 6 ὥραις μακριὰ εἰς τὸ ποτάμι τοῦ Ρουφιᾶ, εἰς χωριὸ Τζούκα· ἐφύλαγαν διὰ τοὺς Λαλαίους· ἀκούοντας τὸ τουφέκι ἐκίνησαν πλὴν δὲν ἔφθασαν (εἶχαν τετρακοσίους) εἰς τὴν ὥραν ἀλλ' ἐπειτα ἀπὸ ἑμισὴ ὥρα. Οἱ Τοῦρκοι ἐσκοτώθηκαν 15, ἐπολεμοῦσαν μὲ καρδιά, διότι εἶχαν τὸ βιότους καὶ ταῖς γυναῖκές τους. Ἄν ἔφθαναν τὰ Κολιόπουλα, ὁ Γιωργάκης καὶ ὁ Δημήτρης, ἤθελε χαλασθοῦν οἱ Τοῦρκοι. Ἐπῆραν οἱ Τοῦρκοι τὴν θέσιν μας· ἀκούοντας τὴν μπαταρία τῶν Κολιαίων ἐβγήκαν ἀγνάντια νὰ ἰδοῦν. Βλέποντας ὅτι μᾶς ἔρχεται μεντάτι τότενες οἱ Σπαρτιάταις ἐπῆραν τοὺς λαβωμένους καὶ ἔμεινα μὲ πολλὰ ὀλίγους. Ἀκούοντας τὴν μπα-

ταρία, ἐφράξαμεν τὸν τόπον, νὰ μὴν περάσουν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὸ γεφύρι, μὲ 20 ἀνθρώπους. Ἐκούναγα τὸ μπαϊράκι διὰ νὰ μὲ γνωρίσουν τὰ Κολιόπουλα· εἶχε πιασθῇ ὁ λαϊμός μου ἀπὸ ταῖς φωναῖς τῆς ἡμέρας.— Οἱ Τοῦρκοι ἔγαίνον εἰς βοήθεια ἀπὸ τὸ κάστρο, διώχνουν ἐκείνους ὁποῦ ἦτον ἔς τὴν χώρα.— Κυνηγοῦμε τοὺς Τούρκους μὲ τὰ γυναικόπαιδα, 500 ψυχαῖς ἐχάθησαν εἰς τὸ ποτάμι τῆς Καρύταινας, μὴν εἰμπορῶντας ν' ἀπεράσουν ἀπὸ τὸ γεφύρι, τὸ ὁποῖον τὸ εἴχαμε πιασμένο. Οἱ Ἕλληνες ἐπαίρναν τὰ ζῶα, τὰ ἄττια ὅλα λαβωμένα. Δὲν τοὺς ἐχώραε τὸ Κάστρο, καὶ ἦτον ἀπέξω σὰν τὸ μελίτσι (ἡ πρώτη νίκη κατὰ Τούρκων—τῶν Καλαβρύτων πρῶτα).

Ἡμεῖς τοὺς πολιορκήσαμεν. Μετὰ τὸ ἐσπέρας ἔφθασε καὶ ὁ Ἡλίας μπεϊζαντὲς ἀπὸ τὸ Λεοντάρι, ἔς ταῖς 28 ἦλθε καὶ ὁ Κανέλος μὲ 200 Καρυτινοὺς. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ὁ Παπαφλέσσας ἐκίνησαν διὰ τὴν Ἀρκαδίαν μὲ 500 ἀνθρώπους. Σὰν οἱ Ἀρκαδιανοὶ ἦτον φευγάτοι, ἐγύρισαν καὶ ἦλθαν εἰς τὴν Καρύταινα μὲ 1000. Σὲ δύο ἡμέραις ἐγινήκαμε 6000. Οἱ Τοῦρκοι ὁποῦ ἦτον κλεισμένοι, ἄφησαν τὰ ζῶά τους ἔξω, τὰ πῆραν οἱ Ἕλληνες. Δὲν εἶχαν νερό, τροφάς. Τὸν Νικηταρᾶ, τὸν εἶχα σταλμένον μὲ 100 νομάτους εἰς τὸ Φραγκόδουσο, εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ, δύο ὥραις ἀπέξω. Ἐκείναις ταῖς δύο ἡμέραις ὁποῦ ἐσυνάχθημεν, ὁ Μουσταφάγας ἐνδύνει δύο Τούρκους βαγιατικά, τοὺς δίδει 500 γρόσια, ἐπῆγαν εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ διὰ νὰ ἔλθῃ μεντάτι καὶ νὰ τοὺς πληρώσῃ ὅλους, ὅσοι ἔλθουν εἰς βοήθειάν τους. Ἐξω ἔγαίνοντας οἱ πεζοδρόμοι δύο ὥραις, τοὺς ἐκατάλαβαν ἄνθρωποι, πλὴν δὲν τοὺς ἐπιασαν. Δίδοντας τὸ γράμμα ὀρδινιάσθηκαν 2000, καὶ ἦλθαν βοήθειαν τῶν Καρυτινῶν καὶ Φαναρίτων. Ἐγὼ σὰν ἔμαθα τοὺς πεζοδρόμους, ὑπῆ-

πτεύθηκα· ότι θα έρθει μεντάτι· Έκαμα εὐθύς συνέλευσιν εἰς τὸ στράτευμα, ἔδωκα γνώμη νὰ πάη ὁ Ἀναγνωσταρᾶς μὲ 2000 εἰς τοῦ Σάλεσι, μακρὰ ἀπ' τὴν Τριπολιτσᾶ τέσσερες ὥραις καὶ τέσσερες ἀπὸ τὴν Καρύταινα, νὰ ἐμποδίσῃ τὸ μεντάτι ἀν κινήσῃ ἀπὸ Τριπολιτσᾶ, ἀν δὲν εἴμπορέσῃ νὰ τοὺς βαστάξῃ νὰ ἔλθῃ ὀπίσω,—νὰ πάρουν φόβον οἱ Τούρκοι, ὁποῦ νὰ μὴν προσπεράσουν κατὰ τὴν Καρύταινα· αὐτὸς μου ἀποκρίθηκε: «Δὲν κάνει νὰ χαλάσωμε τὸ ὄρδι ὁποῦ εἴμεθα συναγμένοι»· τοὺς εἶπα ἄλλη μία γνώμη: «Νὰ πάρω ἐγὼ 500...» μὲ ἀντέσκοψεν· ἔτσι ἔμεινεν τὸ πιάνο ἐκεῖνο. Τοὺς Τούρκους τόσο τοὺς ἐστενοχωρήσαμεν ὁποῦ δὲν εἴμποροῦσαν νὰ ἔβγουν ἓνα ἀχνάρι.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν ξημερώνοντας, Ἀπριλίου 1η, ἐβγήκε τὸ μεντάτι ἀπὸ τὴν Τριπολιτσᾶ, καὶ ἐβγαίνουν ἐκεῖ ὁποῦ ἔλεγα νὰ πάγῃ ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, καὶ βάνουν φωτιά ἀγνάντια. Βλέποντας ταῖς φωτιαῖς λέγομεν. «Τὸ μεντάτι εἶναι.» Ἐστειλαν διὰ νὰ ἔβγουν καταπατητάδες, αὐτοὶ ἐπήγαιναν καὶ ἀπόκρισι δὲν μᾶς ἤφερναν· ἐπέισμωσα καὶ τοὺς εἶπα: «Νὰ πιάσουν τρία καταράχια διὰ νὰ καρτερέσωμε τοὺς Τούρκους, νὰ πολεμήσωμε». Καὶ ἐγὼ ἐπῆρα ἓνα ἄλογο καὶ ἓνα μπαϊράκι εἰς τὸ χέρι, καὶ τὸ κιάλι, καὶ ἀν ἦναι Τούρκοι, νὰ κλείσω τὸ μπαϊράκι, ἀν δὲν ἦναι, νὰ τὸ ἀνοίξω. Μὲ ἀκολούθησαν καὶ δύο μὲ τὰ πόδια. Ὅσο νὰ ἔβγω εἰς τὴν ῥάχην ἀπόστασε τὸ ἄλογο, τὸ ἔρρεσα εἰς ἓνα κλαδί καὶ ἐγὼ ἐβγήκα εἰς τὴν ῥάχην· ἔβαλα τὸ κιάλι, εἶδα τοὺς Τούρκους ὁποῦ ἤρχοντο καὶ ἔκλεισα τὸ μπαϊράκι. Οἱ Ἕλληνες ἀρχίζουν νὰ φεύγουν ἀφ' οὗ ἔκαμα τὸ σημεῖον· ἐγὼ, ἔκανα κρῦο, ἄερας, ἐπέρασε ἀπὸ ἓνα τσοπανάκι, μία καποτίτζα ἄσπρη—ἡμουν ἰδρωμένος—κ' ἐγύρισα πίσω νὰ πάγῃ τὸ στράτευμα· οἱ ἀνθρώποι μου ἔφευγαν· ὁ Καβχδιάς

μου ἐπῆρε τὸ ἄλογο· ἐγύρισα πίσω εἰς τὸ ὄρδι ἀποσταμένος, εὐρίσκω τὸν μακαρίτην τὸν Ἠλία τοῦ ἐπαλέμα· τὸ ἄλλο ὄρδι ἐπῆρε τὰ βουνά. Τὰ Κολιόπουλα ἐπολεμοῦσαν τὸ ἀποκεῖθε μέρος τοῦ κάστρου· ἐβγήκα καὶ τὸν ἐσήκωσα τὸν μπεϊζαντὲ ἀπὸ ἐκεῖ, διατὶ ἔμενε μοναχός του, καὶ ἐβγήκαμε ὅλοι σὲ μία ῥάχην, καὶ τοὺς λέγω: «Νὰ κρατήσωμε τούτῃ τὴν ῥάχην, διατὶ ἀν τοὺς βγάλουν καὶ τουτουνούς, νὰ τοὺς πέσωμε ἀπὸ κοντὰ ἔσια μὲ τὴν Τριπολιτσᾶ.» Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἔπιασε τὸ γεφύρι μὲ 1000, ὁ Παπᾶ Φλέσας, ὁ Κανέλος ἐπῆραν τὴν ἀπάνου στρατὰ· ἐγὼ ἔμεινα μοναχός μου, οἱ Ἕλληνες ἐτσάκισαν, ἐκρύφθηκα εἰς κάτι κλαριά, ταῖς δύο πιστόλαις μου ἀσηκωμέναις· 12 Τούρκοι ἐκυνηγοῦσαν τὸ ἓνα μέρος τῶν Ἑλλήνων, 10 τοὺς ἄλλους, κατὰ τὸ γεφύρι τὸν Ἀναγνωσταρᾶ, καὶ ἄλλοι τὸν Παπᾶ Φλέσσα καὶ Κανέλο. Ἐνόμιζαν οἱ Ἕλληνες ὅτι τοὺς ἀκολουθοῦν οἱ ἄλλοι.—Ἐπροσπέρασαν οἱ Τούρκοι, τοὺς εἶδα ἔπειτα κ' ἐγύρισαν ἀπὸ σιμά μου· ἡ καποτίτσα μ' ἐγλύτωσε, γιὰτὶ ἐφορούσα κόκκινο μεῖτάνι καὶ ἡ καποτίτσα τὸ σκέπαζε.

Εἰς τὰ βασιλεύματα τοῦ ἡλίου ἐβγήκα ἀγνάντια εἰς τοὺς ἐδικούς μας· εἰς τὸ γεφύρι. Καθὼς μὲ εἶδαν... «Ποῦ ἦσουν;—Ἐκεῖ ποῦ μ' ἀφήκατε, κρυμμένος.»—Προβάλλω νὰ τοὺς πάρουν καταπόδι ἕως εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ· οἱ Ἕλληνες δὲν θέλουν. Τὰ Κολιόπουλα ἐτράβηξαν εἰς τὴν Ἡλιοδώρα, ὁ Παπᾶ Φλέσας καὶ μπεϊζαντὲς πάγει εἰς τὴν Δημιτσάναν· ὁ Κανέλος εἰς τὰ Λαγκαδία, πάγει ταῖς φημιλιαῖς εἰς τὸ Μέγα Σπήλαιον.

Τὴν ὁμιλίαν ὁποῦ εἶπα μὲ ἀκουσαν ἐκεῖνοι ὁποῦ ἦτον εἰς τὸ γεφύρι· ἦτον μία ὥρα νύκτα περασμένη καὶ σκοτάδι καὶ τοὺς λέγω:—ἔκαμα τὸ σταυρό μου—«Ὅσοι ἀγαπᾶτε τὴν Πατρίδα ἐλάτε κοντὰ μου» Ἐκίνησα, μὲ ἀκολουθοῦν 200, καὶ ὁ Ἀναγνωσταρᾶς

καὶ ὁ Μπούρας ἀπὸ τοὺς Κωνσταντίνους, καὶ εἶχα νὰ περάσω εἰς ἓνα μονοπάτι εἰκοσι χρόνους· ἴσα εἰς τὸ Μοναστήρι εἰς τὸν Ἅγιο Γιάννη ἀπάντησα τοὺς Στεμνιτσιώτας καὶ ἤφεραν ταῖς φαμιλιαῖς τους νὰ κλεισθοῦν εἰς τὸ Μοναστήρι Ἀγιάνη, τοὺς λέγω: «Ποῦ πᾶτε, Στεμνιτσιώταις; — Βιαζόμεθα.... — Ἐλᾶτε κοντά, ἐγὼ εἶμαι καλὸς νὰ ἀπαντήσω τοὺς Τοῦρκους.» Ἀνέβηκα εἰς τὴν Στεμνίτσα, μακρὰ ἀπὸ τὸ Μοναστήρι μιὰ ὥρα. Ἐβαλα ντελάλι, ὅτι νὰ μὴν σεισθῇ ἀπὸ μέσσα κανέννας. Μὲ ἔμαθαν ὅτι ἤμουν εἰς τὴν Στεμνίτσα ὁ Φλέσας καὶ ὁ μπεϊζαντές καὶ ἤλθαν καὶ μετ' ἡμῶν. Τὴν αὐγὴν ὅπου ἐξημέρωσε τοὺς εἶπα, ὅτι: «Νὰ πᾶμε νὰ πιάσωμε τὴν Λαγκάδα, οἱ Τοῦρκοι θ' ἀπεράσουν ἀπὸ ἐκεῖ, νὰ τοὺς βαρέσωμεν.» καὶ κοντὰ εἰς τὴν Λαγκάδα εἶναι ἓνα χωριὸ Χρυσοβίτσι, καὶ ἐτράβηξα μετ' αὐτοὺς 300. Στὸν δρόμον ἐκρύφθησαν οἱ Ἕλληνες, 100 τοὺς ἔφαγε τὸ φεγγάρι ὥστε νὰ πᾶμε 'ς τὸ Χρυσοβίτσι. Τότενες τὰ χωριά τὰ Βλαχοχώρια ἔλειπαν 'ς τὰ χειμαδιὰ καὶ δὲν ἦτον ἄνθρωποι· ἠύραμε ἓναν ἄνθρωπον, τὸν ἐρωτήσαμεν, ἂν οἱ Τοῦρκοι ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Λαγκάδα, καὶ μᾶς εἶπε, ὅτι: «Χθὲς ἐπέρασαν 17 νομάτοι, καὶ ἐπήγαιναν πέντ' ἑξηχιλιάδες πρόβατα καὶ δὲν εὐρέθηκε ἄνθρωπος νὰ τοὺς τούφεκίσῃ.» Ὁ Νικηταρᾶς ποῦ ἦταν εἰς τὸ Φραγκόβρυσον ἐκτύπησε τοὺς πολλοὺς, ἐπῆρε ζωντανὰ, ἐσκότωσε πέντ' ἑξὲς ἄνθρώπους, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐτραβήχθησαν ὅλοι εἰς τὴν Τριπολιτσά. — Τὴν αὐγὴν μετ' αὐτὰ ξημερώματα μοῦ λέγουν: «Τί νὰ κάμουμε ἐδῶ; νὰ ἀναχωρήσωμε, νὰ πᾶμε εἰς τὸ Λεοντάρι, νὰ συνάξωμε στρατεύματα, νὰ ἰδοῦμε τί ἀπογίνεται ἐκεῖνος ὁ κόσμος,» καὶ χίλιας ἀφορμαῖς· ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Δὲν ἔρχομαι, κάθομαι εἰς τοῦτα τὰ βουνὰ ποῦ μετ' ἡμῶν γινώσκουν τὰ πουλιὰ καὶ μετ' ὧν καλλίτερα, γειτονικά.»

δὲν εἶχα ἄνθρωπο ἐδικόν μου, ἐπαρχιώτη μου· ἓνα ἄλογο εἶχα.

Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, μπεϊζαντές, Μπούρας πᾶνε 'ς τὸ Λεοντάρι· ἔμεινα μόνος μου μετ' τὸ ἄλογό μου εἰς τὸ Χρυσοβίτσι· γυρίζει ὁ Φλέσας καὶ λέγει ἐνὸς παιδιοῦ: «Μεῖνε μαζί του μὴν τὸν φᾶνε τίποτες λύκοι.» Ἐκατσα ἕως ποῦ ἐσκαπέτισαν μετ' αὐτοὺς τοὺς μπεϊζαντῆς, ἀπὸ ἐκατέβηκα κάτω· ἦτον μία ἐκκλησιὰ εἰς τὸν δρόμον, (ἡ Παναγία 'ς τὸ Χρυσοβίτσι), καὶ τὸ καθισιὸ μου ἦτον ὅπου ἐκλαιγα τὴν Ἑλλάδα: «Παναγία μου, βόηθησε καὶ τούτην τὴν φορὰ τοὺς Ἕλληνας διὰ νὰ ἐμψυχωθοῦν!» καὶ ἐπῆρα ἓναν δρόμον κατὰ τὴν Πιάνα. Εἰς τὸν δρόμον ἀπάντησα τὸν ἑξαδελφόν μου Ἀντώνιον τοῦ Ἀναστάση Κολοκοτρώνη μετ' ἑπτὰ ἀνηψιδιά μου, ἐγίνηκαμε ἐννιά καὶ τὸ ἄλογό μου δέκα· ἐγὼ ἤμουν καὶ χωρὶς τουφέκι. Εἰς τὴν Πιάνα δὲν ἦτον κανεὶς, μετ' αὐτοὺς ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρώνης, οὐτε εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα, — φευγάτοι· ἔρρηξα εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα, μετ' ἐγνώρισαν, ἐκατέβηκαν καμμιὰ εἰκοσαριά, τοὺς ἔκαμα ὅλους πεζοδρόμους· ἔστειλα εἰς ὅλα τὰ χωριά νὰ κάμω ὁρδί. Σὲ τρεῖς ἡμέραις ἔμασα 300 καὶ ἔρρηξα τὸ ὁρδί μου εἰς τὴν Πιάνα, ἀγνάντια ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά τρεῖς ὥραις· τότενες τὰ χαρὰ τσοχάρτια ἔμβαιναν εἰς τὴν Τριπολιτσά καὶ εἶπαν: «Ὁ Κολοκοτρώνης εἶναι μετ' 300 εἰς τὴν Πιάνα.» Βγαίνουνε 4000 Τοῦρκοι καὶ μᾶς ἐξημέρωσαν ἐκεῖ. Βλέποντας, ἔλεγα, ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἶναι ὀλίγοι· τοὺς ἔβλεπα μετ' τὸ κιάλι, τὸ κιάλι δὲν τὸ ἔδιδε εἰς κανέναν· τοὺς παρηγοροῦσα. Ἐδοσαν μία φωτιά, ἐτσακίσανε οἱ δικοὶ μας· ἔμεινα μόνος μου μετ' τὸ ἄλογό μου ὀπίσω· ἐπῆρα τὸν δρόμον τῆς Ἀλωνίσταινας· εἰς τὸν δρόμον ἠύρα τὸν Νικολὸ τὸν Μπούκουρα ἀποσταμένον, καὶ τὸν ἔβαλα πισοκάπουλα. Ἡμεῖς τὴν μιὰ

μεριά, οι Τούρκοι από την άλλη επηγαίναμε εις την 'Αλωνίσταινα. Οι 'Αλωνισθιώταις έτουφέκαγαν από τὸ ψήλωμα νὰ μὴν 'μβοῦν οἱ Τούρκοι μέσα καὶ ἔχασομέραγαν. 'Οντας ἐπήγαίνα με τὸν Μπούκουρα ἔλεγε: «'Ελάτε σκυλομουρτάταις!» — ὁ Μπούκουρας ἔλεγε: «Μὴν τοὺς πεισμώνης.» 'Ο Κανέλος Δεληγιάννης ἤρχετο με 100 νομάτους, με φορτώματα· ἐμβήκαν οἱ Τούρκοι τοῦ ἐπῆραν τὰ φορτώματα.

'Απαντήθηκα με τὸν Κανέλο· ὅσους εἶχε ὁ Κανέλος κοντάτου ἐφοδῆθησαν, ἐπῆγαν εἰς τὰ χωριά τους. 'Εμειναν με τὸν Κανέλο ἑνδεκα νομάτοι. Οἱ Τούρκοι ἔκαψαν τὸ χωριὸ καὶ ἐγύρισαν 'πίσω 'ς τὴν Τριπολιτσά. — Παίρνω τὸν Κανέλο διὰ νυκτός, τόπον σὲ τόπον καὶ ἐξημερώσαμεν εἰς ἓνα χωριὸ τοῦ κάμπου, εἰς τὴν ἄκρα τοῦ κάμπου τῆς Καρύταινας. Οἱ Καμπίταις κ' οἱ Βουνήσιοι ἐπέρασαν τὸ ἄλλο μέρος κατὰ τὸ Φανάρι, εἰς ἓνα βουνὸ Δραγουμάνο καὶ ἦτον τὴν μεγάλην Τετράδη. 'Απὸ τὴν πεινὰ μας ἐψήσαμε ἓνα ἄρνι κ' ἐφάγαμε. 'Απόλυκα πεζοδρόμους εἰς τὸ Λεοντάρι ποῦ ἦτον συναγμένοι καπετανεῖοι, τοὺς εἶπα: «Νὰ ζυγώσουν κοντὰ εἰς τὴν Τριπολιτσά, εἰς τὴν Μαρμαριά Παπᾶ Φλέσας, Μούρτζινος, 'Αναγνωσταρᾶς.» 'Ετσι ἦλθανε εἰς τὴν Μαρμαριά τὸ μὲν Μιστριώτικο στράτευμα καὶ ὁ Κυριακούλης καὶ ὁ Βρουσθένης καὶ τ' 'Αγιοπετρίτικα στρατεύματα· ἦτον καὶ 2000 εἰς τὰ Βέρβена, καὶ παίρνει καμμιὰ χιλιάδα ἀνθρώπους ὁ Κυριακούλης καὶ ἔρχεται εἰς τὴν Βλαχοκερσσιὰ 'μπροστὰ ἀπὸ ἡμᾶς· τοῦ ἐγράψαμε νὰ ἔλθῃ νὰ κάμουμε ἓνα σῶμα, δὲν ἠθέλησε· εἶπε: «Καλὸ πόστο κρατῶ, κι' ἂν ἔλθουν οἱ Τούρκοι ἀπάνω μας, νὰ μᾶς ἐλθῇτε μεντάτι.» 'Ανήμερα τὴν Λαμπρῇ εἶχανε βάρδια, ὁ Κυριακούλης τοπικοὺς καὶ τοὺς ἐπρόδосαν, καὶ ἐβγήκαν 2000 Τούρκοι με τὰ χαράματα

τῆς αὐγῆς, καὶ τοὺς ἐπλάκωσαν καὶ ἐπολέμησαν ὀλίγην ὥραν καὶ ἐσκότωσαν καμμιὰ δεκαπενταριά ἀπὸ τοὺς 'Ελληνας, ἐσκότωσαν τὸν περίφημον 'Αντώνιον Νικολόπουλο, τὸν Παναγῇ Βενετσιάνον, καὶ ὁ Κυριακούλης ἀναχώρησε με τὸ λοιπὸ στράτευμα, καὶ πάγει 'ς τὸ Μιστρά· ἀκούοντας ἡμεῖς τὸν πόλεμον, ἐκινήσαμεν εἰς μεντάτι, ἦτον δυὸ ὄραις μακρὰ, καὶ, ὅσο νὰ πᾶμε ἡμεῖς, δὲν εὗρήκαμε οὔτε 'Ελληνας οὔτε Τούρκους· τὰ σπίτια καϊμένα, τοὺς 15 κοφοκέφαλους· ἐγυρίσαμε ὀπίσω εἰς τὴν Μαρμαριά.

Ταῖς ἰδιαῖς ἡμέραις ἦλθε τὸ παιδί μου, ὁ μακαρίτης ὁ Πᾶνος με τὸν Γενναῖο, με 30 νομάτους καὶ μ' ἐγύρευαν. Τὸ ὄρδι τὸ ἄλλο ἦτον εἰς τὰ Βέρβена με τὸν Βρουσθένη, Π. Γιατράκο, Ζαφειρόπουλο· ἐρχόμενος ὁ Πᾶνος καὶ ὁ Κανέλος Δεληγιάννης, τὸν ἔστειλα νὰ πάγῃ 'ς τὴν Καρύταινα· ὅποιος δὲν βγαίνει νὰ καίῃ τὸ σπίτι· νὰ κάμουν ὄρδι εἰς τὴν 'Αλωνίσταινα καὶ εἰς τὸ Χρυσοβίτσι. Δὲν ἔλειψαν νὰ συνάζουν ἀπὸ τὰ χωριά ὡς 600, καὶ ὅλο ἐστέλνανε νὰ δυναμώνουν τὸν τόπο. — Τὰ Κολιόπουλα με τοὺς Καλαβρυτινοὺς, ἦσαν καὶ οἱ Μεταξάδες με κανόνια καὶ ἐπολιορκοῦσαν τοῦ Λάλα· ἐστείλαμεν διαταγαῖς εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ Μιστρά, καὶ ἐσυνάχθημεν εἰς τοῦ Μαρχαῶ ἕως 1200, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ πιάσουμε τὸ Βαλτέτσι ὅπου ἦτον ἀγνάντια ἀπὸ τὰ Βέρβена, ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτσι καὶ 'Αλωνίσταινα (Καρυτινὰ ὄρδια). 'Σ τὸ Βαλτέτσι εὐρίσκοντο ὁ Μούρτζινος, Γιατράκος, Κυριακούλης, 'Ηλίας Μπεϊζαντές, Νικηταρᾶς, 'Αναγνωσταρᾶς, ἐγὼ ἤμουν ἐπὶ κεφαλῆς. Σὰν ἐμαζώχθημεν, ἐγὼ ἐστέκομουν με 200, 300 εἰς τὸ χωριὸ νὰ τοὺς δίδω βοήθειαν. Τὰ ταμπούρια ἦτον πλησίον διὰ νὰ δίδῃ τὸ ἓνα τοῦ ἄλλου βοήθεια· ἦτον ἀρχαῖς καὶ δὲν ἤξευραν νὰ πολεμήσουν.

Οι Τούρκοι μία τῶν ἡμερῶν (ἔβγα 'Απριλίου), ἐβγαίνουν εἰς τοῦ 'Αναπλιῶ τὴν πόρταν 10,000. Ἐστὸ χάσθημεν ὅτι θὰ πάνε εἰς τὰ Βέρβενα· ἀντίκρυζε ἡ πόρτα τοῦ 'Αναπλιῶ· ἐπῆγα εἰς τὸ Καλογεροβοῦνι διὰ νὰ δώσω σημεῖο πού νὰ τρέξωμε μεντάτι, ἂν πηγαίνουν κατὰ τὰ Βέρβενα νὰ πάγω μεντάτι, καὶ ὅσοι ἦτον εἰς τὰ ὄρδια, εἰς τὸ Χρυσοβίτσι καὶ Πιάνα νὰ πιάσουν τὴν θέσι τοῦ Βαλτετσιῶ· καὶ οἱ Τούρκοι δὲν ἐπῆγαν ἀπὸ τὰ Βέρβενα, ἀλλ' ἦλθαν εἰς τὸ Βαλτέτσι ὅσο πού νὰ γυρίσω ἐπιάσθηκε ὁ πόλεμος εἰς τὸ Βαλτέτσι. Τὸ τούρκικο μέρος ἐκτυπήθη μὲ τὸν Γιατράκο, Κυριακούλη, Νικηταρᾶ· αὐτοὶ ὑποχώρησαν, ἐτραβιούνταν, ἔφυγαν· ἐγὼ ἦλθα ἀπὸ πίσω, —ἐπῆγα καὶ ἐγὼ τὸν τορὸν ἐκείνων. Φθάνοντας μερικοὶ τοῦ Πέτροβα καὶ Σῶρι— οἱ Τούρκοι ἄρχιζαν καὶ ἔκαιγαν τὸ χωριό.—Τοὺς φώναξα: «Σταθῆτε γεροί, γιατί θὰ μᾶς πνίξουν.» Ἐστάθημεν 30, λαβώνομεν ἓνα μπαϊραχτάρη· ἐτσάκισαν οἱ Τούρκοι· ἔφθασαν ἀπὸ τὰ Βέρβενα Πιάνα καὶ Χρυσοβίτσι μεντάτι, τοὺς γυρίσαμεν, τοὺς κυνηγήσαμεν εἰς τὸν κάμπον, κάτω ἀπὸ τὴν Βιολέτταν, μισὴ ὥρα μακρὰ ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά. Οἱ Καλαβρυτινοὶ ἦτον ἕως δύο χιλιάδες εἰς τὸ Λεβίδι, δὲν ἐπῆραν εἶδῃσι. Ἄν ἤθελε ἔλθουν εἰς βοήθειαν, ἤθελε πᾶμε μαζί μὲ τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Τριπολιτσά· ἐγυρίσαμε ὀπίσω, πᾶσα ἓνας εἰς τὸ ὄρδι του. Τὴν ἄλλην ἡμέραν εὐρῆκαν ἀφορμὴ πῶς θὰ πᾶμε νὰ εὐρώμε στρατιώταις· φεύγει καὶ ὁ Μούρτζινος, μένω μὲ εἰκοσι ἀνθρώπους ἐδικούς μου. Ὅλοι ἐτράβηξαν εἰς τὸ Λεοντάρι, ἐγὼ μὲ τοὺς εἰκοσι ἐκείνους ἐπῆγα καὶ ἔμασα τοὺς Καρυτινοὺς εἰς δύο, καὶ ἦτον ὅλοι 1200· εἰς τὸ ἓνα ὁ ἀρχηγὸς ὁ Κολιόπουλος, εἰς τὸ ἄλλο ὁ Ἀνδρέας Παπαδιαμαντόπουλος.

Σὲ δέκα ἡμέραις περάσσοντας τοὺς ἔγραψα εἰς τὸ

Λεοντάρι, ὅτι «νὰ ἐλθῆτε νὰ πιάσουμε τὸ Βαλτέτσι.» Καὶ τότε ἐκίνησε ὁ Μπειζαντές, οἱ Πετροβαῖοι καὶ Μεσσήνιοι 1200, Παπατσώνης. Ἐπῆγα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ Βαλτέτσι, τοὺς λέγω: «Νὰ φτιάσετε τὰ ταμπούρια κλειστά· εἰς τὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ ἦτον μία ἐκκλησιά, νὰ γένῃ ταμπούρι, καθὼς καὶ δύο καταράχια, πού ἐδιαφέντευαν τὸ χωριό, ὅπου ἂν ἔλθουν Τούρκοι νὰ κλεισθῆτε μέσα.» Μοῦ ἀπεκρίθηκαν ἐκεῖνοι: «Χανόμεθα.»—Ἐσεῖς κλεισθῆτε καὶ ἐγὼ σᾶς ἔρχομαι μεντάτι, σᾶς παίρνω εἰς τὸν λαϊμόμου.» Ἐκίνη τὴν ἴδια ὥρα, ὅπου ἡμεῖς ἐφτειάναμε αὐτό, ἦλθεν ὁ Κεχαϊᾶς μὲ 4000 εἰς τὴν Βοστίτσα ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ἔκαψε τὴν Βοστίτσα, ἐπέρασε εἰς τὰ Μαῦρα λιθάρια ἀτουφέκιστος, ἔκαψε τὴν Κόρινθο. Ὁ Φλέσας ἔκαψε τὰ σπίτια τοῦ Κιαμὶλ μπέη· ἔκαψε τὸ Ἄργος ὁ Κεχαϊᾶς, ἐπέρασε ἀπὸ τὸ Τουρνίκι, ἐμβῆκε εἰς τὴν Τριπολιτσά. Μπαίνοντας εἰς τὴν Τριπολιτσά, τοῦ ἱστόρησαν τὸν πόλεμον τὸν πρῶτον τοῦ Βαλτετσιῶ—πού ἐκυνηγήσαμεν τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἐπαινέματα τούρκικα· τοῦ εἶπαν οἱ παλαιοὶ Τούρκοι: «Ἦτον Ῥούσσοι, τοὺς κυνηγήσαμεν εἰς τὸν κάμπο τοῦ Σινάνου, ἐπροσκύνησαν.» Τὸ αὐτὸ σχέδιον ἤθελον νὰ κάμουν.

Ὁ Κεχαϊᾶς, καλὰ τερτιπλῆς καὶ πολεμικὸς, κάνει ἓνα σχέδιον καὶ στέλνει τὸν Ῥουμπῆ ἀπὸ τὰ Μπαρδούνια ἐπὶ κεφαλῆς μὲ 5000 νὰ πάγῃ 'ς τὸ Βαλτέτσι νὰ κυνηγήσῃ τοὺς Ἕλληνας· καὶ στέλνει καὶ 1500 χωριστὰ διὰ νυκτὸς γιὰ νὰ πιάσουν τὰ ὀπισθεν τοῦ Βαλτετσιῶ, πού ἂν τσακισθοῦν οἱ Ἕλληνες, καθὼς τὴν πρώτην φοράν, νὰ τοὺς κτυπήσουν· καὶ ἀτός του παίρνει 2000 καβαλλαραίους εἰς τὰ ὀπισθεν τοῦ Βαλτετσιῶ· τὸ ὁμοίως νὰ ἀκολουθήσῃ ὅταν τσακίσουνε οἱ Ἕλληνες· καὶ 1000 βάνει εἰς τὸ Καλογεροβοῦνι διὰ νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὸ στράτευμα τῶν Βερβετιῶν,

ἀν κινήσῃ μεντάτι. Τὸ ἕνα στράτευμα, ὁποῦ ἤμουν, εἰς τὸ Χρυσοβίτσι εἶχε 800, καὶ τὸ μὲν στράτευμα τῆς Πιάνας μὲ τὸν Δ. Κολιόπουλο μὲ 700· τὸν Κανέλο Δεληγιάννη τὸν εἶχαμεν ἔφορον μὲ ἄλλους τέσσαρους γιατί ἔβαλα ἔφορία νὰ οἰκονομοῦν τὰ στρατεύματα. Τὴν αὐγὴν ὁποῦ ἐκίνησαν οἱ Τοῦρκοι διὰ τὸ Βαλτέτσι οἱ βάρδιας ἦτον διὰ νυκτὸς ἀπερασμέναις εἰς ταῖς τοποθεσίαις. Ἐγὼ ἐκοιμούμουν εἰς τὸ Βαλτέτσι, ἐγευμάτιζα εἰς τὴν Πιάνα καὶ ἐδείπναγα εἰς τὸ Χρυσοβίτσι καὶ ἐπεριφερόμουν ἔς τὰ τρία ὁρδιὰ καὶ ἔντεσα ἐκείνη τὴν ἡμέρα νὰ ἤμαι εἰς τὸ Χρυσοβίτσι. Εἰς τὴν Πάνω Χρέπα, ἀπάνω ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά, εἶχαμε βάρδιας καὶ ἔδιδαν εἰδησι, πόθεν πᾶνε οἱ Τοῦρκοι. Ἐκείνην τὴν ἡμέρα μᾶς ἔκαμαν σινιάλο, ὅτι οἱ Τοῦρκοι πᾶνε εἰς τὸ Βαλτέτσι — μᾶς ἔκαμαν φωτιάς ὅτι οἱ Τοῦρκοι πᾶνε εἰς τὸ Βαλτέτσι. Εὐθὺς ἐκίνησα μὲ τοὺς 800 καὶ ἔκαμα διαταγὴν ν' ἀκολουθήσουν κ' οἱ ἄλλοι· ὅσο νὰ ἔλθουν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὸ Βαλτέτσι, ἐφθάσαμε καὶ ἡμεῖς.

Ἀνοίξε ὁ πόλεμος τοῦ Βαλτετσιοῦ. Τοὺς ὀδικούς μας τοὺς πολιορκήσαν οἱ 5000. Ἀνοίγοντας τὸ τουφέκι ἐφθάσαμεν καὶ ἡμεῖς εἰς ταῖς πλάταις τῶν Τουρκῶν, ῥήξαμε μιὰ μπαταριά νὰ ἐμψυχωθῶν οἱ μέσα, καὶ οἱ μέσα ἐχάρηκαν καὶ ἔρρηξαν κ' ἐκεῖνοι, ἔρρηξαν καὶ οἱ Τοῦρκοι, ἔγεινε κρότος μεγάλος. Οἱ Τοῦρκοι, οἱ ἐμπροστιναῖς φύλαξες περίμεναν νὰ φύγουν οἱ Ἕλληνες, καρτερῶντας δύο ὥραις καὶ ἀκούοντας φρικτὸν πόλεμον ὀπίσω, ἐπέκασαν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐκλείσθησαν καὶ πολεμῶν ἦρθαν κ' ἐκεῖνοι εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Ἑλλήνων, ἔπιασαν ἕνα καταράχι δέκα μπαϊράκια καὶ ἐμπόδιζαν τὴν κοινωνίαν μας μὲ τοὺς μέσα. Ἡμεῖς οἱ 800 ἐδυναμώσαμεν τὸν τόπον γιὰ νὰ μὴ μᾶς πάρουν τὰ ὀπίσθια οἱ Τοῦρκοι. Ὁ Κεχαϊᾶς

ἐκαρτέρεσε καὶ αὐτός, δὲν εἶδε τίποτες, ἦλθε εἰς τὸ Βαλτέτσι μὲ δύο κανόνια. Πολεμοῦν οἱ Ἕλληνες οἱ κλεισμένοι· ἐφθασε καὶ ὁ Κολιόπουλος, ἔκλεισε τὸν Ῥουμπῆ μὲ τοὺς 5000 καὶ δὲν εἶχε ἀνταπόκρισι μὲ τοὺς ἄλλους Τοῦρκους· τοὺς ἔβαλε (ὁ Ῥουμπῆς) τὸ κανόνι, πλὴν δὲν τοὺς ἔκανε ζημίαν· ὁ πόλεμος ἐστάθη σφοδρὸς ὅλην τὴν ἡμέραν. Οἱ Τοῦρκοι ἐπρόσμεναν μὲ τὰ ψηφώματα νὰ ἀδειάσουν τὸ Βαλτέτσι οἱ κλεισμένοι, καὶ ἡμεῖς ἀκαρτερούσαμεν νὰ φύγουν οἱ Τοῦρκοι. Τὸ βράδυ πέρνω μερικοὺς καὶ πάγω εἰς τὸ καταράχι ὅπου ἦτον οἱ σημαίαις τῶν Τουρκῶν· ἐπῆγα κοντά, τοὺς τουφέκια, μὲ δίδουν τέσσερα τουφέκια — οἱ Ἕλληνες ὀπίσω δὲν ἐκατάλαβαν — : «Ζωντανούς θὰ σᾶς πιάσω, ἐγὼ εἶμαι ὁ Κολοκοτρῶνης». — «Τι εἶσαι σύ;» — «Ὁ Κολοκοτρῶνης.» Ἀδειασαν τὸν τόπον· τότε ἐμβήκαμεν εἰς τὸ Βαλτέτσι, ἐδόσαμε φυσέκια, ψωμί, ὅτι ἀναγκάζα ἦτον εἰς ἐκείνους. Εἰς ταῖς δύο ὥραις τῆς νυκτὸς ἦλθαν 200 ἐδικοί μας καὶ ἔρρηξαν μία μπαταρία, ἐνομιζαμε ὅτι εἶναι Τοῦρκοι, καὶ ἦτον Ἕλληνες. Ἐξενυκτίσαμε καὶ τὰ δύο μέρη, ὁ ἕνας πῶς θὰ φύγῃ ὁ ἄλλος. Ἐξημερώσαμεν εἰς τὸν πόλεμον. Βάνω τὸ κιάλι καὶ τηρῶ, βλέπω τοὺς Τοῦρκους εἰς ἕνα μέρος, ὁ Ῥουμπῆς ἦτον ἀποκλεισμένος. Τὴν αὐγὴν ὁ Κεχαϊᾶς ἔβαλε τὸ κανόνι εἰς τὸ ταμποῦρι τοῦ Μπεϊζαντέ τοῦ Ἠλίου· τὸ κανόνι προσπέρναε τὸ ταμποῦρι τοῦ Ἠλίου καὶ ἔπερνε τὸ ταμποῦρι τοῦ Ῥουμπῆ. Ἄν τὸ χαμήλωνε θὰ τὸν ἔπερνε.

Ὁ Ῥουμπῆς ἐστενοχωρήθη νὰ γυρίσῃ μὲ γιουρούσι, ἀνάμεσα τῶν δύο ταμπουριῶν τῶν Ἑλλήνων. Ἐπείκασα ὅτι θέλει νὰ φύγῃ· τὸν ἐζυγώσαμεν κοντά· κάνει γιουρούσι ὁ Ῥουμπῆς — ἀπὸ τὴν τρομάρα τοὺς ἀφίνουν τουφέκια· πέφτουν ἀνάμεσα τῶν δύο, τοῦ τκῶτῶνουν ὡς 300, ἡμεῖς ἀπὸ πίσω. Ἐπέσαμε ἀπὸ κοντά,

επετάχθησαν και οι κλεισμένοι Έλληνες, τους μά-
σαμεν μπλαστοί, τους μονομεριάσαμεν, τους ακολου-
θούσαμεν. Οι Έλληνες έπεσαν εις τὰ λάφυρα και εις
τους σκοτωμένους και δέν ακολουθούσαν με προθυμία.
Ο Νικηταρᾶς έντεσε νά είναι εις τὰ Βέρβενα με 800,
έρχεται, δέν έφθασε εις ώρα, τους εκυνηγήσαμεν έως
πού τους εβγάλαμε εις τόν κάμπον. Έκεινος ο πό-
λεμος εστάθη ή εύτυχία της Πατρίδος· αν έχαλιώμεθα
εκινδυνεύαμε νά κάμωμε όρδι πλέον.

Ο Μπειζαντές εις τὸ καταράχι, και εις τήν εκ-
κλησία ανθρωποι του Μπειζαντε — ο Μητροπέτροβας
εις τὸ άλλο καταράχι, άλλο ταμπούρι είχαν οι Λεον-
ταρίταις. Ο Κολιόπουλος είχαν αποκλεισμένον τὸν
Ρουμπᾶ. — Όλοι όμου εκυνηγήσαμεν τὸν έχθρόν.

Δώδεκα δεκατρεῖς Μαῖου ήτον.

23 ώραις εβᾶσταξε ο πόλεμος.

Έκεινην τήν ήμέρα ήτον Παρασκευή και έβαλα λό-
γον, ότι: «Πρέπει νά νηστεύσωμεν όλοι δια δοξολο-
γίαν εκείνης της ήμέρας, και νά δοξάζεται αἰώνας
αἰώνων έως ου στέκει τὸ έθνος, διατι ήτον ή ελευθερία
της Πατρίδος.»

Ο Κεφάλας και ο Παπατσώνης ήσαν εις τήν μάχην
του Βαλτετισιού. Μετά τήν νίκην του Βαλτετισιού οι
Καρτινοί επέστρεψαν εις τὰς θέσεις των, Χρυσοβίτσι
και Πιάνα, και οι επίλοιποι εστάθηκαν εις τὸ Βαλ-
τέτσι.

Περάσσοντας δέκα ήμέραις ή Μπουμπολίνα, ο Τσώ-
κρης και ο Σταῖκος μ' έγγραφον νά τους στείλω βοή-
θεια και έναν αρχηγό, και τους έστειλα τὸν Νικήτα
με πενήντα από τὸ όρδι του Χρυσοβιτισιού, πενήντα
από τὸ όρδι του Βαλτετισιού και πενήντα από τὸ όρδι
των Βερβένων, και έτσι επήγε εις τὰ Δολιανά, δια νά
πάρη και τους πενήντα από τὰ Βέρβενα. Έκοιμήθηκε

τὸ βράδυ εκεί (Κωνσταντης Ἀλεξανδρόπουλος ήτον
αρχηγός των 50, Στεμνιτσιώτης). Οι Τουρκοί εξα-
μαν συνέλευσι εις τήν Τριπολιτσά. Οι Μιστριώταις
και Μπαρδουνιώταις επρόβαλαν: ώσν δέν εκαμαν
τίποτε εις τὸ Βαλτέτσι νά πᾶνε νά χαλάσουν τὸ όρδι
όπου είναι εις τὰ Βέρβενα, και άπεκεί νά τραβήξουν
δια τὸν Μιστρᾶ. Έτσι εδέχθηκαν οι Τουρκοί τήν
γνώμην αὐτήν, και εκίνησαν και επήγαν εις τὰ Δο-
λιανά, δια νά περάσουν νά βαρέσουν τὸ όρδι τὸ εδι-
κόν μας εις τὰ Βέρβενα. Ο Νικήτας μόλις είχε εβγή
ένα κάρτο μακρυά από τὰ Δολιανά, και του είπαν:
«Τουρκοί έρχονται.» Και αὐτός γυρίζει όπίσω και
πιάνει τὸ χωριό, και τὸν εκλεισαν μέσα οι Τουρκοί.
Άλλοι εκλεισαν τὸν Νικήτα και άλλοι εστράτευσαν
δια τὰ Βέρβενα· των Βερβένων τὸ όρδι τους εκαρτέ-
ρεψε, και με πρώτη φωτιά εσκότωσαν ένα μπαϊροχτάρη
και οι Τουρκοί εφοβήθηκαν και ετράπησαν εις φυγήν·
τὸ όρδι των Βερβένων τους επήρε από κοντά· άφου
εζύγωσαν κοντά εις τὰ Δολιανά ετσάκισαν και οι
Τουρκοί όπου πολιορκούσαν τὸν Νικήτα, και έτσι
εβγήκε και ο Νικήτας με τους ανθρωπους του, και
τους εκατέβασαν έως εις τὸν κάμπον κυνηγώντας.
Επῆραν δύο κανόνια, εβδομήντα σκοτωμένοι, και έτσι
εμούδιασαν οι Τουρκοί και δέν εβγήκαν άλλη φορά
δια εκστρατεῖαν (Μαῖος).

Ο Νικήτας ετράβηξε εις τὸ Ἄργος, έχάλαε τὰ
τζαμιά, τους μινάρδες και μάς έστειλε μολύβι γιατί
είχαμεν έλλειψι από μολύβι και χαρτί, και επήραμε
τήν Βιβλιοθήκην της Δημιτσάνας και άλλων μονα-
στηρίων και εδέναμε φουσέκια· μπαρούτι είχαμε,
εκκμνε ή Δημιτσάνα. Του μπαρουτιού τήν υπόθεσι
τήν είχαν πάρη άπάνου τους τὰ άδελφια Σπηλιωτό-
πουλοι, και δια νά δουλεύσουν τήν μπαρούτι δέν επέρ-

ναμε πολλούς Δημιτσανίταις εις τὸ στρατόπεδο, τοὺς ἀφίναμε δι' αὐτὴν τὴν δούλευσιν.

Σὰν ἄκουσαν ὅπου ἐκάμναμεν προύδους οἱ Σπετσιώταις καὶ οἱ Ὑδραῖοι μᾶς ἔστειλαν καὶ πολεμοφόδια καὶ πετσίᾳ γιὰ τσαρούχια· μοῦ τὰ ἔστελναν ἐμένα καὶ ἐγὼ ἔδιδαν ὅπου ἦτον ἀνάγκη. Ἐγὼ ἐσηκώθηκα μία νύκτα μὲ τοὺς Καρυτινοὺς, μετὰ τὸν πόλεμον τῶν Δολιανῶν, καὶ ἔπιασα τὰ Τρίκορφα ψηλά, καὶ τοὺς τζεπχανέδες τοὺς εἶχαμεν εἰς τὴν Ζαράχωβα ὅπου ἦτον ἕνας δυνατὸς πύργος, καὶ ταῖς ζωοτροφίαις καὶ λοιπὰ. Εἰς τὴν κορυφὴν τῶν Τρικόρφων ἔφκειασα ταμπούρια, καὶ ἦτον ἡ πρώτη φορὰ ὅπου ἐζυγώσαμε τόσο κοντὰ εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ· μισὴ ὥρα ἦτον μακριά. Τοὺς φιλοτιμοῦσα νὰ κατέβουν ὀμπρός, καὶ τοὺς ἀνάφερα τὸ παράδειγμα τοῦ φιδιοῦ. Βλέποντας οἱ Τοῦρκοι τὴν αὐγὴ ὅτι ἐκάμαμε ταμπούρια κοντὰ τοὺς, ἀγνάντια ἔς τὴν Τριπολιτσᾶ, ἐβγήκαν καὶ πολέμησαμεν ἕως 2000, καὶ ἡμεῖς τοὺς ἀντικρούσαμεν καὶ τοὺς ἐκυνηγήσαμεν, καὶ ἔτσι ἀκολούθησε πέντε ἕξη ἡμέρας νὰ ἔχωμε πόλεμον κάθε ἡμέρα. Ἡμεῖς 1800 εἴμεθα. Ὁ τόπος μᾶς βοηθοῦσε πολὺ, καὶ οἱ Ἕλληνες ἄρχισαν νὰ πέρνουν θάρρος, γιὰτὶ ἐκυνηγήσαμεν τοὺς Τοῦρκους καὶ εἰς τὸ Βαλτέτσι, καὶ εἰς τὰ Δολιανᾶ, καὶ εἰς διαφόρους ἀκροβολισμοὺς. Ὅταν ὁ πόλεμος ἐβᾶσται πολὺ μᾶς ἤρχετο μεντάτι ἀπὸ τὸ Βαλτέτσι.

Εἶχα ἐκτελεστικὴ δύναμι εἰς τὴν ἐπαρχίᾳ, καὶ ὅποιος ἔφευγε ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τὸν ἔπιασαν, τὸν ἔδεναν καὶ τὸν ἔστελναν ὀπίσω, τοῦ ἔκαιγαν τὸ σπίτι. Ὁ Κανέλος Δεληγιάννης ἐφρόντιζε διὰ ταῖς ζωοτροφίαις καὶ ἐγὼ διὰ τὸν πόλεμον. Τόσον ἐνθουσιασμόν ἄρχισαν νὰ ἔχουν οἱ Ἕλληνες ὅπου μόνοι των ἄλεθαν, ἐζύμωναν ἔψεναν τὸ ψωμί, καὶ τὰ ἔφερναν μὲ

τὰ ζῳὰ των εἰς τὸ στρατόπεδο. Εἶχαμε φούρνο ἐθνικὸν εἰς τὴν Πιάνᾳ, Ἀλωνίσθαινα, Βυτίνα, Μαγούλιανᾳ, Δημιτσᾶνᾳ, Στερνίτσα. Πρόβατα μᾶς ἔφερναν, πότε ἀπὸ τὰ 20, πότε ἀπὸ τὰ 30, ἀπὸ τὰ 40 ἀπὸ τὰ 50 τὸ ἕνα, καὶ τὰ ἔδιδαν μὲ εὐχαρίστησί τους. Ὁ Κυριάκος Τσώλης ἐχάρισεν 120 τραγιά εἰς τὸ στρατόπεδο, ἀπὸ τὴν Ζαράχωβα. Εἶχαμε κόλια στελμένα καὶ τὰ ἐμαζώναν. Ἀπὸ ἡμᾶς ἐπῆραν παράδειγμα καὶ τὰ ἄλλα στρατόπεδα καὶ ἔκαμναν τὸ ἴδιο.

Μετὰ δέκα ἡμέραις ἔκαμα μία διαταγὴ καὶ ἐπαρκινούσα τοῦ Βαλτετσιοῦ τὰ στρατεύματα νὰ ἔλθουν εἰς τὰ Τρίκορφα, καθὼς καὶ τὸ ἔκαμαν. Ἦλθαν καὶ ἔφκειασαν ταμπούρια ἀποπάνω ἀπὸ τὸν ἀπάνου μύλο τῆς Τριπολιτσᾶς. Ὁ Ἀναγνώσταρας, ὁ Ἥλιος, οἱ Μεσσήνιοι ὅλοι, οἱ Λεονταρίταις, οἱ Σαμπαζιώταις ἕως 1500· τότε ἐπαρκινήσαμε τοὺς Τσάκωνας καὶ Ἀγιοπετρίταις ὅπου ἦταν εἰς τὰ Βέρβена καὶ ἔπιασαν τὴν θέσιν τὸ Στενό. Ἐκεῖ ἔφκειασαν γράναις καὶ ταμπούρια, ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Ζαφειρόπουλος. Ἐβγαίνουν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἔκαμναν ἀκροβολισμοὺς. Ὁ Γιατράκος ἦλθε μὲ τοὺς Μισθριώτας. Οἱ Καλαβρυτινοὶ ἦτον ἕως 1200 εἰς τὸ Λεβίδι, καὶ τοὺς ἔγραψα καὶ ἦλθαν εἰς τὴν Πάνω Χρέπα· ἦτον ἐκεῖ ὁ Σωτὴρ Χαλαλάμπης, Ἀνδρέας Ζαίμης, Πετιμεζαῖοι, Σολιώτης, Λεχουρίτης καὶ λοιποὶ καπεταναῖοι τῶν Καλαβρυτινῶν. Εἰς τὴν Πάτραν διέλυσαν τὴν πολιορκίαν διατί τοὺς ἐχάλασαν ἕνα δύο φοραῖς οἱ Τοῦρκοι. Εἰς τὸν καιρὸν ὅπου ἐκάμναμεν ἡμεῖς αὐτὰ ἔγραψαν οἱ Λαλαῖοι τοῦ Γουσουχπασια διὰ νὰ τοὺς ὑπάγῃ μεντάτι· ἐπῆγε λοιπὸν ἐκεῖ· ἐπολέμησαν πολλοὶ εἰς τοῦ Λάλλα, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πολέμους ἐχάθη ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κολιόπουλου, ἐλαβώθη ὁ Μεταξᾶς ὁ Ἀνδρέας. Οἱ Λαλαῖοι ἐσηκώθησαν μὲ ταῖς φαμελιαῖς των καὶ ἐπῆ-

γαν ανέγγιαγοι εις την Πάτρα. Ἀδειασε τὸ μεσόγειο τῆς Πελοποννήσου. Τότε ἡ Πάτρα ἐδυνάμωσε, καὶ τὰ Καλαβρυτινὰ στρατεύματα ἔφυγαν ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ ἤλθαν εις βοήθειάν μας ἔς τὴν Πάνω Χρέπα· ἐπῆγα εἰς αὐτούς, τοὺς παρακίνησα νὰ φκειάσουν ταμπύρια εἰς τὸ Περθῶρι, διὰ νὰ σφίξωμεν στενὰ τὴν Τριπολιτσά. Αὐτοὶ μοῦ ἔβγαλαν ἓνα ψεύτικο γράμμα, ὅτι τάχα ἤλθαν πολλοὶ Τούρκοι εἰς τὰ Μαῦρα λιθάρια, καὶ ἔτσι ἀνεχώρησαν, καὶ ἐπῆγαν ἔξη ὥραις μακριὰ ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά. Ὁ Σωτὴρ Χαραλάμπης εἰς τοῦ Γκότζη, καὶ ὁ Ἀνδρέας Ζαίμης εἰς τὸ Παγκράτι. Οἱ Τούρκοι εἶχαν στενοχωρηθῇ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας.

Εἰς ταῖς Καλτεζιαῖς, ἐπαρχία Μιστραῶ, ἔγεινε Συνέλευσις ἀπὸ μέρος προϋχόντων τῆς Πελοποννήσου καὶ τὸ εὖρηκαν εὐλογον νὰ φέρωμεν τὸν Μαυρομιχάλην, ὁποῦ ἦτον εἰς τὴν Καλαμάταν. Ἐπῆγε ὁ Κανέλος ὁ Δεληγιαίννης καὶ ὁ Πονηρός, τὸν ἐπῆραν ἀπὸ τὴν Καλαμάταν, τὸν ἐπῆγαν εἰς τὴν Στεμνίτσα καὶ τὸν ἔκαμαν πρόεδρον τῆς Γερουσίας, καὶ ἔγραψαν εἰς τὴν Ὑδραν, εἰς ταῖς Σπέτσαις, εἰς τὴν Ἐπτάνησον. Εἰς τὴν Ρούμελη ἡ Δυτικὴ Ἑλλὰς εἶχε ἀποστατήσῃ τὸν Μάτιο, καὶ ἡμεῖς ἐκυττάζαμεν τὴν δουλειά μας. Κάθε ἡμέρα εἶχαμε ἀκροβολισμούς. Μέσα εἰς τὴν Τριπολιτσά ἦσαν 14000 ἄρματα καὶ 8000 καθαλλαραιῶι.

Τὸν Ἰούνιο μῆνα ἦλθε ὁ Ὑψηλάντης εἰς τὸ Ἄστρος καὶ ἐσυνάχθησαν ὅλοι οἱ ἄρχοντες τῆς Πελοποννήσου, Ἀνδρέας Ζαίμης, Σωτὴρ Χαραλάμπης, Πετρόμπεης, Ἀναγνώστης Δεληγιανναῖοι καὶ λοιποὶ, καὶ ἐγὼ, καὶ ἐπήγαμε νὰ προσπληρῶμεν τὸν Ὑψηλάντη. Εἰς τὸ ὄρδι ἄφησα τὸν Πάνο υἱόν μου, Γιαννάκη Κολοκοτρώνη, Ἀνάγνωσταρᾶ, Γιατράκο, Μητροπέτροδᾶ καὶ λοιπούς. Τὸν ἐκαρτερέσαμεν μὲ

παράταξι, καὶ ἔτυχαν καὶ οἱ Σπετσιώταις προϋχόντες ἐκεῖ καὶ ἐπήγαμεν ὅλοι, καὶ τὸν ἐπήγαμεν εἰς τὰ Βέρβενᾶ· ἐκεῖ ὁ Ὑψηλάντης ἐγύρευε νὰ κάμῃ πράγματα ὁποῦ δὲν ἄρεζαν τῶν ἀρχόντων καὶ ἔτσι ἐφιλονείκησαν. Ὁ Ὑψηλάντης εἶχε μαζί του τὸν Βάμβᾶ, Ἀναγνωστόπουλο, Ἀντωνόπουλο, καὶ μιὰ πενηνταριά μαθητὰς τῆς Εὐρώπης Ἑλλήνας. Ἐκεῖ ἤθελε νὰ κάμῃ ὡς Ἐπίτροπος τοῦ γενικοῦ Ἐπιτρόπου, οἱ ἄρχοντες δὲν ἠθέλησαν καὶ ἔτσι ἐδυσχερестήθη ὁ Ὑψηλάντης καὶ ἀνεχώρησε διὰ τὴν Καλαμάτα. Ὁ Ἀλέξανδρος Κατακουζηνὸς εἶχε σταλθῇ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Μονοβασίας.

Εἰς τὰ Βέρβενᾶ ἦσαν συναγμένοι ἕως 5000 στρατιώταις· αὐτοὶ ἐπῆραν ὅλοι τὰ ἄρματα διὰ νὰ σκοτώσουν ὅλους τοὺς ἄρχοντας. Ἦλθαν καὶ μᾶς πολιορκήσαν εἰς τὸ κονάκι τοῦ Πετρόμπεη, ὅπου εἴμεθα ὅλοι συναγμένοι. Ἦκουσα τὸν θόρυβο καὶ ἠθέλησα νὰ ἔβγω ἔξω, ὁ Κανέλος Δεληγιαίννης μ' ἐμπόδιζε, τοὺς εἶπα: «Ἀφήσετε νὰ ἔβγω, μήπως γένη ἀρχὴ καὶ πέσῃ κανένα τουφέκι καὶ τότε μᾶς σκοτώσουν ὅλους.» Ἐγὼ στρατιώτας δὲν εἶχα τότες, ἐβγήκα ἔξω καὶ ὠμίλησα: «Ἑλληνες, τί θέλετε; ἐλᾶτε ἐδῶ.» καὶ εὐθὺς ἔτρεξαν καὶ μὲ σήκωσαν εἰς τὸν ἄέρα. Μοῦ λέγουν ὅτι: «Θέλομε νὰ σκοτώσωμε τοὺς ἄρχοντας, διότι μᾶς ἐδίωξαν τὸν Ὑψηλάντη.» Ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Ἐλᾶτε νὰ σᾶς εἰπῶ πρῶτον καὶ ἐγὼ, ἔπειτα εἶμαι συμβουθὸς σας νὰ τοὺς σκοτώσατε.» Τοὺς ἐτραβήξα τίρο τουφέκι εἰς μία βρύσι ὅλους, καὶ ἀνέβηκα ἐπάνω εἰς μίαν πέτρα γιὰ νὰ ἀκοῦν ὅλοι, καὶ τοὺς εἶπα: «Διατὶ θέλομε τὸν χαῖμό μας μονάχοι μας; Ἡμεῖς ἐσηκώσαμε τὰ ἄρματα διὰ τοὺς Τούρκους καὶ ἔτσι ἀκουσθήκαμε εἰς τὴν Εὐρώπη, ὅτι σῆκωθήκαμε οἱ Ἕλληνες διὰ τοὺς τυράννους, καὶ στέκεται ὅλη ἡ Εὐρώπη νὰ ἰδῇ τί

πράγμα είναι τούτο. Οί Τούρκοι όλοι είναι ακόμη άπειράγοι εις τὰ κάστρα και εις ταῖς χώραις, και ἡμεῖς εις τὰ βουνά, και ἂν σκοτώσωμεν τοὺς προεστοὺς θὰ εἰποὺν οἱ βασιλεῖς, ὅτι τοῦτοι δὲν ἐσηκώθησαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ σκοτωθοὺν συν-ατοῖ τους, και εἶναι κακοὶ ἄνθρωποι, Καρβονάροι, και τότε εἰμποροῦν οἱ Βασιλεῖς νὰ βοηθήσουν τὸν Τούρκο και νὰ λάβωμε ζυγὸν βαρύτερον ἀπὸ ἐκεῖνον ὅπου εἴχαμε. Γράφομε και ἔρχεται ὀπίσω ὁ Ὑψηλάντης και μὴν ἐπῆρε ὁ νοὺς σας ἄερα.» Τότε τοὺς ἡσύχασα.

Οἱ ἄρχοντες και ὁ Μαυρομιχάλης ἔστειλαν τὸν Ἀναγνωσταρὰ και ἐγύρισαν ὀπίσω τὸν Ὑψηλάντη, και ἐπῆγε πᾶσα ἓνας εις τὴν θέσι του. Τότε ἐπροσκύνησε ἡ Μονοθασιδῆ εις τὸν Κατακουζηνό· ἐπολιορκούσαν ἐκεῖ οἱ Μανιάται και οἱ Τσάκωνοι διὰ ξηρᾶς, και διὰ θαλάσσης Σπετσιώτικα καράβια. Καί μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπαρὰδόθηκε και τὸ Νιόκαστρο· ἐπολιορκούσαν Μανιάταις, Ἀρκαδῖνοι και Μεσσήνιοι διὰ ξηρᾶς, και διὰ θαλάσσης Σπετσιώτικα καράβια.

Σὰν ἐπήγαμε εις τὰ Τρίκορφα, εἴπαμε τοῦ Πετρόμπεη, νὰ στείλῃ εις τὴν Μάνη νὰ φέρῃ βοήθεια, και ἀπεκρίθηκε, ὅτι οἱ Μανιάταις δὲν ἐβγαίνουν ἂν δὲν πληρωθοῦν. Τότε ἦλθαν 500 Μανιάταις και τοὺς ἐπλέρωναν ὅλοι αἱ ἐπαρχίαι ὅπου ἐπολιορκοῦσαν τὴν Τριπολιτσά, και ἡ Καρύταινα ξεχωριστὰ ἐπλήρωνε 300 Μανιάταις τοῦ Μούρτζινου. Ἐφέραμεν ἓνα κανόνι ἀπὸ τὸν Μιστρὰ και ἐκανονιτζάραμε τὴν Τριπολιτσά ἀπὸ μακρυά.

Ἐκείναις ταῖς ὥραις ἐκάθοντο οἱ ἄρχοντές μας εις τὴν Ζαράκωβα, δὲν ἐνθυμοῦμαι τῶρα τί τοὺς ἐζήτησε ὁ Ὑψηλάντης και οἱ ἄρχοντες δὲν τὸν ἐδέχθησαν· τὸ στράτευμα σὰν τὸ ἤκουσε αὐτό, ἀπεφάσισε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ζαράκωβα νὰ τοὺς σκοτώσῃ· μοῦ ἔκαμε μία

ἀναφορὰ και μοῦ ἔλεγε, ὅτι: «Οἱ Ἀρχοντες δὲν θέλουν νὰ ὑπογράψουν ἐκεῖνο ὅπου ζητῇ ὁ Ὑψηλάντης», και μοῦ ζητοῦσαν τὴν γνώμην μου διὰ νὰ τοὺς σκοτώσουν· και ἐγὼ τοὺς ἀπεκρίθηκα: «Μείνετε ἡσυχοὶ και ἐγὼ τελειῶνω και τούτῃ τὴν δουλειά.» Ἐσηκώθηκα λοιπὸν τὸ μεσημέρι και ἐπῆγα εις τὴν Ζαράκωβα, ἠῦρξα τοὺς Ἀρχοντας τοὺς εἶπα: «Τί κά-νετε; κάμετε ὅ τι κάμετε, ὑπογράψατε ὅ τι σᾶς ζητεῖ ὁ Ὑψηλάντης διὰ νὰ τελειώσῃ και αὐτὸς ὁ βρασμός·» και ἔτσι ἐτελείωσε και αὐτό.

Τὴν ἡμέρα τοῦ ἁγίου Ἡλίου, ταῖς 20 Ἰουλίου, οἱ Τούρκοι ἦλθαν εις ἡμᾶς και ἐπῆγαν εις τοὺς Ἀγιοπετρίτας και Τσακῶνους· ἐκεῖνη ἡ ἡμέρα ἦτον δυστυχισμένη διὰ ἡμᾶς· ἐσκοτώθηκαν δεκαπέντε Ἀγιοπετρίταις και δέκα Μιστριώταις. Καθημερινῶς εἴχαμε πόλεμο ἀπὸ τὸ μεσημέρι ἕως εις τὸ βράδυ, και τὸ βράδυ τοὺς ἐμβάζαμεν μέσα. Ἐσιμώσαμεν τόσο κοντά, ὅπου ἐφέραμεν Κοσμίταις διὰ νὰ φτιάσουν λαγούμι εις τὴν μεγάλη τάπια τῆς Τριπολιτσᾶς. Ἀρχισαν οἱ ζωοτροφίαις νὰ ὀλιγοστεύουν· εἰς τὴν Τριπολιτσά, και ἔδιωχναν ταῖς ἐλληνικαῖς φαμιλιαῖς ἀπὸ μέσα διὰ νὰ μὴν τρώγουν τὸν ζαερέ, και ἔτσι εἴχαμεν κάθε ἡμέραν εἰδησιν, τί ἔκαμναν και δὲν ἔκαμναν μέσα οἱ Τούρκοι· τοὺς ἔφερναν εις τὸ ὄρδι μου και τοὺς ἐζέταζα. Νερὸ τοὺς ἔλειψε, ἐρρήξαμε φλόμο εις τὰ τριγυρινὰ νερά.

Οἱ Ἕλληνες ἐπήγαιναν ἕως εις τὰ τεῖχη τῆς Τριπολιτσᾶς. Μία ἡμέρα ἔμαθα ἀπὸ ἓνα Ἕλληνα, ὅτι ὁ Κιαμίλπεης ἐτοιμάζεται με μιὰ τριακοσαριά ἢ πεντακοσαριά διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Κόρινθο και ἔμελλε ν' ἀπεράσῃ ἀπὸ τὸ Μύτικα. Ἐγὼ σὰν τὸ ἄκουσα αὐτὸ (μόλον ὅτι ἦτον ψεῦμα), ἐγνοιάσθηκα και ἐπῆρα δέκα καθαλλαραίους και ἐπῆγα εἰς τὸ Μύτικα διὰ νὰ

ιδῶ τὸ στράτευμα, καὶ ἀντὶ 200 Τριπολιτισώταις ὅπου εἶχα διατάξῃ νὰ μένουν ἐκεῖ δὲν εὗρηκα παρὰ τριάντα· τοὺς ὠμίλησα μὲ τὰ χαράματα καὶ ἤλθαν· τοὺς ἐμάλλωσα διατὶ ἦτον τόσον ὀλίγοι, καὶ αὐτοὶ μοῦ εἶπαν, ὅτι, δὲν ἦτον ἄλλοι φερμένοι καὶ ἦτον εἴκοσι ἡμέραις ὅπου ἐφύλαγαν ἐκεῖ. Ὁ Νταγρὲς μὲ 200 ἀνθρώπους ἦτον εἰς τὰ Τσιπιανὰ καὶ εἰς ταῖς ῥάχαις· τότε τοὺς ἔρρηξαν μερικὰ τουφέκια· ἐκατέβηκαν καὶ αὐτοί, καὶ τοὺς ἐπῆρα καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ χωρίον Λουκᾶ. Ἐπειτα ἐπῆρα τοὺς 200 τοῦ Νταγρὲ καὶ τοὺς ἔβαλα εἰς τὸ Μύτικα ἀντίκρυ εἰς τὴν Καπνίστρα καὶ ἐφκειασαν ταμπούρια. Κυττάζω τὴν γῆν, καὶ ἦτον εὐκολο νὰ σκαφθῇ ἀπὸ τοῦ Μύτικα ἕως εἰς τὴν πέρα μεριὰ τῆς Καπνίστρας, ὅπου ἄφηκα τοὺς στρατιώτας τοῦ Νταγρὲ· ἦτον μακριὰ ἓνα μίλι, καὶ τὸ μισὸ ἦτον γράνες ἀμπελιῶν· τοὺς λέγω: «Νὰ φτειάσωμε μίαν γράνα ἐδῶ.» Τότε ἔγραψα μίαν διαταγὴν εἰς τὰ Τριπολιτισώτικα χωριά· νὰ μαζωχθοῦν 70 ὥς 200 καὶ νὰ σκάψουν μίαν γράνα (χαντάκι), καὶ νὰ ῥήχνουν τὸ χῶμα κατὰ τὴν Τριπολιτισᾶ, ἐπειδὴ δὲν ἤλπιζα ὅτι θὰ περάσουν τὴν ἄλλην μεριὰ τῆς γράνας· καὶ εἰς τρεῖς ἡμέρας τὴν ἐφτειασαν, τὴν ἐπῆγαν ἕως τὰ ταμπούρια καὶ τὴν ἄφησαν 700 βήματα ἕως τὴν ῥίζα τοῦ βουνοῦ, ὅπου εἶχαν τὰ ταμπούρια· τὸ ἄφημα αὐτὸ ἔγεινε πρὸς ὄφελος τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Κεχαῖς εἰς τρεῖς τέσσαρες ἡμέραις μὲ 6000 στράτευμα ἐβγήκε καὶ ἐπῆγε κατὰ τὰ Δολιανὰ καὶ γυρίζει ἔπειτα καὶ πλακώνει τὸν Νταγρὲ, καὶ τὸ χαλᾶν αὐτὸ τὸ ὄρδι· τοῦ ἐσκότωσαν 27 καὶ 20 λαβωμένους. Οἱ Τούρκοι δὲν εἶδαν τὴν γράνα, διατὶ ἦτον νύκτα, μόνον εἶδαν τὴν ἄκρην καὶ εἶπαν: «Οἱ Γκιουρίδες σύνορα κάμνουν, μοιράζουν τὴν γῆν.» Ὁ Νταγρὲς ἐκλείσθη εἰς μίαν σπηλιὰ μὲ τέσσαρους.

Εὐθὺς σὰν ἤκουσα τὰ τουφέκια, ἐκατάλαβα ὅτι ἐκτύπησαν τὸν Νταγρὲ καὶ ἐκίνησα· εἰδοποίησα ὅλα τὰ ὄρδια τὰ Καρυτινὰ νὰ τραβοῦν κοντὰ μου, καὶ ἐγὼ ἐβγήκα μὲ τὸν αἰτουτάντε μου Φωτάκο εἰς τὸ Χωματοβούνι, καρσί (ἀντίκρυ) ᾗς τὸ Μύτικα, καὶ μιά τρακοσαριά, οἱ ὀγληγορώτεροι, τοὺς ἔστειλα νὰ πιᾶσουν τὴν γράνα καὶ νὰ πᾶνε εἰς βοήθειαν τοῦ Νταγρὲ· ἐπέρασαν αὐτοὶ ἀπὸ κοντὰ, ἤλθαν ἄλλοι 200 τοὺς ἔστειλα καὶ αὐτούς, καὶ ἤλθαν Καρυτινοὶ 1000.

Οἱ Τούρκοι ὅπου εἶχαν μείνῃ ᾗς τὴν Τριπολιτισᾶ, ἐβγήκαν καὶ ἐπολεμοῦσαν διὰ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Ἑλλήνας νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν. Οἱ στρατιώταις ὅπου εἶχα στείλῃ ἐκτύπησαν τοὺς Τούρκους ἀποπάνω, καὶ τοὺς ἐτσάκισαν, καὶ ἐγλύτωσαν τὸν Νταγρὲ. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ τουρκικοῦ στρατεύματος εὗρίσκετο εἰς τοῦ Λουκᾶ τὸ χωριό, καὶ ἐφόρτωναν 600 φορτώματα ζωοτροφίας. Ὁ Κεχαῖς ἔστειλε 300 καθαλλαραίους διὰ νὰ περάσουν τὴν γράνα· τοὺς ἐδάρεσαν οἱ ἐδικοὶ μας, καὶ ἔπειτα τοὺς ἀνοιξαν οἱ ἐδικοὶ μας καὶ ἐπέρασαν οἱ 300 Τούρκοι, ἐσκότωσαν 5, λαβωμένοι 10, 15 ἄλογα. Ἐγὼ ἐδυναμώσα τοὺς Ἑλλήνας. Τότε ξεκινᾷ ὁ Κεχαῖς 1000. Οἱ Ἕλληνες ἐδιαμοιράσθησαν πλάτη μὲ πλάτη, καὶ ἡμεῖς ἐκτυπούσαμε τοὺς Τούρκους ὅπου ἦτον ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος· τοὺς ἐκτύπησαν τοὺς 1000· ἐσκότωσαν μίαν πενηνταριά ἀπ' αὐτούς, καὶ πολλοὶ λαβωμένοι, καὶ πολλὰ ἄλογα· ἔπειτα ἦλθε καὶ τὸ μεγάλο σῶμα τῶν Τουρκῶν μὲ τὰ φορτώματα ἕως ἐξακόσια μουλάρια καὶ ἄλογα μὲ τοὺς πεζοὺς καὶ καθαλλαραίους· τὰ φορτώματα τὰ εἶχαν εἰς τὴν ἄκρην.

Οἱ Ἕλληνες ὅπου εἶχα στείλῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Νταγρὲ, τοὺς ἔφερναν πολεμῶντας ἀποπίσω κατὰ

καμπα. Κάμνει γιουρούσι και η περασμένη καθαλλα-
ριά και η απέραστη σκοτώνουν 80 καθαλλαραίους,
και όλα τα φορτώματα μένουν εις την έξουσία των
Ελλήνων. Οι Έλληνες εδόθησαν εις τα λάφυρα, και
εγλύτωσαν οι Τούρκοι, διότι δεν τους επήραν κυνη-
γώντας. Επάσχισα με το σπαθί, με ταίς κολακείαις
διά να τους κινήσω, πλην δεν άκουαν, και έτσι εγλύ-
τωσαν οι Τούρκοι. Εις αυτόν τον πόλεμον Τούρκοι
ήσαν 6000, οι περισσότεροι καθαλλαραίοι, Έλληνες
ήσαν 1000, όλοι Καρυτινοί· ελαβώθη ό αδελφός του
Κεχαϊάμπεη, Έλληνες δύο μόνον έσκοτώθησαν και
δύο τρείς λαβωμένοι· οι Τούρκοι εκατόν είκοσι σκο-
τωμένοι και χωριστά οι λαβωμένοι. Οι Τούρκοι πλέον
δεν εβγήκαν από τα τείχη της Τριπολιτσάς, ήτον η
ύστερή τους φορά· έπολεμούσαν από τα τείχη, απελ-
πίσθησαν διά να εύρουν πλέον ζωοτροφίας· εις τας
δέκα, δεκαπέντε Αυγούστου έγεινε αυτός ό πόλεμος·
ένας μήνας πριν να παρθή η Τριπολιτσά.

Επήγα μία νυκτιά και έπιασα του Μαντζαγρα.
Εκάμαμε χαντάκια και έκαμα και ήλθε ό Δημητρά-
κης Δεληγιάννης με το σώμα του και έπιασε αυτό το
χωριό, δέκα λεπτά μακρυά από την Τριπολιτσά. Τα
τούρκικα άλογα άρχιζαν να αποσταινουν, διότι δεν
είχον πλέον να φάγουν· έστειλα τον Γενναίον και έμα-
ζωξε Τσακωνίταις και Άγιοπετρίταις και τους έσμιξε
με τον Παναγιώτη Ζαφειρόπουλο και Γεωργάκη Τσα-
κωνα· έπιασαν την Βουλιμήν, —δεν φθάνει το κανόνι
εκεί— παρομοίως έστειλα τον Κεφάλα με Μεσσηνίους
κατά τον Άγιο Σώστη και έταμπουρώθη, και έτσι
δεν τους άφίναμε με τελειότητα να σπαραξουν πλέον.

Οι Άρβανίταις άρχισαν να έχουν ομιλίαις με ημάς·
αυτοί ήτον 3000 και εκείνη ήτον η δύναμις της τουρ-
κικής φρουράς. Με επρόβαλαν να τους άφήσω ν' άπε-

ράσουν και τους ύπεσχέθηκα, τους μεν Τούρκους εν-
τοπίους να τους άφήσωμε χωρίς τα άρματα τους και
τους Άρβανίταις με τα άρματα τους. Όμίλησα με
τους άρχοντας, με τον Μαυρομιχάλη πρώτα και έπειτα
έδοσα λόγον τιμής εις τους Άρβανίταις διά να άνα-
χωρήσουν.

Κατά τον Ιούνιον μήνα όταν πολιορκούσαμε την
Τριπολιτσά έσήκωσα από τα Ντερβένια τον μακαρί-
την Πάνο. Ό Πάνος, ό Ύψηλάντης, ό Γενναίος, ό
Αποστόλης ήτον εις τα Βασιλικά, έπαρχία της Κο-
ρίνθου, διότι τους είπαν ότι ήλθαν Τούρκοι.

Το στράτευμα 700, με τον Ύψηλάντην από την
Άγία Ειρήνη άγνάντευαν τον στόλο που καίγει το
Γαλαξείδι. Όταν πολιορκούσαμε στενά την Τριπολι-
τσά, έβγαιναν έξω οι πολιορκημένοι, 'ς τον πόλεμον
τους πιάναμε, μεταξυ αυτών επιάσθη ό Χαντζή Χρή-
στος, ό Κότσος· οι Βούλγαροι ήτον σείζιδες· ως 200
επιάσαμεν, ήτον χριστιανοί.

Εν ταύτῃ άρχισαν οι Άρβανίταις να πραγματεύ-
ωνται.—Ητον ένας γραμματικός με τους Άρβανίταις,
γραμματικός του Βελήμπεη και Άλμάσμπη. Αυτός
έκαμνε τον μεσίτην με τους Άρβανίταις να τους
βγάλωμεν. Οι επίλοιποι Τούρκοι μανθάνοντας το
τραττάτο, ήθέλησαν να πάρουν μέρος και αυτοί·
έβγαίνανε εις ένα μέρος, επήγαινε ό Πετρόμπεης, ό
Αναγνώστης Ντεληγιάννης, Κρεβατάς και άλλοι, και
τους έλέγαμε, να αφήσουν τ' άρματα, και να τους
μπαρκαρώμε όπου θέλουν· εκείνοι έλεγον: «Όχι, με
τ' άρματά μας.» Στέλνουμε 'ς τους Άρβανίταις, διά
να εμπιστευθουν να εβγουν, τον Κολιόπουλο ως ενέ-
χυρον. Βλέποντες οι Έλληνες ότι θα πέση η Τριπο-
λιτσά, έμαζώχθησαν 20000 (22 Σεπτεμβρίου). Κα-
θώς έδοκίμασαν οι Άρβανίταις να φύγουν, επήδησαν

οι Έλληνες μέσα από την τάπια του σεραγιού. Οι Άρβανίτεις έβγῆκαν έξω, έπῆραν τὸν Κολιόπουλο, έτράβηξαν κατὰ τὸν Μύτικα ἔως 2500. Μπαίνοντας τ' άσκέρι, ἔβαλα τελάλι νά μή σκοτώσουμε τοὺς Άρβανίταις· έβγῆκαν ὡς 2000, καὶ μέσα εἰς τὴν Τριπολιτσά ἔκοβαν.

Τὸ ἄλογό μου ἀπὸ τὰ τείχη ἔως τὰ σαράγια δὲν επάτησε γῆ. Άρβανίταις κλεισμένοι εἰς τὸν πύργο δὲν πείθονται εἰς τὴν φωνή μου.

Εκεῖ ποὺ έβγῆκα μὲ τοὺς Έλληνες, τὸ πρᾶγμα τοὺς οἱ Άρβανίταις τὸ εἶχαν σταλμένο εἰς τὸ τσαντίρι μου ἀπὸ ἡμέρας ἔμπροστὰ τρεῖς. Πηγαίνοντας ἐκεῖ, δοκίμασαν οἱ Έλληνες νά κτυπήσουν τοὺς Άρβανίταις, ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Έάν θέλετε νά βαρέσετε τοὺς Άρβανίταις, σκοτώσετε ἑμένα πρῶτα, εἰ μή καὶ εἶμαι ζωντανὸς ὁποῖος πρωτορήξῃ ἐκείνονε πρωτοσκοτώνω πρῶτα.» Κ' έμβῆκα ἔμπροστὰ μὲ τοὺς σωματοφύλακάς μου, καὶ ἐμίλησα τῶν Άρβανίτων καὶ ἦρθαν ὁ Λιμάμπης καὶ ὁ Βελήμπης οἱ δύο ἀρχηγοὶ τῶν Άρβανίτων καὶ τοὺς ἐζήτησα δύο ἐνέχυρα, καὶ τοὺς ἔδωσα τὸ πρᾶγμα τους, δεκατρία φορτώματα.

Εἰς τὸ τραττάτο ἦτον οἱ πρῶτιστοι τῶν Έλλήνων· ἐγὼ ἔμεινα πιστὸς εἰς τὸν λόγον τῆς τιμῆς μου.

Έπῆρα τὸν Κολιόπουλο ἀπὸ τοὺς Άρβανίταις καὶ τοὺς ἔδωσα τὸν Γιαννάκη Κολοκοτρώνη, Χρηστάκη καὶ Βασίλη Ἀλωνισθιώτη.

Τὸν Κολιόπουλο τὸν ὠρδίνισα μὲ 300 ἀνθρώπους νά τοὺς ξεβγάλλῃ· ἔτσι τοὺς επῆρε εἰς τὰ Καλάβρυτα καὶ εἰς τὴν Βοστίτσα, καὶ ὁ Κολιόπουλος ἐγύρισε ὀπίσω. Τὸ άσκέρι ὁποῦ ἦτον μέσα τὸ ἐλληνικὸ ἔκοβε καὶ ἐσκότωνε ἀπὸ Παρασκευῇ ἔως Κυριακῇ, γυναῖκες, παιδιὰ καὶ ἄνδρες 32000· μία ὥρα ὀλόγυρα τῆς Τριπολιτσᾶς. Ένας Ὑδραῖος ἔσφαξε 90. Έλληνες ἐσκο-

ἐναντίων, καὶ νά τοὺς γνωρίσῃ τί ἄνθρωποι εἶναι, καὶ ἂν καὶ ὁ Κωλέτης μὲ τοὺς γραμματεῖς επέμενε νά νομίζεται ὡς διοικήσεις, ὁ Βασιλέας νά εὐρῇ δύο κυβερνήσεις, καὶ νά μὴν ἀκούσῃ καμμιὰ, καὶ νά ἀκολουθήσῃ ἐδικόν του δρόμον. Ποτὲ δὲν ἐφαντάζετο κανένας ἀπὸ τὸ λεγόμενον Κυβερνητικὸ ὅτι ὁ βασιλέας φθάνοντας δὲν θέλει τὸν ἐναγκαλιασθῇ ἢ τὸ πολλὸ ὅτι ἤθελε ἀδιαφορήσῃ, διότι ἐνόμισαν ὅτι ὁ βασιλέας δὲν θέλει ἐναγκαλιασθῇ, παρὰ ὅσοι ἐστάθηκαν πιστοὶ εἰς τὴν μόνην τακτικὴν Κυβέρνησιν, ὁποῦ ἔλαβε τὸ ἔθνος μας ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Τέτοιαις ἰδέαις εἶχαν ὅλοι οἱ Γερουσιασταὶ καὶ ἐν γένει ὅσοι ἦτον Κυβερνητικοί.

Εἰς τὴν Τριπολιτσά, ὅπου ἦμουν, ἀνταποκρίθηκα μὲ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς τῆς Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, μὲ ὅλην τὴν Πελοπόννησον, καὶ μὲ τὰ νησιά, καὶ κατ' ἐξοχὴν μὲ ταῖς Σπέτσαις καὶ Τῆνον, νά ἐτοιμάσουν πληρεξουσίους διὰ νά ἔλθουν νά συγχαροῦν τὸν Βασιλέα μας εἰς τὸ φθάσιμόν του· ὁ σκοπός μου ἦτον νά συναχθοῦν ὅλοι εἰς τὸ Ἄργος νά δεχθῶμεν τὸν Βασιλέα, καὶ ὁ κάθε ἀποσταλμένος νά ἔχῃ καὶ ἀπὸ μίαν ἀναφορὰν εἰς τὴν ὁποίαν νά περιγράφονται ὅσα κακὰ ἔγιναν ἐξ αἰτίας μερικῶν λεγομένων συνταγματικῶν. Ἀφοῦ ἐκτυπήθηκαν οἱ Έλληνες μὲ τοὺς Φραντσέζους εἰς τὸ Ἄργος ἄλλαξα σκοπὸν, καὶ ἤθελα κατεβῇ εἰς τοὺς Μύλους· δὲν ἤξευρα τὴν ἐποχὴν ὁποῦ θὰ ἔλθῃ ὁ Βασιλέας, καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἐβίασα τοὺς ἀποσταλμένους νά μαζευθοῦν. Ὁ Βασιλέας φθάνει εἰς τὸ Ἀνάπλι.

ΙΕ.

Τώρα είναι καιρός να είπω μερικά πράγματα όπου έχουν σχέσιν με την άδικον καταδρομήν μου. Και ο Θήρσιος και άλλοι ξένοι επάραστησαν εις την Βαυαρίαν ότι ἐγὼ ἤμουν ἀρχηγὸς Ῥωσικοῦ κόμματος, ὅτι εἶμαι ἀρχηγὸς μιᾶς φατρίας ποῦ δὲν θέλει τὸν Βασιλέα καὶ ἄλλα παρόμοια· αὐτοὶ ἦταν ξένοι ἄνθρωποι καὶ μολονότι ὁ Κολιόπουλος ἐπληροφόρησε τὸν Βασιλέα καὶ τὴν Βασίλισσαν διὰ τὰ φρονήματά μου ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως καὶ τοὺς εἶπε ὅτι ἡμπορεῖ νὰ μείνῃ ἐνέχυρον εἰς τὴν Βαυαρίαν, ἕως ὅτου νὰ φθάσῃ ὁ υἱὸς του εἰς τὴν Ἑλλάδα· μολοντοῦτο ἤρχοντο μετὰ ποίαν ὑποψία. Εἰς τὸ ἀγγλικὸν καράβι ὅπου ἐμβήκε ὁ Βασιλέας καὶ ἡ Ἀντιβασιλεία, ἴσως τὸν ἐπότισαν καὶ ἐκεῖ τίποτε· τὸ ἐμπόδιον ὅπου ἔγινε νὰ πάῃ ὁ Γενναῖος εἰς τὸ Μόναχον τὸ παρεξήγησαν. Ἐρχεται ὁ Βασιλέας εἰς τοὺς Κορφοὺς, μαθαίνει ὅτι ἡ Γερουσία ἐβγήκε ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι καὶ ἐβγήκε μετὰ κακοὺς σκοποὺς· ἔρχεται ἕως ἀπέξω ἀπὸ τὴν Μάνην, καὶ μανθάνει ὅτι οἱ Φραντσέζοι ἐκτυπήθησαν μετὰ τοὺς Ἕλληνας καὶ ὅτι ἐκεῖνοι οἱ Ἕλληνες ἦτον ἄνθρωποι τοῦ Κολοκοτρώνη, καὶ ἤθελε νὰ ἀντισταθῇ ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὸ ξεμπαρκάρημα τοῦ Βασιλέως μετὰ δέκα καὶ δεκαπέντε χιλιάδες· ἦλθαν λοιπὸν φουσκωμένα τὰ μυαλὰ ἐναντίον μου. Μετὰ γράφουν ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι καὶ μετὰ εἰδοποίησαν τὰ πάντα. Ἐγὼ ἐλυπήθηκα νὰ ἰδῶ ὅτι αἱ ῥαδιουργαίαι ἐφθασαν νὰ παραμορφώσουν τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἄφρησας εἰς τὸν καιρὸν διὰ νὰ γνωρίσῃ ὁ Βασιλέας καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ πράγματα. Ἐρχομαι εἰς τὴν φεργάτα τοῦ Ρικόρδου, ζητῶ νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Βασιλέα καὶ εἰς τὴν Ἀντιβασιλείαν, στέλνω τὸν Κολιό-

πουλον, μετὰ ἀπεκρίθησαν ὅτι δὲν δέχεται ἐπισήμως ἀκόμη, καὶ νὰ παρευρεθῶ καὶ ἐγὼ εἰς τὸν τόπον ὅπου ἤθελε ἔβγῃ ὁ Βασιλέας. Ὁ Ρικόρδος ἔδωκε γεῦμα καὶ ἐσυμφάγαμεν μετὰ τὸν στρατηγὸν τῶν βαυαρικῶν στρατευμάτων καὶ μετὰ τὸν θεῖον τοῦ Βασιλέως καὶ Σμάλτς· τοὺς ἐκατάλαβα ὅτι ἦταν ὑποποῖται.

Ἦλθε ἡ ἡμέρα τῆς ἐκβάσεως τοῦ Βασιλέως καὶ ἐβγήκα καὶ ἐγὼ καὶ ἀνταμώθηκα μετὰ τὸν Κουντουριώτη, μετὰ τὸν Κωλέτη, Ζαήμεν καὶ λοιποὺς· ἐφιληθήκαμεν. Ἐβγήκε ὁ Βασιλέας· ἐκινήσαμεν καὶ ἐμβήκαμεν εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἐκεῖ ἐπαρουσιασθήκαμεν· καθεὺς ἡμέρα ἤρχοντο ἐπιτροπαί, ἀλλὰ ἄλλαξαν τὰ πράγματα καὶ δὲν ἔκαμαν οὔτε ἀναφοραῖς, οὔτε τίποτα. Ἐλεγε ὁ Βασιλέας ὅτι ἐφάρθησαν οἱ Ἕλληνες μετὰ ἀνδρείαν εἰς τὴν ἐπαναστάσιν, ὅτι ἀφῆκε τοὺς γονεῖς του, τὴν πατρίδα του, διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν νέαν πατρίδα, νὰ συνεργασθῇ διὰ τὴν εὐτυχίαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἄλλα τέτοια ὅπου συνειθίζουσιν οἱ Βασιλεῖς, καὶ ἔκαμε προκήρυξιν εἰς αὐτὸ τὸ κεφάλαιον. Ἐπέρασαν δύο τρεῖς ἡμέραις, διάλυσα τοὺς παλαιούς μου ἀξιωματικούς, στρατιώτας, ὑπασπιστάς μου, γραμματικούς μου, καὶ τοὺς εἶπα: «Πηγαίνετε εἰς τὸ καλὸ, καθήσετε εἰς τὰ σπίτια σας ἡσυχαι καὶ τώρα ὅπου ἦλθε ὁ Βασιλέας θέλει γνωρίσῃ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ πράγματα τοῦ τόπου μας, καὶ θέλει ἀνταμείψῃ τὸν καθένα κατὰ τὰς πράξεις του καὶ κατὰ τὰς ἐκδουλεύσεις του.» Ἐπειτα τοῦ παρρησίασα μίαν ἀναφορὰ καὶ τοῦ ἐπρόσφερα τὸ κάστρο τῆς Καρύταινας, τὸ ὅποῖον εἶχα φτειάσῃ μετὰ τὰ ἐξοδά μου. Ἐλεγα εἰς τὴν ἀναφορὰ μου, ὅτι τὸ κάστρο τὸ ἔφταισσα διὰ νὰ χρησιμεύσῃς τὴν ἀνάγκην τῆς πατρίδος μας, τώρα δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον καὶ σὰς τὸ προσφέρω. Ὁ σκοπός μου ἦτον νὰ δώσω τὸ παράδειγμα, ὥστε ὅσοι εἶχαν φτειάσει καὶ ἄλλοι πύρ-

γους ἢ ὀχυρώματα ἐξ αἰτίας τῶν περιστάσεων νὰ τὰ δώσουν. Ἐλαβα ἀποκρισι εὐχαριστήριον καὶ ὅτι θέλει φυλαχθῇ ἡ ἰδιοκτησίᾳ μου. Ὅσον ἡμπόρεσα ἔκαμα τὸ χρέος μου εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἐγὼ καὶ ὅλη ἡ φαμελιά μου· εἶδα τὴν πατρίδα μου ἐλεύθερη, εἶδα ἐκεῖνο ὅπου ποθοῦσα καὶ ἐγὼ, καὶ ὁ πατέρας μου, καὶ ὁ πάππος μου καὶ ὅλη ἡ γενεά μου, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ Ἕλληνες. Ἀπεφάσισα νὰ πάω εἰς ἓνα περιβόλι· ὅπου εἶχα ἔξω ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι· ἐπῆγα, ἐκάθησα καὶ ἀπερνοῦσα τὸν καιρὸν μου καλλιεργῶντας· καὶ εὐχαριστοῦμην νὰ βλέπω νὰ προσδεύουν τὰ μικρὰ δένδρα ὅπου ἐφύτευα. Εἰς ὀλίγον ἔστειλα ἓνα σπαθὶ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Βασιλέως ἡγεμόνος Παύλου Λουδοβίκου.

Ἐπῆγα εἰς τὴν Τριπολιτσά διὰ νὰ περάσω ἓνα δύο μῆνες, διότι ἐφοβήθηκα νὰ μὴν ἀρρωστήσω ἀπὸ τὴν κάψα εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἐπῆγα εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἀποκεῖ ἐπῆγα εἰς ἓνα πανηγύρι τῆς ἁγίας Μονῆς, ὅπου ἐπήγαινα κάθε χρόνο· ὅτι εἶναι ἰδιοκτησίᾳ μου. Ὅπισω εἰς τὸ Ἀνάπλι οἱ ῥαδιοῦργοι δὲν ἔλειψαν νὰ παρασταίνουν εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης κάμνει συνελεύσεις καὶ ἄλλαις παρόμοιαις ψευτικαῖς. Ὁ Ζωγράφος ὅπου ἦτον νομάρχης τῆς Ἀρκαδίας, (τόσον καὶ ὁ Μάνος ὅπου ἦτον διευθυντής), καὶ ἂν ἦτον τίποτε ἔπρεπε νὰ τὸ ἤξεύρῃ αὐτός, ἐπῆγε· εἰς τὴν Ἀντιβασιλεία καὶ ἐπληροφόρησε, ὅτι ὅλα αὐτὰ ἦτον ψεύματα. Ἐγύρισα ὀπίσω εἰς τὸ Ἀνάπλι· ἐπῆγα ἐχαιρέτησα τὸν Βασιλέα, τὴν Ἀντιβασιλείαν, τοὺς εἶδα μουδιασμένους, πλὴν δὲν ἐκατάλαβα τίποτε· ἔμεινα εἰς τὸ περιβόλι μου. Ἐκεῖ ἦλθαν τὴν νύχτα εἰς τὰς 7 Σεπτεμβρίου, καὶ μὲ ἐπῆρε ὁ Κλεώπας μοίραρχος μὲ σαράντα χωροφύλακας καὶ μ' ἐπῆγε εἰς τὸν Ἰτακαλέ, καὶ μ' ἐπαράδωσε εἰς τὸν φρούραρχον καὶ μ' ἔβαλαν ἔξη μῆνες μυστικῇ φυλακῇ, χωρὶς νὰ ἰδῶ

ἄνθρωπον, ἐκτὸς τοῦ δεσμοφύλακα· δὲν ἤξευρα τί γίνεται διὰ ἔξη μῆνες, οὔτε ποιὸς ζῇ, οὔτε ποιὸς ἀπέθανε, οὔτε ποῖον ἔχουν εἰς τὴν φυλακὴν· διὰ τρεῖς ἡμέραις δὲν ἤξευρα πῶς ὑπάρχω, μοῦ ἐφαίνετο ὄνειρο, ἐρωτοῦσα τὸν ἐκυτὸν μου ἂν ἤμουν ἐγὼ ὁ ἴδιος ἢ ἄλλος κανεῖς· δὲν ἐκαταλάβαινα διατὶ μὲ ἔχουν κλεισμένο.

Μὲ καιρὸν ἐπέρασε ἀπὸ τὸν νοῦν μου, ὅτι ἴσως ἡ Κυβέρνησις βλέποντας τὴν ὑπόληψιν ὅπου ἔχει ὁ λαὸς πρὸς ἐμένα, μὲ φυλακῶνουν διὰ νὰ μοῦ κόψουν τὴν ἐπιρροήν, δὲν ἐπίστευσα ποτὲ, ὅτι θὰ φθάσουν εἰς αὐτὸν τὸν βαθμὸν, διὰ νὰ φκειάσουν ψευδομάρτυρες. Ἐπειτα ἀπὸ ἔξ μῆνες μᾶς ἐκοινοποίησαν τὴν κατηγορίαν, ὅτι τάχα ἐκάμναμεν ἀναφοραῖς πότε ἐναντίον ὅλης τῆς Ἀντιβασιλείας, πότε ἐναντίον τῶν δύο μελῶν, καὶ ὑπὲρ τοῦ Ἀρμανσπεργ· ὅτι ἠθέλαμεν νὰ κάμωμεν ἐπανάστασιν, καὶ ὅτι ἐβγάζαμε δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν καὶ ληστές, ὅλα ἄρατα θέματα. Σὰν μ' ἐκοινοποίησαν αὐτά, ἔβαλα ὑποψία εὐθὺς ὅτι εἶναι χέρι τῆς Κυβερνήσεως καὶ θὰ μᾶς χαλάσουν· μᾶς ἔβαλαν εἰς τὸ δικαστήριον· ἐκεῖ ἐπαρρησιάζθηκα μερικοὶ ἄτιμοι μικροὶ ἄνθρωποι ψευδομάρτυρες, καὶ ἔλεγον πῶς εἶδαν ἀναφοραῖς καὶ ἄλλα ψέμματα· ἦλθαν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τίμιοι ἄνθρωποι, νοικοκυραῖοι, εἶπαν πῶς ὅλα αὐτὰ εἶναι ψέμματα, ὅτι αὐτοὶ εἶναι κακῆς διαγωγῆς ἄνθρωποι· πλὴν ποῦ ἤκουαν αὐτούς; ἤθελαν τὸν σκοπὸν τοὺς, καταδίκην· ἔξαφνα μανθάνω ὅτι βιάζει ὁ Σχινᾶς μινίστρος τῆς δικαιοσύνης τὸ δικαστήριον καὶ υποχρεώνει τὸν πρόεδρον Πολυζωίδην καὶ Τερτσέτην νὰ ὑπογράψουν μὲ βαγιονέταις.

Μᾶς κατέβασαν, μᾶς ἐδιάβασαν τὴν ἀπόφασιν· εἶδα τόσας φοραῖς τὸν θάνατον, καὶ δὲν τὸν ἐφοβήθηκα, οὔτε τότε· καλλίτερα εἶναι ὅπου σκοτώνομαι ἀδικα

παρὰ δίκαια. Τὸν Κολιόπουλο ἐλυπόμουνα διότι εἶχε φανερίᾳ μεγάλη· ἐφάγαμε τὸ βράδυ· τὴν αὐγὴν ἐκάμαμε τὴν διαθήκη μας καὶ ἐπροσμέναμε τὴν ὥρα τοῦ θανάτου. Μετὰ δύο ὥρας ἐμάθαμε ὅτι ὁ Βασιλέας μᾶς ἔκαμε χάρη τὴν ζωὴν μας ἀπὸ τὸ ἄδικο. Μᾶς ἐπῆγαν εἰς τὸ Παλαμῆδι εἰς σιγουρότερον μέρος. Ἐσταθήκαμε καὶ ἐκεῖ ἑνδεκα μῆνες. Ὁ Βασιλεὺς ὅταν ἀνέβηκε εἰς τὸν θρόνον ἔκαμε διαταγὴ καὶ μᾶς ἐλευθέρωσε ἀπὸ αὐτὴν τὴν φυλακὴν τὴν τόσον ἄδικη. Ἐκατέβηκα ἀπὸ τὸ Παλαμῆδι· ἡ ὑποδοχὴ ὅπου μού ἔκαμεν ὁ λαός, μὲ ἔκαμε νὰ λησμονήσω ὅλαις ταῖς δυστυχίαις ὅπου ἐπέρασα· ἔβλεπα ἄλλους νὰ κλαίουσιν, ἄλλους νὰ γελοῦν, καὶ ὅλοι νὰ φωνάζουν ζήτω! ζήτω ἡ δικαιοσύνη καὶ ὁ Βασιλεὺς! Ἐκάθησα δύο τρεῖς ἡμέραι εἰς τὸ σπῆτι μου καὶ ἔπειτα ἦλθα εἰς τὴν Ἀθήναν· ἐπρόσφερα τὸ σέβας μου καὶ τὴν εὐχαρίστησίν μου εἰς τὸν Βασιλέα καὶ εἰς τὸν Ἀρμανσπέργ, καὶ ἔπειτα ἐκάθησα ἡσυχος ἕως τούτην τὴν ὥρα ὅπου διηγούμαι αὐτά.¹

¹ Τὸ καλοκαίρι τοῦ ἔτους 1836.

ΡΗΤΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

ΣΥΛΛΕΧΘΕΝΤΑ

ΥΠΟ

Γ. ΤΕΡΤΣΕΤΗ

ΡΗΤΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

Η

ΕΡΓΑ ΤΟΥ

Κατὰ παράδοσιν.

Μερικά ὁ ἐκδότης ἤκουσαν ἀπὸ τὸ στόμα του. Ἡ ὀνομασία γέρος τοῦ ἐγεννήθη, ἐπειδὴ ἦτο πολύζερος, ἔξυπνος, εἶχε πονηρίαις· ὅθεν καὶ τὸ τραγούδι τοῦ παλαιοῦ χαλασμοῦ τῶν Κολοκοτρωναίων λέγει :

Ὁ Θωδράκης, πολὺ πονηρεμένος.

Ἐγλύτωσε ὁ καϊμένος.

Εἰς τὰ ἔθνη ὅπου ἡ παιδεία δὲν εἶναι ἐξηπλωμένη καὶ ἡ ἐπιστήμη δὲν φωτίζει τοὺς νέους, οἱ γέροντες ἔχουν τὰ πρωτεῖα τῆς γνώσεως· ὅποιος εἶδε πρωϊμώτερα τὸν ἥλιο, ἔχει καὶ πρᾶξιν περισσότερη τῆς ζωῆς.

Ἀπέδιδεν εἰς τρία αἷτια τὰς νίκας τοῦ Ἱμπραήμ-πασα: α' ὅτι ἡ Τριπολιτσα ἐσφζετο καὶ τὴν εἶχε κέντρον, β' εἰς τοὺς Τούρκους τοὺς σκλάβους τοὺς ἐντοπίους, καὶ γ' εἰς τὴν φυλάκισιν τῶν ὀπλαρχηγῶν.

Ὁ Μάρκο Μπότσαρης ἔλεγεν εἶχε πολὺν νοημοσύνην· ὁ Φῶτος Τζαβέλας ἦτον τὸ τέλειο.

Ἀπέδιδε τὴν ἐπιρροήν του εἰς τὴν Πελοπόννησον

εἰς τὰ ἀκόλουθα: Οἱ ἀνδρειότεροι τῆς Πελοποννήσου δὲν ἐζοῦσαν πλέον εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας του. Ἡ εἰδησις ὅπου εἶχε τῶν τόπων διὰ τὴν περασμένην του κλέφτικὴν ζωὴν· καὶ τέλος ἐγνώριζε καὶ ὠμιλοῦσε εἰς τοὺς ἐντοπίους τὴν γλῶσσάν των. Ἄν ἐζοῦσαν ἔλεγεν οἱ παλαιοί, ἠθέλαμεν κυριεύσῃ μὲ εὐκολίαν τὴν Πελοπόννησον τὸν πρῶτον χρόνον.

Ἐδιηγείτο πολλὰ θαύματα τῆς πλατομαντείας, καὶ ἐπίστευε κάποτε εἰς τὰ ὀνειράτα. Ὅταν ὠνειρεύετο ὅτι βλέπει συνοδίαν γάμου ἐξῆγα τὸ ὄνειρον ὅτι εἶναι Τοῦρκοι, καὶ εἰ μὲν ἐπροχωροῦσαν, ἐσήμαινεν ὅτι δὲν ἔμελλαν νὰ πολεμήσουν, εἰ δὲ καὶ ἔστεκαν καὶ ἐχόρευε μαζί τους παίζοντας τὰ ταβούλια ἐσήμαινεν ὅτι εἶχε πόλεμον, καὶ ἔκαμε τὰς ἀναγκαιὰς προετοιμασίας.

Ἐδιηγείτο μὲ πολλὴν χάριν τὸν ἀκόλουθον μῦθον. Ἐνας Σουλτάνος μίαν φορὰν ἠθέλησε νὰ περιηγηθῇ τὸ βασιλεῖόν του, νὰ μάθῃ τὰ διάφορα ἦθη τῶν ὑπηκόων του, καὶ νὰ τοὺς διοικῇ ὅπως πρέπει. Οἱ αὐλικοὶ του ἐναντιώοντο εἰς αὐτὴν του τὴν ἀπόφασιν παρασταίνοντές του ὅτι εἶναι ἄμαθος εἰς ταῖς κακοπαθιαῖς καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ ταξιδίου. Ὁ Σουλτάνος ἐπέμενε. Τότε ἕνας γέρος Τοῦρκος, μὲ μεγάλην ὑπόληψιν, εἶπε τοῦ Σουλτάνου: «Εἶναι τρόπος νὰ περιηγηθῇς καὶ νὰ μάθῃς τὰ ἦθη τῶν ὑπηκόων σου χωρὶς νὰ ταξιδεύσῃς· κάμε νὰ σοῦ φτιαῇσαν τσατῆρια ὅπου ὅλα, ἀπὸ τὸ χῶμα ἕως τὰ ξύλα ὅπου ἔχουν νὰ τὸ σκεπάζουν, νὰ εἶναι ἀπὸ τὸν τόπον ὅπου ἐπιθυμεῖς νὰ μάθῃς· κοιμᾶσαι ἔπειτα εἰς καθένα ἀπὸ αὐτὰ μίαν

νύκτα καὶ εἰς τὸν ὕπνον σου θὰ σοῦ παρουσιασθῇ ὁ τόπος ἀπ' ὅπου εἶναι τὸ τσατῆρι μὲ τοὺς κατοίκους του καὶ μὲ τὰ ἔργα ὅπου συνειθίζουν, καὶ ἔτσι ἡμπαρεῖς νὰ μάθῃς ὅτι ἐπιθυμεῖς, χωρὶς νὰ κακοπάθῃς ταξιδεύοντας. » Ὁ Σουλτάνος ἐκαταπείσθη εἰς τοὺς λόγους τοῦ γέρου, καὶ ἔκαμε καὶ τοῦ ἔφτιασαν τσατῆρια ὅπως ὁ γέρος τοῦ εἶχε παραστήσῃ. Τοῦ ἔφτιασαν τσατῆρια ἀπὸ κερεστέ τῆς Ρούμελης, ἄλλο ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς, ἄλλο ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἄλλο ἀπὸ τοῦ Μωρέως, καὶ εἰς καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἐκοιμήθη μίαν νύκτα. Κοιμώμενος εἰς τὸ τσατῆρι τῆς Ρούμελης εἶδε πολέμους, ἄτια νὰ χλημιντροῦνε. Ἐκοιμήθη εἰς τὸ τσατῆρι τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐκοιμήθη γλυκὰ ὥσάν νὰ πῇ ἀφίονι. Ἐκοιμήθη εἰς ἐκεῖνο τῆς Αἰγύπτου καὶ εἶδε τὸ Νεῖλο νὰ χύνῃ πλημμύρα θησαυροῦ, ἄλλὰ πλούτη τυφλά. Ἐκοιμήθη καὶ εἰς τὸ τσατῆρι τοῦ Μωρέως καὶ εἶδε τρεῖς χιλιάδες διαβόλους μὲ δαυλοὺς ἀναμμένους 'ς τὸ χέρι νὰ τρέχουν καὶ νὰ κάνουν ταραχὴν ἀνυπόφερτην.

Μοῦ ἔλεγεν ὁ Νικηταρᾶς ὅτι ὁ Γέρο Κολοκοτρώνης ἐρωτήθη μία φορὰ: ποῖος ἤξεύρει περισσότερα, ὁ διάβολος ἢ ὁ ἄνθρωπος; Καὶ αὐτὸς ἀπεκρίθη: ὁ ἄνθρωπος ἐπειδὴ ἂν καλολογαριάσῃς ζῇ (καὶ τὸ ἀπέδειχνε) μόνον εἴκοσι χρόνους καὶ ἤξεύρει τόσα, καὶ ὁ διάβολος εἶναι ἀπέθαντος (λέξις τοῦ Νικηταρᾶ). Ἡ ἀπάντησις τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη ἔχει τὴν δύναμιν νὰ φανερώῃ τὸ πλοῦτος τῶν κεφαλαίων τὰ ὁποῖα ἐπισωρεύει ἢ παράδοσις τῶν αἰώνων.

Εἰς τὴν Τριπολιτσά, εἶχον γράφῃ σάτυραν ἐναντίον

τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τὴν ἐτοιχοκόλλησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν· ἦτο Κυριακὴ καὶ ἐσυνάχθη κόσμος καὶ ἐδιάβαζεν. Ὁ Γέρο Κολοκοτρώνης ἐπήγαινε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν νὰ λειτουργηθῇ, καὶ ὅταν εἶδε τὸν κόσμον συμμαζωμένον, ἔστειλε τὸν Γραμματικὸν του νὰ ἰδῇ τί τρέχει. Ὁ Γραμματικὸς ἐπέστρεψε καὶ ἐμουδιαζε νὰ τοῦ εἰπῇ. Ἐμαθε τέλος πάντων τί εἶναι. Τότε ἐπῆγε, τὴν ἐξεκόλλησε καὶ τὴν ἐπῆρε ἔς τὸ χέρι καὶ ὅταν ἀπόλυσε τὴν ἐκκλησίαν, τὴν ἔδωκε τοῦ παπᾶ καὶ τὸν ὑποχρέωσε νὰ τὴν διαβάσῃ μεγαλοφώνως εἰς τὸν λαόν. Ἐπειτα, εἶπε: «Κρίνετε ἂν μὲ βρίζουν δίκαια» καὶ τινες λέγουν, ἐπρόσθεσε: «Ὁ κάλπικος παρὰς μένει ἔς τὸ νοικοκύρη του».

Ὅταν ἤκουσεν ὅτι ὁ Σκούρτης ἐκλέχθη στρατάρχης εἶπε: «Τώρα δὲν λείπει παρὰ νὰ διορίσουν καὶ τὸν Γέρο Νοταρὰ νάυαρχον ἀντὶ τοῦ Μιαούλη».

Τὸ ἄν, ἔλεγεν, ἐσπάρθη πολλαῖς φοραῖς ἀλλὰ δὲν ἐφύτρωσε.

Εἰς τὸ Βασίλειον τοῦ Μαρόκου θὰ πῆγαινα νὰ πολεμήσω, ὅχι ἄλλοῦ εἰς τόπον χριστιανικόν. Ὡς τὸν αἰτὸν ποῦ πάγει ψηλότερα ἀπὸ τὰ ἄλλα πουλιὰ εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλ' ἀγναντεύει πάντοτε τὴν φωλιά του ἐκύταζα καὶ ἐγὼ τὴν Πελοπόννησον.

Ἀνέγνωσα, ἔλεγε, τὸν βίον τοῦ Σκεντέρμπεη, ἐσουλ-λογούμενη τὰ ἔργα του· δὲν ἐκλείσθη ποτὲ εἰς τὴν Κρόγια.

«Ὅσαις φοραῖς καὶ ἂν ἐγράφθη εἰς ξένην στρατιω-
τικὴν ὑπηρεσίαν δὲν ἐκρέμασε ποτὲ φοῦντα εἰς τὸ
σπαθὶ του, ἐξηγῶν κατὰ γράμμα τοὺς στίχους τοῦ
πολεμιστηρίου ἄσματος τοῦ Ῥήγα

Κάλλιο γιὰ τὴν πατρίδα κανέναν νὰ χαθῇ,
ἢ νὰ κρεμάσῃ φοῦντα γιὰ ξένον ἔς τὸ σπαθί.

Ὁ Θεός, ἔλεγε, ἔδωσε τὴν ὑπογραφή του διὰ τὴν
ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, δὲν τὴν παίρνει ὀπίσω.

Εἰς ἀπεσταλμένον ἀπὸ φίλον του στρατιωτικὸν ἐπί-
σημον ὁ ὁποῖος τοῦ ἐμνηνοῦσε νὰ σκοτώσῃ τὸν Α. Δ.,
νὰ βγάλῃ ἀπὸ τὴν μέση τὸν Ζαήμεν, εἰτεμὴ τὸ γένος
δὲν βλέπει σωτηρίαν, ἔλεγε, ἀκούοντας τὴν παραγγε-
λίαν: «Οὐ! νὰ χαθῇ, θαρρεῖ πῶς εἶναι μύγες, εἶναι
ἄνθρωποι, ἔχουν καὶ αὐτοὶ τὸ φύσημα τοῦ Θεοῦ.»

Εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπολιτσᾶς ἕνας ἀξιωμα-
τικὸς του τοῦ λέγει φοβισμένος, τοῦ ἔδειχνε καὶ τὸ
μέρος, ὅτι βλέπει στράτευμα ἀρραδιασμένον, τί στρά-
τευμα εἶναι, ὑποπτο, τάχα φιλέλληνες τακτικοὶ ἢ
Τοῦρκοι; — Τηράει καλὰ ὁ στρατηγός, ἔπειτα λέγει
τοῦ ἀξιωματικοῦ: «Ὁρνεῖα εἶναι, βρὲ, ὀρνεῖα· ἀφοῦ
ἐφιλεύθηκαν τὸν Χατζῆ Κουλελὲ ἀναπαύονται ἀρρα-
διασμένα, ὥς εἶναι συνήθειο τους, νὰ τὸν χωνεύσουν.»
(Ὁ Χατζῆ Κουλελὲς Τοῦρκος πολεμικὸς σκοτωμένος).

Πηγαινάμενος μίαν φορὰν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὸ

Ἀνάπλι, ὅταν ἐρωτήθη τί νεώτερα εἶδεν εἰς τὰς Ἀθήνας εἶπε: «Εἶδ' ἄρα πράγμα ὅπου δὲν τὸ εἶδα ἄλλη φορὰ τόσων χρονῶν ὅπου εἶμαι, ἡ γυναῖκες ὡς τώρα ἤξευρα πῶς ἐφούσκωναν ἀπ' ὀμπρός, εἰς τὰς Ἀθήνας εἶδα ὅτι φουσκῶνουν ἀπὸ πίσω». Ἀπέβλεπεν ὁ λόγος του τὸ ἀδιάντροπον τῶν τότε γυναικείων φορεμάτων.

Εἰς τὸν Μιστρᾶ, ἂν δὲν σφάλω, τοῦ ἐκαταδῶκαν δύο γυναῖκας ἀτίμου διαγωγῆς, αἱ ὁποῖαι ἐξέκλιναν τοὺς στρατιώτας του. Ἔκαμε καὶ τοῦ ταῖς ἔφεραν καὶ βλέποντας ἓνα χωράφι μὲ τσουκνίδες ἔκαμε καὶ ταῖς ἐγύμνωσαν καὶ ταῖς ἐκύλισαν εἰς ταῖς τσουκνίδαις.

Ἐνας ἀνεψιὸς τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη, ὅταν ἦσαν κλεισμένοι εἰς τὸν πύργον τοῦ θεῖου του, ἔλεγε πρὸς τὸν Κολοκοτρώνη: «Κρίμας ὅπου δὲν εἶσαι Τοῦρκος· μέγας ἀφέντης θὰ γίνουσιν.» — «Ἄν γένω Τοῦρκος θὰ μὲ σουντεύσουν.» — «Βέβαια.» — «Ἐμᾶς ὅταν μᾶς βαπτίζουν μᾶς κόβουν ἀπὸ τὰ μαλιὰ τῆς κεφαλῆς μας τρίχες καὶ ταῖς βάζουν εἰς τὸ εἰκόνισμα τοῦ Χριστοῦ. Ἄν γίνω Τοῦρκος, εἰς τὸν ἄλλον κόσμον θὰ μὲ τραβοῦν ὁ Χριστὸς ἀπὸ τὰ μαλλιά καὶ ὁ Μωάμεθ ἀπὸ τὴν..... καὶ δὲν θέλω νὰ βάλω εἰς παρόμοια διαφορὰ δύο τέτοιους προφητάδες.»

Ὅταν ἀπὸ τὸ Ναύπλιον τὸν ἐπήγαιναν εἰς τὴν Ὑδρᾶ, εἰς τὸν δρόμον τὸν ἀπῆντησε ἓνας καὶ τὸν ὕβριζε καὶ ἔπτυε. Στρεφόμενος τότε πρὸς τοὺς στρατιώτας οἱ ὁποῖοι ἦσαν τριγύρω του καὶ εἰς τὸν κόσμον εἶπε: «Κρίνατε σεῖς ἂν μοῦ πρέπει τοιαύτη καται-

σχύνη». Οἱ στρατιῶται καὶ οἱ λοιποὶ ἐδίωξαν τὸν ὕβριστὴν κακὴν κακῶς.

Ὅταν σαράντα χωροφύλακες μὲ τὸν Μοῖραρχον ἐπῆγαν, νύκτα, νὰ τὸν πάρουν ἀπὸ τὸ περιβόλι του, εἰς τὸ Ἀνάπλι, ἐπὶ Ἀντιβασιλείας, εἶπε: «Ἐφθανε νὰ μοῦ στείλουν ἓνα σκυλὶ μαλιαρὸ ἀπὸ ἐκεῖνα ὅπου κἀνουν θελήμματα, μὲ ἓνα γράμμα νὰ πᾶω εἰς τ' Ἀνάπλι καὶ μὲ ἓνα φανάρι εἰς τὸ στόμα του νὰ μᾶς φέγγῃ καὶ τῶν δυωνῶν μᾶς.»

Ὅταν ἔπειτα ἀπὸ τὴν καταδίκην του τοῦ ἐδόθη εἰδησις ὅτι ὁ Βασιλεὺς τοῦ χαρίζει τὴν ζωὴν καὶ μόνον τὸν ἀφίνει εἰκοσι χρόνους φυλακὴ εἶπε: «Θὰ γελᾶσω τὸν Βασιλέα δὲν θὰ ζήσω τόσους.»

Εὐρισκόμενος εἰς τὰς Ἀθήνας ἔβγαλε εἰς τὰ ὀπίσθια ἓνα σπειρί. Διὰ νὰ μάθῃ πόσον ἦτο μεγάλο ἔκραξεν ἓναν νὰ τοῦ τὸ ἰδῇ, καὶ αὐτὸς τοῦ ἀπεκρίθη, εἶναι σὰν ρεβίθι· κρᾶζει ἄλλον ἔπειτα τὸν ῥωτᾷ, καὶ τοῦ λέγει εἶναι σὰν καρύδι· κρᾶζει τρίτον, καὶ τοῦ λέγει, εἶναι σὰν αὐγὸ. «Περίεργον, ἐστράφη τότε καὶ εἶπε, ἀπὸ τὸ κεφάλι μου ὡς τὸν κ..... μου, καὶ δὲν μπορῶ νὰ μάθω τὴν ἀλήθειαν.»

Εἰς τὴν νῆσον Ζάκυνθον, ὅταν ἀπέθανεν ἡ γυναῖκά του, εἰς τὸ μνημόσυνόν της ἐπῆρε εἰς τὸ κεφάλι του τὸν δίσκον μὲ τὰ κόλυβα ἀπὸ τὸ σπῆτι του ἕως εἰς τὴν ἐκκλησίαν, σημεῖον τῆς ἀγάπης του.

Ἐσυνείθιζε καὶ ἔπαιρνε τὸν Κουλίνον μικρὸν τὴν ἡλικίαν καὶ ἀνέβαιναν ἀπὸ τὴν Παναγίαν τοῦ Πικρίδου τὸν δρόμον τοῦ κάστρου, εἰς Ζάκυνθον, τοῦ ἔδειχνε τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰ βουνά της καὶ τοῦ ἔλεγε: «Ἐκεῖ ἔζησαν οἱ προπάτορές μας, τώρα ἡ γῆ ἐκείνη στενάζει εἰς τὸν ζυγὸν κτλ.

Εἰς τὴν αὐτὴν νῆσον ὑβριζόμενος ἀπὸ συντοπίταις του, ἐνῶ συνέτρωγε μὲ ἄλλους φίλους εἰς τὴν ἐξοχὴν, ἐθύμωσε καὶ ταῖς ἐκτύπησε μὲ τὸ σπαθί. Δὲν ἐπαρηγορεῖτο ἔπειτα διὰ τὸ ἀγενές ἔργον του.

Γέλωτα ἄσθεστον τοῦ ἐπροξενούσεν ἡ ἐνθύμησις τῆς ἐπιστολῆς φίλου τινὸς ὅστις τοῦ ἔγραφεν ἀπὸ τὴν Εὐρώπην: «Ἡ νὰ ἐλευθερωθοῦμεν, ἢ νὰ χαθῇτε».

Ἡ φιλοσοφία εἶναι παρατήρησις, τὸν ἤκουσα νὰ λέγῃ.

Διὰ νὰ δείξῃ τὸ φιλοπαλλήκαρον τῶν Τούρκων ἀνέφερε μίαν φορὰν, ὅτι ἀφ' οὗ ἐσκοτώθῃ ὁ ἀνδρεῖος Ζαχαριάς καὶ τοῦ εἶχαν τὸ κεφάλι του εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἓνας Τούρκος διὰ περίγελων τὸ ἐστόλισε μὲ ἓνα τριαντάφυλλον, καὶ ἄλλοι Τούρκοι ἐκεῖ παρόντες, ἔδειραν κακῶς τὸν χωρατατζῆ.

Πλαγιαζόντας μίαν φορὰν εἰς ἓνα ὄντα μὲ τὸν Κύριον Ν. Πονηρόπουλον τὸν ὁποῖον φιλικῶς πῶς ἔλεγε Πονηρόν, ἐδασκάλευσε τὸ μικρὸν του ἐγγόνι, ὅταν θὰ

ἔλεγε τὸ Πατέρ ἡμῶν, φθάνοντας εἰς τό, ἀλλὰ βῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, μεταξὺ τοῦ πονηροῦ καὶ τοῦ Ἀμὴν νὰ εἰπῇ Νικολάκη· οὕτω καὶ ἔγινε, καὶ ἐγέλασαν πολὺ καὶ οἱ δύο.

Ἐνας ἔτυχε διερμηνεὺς μεταξὺ τοῦ Ῥώσσου Ναυάρχου Ῥικάρδου καὶ τοῦ Γέρου Κολοκοτρώνη, καὶ ἐπειδὴ ἦλθε λόγος διὰ τὸ κάψιμον τῆς φεργάδας εἰς Πόρον εἶπεν ὁ Κολοκοτρώνης, τὸ φταιξιμὸν τὸ ἔχει ὁ γκενεράλ Κουτουζόφ, καὶ ὄχι ἄλλος. Ὁ Ῥεκάρδος μὲ ἀπορίαν, εἶπε, τί ἔχει νὰ κάμῃ ἐδῶ ὁ Κουτουζόφ; ἔχαμογελοῦσεν ὁ Γέρος ποῦ σὰν καὶ ἔβλεπε νὰ πειράζεται ὁ Ῥικάρδος· ὁ διερμηνεὺς τότε ἐξήγησεν εἰς τὸν Ῥικάρδον, ὅτι παίζει μὲ τὴν λέξιν Κουτοῦ-ζω-φ μὴ θεωρῶντας τὴν πρᾶξιν τοῦ Μιαούλη πρᾶξιν ἀνθρώπου γνωστικοῦ καίοντος τὸ σπίτι του.

Εἰς τὴν θανὴν τοῦ μακαρίτου Α. Ζαῖμη, ἀκολουθῶντας τὸ λείψανον ἔκλαιγεν ἀπαρηγόρητα. Ὁ Κύριος Τ. Ζηλωτῆς νὰ ἀκούσῃ τὴν καρδίαν, τοῦ λέγει: «Δὲν ἐνθυμεῖσαι ταῖς διχόνοιαίς σας;» ἀπεκρίθη· «Ἔσταθήκαμεν συχνὰ ἐχθροὶ ἀνάμεσόν μας, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐμίσησα ποτέ· δείχνοντάς του συγχρόνως ἄλλον ἐξοχὸν ἀγωνιστὴν τῆς πατρίδος τοῦ εἶπεν· «Ἔσταθήκαμεν συχνὰ φίλοι, ἀλλὰ δὲν τὸν ἠγάπησα ποτέ.»

Ὁθωμανὸς Πελοποννήσιος ἦλθεν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸ 1836. Ἐφερε καὶ ἓνα ἄτι, δῶρον τοῦ Κολοκοτρώνη ἀπὸ τοῦς Συχνετζιμπέδες. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐφιλοξένησε τὸν Τούρκον συντοπίτην του· εἰς τὸ γεῦμα ἤκουσα νὰ τοῦ λέγῃ: «Νὰ

εύρης ἀράδα καὶ νὰ εἰπῇς εἰς τὸν Ἱμπραῆμ Πασά, νὰ ἔχῃ χάριν πῶς ἐγὼ καὶ ἄλλοι στρατιωτικοὶ τῆς Πελοποννήσου εἴμεθα φυλακισμένοι, εἰτέ μὴ πιθαμὴ γῆς δὲν ἐκέρδιζεν εἰς τὴν Πελοπόννησον.» Μὲ τὴν ὁποίαν πεποίθησιν ὁμιλοῦσεν, ὅπου ἴσως καὶ ἔλεγεν ἀλήθειαν, καὶ ἀνάθεμα ταῖς διχόνοιαις. Ἦλθε καὶ ἔπνεε τὰ λοιπὰ ἢ Ἑλληνικὴ ἐλευθερία ὅταν ὁ Ἱμπραῆμ ἀλώνει τὴν Πελοπόννησον καὶ ἔπεφτε τὸ Μεσολόγγι πολεμοῦμενον ἀπὸ τοὺς δύο στρατάρχας. Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου καὶ ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μαΐζων ἔσωσαν τὴν ἐλευθερίαν· ἀλλὰ πόσον ἐκατέβη ἡ ἀξία της!

Ὅμιλῶντας διὰ τὸν Ναπολέοντα ἔλεγεν, «Ὁ Θεὸς τοῦ πολέμου.»

Ἐδιάβαζεν ὁ Κολοκοτρῶνης, ὄντας εἰς Ζάκυνθον, τὸ Εὐαγγέλιον, εἰς τὴν ἔκδοσιν τὴν ἀγγλικήν, τὴν ἐμποδισμένην ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐτυχε παρὼν ὁ Δικαῖος Φλέσσας, τότε νέος καὶ ἀναγνώστης. «Μὴν διαβάζης, τοῦ λέγει, δὲν πρέπει, ἔχει ἀφορισμὸν ὁ Πατριάρχης· ἐσὺ ποῦ διαβάξεις εἶσαι καταραμένος, ὠργισμένος ἀπὸ τὸν Θεόν,» τοῦ τὸ δευτεροεῖπε. Ἀναψεν ὁ γέρος· σοὺ ἀρπάζει τὸν Δικαῖον ἀπὸ τὰ μαῦρα περὶ σία μαλλιά σου, τὸν βάνει κάτου, καὶ ἐτρόμαξαν οἱ φίλοι νὰ τὸν γλυτώσουν ἀπὸ τὰ χερία του.

Ὁ Κολοκοτρῶνης, μοῦ φαίνεται, ἐνθυμήθη τὸ Πατριαρχικὸ ἀφοριστικὸ τοῦ ἔτους 1804, μὲ τὸ ὅποιο βέβαια δὲν ἦτον εἰς ἁρμονίαν. Ὁ νέος ἀναγνώστης ἔσυρεν ἀθελήτα τὸ δοξάρι τοῦ σὲ χορδὴν μεστὴν ἀπὸ παλαιαῖς λύραις τῆς καρδιάς του· οἱ δοξαριαῖς τοῦ ἐπόνεσαν διότι ἐνθυμήθη τὸ αἷμα τῶν συντρόφων, καὶ τὸ παπαδίστικο Συνοδικό. Καὶ ἴσως ἀκόμη αὐτῶ τοῦ

ἐδασάνιζαν τὸν νοῦν, ὅταν 30 ἔτη ἔπειτα εἰς τὸ φαινότερό φῶς τῆς ἐλευθερίας, ἀπὸ τὸν ἄμβωνα τοῦ Δημοσθένους, μὲ δύναμιν ἢ ὀργὴν Δημοσθενικὴν ἐδημοσίευσεν τὴν τρομερὰν ἀπόφασιν. «Αὐτὸς (ὁ Πατριάρχης) ἔκανε ὅτι τοῦ ἔλεγεν ὁ Σουλτάνος».

Τὴν ἑορτὴν τῶν ἀγίων Ἀσωμάτων ἐξεφώνησεν ὁ Κολοκοτρῶνης τὸν λόγον, ὅπου σώζεται ἡ ἐκφραστικὴ του φράσις. Ἡ ἐξουσία τῶν Ἀθηνῶν ὑποπτη, ἐπειδὴ δὲν ἤξευρε τί θὰ εἰπῇ, ἀκούοντας ὅτι μέλλει νὰ βάλῃ λόγον, ἀπόλυσε τοὺς χωροφύλακας διὰ νὰ τὸν ἐμποδίσουν νὰ μιλήσῃ. Ὁ Κολοκοτρῶνης εἶχε τελειώσῃ, καὶ ἐκατέβαινε. Εἰς τὸν πλάτανον τοῦ παζαριοῦ εἶδε τοὺς χωροφύλακας νὰ τρέχουν. «Μὴν πάτε, τοὺς φώναξε, τὰ εἰπᾶ· δὲν μ' εὐρίσκετε πλέον ἐκεῖ». Ἡ δημογορία ἐκείνη μὲ τὸσον φυσικὸ, εἰς τὴν θαυμαστὴν Πνύκα, ἀπὸ Ἑλλήνα πολεμιστὴν στεφανοφόρον τὰ ἄθλα τῆς νίκης καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἦτον ὡς μία νεκρανάστασις τοῦ ἄμβωνος τοῦ Δημοσθένους· καὶ τί φαινότερον φῶς, ἐλευθερίας;

«Κτύπα τὸ πῶδαρι σου, εἶσαι Βασιλέας», λέγουν ὅτι εἶπε μία φορὰ εἰς τὸν Βασιλέα. — Μὲ αὐτὸν τὸν λόγον ἔδιδε πιστοποιητικὸ τῆς δυνάμεως αὐτῆς τῆς θεσμοθεσίας (τῆς βασιλικῆς) εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κάνει ὅσο καλὸ θέλει, ἂν θέλῃ.

Προγνώστης τοῦ θανάτου του καὶ ἀνθρωπος ἀγάπης καὶ χριστιανικῆ ψυχῇ ἐσυγχωριώτανε μὲ ὅσους εἶχε πειραχθῇ ἢ ἐχθρευθῇ εἰς τὴν ζωὴν του· ὅθεν καὶ ἐταξείδευεν ἐπίτηδες εἰς τὴν Ὑδραν τὸ ἔτος 1839

διὰ νὰ ἀνταμώσῃ τὸν γέροντα ὡς αὐτόν, Λάζαρον Κουντουριώτην τὸν ὁποῖον ὑπολήπτετο πολὺ διὰ τὰς θυσίας τοῦ εἰς τὸν ἀγῶνα. Οὕτως ἐπραξέ καὶ μετ' ἄλλους φίλους καὶ ἐχθρούς. Ἐσυγχώρησε καὶ τὸν Σχινᾶν, ὡς μετ' εἶπεν εἰς τὴν αἰθούσαν τῆς Βουλῆς κατὰ τὸ 1849 ὁ ἴδιος Σχινᾶς.

Ὅταν ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου ἐνυμφεύθῃ τὴν ἐγγονὴν τοῦ πρώην ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Καρατζᾶ εἶπε, «ἐσυμπεθέρευσεν ἡ κάπα μετ' τὴν γούνα».

Ἐγένετο λόγος εἰς τὸ συμβούλιον τοῦ κράτους νὰ καταργηθῇ ἡ γκιλοτίνα : «Ὁχι, δὲν θέλω ! εἶπε γελῶντας· ἀλλὰ νὰ δοκιμάσετε καὶ ἐσεῖς πρῶτα τὴν τρομάρα της.» Ἐγέλασαν καὶ οἱ ἄλλοι συναδέλφοί του.

Ὦντας κουρσάρος μετ' τὸν καπετὰν Ἀλεξανδρῇ, εἰς τὸ μοῖρασμα τῶν λαφύρων ἔβαλε κατὰ μέρος κατὰ ὅπου τοῦ ἤρεσε. Ὁ καπετὰν Ἀλεξανδρῆς τὸ ἐννόησε καὶ τοῦ εἶπε. «Μὴν χαλάς τὴν τιμὴν, τὸ ἴσιο τῆς τέχνης, θέλοντας προνόμια.» Τὸ ἐδιηγείτο ὁ ἴδιος.

Ἐδιηγείτο ἀκόμῃ μετ' πολλὴν εὐχαρίστησιν ὅτι ἐδανεῖσθαι ἀπὸ φίλον τοῦ ποσότητά χρημάτων χάριν φιλίας καὶ τοῦ τὰ ἀπέδωκε μετ' τὸ κεφάλαιον καὶ ποσὸν ἀνώτερον τοῦ μεγαλειτέρου τοκοῦ· τοῦ ἔδωκε τὴν ἀναλογίαν τοῦ κέρδους τοῦ κεφαλαίου.

«Ὁμπρὸς εἶμαι γέροντας, ὀπίσω νεούτσικος, βρέφος ἂν τὸ πούλι τῆς Ἀθηνᾶς — σοβαρό, γέριχο ὀμπρὸς,

ὀπίσω ὡρὰ μικρὴ, ἀσκόπουλο.» Τὰ ἔλεγεν εἰς Ἀθῆνας ὅταν ἦλθεν ἀπὸ τὸ Ναύπλιον καὶ ἐλογάριαζε παίζοντας τοὺς μὴνᾶς του, ὡς νὰ εἶχε γεννηθῇ ὅταν ἐξεφυλακίσθῃ ἀπὸ τὸ Παλαμῆδι.

Ὅταν εἰς τὸ Βουλευτικὸν (δικαστήριον) τοῦ ἀνεγνώσθῃ ἡ ἀπόφασις θανάτου (τῶν τριῶν) εἶπε : «Μνησθητίμου Κύριε ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου». Τὸ εἶπε μετ' φωνὴν ἀτρεμνὴν, ἔκαμε τὸν σταυρόν του καὶ ἐπῆρε μία πρέζα ταμπάκο.

Εἰς τὸν σκοτωμὸν τοῦ Κυβερνήτου ἐπλάσεν ἡ ἐνθυμήθη, ἂν σώζεται εἰς τὸ θησαυροφυλάκιον τῆς σοφίας τοῦ λαοῦ, τὸν μύθον τοῦ σαμαρτζῆ. Ἡ ἐννοία του εἶναι αὕτη. Τὰ γαδούρια ἔκαμαν συνομοσίαν καὶ ἐσκότωσαν τὸν ἐπιτήδειον σαμαρτζῆ τοὺς καὶ ἐχοροπηδοῦσαν. Ἐνας γέρος γαῖδαρος τὰ ἐμάλλωσε λέγοντάς τα. «Μὴ χαίρεσθε, θὰ εἶδετε τί μᾶς ἔξιζε, ὅταν τὰ σαμάρια τῶν ἄλλων θὰ μᾶς πληγώνουν τὴν ῥάχιν.»

Εἰς τὸ 1821 Ἰουλίου 20 συνέτρωγαν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης καὶ ὁ Κολοκοτρῶνης εἰς τοὺς ἴσκιους τῶν δένδρων τοῦ Ἄστρους τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὅπου ὁ Ὑψηλάντης εἶχε φθάσῃ. Πίδα ψητὴ στρώμενη εἰς φύλλα, ἄσκι μετ' ῥετσίνοκρασο, μισὸ φλασκὶ διὰ ποτήρι καὶ ψωμί ὄχι πρώτης ποιότητος, ἦτον ἡ ἐτοιμασία τοῦ γεύματος. Ὅταν ἐκάθισαν, κόβοντας ὁ Κολοκοτρῶνης τὸ ψητὸ μετ' τὰ χεῖρα του εἶπε εἰς τὸν Ὑψηλάντην. «Αὐτὰ εἶναι τὰ χρυσὰ πηρούνια καὶ τὰ χρυσὰ μαχαίρια τῆς Ἑλλάδος, καὶ αὐτὸ τὸ ῥητσίνοκρασο τὰ πολύτιμα κρασιά της.» Ἀρεσε εἰς τὸν φιλόπατριν

Ὑψηλάντην τὸ γεῦμα τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐπειδὴ ἐνόησε τὸ πνεῦμά του. Ἦθελε νὰ τὸν προλάβῃ ὁ Κολοκοτρώνης μὲ μάθημα, αὐτὸν ἀναθρεμμένον μὲ ὅλην τὴν πολυτέλειαν τῆς εὐζωίας, καὶ νὰ τοῦ εἰκονίσῃ τὰς δεινοπαθείας τοῦ Ἑλληνικοῦ πολέμου, ἀλλὰ συνάμα καὶ ὅτι μὲ τὰ μέσα τοῦ τόπου, ἂν καὶ ἀτελῇ, πρέπει νὰ γενναιοψυχοῦν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ νὰ πολεμήσουν τὸν ἐχθρόν.

Ὁ Καπετὰν Γ. Χελιώτης Κορίνθιος μὲ διηγήθη κατὰ τὸ 1847, ὅτι ἐδιατάχθη ἐπὶ Κυβερνήτου ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν Κολοκοτρώνην νὰ καταδιώξῃ μερικοὺς κλέπτας· ὕπηγε πρὸς κατὰδιωξιν, συναπαντήθη μὲ αὐτοὺς καὶ τοῦ ἐπρόβαλαν νὰ προσκυνήσουν ζητῶντες ἀσφαλείας τινάς. Ὁ Χελιώτης ἀντάμωσε τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοῦ τὸ εἶπε. Αὐτὸς τοῦ ἀπήντησε «Σύρε νὰ τοὺς κυνηγήσῃς, καθὼς εἶναι τὸ χρέος σου, καὶ ἡ Κυβέρνησις δὲν κάνει πᾶτα ⁽¹⁾ μὲ ληστὰς, εἴτε μὴ δὲν εἶναι Κυβερνήσις». Ὁ Χελιώτης ὕπηγεν, ἄλλους ἐπίασεν, ἄλλους ἐσκότωσεν. Ὁ λόγος τοῦ γέρου Κολοκοτρώνη περιέχει ἀξιοσημείωτα τὸν ἔλεγχον κατὰ τοῦ Χελιώτη, ὅτι ἔστερξεν εἰς τοιοῦτου εἶδους συνομιλίαν, τὴν προσωποποίησιν τῆς Κυβερνήσεως ἢ τοῦ Κράτους ὡς δύναμιν ἠθικότητος, δικαιοσύνης καὶ αὐστηρότητος, καὶ ὅτι Ἐξουσία ὅπου συνθηκολογεῖ παρόμοια πᾶτα, δὲν εἶναι Κυβερνήσις.

Ἦκουσα ὅτι εἰς τὸν σκοτωμὸν τοῦ Καραϊσκάκη μαρτυροῦντάς τον ἐμοιρολόγησε ὡς ἂν γυναῖκα.

(1) Συμβάσεις.

Ἐνας παπᾶς ἀσπρογένης εἰς τὸ Σαραβάλι (1844), δείχνοντας μὲ τὸ δάκτυλό του, μᾶς ἔλεγε (εἴμεθα δι᾿ ἄφοροι φίλοι), «ἐκεῖ ἔβᾶνε ὁ γέρο Κολοκοτρώνης κᾶτι λόγους ὅπου ἔκαναν τρομάρα». Καὶ ὁ Κύριος Α. Λουκόπουλος μοῦ ἐξήγησε πολλακις τὴν μεγάλην ἐντύπωσιν ὅπου τοῦ ἔκαμψε ὁ Κολοκοτρώνης ὀρθὸς εἰς μίαν πέτραν, βάνοντας λόγον πρὸς ἐμψύχωσιν τότε εἰς τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη. Ἄν δὲν λανθάνωμαι μοῦ ἔχει εἰπῇ, ὅτι ἀφοῦ ἤκουσε τὴν ὁμιλίαν τοῦ Γέρου ἐπρόσφερε τοὺς 1200 μαχμουτιέδαις. — Ὅταν κατὰ πρώτην φορὰν συναπαντήθη ὁ Α. Ζαΐμης μὲ τὸν Κολοκοτρώνην τόσον ἐγλυκάνθη καὶ αἰχμαλωτίσθη ἀπὸ τὴν ὁμιλίαν του, ὅπου ἐκήρυττε νὰ τὸν κάμουν στρατάρχη ἀνεξέταστον, κτλ.

Εἶπε μίαν φορὰν εἰς τὸν Κυβερνήτην. «Μοῦ χάλασε τὴν Ἑλλάδα. — Γιατί; τοῦ ἀπεκρίθη ἐκεῖνος. — Γιατί ἔπρεπε νὰ τὸ κάμῃς πέντε φράγκικο καὶ 15 νὰ τὸ ἀφήσῃς τούρκικο, μετὰ 20 χρόνους νὰ τὸ κάμῃς 10 φράγκικο καὶ νὰ τὸ ἀφήσῃς 10 τούρκικο, καὶ πάλιν μετὰ 20 νὰ τὸ κάμῃς 15 φράγκικο καὶ νὰ τὸ ἀφήσῃς 5 Τούρκικο, ὥστε μετὰ 20 ἄλλους τόσους χρόνους νὰ γένῃ ὅλο φράγκικο.»

Νέος πολὺ, καὶ σπουδαστὴς τῆς μαθηματικῆς ὁ κύριος Σ. Π. (συσχολίτης τοῦ ἦτον, καὶ ὁ μακαρίτης Πᾶνος Κολοκοτρώνης), ἐνθυμεῖται ὅτι ἐπῆγε, ὁ τότε μαγίστρος Κολοκοτρώνης πρὸς χαιρετισμὸν τοῦ ἀξιοτίμου διδασκάλου Νικολάου Καλύβα, ἐκάθισε καὶ ἀκροάζετο τὴν παραδοσιν. «Τί εἶναι τοῦτα, λέγει μὲ μῖα, ποῦ διδάσκεις τὰ παιδιὰ τώρα, — τοῦτο νὰ τὰ

φωτίσης, — και έχυθη με γελούμενο πρόσωπο να σχίση ένα Βόλφιον εν φύλλιο, μεγάλο βιβλίο, να δείξη πώς φτειάνουν τὰ φυσέκια. Ὁ διδάσκαλος διὰ τὴν σῶσιν τὸν Γερμανὸν φιλόσοφον ἔπενε με τὰ στήθη του εἰς τὸ in folio — Τὰ παιδιὰ ἐγελοῦσαν καὶ ἐκεῖνα, ὡς εἶδαν πιασμένους καθηγητὴν καὶ γέρο Κολοκοτρῶνην — ὁ ἓνας νὰ φυλάξῃ τὸ βιβλίον του ὁ ἄλλος νὰ τὸ κάμῃ φυσέκια.

Ὁ ἰατρὸς Καλύβας ἦτον θερμὸς ἐταιριστὴς καὶ οἱ κίνδυνοι τοῦ in folio τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους 1820.

Τὴν ἀρχιχροنيὰ τοῦ ἔτους 1843, ἔτους τοῦ θανάτου του, ὁ γέρο Κολοκοτρῶνης ἀνέβηκε εἰς τὸ κορυφώτερο μέρος τῆς νεοκτισμένης κατοικίας του, νὰ ἀποφύγῃ τοὺς πολλοὺς χαιρετισμοὺς τῆς ἡμέρας — ἀπὸ τὰ γερατεῖα, καὶ τὰς ἀσθενείας ἐπεθύμει ἀνάπαυσιν. ἀγνάντευε ἀπὸ τὰ παράθυρα, καὶ τὴν πρασινάδα τῶν ἐλῶν, καὶ τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ στενοὶ τοῦ γνώριμοι ὅμως ἀνέβαιναν καὶ ἐκεῖ νὰ τοῦ εὐχηθοῦν τὴν καλὴν χρονιά. Ὁ Κύριος Σ. Π. θεατὴς ἄλλοτε εἰς τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν τῶν κινδύνων τοῦ Βολφίου ἐπῆγε πρὸς χαιρετισμόν· εἶχε μαζί του καὶ νέον νεοφερμένον ἀπὸ ταῖς ἀκαδημαίαις τῆς Γερμανίας. Κατὰ πῶς ἄρχισεν ὁ φίλος τὴν εὐχὴν τοῦ ἔτους, καὶ ὁμιλίαν διὰ τὸν σπουδασμένον νέον, κατὰ τύχην ἐπερνοῦσαν λείψανον νεκροῦ ἀπὸ τὸν δρόμον. Ἡ φαλμφοδία τοὺς ἔσυρε εἰς τὰ παράθυρα. Εἶπε τότε ὁ γέρος. «Ἄν εἶχαμεν ἐδῶ τὸν Περσιάνον φιλόσοφον, θὰ μᾶς ἔλεγε ἂν πάγῃ εἰς τὴν κόλασιν, ἢ εἰς τὴν Παραδείσον. — Εἶναι κημμία ἱστορία; εἶπεν ὁ φίλος. — Εἶναι, ἀπεκρίθη ὁ γέρος. — Θὰ μᾶς τὴν εἰπῇς; — Μετὰ χαρᾶς. Τὸν παλαιὸν καιρὸν ἦλθεν ἐδῶ εἰς

τὰς Ἀθήνας ἓνας περιηγητὴς φιλόσοφος τῆς Περσίας, τὸν συναναστρέφοντο οἱ ἐκλεκτοὶ Ἀθηναῖοι, ἀγαποῦσε τὴν συντροσίαν τους, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἐδικὴν του. Μία φορὰ καθήμενος εἰς τὰ μεντέρια τους, ἐπέρασε λείψανο, καθὼς τῶρα — μακρὺ ἀπὸ σᾶς ποῦ εἰσθε νέοι, καὶ ἐγὼ ἔφαγα τὸ ψωμί μου — καὶ ὡς ἐδιὰβαινε ἀκόμη ὁ νεκρὸς, κτυπᾷ ταῖς παλάμαις του ὁ περιηγητὴς φιλόσοφος, ἔρχεται ὁ γραμματικὸς του· πῆγαινε τοῦ εἶπε, νὰ ἰδῇς, ἂν ὁ ἀποθαμμένος πηγαίνει εἰς τὴν κόλασιν, ἢ εἰς τὴν παραδείσον; ἐπῆγε ὁ γραμματικὸς, ἐπέστρεψε. — Πάει, κύριέ μου, εἶπε, εἰς τὴν κόλασιν. — Ἐπῆγες ἕως εἰς τὸ κοιμητήριον; — Ἐπῆγα. — Οἱ Ἀθηναῖοι, ἂν καὶ φύσει περιέργοι πολὺ, πλὴν διὰ νὰ μὴν προδώσουν ἀμάθειαν εἰς ἓνα βάρβαρον, ὡς φιλότιμοι ἐφύλαξαν σιωπὴν, καὶ δὲν ἐρώτησαν τὸν φιλόσοφον, πῶς πηλὸς τῆς γῆς ἀκόμη, καὶ ξένος τῶν Ἀθηνῶν μαντεύει τὰ κρύφια, καὶ ἀδύηλα; ὡς φρόνιμοι ἀπέδιδαν εἰς τὴν σοφίαν του, ὅχι τοῦ ψυχογυιοῦ του, τὴν δύναμιν τῆς προγνώσεως. Ἐπειτα ἀπὸ καιρὸν τυχαίνοντας πάλι μαζί οἱ ἴδιοι φίλοι, καὶ περνώοντας λείψανο, ὁ Περσιάνος μετὰ τὰ παλαμάκια ἐφώναζε τὸν γραμματικόν, τὸν ἔστειλε νὰ μάθῃ τὴν πορείαν τοῦ νεκροῦ. Ἐπῆγε, ἐπιστρέφει, τοῦ λέγει: Πηγαίνει εἰς τὴν παραδείσον. — Καλὸ φθάσιμο, εἶπε, μετὰ πρόσωπο χαρούμενο καὶ σοβαρὸ ὁ φιλόσοφος. — Οἱ Ἀθηναῖοι ἐστενοχωρήθησαν τότε ἀπὸ τὴν περιέργειαν, καὶ τὸν εἶπαν, Δὲν σ' ἐρωτήσαμεν τὴν πρώτην φορὰν, σ' ἐρωτοῦμεν τῶρα, πῶς ἐσὺ μαντεύεις τὴν τύχην, διαβάξεις τὸ γραπτὸ τῆς ἀθανασίας τοῦ καθενός; ποῖον μυστικὸν γνῶρισμα, ποῖον τηλεσκόπιον χαρίζεις εἰς τὸν ὑποτακτικόν σου; — Τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀπλό, ἀπεκρίθη ἡ ὁργὴ τοῦ κόσμου, ἢ κατὰ τὰ τῶν συμπολιτῶν συνοδεύει εἰς τὴν θανάτην τους

τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους, πρόδρομος τὰ ἀναθήματα
τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' οἱ εὐλογίαις τῶν ἀν-
θρώπων συνοδεύουν τοὺς ἀγαθοὺς ἀνδρας, καθένας
διηγείται μὲ δάκρυα τὰ ἀγαθοεργήματά τους, καὶ
ῥήχνει μὲ τρέμουσαν παλάμην χῶμα εἰς τὸν τάφον
τους.*

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΤΩΝ

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ

(Ἐκ τῆς προσεχῶς ἐκδοθησομένης Συλλογῆς τῶν δημοδῶν
ᾠσμάτων τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου).

Γορτυνία.

(Ἀνέκδοτον. Παρὰ τοῦ ἐν Δημητσάνῃ κ. Β. Καζάκου)

- Πολὺ σκοτίδισ' ὁ οὐρανὸς πάλι νὰ βρέξῃ θέλει.
 Σκοτίδισσε ἡ Μαυρομηλιά καὶ τῆς Μηλιάς ὁ κάμπος·
 Ἐσύρανε τὰ ῥέματα, ἐσύραν τὰ λαγκαθία,
 Κ' ἐκόπηκε τὸ πέρασμα κ' ἐκόπη τὸ γιοφύρι,
 5 Ποῦ 'κεῖ περνᾷ ἡ κλεφτουριά, οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
 Μὲ τὰ μπαϊράκια τὰ χρυσᾶ, τοῖς ἀσημομιστόλαις.
 Κινᾶν καὶ πᾶν 'στὴν ἐκκλησιὰ γιὰ νὰ λειτρουγηθοῦνε·
 Φοροῦν τὰ πόσια τὰ χρυσᾶ τῆς ἀσημοπαλάσκαις.
 Σύντας ξελειτρουγήσανε καὶ βγῆκαν 'στὴ κουβέντα
 10 Πετάχθηκε ὁ Κωσταντῆς καὶ λέει τοῦ Παναγιώτη:
 «Τούτῃ ἡ χαρὰ ὁπώχουμε σὲ λύπη θὰ μᾶς φέρῃ».
 Πετάχθη ὁ Παναγιώταρος τοῦ Κωσταντῆ καὶ λέει:
 «Τί λές, κουμπάρε Κωσταντῆ, τί λές, τί κουβεντιάζεις
 Ποτέ δὲν ἐπατήθηκε τῆς Καστανιάς ὁ πύργος,
 15 Οὐδὲ ὁ Τοῦρκος πάτησε, μαὶδὲ καὶ ὁ Ἀλλαμᾶνος»
 Κι' ἀκόμα λόγος ἔστεκε καὶ οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἐζῶσαν.
 Καὶ τὰ σπαθιά τραβήξανε οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
 Μέσα γιουροῦσι κάνανε καὶ τῶν Τουρκῶν ἐφύγαν.

Σημείωσις. Βλ. Διήγησιν τ. Α' σ. 6 κε'. — Ὁ ἐν τῷ ᾠσματι μνη-
 μονευόμενος Κωσταντῆς εἶναι ὁ πατὴρ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη.

2

ΑΛΛΟ

1780

(Passow, Carmina popularia Græciæ rec. Lips. 1860 σ. 176—177 ἀρ. 230 ἐκ τούτου: Ἀφροδίτη Φιλομείδης ἐκδ. Γ' Ἀθ. 1876, σ. 111.)

- Πολλὴ μαυρίλα φαίνεται π' τοὺς Κολοκοτρωναίους,
 Ὅταν πᾶνε 'ς τὴν ἐκκλησιά, νὰ πᾶν νὰ προσκυνήσουν,
 Μὲ τὰ σπαθιά τους τὰ χρυσᾶ, τὰ πόσια τάσημένα.
 Νὰ κι' ὁ Γιαννάκης μίλησε καὶ τοῦ Γεωργάκη λέγει:
- 5 «Τοῦτα τὰ ζεύγια πῶχομε σὲ λύπη θὰ μᾶς ἔρθῃ».
- Τ' εἶναι Γιαννάκη, αὐτὰ ποῦ λές καὶ τεῖν' αὐτὰ ποῦ κραίνεις;
 Ποτὲ δὲν ἐπατήθηκεν ὁ πύργος τῆς Λαρίσσης,
 Γιατ' ἔχει ἄντρας δυνατοὺς καὶ πολλ' ἄντρωμένους.»
 Μιλεῖ τὸ κκραοῦλί τους καὶ λέει τῶν ἄλλων ὧνε·
- 10 «Πολλὴ μαυρίλα φαίνεται κάτω 'ς τὸ μέγα λάκκο,
 παιδιὰ χαζιρευθήκατε, πιάστε τὰ μετερίζια.
 Τί σήμερὰ εἶναι πόλεμος, σήμερὰ θὰ χαθοῦμε».

Σημείωσις. Ἀναφέρεται, ὡς καὶ τὸ προηγούμενον καὶ τὰ ἐπόμενα δύο, εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Κολοκοτρωναίων καὶ τοῦ Παναγιώταρου ἐν τῷ πύργῳ τῆς Καστάνιτσας, ὅστις κατὰ παραφθορὰν λέγεται τῆς Λαρίσσης. Ἐν στ. 7. οἱ δύο διαλεγόμενοι, ὁ Γιαννάκης καὶ ὁ Γεωργάκης, εἶναι οἱ θετοὶ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, ὃν οὗτος μὲν ἐφρονεύθη κατὰ τὴν ἔξοδον, ἐκεῖνος δὲ μετ' ὀλίγον ἐν Ἀνδρούσῃ. Ὁ Passow ἐσφαλμένως ἀναγράφει ὡς χρόνον καθ' ὃν ἐγένοντο ταῦτα τὸ 1822.

Παραλλαγαὶ 1 φαίνετ' ἀπ' Ρ.

3

ΑΛΛΟ

1780

(Ὁ Γέρων Κολοκοτρώνης. Ἀθ. 1851, σ. 261—262.—Σ. Ζαμπελίου, Ἄσματα δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐν Κερκύρᾳ, 1852 σ. 706—707 ἀρ. 143.—Passow, Carm. popul. σ. 179—180 ἀρ. 243.)

- Ἐμαραθῆκαν τὰ βουνά, μαράθηκαν κ' οἱ κάμποι,
 Μαράθηκεν ἡ Καστανιά, ὁ πύργος τῆς Καστάνιας,
 Ποῦ'χε τοὺς κλέφταις τοὺς πολλοὺς τοὺς Κολοκοτρωναίους,
 Ποῦ πήγαιναν 'ς τὴν ἐκκλησιά τ' ἀσήμι φορτωμένοι,
 5 Τ' ἀσήμι καὶ τὸ μάλαμα καὶ τὰ σπαθιά ζωσμένα,
 Κ' ἐβγαίναν κ' ἐκουβέντιαζαν 'ς τῆς ἐκκλησίας τὴν πόρτα.
 Κι' ὁ Κωσταντῆς τοὺς ἔλεγε, κι' ὁ Κωσταντῆς τοὺς λέγει:
 «Τούτ' ἡ χαρὰ ποῦ 'χομ' ἐμεῖς, θὲ νὰ μᾶς φέρῃ λύπη.
 Ἀπόψεῖδα 'ς τὸν ὕπνο μου, 'ς τὸν ὕπνο ποῦ κοιμούμουν,
 10 Κ' ἐκάηκε τὸ πόσι μου, ἡ φούντα τοῦ σπαθιοῦ μου·
 τὸ πόσι μου ἡ γυναῖκά μου, κ' ἡ φούντα τὰ παιδιὰ μου.
 Τούτ' ἡ χαρὰ ποῦ 'χομε ἐμεῖς θὲ νὰ μᾶς φέρῃ λύπη».
 Τ' ἀκούει ὁ Παναγιώταρος καὶ τὸν τσακᾶν τὰ γέλοια.
 «Τὶ λές κουμπάρε Κωσταντῆ, καὶ σὺ Κολοκοτρώνη;
 15 Ποτὲ δὲν ἐπατήθηκεν ὁ πύργος τῆς Καστάνιας,
 Μάϊτε πρωτὰ, μάϊτε στερνά, μάϊτε τώρα πατιέται!»

Μὲν βγάλτε τὰ μπαράκια σας καὶ στῆστε τὰ ἔς τὸν πύργον.
Νὰ βλέπ' ὁ Καπετὰμπκας μὲ τοὺς Γιαντισσαρχίους.»

Σημείωσις. Καὶ εἰς τὸ ἔσμα τοῦτο ἐσφαλμένην χρονολογίαν
θεῖται ὁ Passow (1822—1826;)

Παραλλαγαί. Στ. 6 τῆς ἐκκλησιᾶς στὴν πόρτα. (Γερ. Κολ.)
8 πῶχουμε 'μεῖς (Z. P.) — 9 κοιώμουν (P.) 11. Τὸ πόσι μ', ἡ
γυναῖκά μου, τὰ μαῦρα τὰ παιδιὰ μου (Z. P.) 'Ἐν τῇ ἀνατυπώσει
τοῦ ἔσματος ὁ Ζαμπέλιος (καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Πάσσω), παρανοή-
σας τὸν στίχον μετέβαλε τὴν στίξιν καὶ ἀντικατέστησεν αὐθαίρε-
τως λέξεις αὐτοῦ νομίζων ὅτι οὕτως εὐδοῦται ἡ ἔννοια. 'Ἄλλ' ἡ
ἔννοια εἶναι οὐχὶ ὅτι εἶδεν ἓν ὄνειρον ὁ Κολοκοτρώνης καίμενα
τὰ τέκνα καὶ τὴν σύζυγόν του, ἀλλ' ὅτι δηλοῦσι καίμενα τὸ μὲν
πόσι τὴν ἀπώλειαν τῆς συζύγου, ἡ δὲ φούντα τῶν τέκνων.

4

ΑΛΛΟ

1780

Γορτυνία.

(Ἀνέκδοτον. Περὶ τοῦ ἐν Δημητσάνῃ κ. Κ. Κασσιμάτη).

Πολὺ σκοτίδιας' ὁ οὐρανὸς πάλι νὰ βρέξῃ θέλει,
Κατάκλεισε μαύρη Μηλιά νὰ βρέξῃ νὰ χιονίσῃ·
Καὶ βγήκανε τὰ ρέμακα καὶ φέρουν τὸ λαγκαδία
Καὶ κόπηκε τὸ πέρασμα καὶ κόπη τὸ γιοφύρι,
5 Ὅπου περνάει ἡ κλεφτουριά, οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
Μὲ τοῖς ἀσημοτράμπουλαις, τὰ πόσια φορεμένα.
Καὶ ἡ κλεφτουριά ἐπέρασε κ' οἱ Κολοκοτρωναῖοι.
'Ο Γιάννης δὲν ἐπέρασε κι' ὁ Γεῶργος ὁ ἀδερφός του.
Καὶ οἱ Τοῦρκοι οὐλοὶ ἐχάρηκαν ὅπου σκοτώθῃ ὁ Γιάννης.

Σημείωσις. Ὁ Γιάννης καὶ ὁ Γεῶργος θεῖοι τοῦ Θεοδώρου
Κολοκοτρώνη. — Οἱ πρῶτοι 5 στίχοι ἐπαναλαμβάνονται μετ' ἃ
σημάντων παραλλαγῶν καὶ ἐν τῷ 1 ἔσματι.

5

ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΟΥΛΑΣ

1789;

"Αργος·

(Δ. Κ. Βαρδουниώτης ἐν Χλόῃ. Πάτραι 1889 σ. 282)

Τρίζ' ἡ ἀνεμοδοῦρά σου
 — Μῶρ Γεωργοῦλά μου —
 καὶ πᾶει σὰν τὰηδόνη,
 — στρατηγὲ Κολοκοτρώνη. —
 Μῶροχ' την τὴ βουλιάρᾳ σου,
 — μῶρ Γεωργοῦλά μου —
 Μὴν τὸ πάρ σὰν τὰηδόνη,
 — στρατηγὲ Κολοκοτρώνη —
 — Δὲν ξέρω τὰ ζακόνια της,
 — μῶρ Γεωργοῦλά μου —
 πῶς πᾶνει, πῶς μωρώνει,
 — στρατηγὲ Κολοκοτρώνη. —
 — Βάν' της μπαπάκι σὰν πολὺ
 — Μῶρ Γεωργοῦλά μου —
 καὶ φέρ' τηνε γιομάττα,
 — Ξανθὴ καὶ μαυρομμάτα! —

Σημ. Ἡ ἐν τῷ ᾄσματι τούτῳ τοῦ χοροῦ ἀναφερομένη Γεωργοῦλα ἦν, ὡς βεβαίως ὁ ἐκδότης, κατὰ τινὰ παραδόσιν ἀγαπητικὴ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη.

6

ΑΛΛΟ

(Μ. Σ. Δελέκου, ἐπιδόρπιον Ἀθῆναι 1888 σ. 61—82)

Γέμ, τρίζει ἡ ἀνε-, τρίζει ἀνεμοδοῦρά σου,
 — μῶρ Γεωργοῦλα, —
 γέμ, τὸ λέει σὰν ἀηδόνη
 — Γεῶργο καὶ Κολοκοτρώνη —
 γέμ γιὰ πᾶψ' τηνε, γιὰ πᾶψ' την τὴ μαγκοῦρά σου,
 — μῶρ Γεωργοῦλα, —
 μὴν τὸ λέη σὰν ἀηδόνη
 — Γεῶργο καὶ Κολοκοτρώνη —
 Γέμ ποιὸς ἔλατος, ποιὸς ἔλατος βαστάει δροσιά,
 — μῶρ Γεωργοῦλα, —
 γέμ, καὶ ποιὰ κορφή τὸ χιόνι
 — Γεῶργο καὶ Κολοκοτρώνη —
 γέμ, ποιὰ μάννα κά-, ποιὰ μάννα κάνει τὸ παιδί,
 μῶρ Γεωργοῦλα, —
 γέμ, καὶ δὲν τὴν τρῶν' οἱ πόνοι
 — Γεῶργο καὶ Κολοκοτρώνη —
 Μῶρ Γεωργοῦλα, τ' ἄ·, Γεωργοῦλα, τί ἄργησες νᾶρθῆς,
 — Γεωργοῦλα —
 γέμ νᾶρθῆς ἀπὸ τῆ θρύσι,
 διαμαντένιο κυπαρίσσι;

Γέμ μὴν ἦτανε μὴν ἦτανε πολλὴ μπασιά,
 — Γεωργοῦλα, —
 μὴν εἶν' πολλὰ βαρέλια,
 τοῦ Λελέκου τὰ κοπέλια;

Γέμ δὲν ἦτανε δὲν ἦτανε πολλὴ μπασιά,
 καλέ μου
 γέμ δὲν εἶν' πολλὰ βαρέλια,
 τοῦ Λελέκου τὰ κοπέλια.

Μὴν Γεωργοῦλα, δό-, Γεωργοῦλα δός μου μιὰ φωτιά,
 — Γεωργοῦλα, —
 γιὰ ν' ἀνάψω τὸ ψιφί μου
 γιὰ νὰ δροσισθῇ ἡ ψυχὴ μου.

Γεωργοῦλα, δό-, Γεωργοῦλα, δός μου μιὰ φωτιά,
 — Γεωργοῦλα —
 γιὰ ν' ἀνάψω τὸ τσιγάρο
 καὶ γυναῖκα νὰ σὲ πάρω.

7

ΤΟΥ ΓΕΡΟ ΚΟΛΙΑ

1804;

Γορτυνία.

(Ἀνέκδοτον. Παρὰ τοῦ ἐν Δημητσάνῃ κ. Β. Καζάκου).

- Πιάνουν καὶ γράφουν μιὰ γραφή, στέλνουν τοῦ Γέρο Κόλια
 «Σὲ σέν' Κολιὰ φάπόπαση, ζαπίτη τῆς Λιοδώρας,
 Κόλια, γιατί ἐζουρλάθηκες ἐσὺ καὶ τὰ παιδιὰ σου
 Καὶ μᾶς γυρεύεις πόλεμο γιὰ νὰ μᾶς πολεμήσης;
 5 Ταχιὰ πασσιὰδες θὰ ἐρθοῦν, Κόλια, θὰ σὲ χαλάσουν.
 — Οὔτε πασσιὰδες σκιάζουμε, οὔτε Τούρκους φοβάμαι.
 Θελὰ σὲς κάμω πόλεμο, γιὰ νὰ σὲς πολεμήσω.
 Κολοκοτρώνης ἔρχεται 'ς τὸ Ζάκυνθο ὅπου'ταν
 Νὰ ἰδῇτε, βρὲ βρωμόσκυλα, ἐσεῖς παληομουρτάταις
 10 Νὰ ἰδῇτε τοῖς χανούμισαῖς μ' οὔλους τοὺς φερντζέδες
 Νὰ ἰδῇτε πῶς τοῖς κάνουμε ἐμεῖς οἱ Παλουμπάιοι».

Σημ. Ἦσως τὸ ᾄσμα τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὰ ἐν τῇ Διηγῇ-
 σαι τ. Α'. σ. 14—15 ἱστορούμενα γεγονότα, καίτοι ἀγνωστον
 εἶναι ἂν ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε μεταβῇ εἰς Ζάκυνθον πρὸ τοῦ 1805.

8

ΤΟΥ ΚΟΥΝΤΑΝΗ

1804 ;

(Θ. Γεν. Κολοκοτρώνης ἐν «Ραμπαγᾶ» 1882 ἀρ. 419).

Σὲ γάμο τοῖς ἀποκριαῖς ἐγλένταγε ὁ Κουντάνης,
 Κι' ἀντίκρου του τραγοῦδαγαν ὁ Γιωργακλῆς κι' ὁ Γιάννης.
 Τοὺς κράζουν μιὰ, τοὺς κράζουν δυό, κανένα δὲν ἀκοῦνε
 Κ' οἱ Τούρκοι ἐκοντεύανε μέσ' 'ς τὸ χωριὸ νὰ μπουῖνε.
 5 'Ο Θεοδωράκης τό βλεπε κι' ὁλό πινε φαρμάκι,
 Στάθη καὶ συλλογίστηκε καὶ λέει τ' Ἀντωνάκη :
 «Σύρε βρ' Ἀντώνη σκότωσ' τους καὶ πάρ' τους τὸ κεφάλι,
 Νὰ μὴν τοὺς πιάσουν ζωντανοὺς κ' εἶνε 'ντροπὴ μεγάλη.»

Σημείωσις. Τοῦ ᾠσματος τούτου ἐλλείπουσιν, ὡς ἐβεβαίωσεν ἡμῖν ὁ κ. Θ. Γεν. Κολοκοτρώνης, οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι, ἀφηγούμενοι τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν νίκην τῶν περικυκλωθέντων αἰφνιδίως ὑπὸ τῶν Τούρκων Κολοκοτρωναίων, ὧν τὴν ἐπαίσχυντον σύλληψιν φοβούμενος ὁ Γέρο Κολοκοτρώνης ἔδωκε τὴν ἐν στ. 7—8 διαταγὴν.

9

ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ

1806

Γορτυνία.

('Ανέκδοτον. Περὶ τοῦ ἐν Δημητσάνῃ κ. Κ. Κησιμάτη).

Οἱ γέροντες καὶ οἱ προεστοὶ καὶ οἱ προύχοντες τοῦ τόπου
 Πιάνουν καὶ γράφουν μιὰ γραφὴν 'ς τὸ βασιλιὰ 'ς τὴν Πόλιν :
 «Σὲ σέν', ἀφέντη βασιλιά, σὲ 'σένανε βεζίρη·
 Οἱ κλέφταις ποῦ εἶναι 'ς τὸ Μωριά εἶνε καὶ βασιλιχδες.
 5 'Ο Θεοδωρῆς εἶν' βασιλιάς κι' ὁ Γιάννης εἶν' βεζίρης
 Κι' ὁ Γεώργιος ἀπὸ τὸν Ἀητὸ εἶνε κατῆς καὶ κρίνει».·
 'Ο βασιλιάς 'σάν τ' ἄκουσε πολὺ τοῦ κακοφάνη·
 Εὐθύς φερμάνι ἔβγαλε καὶ 'ς τὸ Μωριά τὸ στέλνει,
 Τοὺς κλέφταις νὰ σκοτώσουνε, τοὺς Κολοκοτρωναίους.

40

ΑΛΛΟ

1806

(Θ. Γεν. Κολοκοτρώνης ἐν Ραμπαγῆ 1882 ἀρ. 420).

Ἐνα μεγάλο σύγνεφο κι' ἕνα κομματ' ἀκόμα
 Ἐτοὺς κάμπους ῥήχνει τὰ νερά καὶ ἔτὰ βουνὰ τὰ χιόνια.
 Δὲν εἶνε χιόνια καὶ νερά μόν' εἶναι δάκρυα μαῦρα,
 Ποῦ χύνει ὄλος ὁ Μωριάς γιὰ τὸ φερμάνι ποῦ ῥθε!
 5 «Τοῦρκοι, Ῥωμαῖοι, ἔς τάρματα τοὺς κλέφταις νὰ σκοτώστε!
 Τοὺς κλέφταις, τοὺς ἀρματωλοὺς, τοὺς Κολοκοτρωναίους».

11

ΑΛΛΟ

1806

(Μ. Δελέκος ἐν Deffner's Archiv 1880 σ. 139—140 ἀρ. 1. —
 Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιδόρυπιον σ. 21—22.)

Τὸ μάθατε τ' ἐγίνηκε τὸ φετεινὸ χειμῶνα;
 Δὲν ἐγίνη ἔστὸν αἰῶνα.
 Πιάνουν καὶ κάνουν μιὰ γραφὴ παπάδες καὶ γερόντοι
 μέσ' ἔστὸν βασιλιά ἔστὴν Πόλι.
 5 «Ἄδικ', ἀφέντη βασιλιά, ἀπ' τὸν Κολοκοτρώνη
 τὸ ζορμπά, ποῦ μᾶς σκοτώνει».
 Κι' ὁ βασιλιάς, ποῦ τᾶκουσε, πολὺ τοῦ βαρυράνη,
 κ' εὐτὺς φερμάνι βγάνει.
 «Σ' ἐσᾶς, πασσάδες τοῦ Μωριά, ῥαγιαδες Μωραΐται,
 10 Οὔλοι ἔς τάρματα νὰ βγῆτε,
 Τοὺς κλέφταις γιὰ νὰ πιάσετε, τοὺς Κολοκοτρωναίους,
 καὶ τοὺς τρεῖς καπεταναίους».
 Κ' οἱ κλέφταις ποῦ τ' ἀκούσανε, τοὺς πῆγαν τὰ μαντάτα
 τότε βάλανε μπαϊράκια.
 15 Κάτω ἔς τοὺς κάμπους πῆγανε, ἔς τοὺς κάμπους κατεβαίνουν,
 με τὰ τούμπανα χορεύουν.
 Ὁ Γεώργος πᾶει ἔστὴν Αἰμουαλὼ κι' ὁ Γιάννος πᾶει ἔστὴν Πιάνα,
 ἔστὴν παλαιὰ του φιλενάδα,
 Κι' ὁ Θεωδωράκης ὁ ζορμπὰς σὲ βάρκα πᾶει καὶ μπαίνει
 20 καὶ ἔστὴ Ζάκυνθο παγαίνει.

12

ΑΛΛΟ

1806

(Μ. Λελέκος ἐν Deffner's Archiv σ. 140—141 ἀρ. 2. —
Τοῦ αὐτοῦ Ἐπιδόρπιον σ. 22.)

- Τ' ἀκοῦς τί λέει τὸ πουλί, τί μολογáει τὰηδόνι,
— Γεῶργο καὶ Κολοκοτρώνη; —
Ἐγράψανε οἱ προεστοί, ἐγράψαν οἱ ἀγάδες,
τῆς Μωριᾶς οἱ βοῦθοντάδες,
5 ἀπάνω 'ς τὸ ντιθάνι —
Πρωτοσύγκελλος τὰ κάνει. —
« Ἀδικ', ἀφέντη βασιλιά, ἀπ' τὸν Κολοκοτρώνη,
τὸ ζορμπᾶ, ποῦ μᾶς σκοτώνει. »
Κι' ὁ βασιλιάς, ποῦ τ' ἄκουσε, πολὺ τοῦ κακοφάνη,
10 δεκοχτῶ τατάρους βγάνει.
« Θέλω τὸ Γεῶργο ζωντανό, κι' αὐτὸν τὸ Θωδωράκι,
τὸν Κολοκοτρωνάκι. »

Παραλλαγαί. Ἄλλο γύρισμα τοῦ πρώτου στίχου.

Ἄκοῦς τί λέει τὸ πουλί,
— Κολοκοτρώνη Θωδωρή —
Τί κελαίδει τὰηδόνι;
— Θωδωρῇ Κολοκοτρώνη;

13

ΑΛΛΟ

1806

Πελοπόννησος

(Ἀνέκδοτον. Παρὰ τοῦ κ. Α. Δ. Μπενέκου, δημοδιδασκάλου ἐν
Καλκίῳ τῆς Νάξου καὶ τοῦ κ. Ν. Λάσκαρι, δημοδιδασκάλου ἐν
Λάστᾳ τῆς Γόρτυνος.)

- Λάμπει ὁ ἥλιος 'ς τὰ βουνά, λάμπει καὶ 'ς τὰ λαγκάδια,
Λάμπει καὶ 'ς τ' Ἀρκουδόρρεμα 'ς τὸ δόλιο Λιμποβίσι.
Ποῦ 'κεῖ εἶν' οἱ κλέφταις οἱ πολλοί, οἱ Κολοκοτρωναῖοι.
Φοροῦν τὰ πόσια τὰ χρυσᾶ, τοῖς ἀσημοπαλάσκαις,
5 Τοῖς πέντ' ἀράδες τὰ κουμπιά, τοῖς ἔξῃ τὰ τσαπράζια.
Κεῖνοι δὲν καταδέχονται τὴ γῆς νὰ τὴν πατήσουν,
Καβάλλα πᾶν 'ς τὴν Ἐκκλησιά, καβάλλα προσκυνᾶνε,
Καβάλλα παίρν' ἀ ντίδερο ἀπ' τοῦ παπαῦ τὸ χέρι.
Καβάλλα πῆγαν στάθηκαν 'ς τῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα.
10 Κι' ὁ Θωδωράκης μίλησε, κι' ὁ Θωδωράκης λέει :
« Τούτ' οἱ χαραῖς ποῦ κάνουμε 'ς ἐ λύπη θὰ μᾶς βγάλουν·
' Ἀπόψε εἶδα 'ς τὸν ὕπνο μου, εἶδα καὶ 'ς τ' ὄνειρό μου
Θελὸ ποτάμι πέραγα καὶ πέρα δὲν ἐβγήκα,
Καὶ μοῦ πεσε τὸ πόσι μου κ' ἡ φούντα τοῦ φεριοῦ μου.
15 Ἡ φούντα εἶν' τὸ κεφάλι μου, τὸ πόσι εἶν' τὸ κορμί μου.
' Ἐλάτε νὰ σκορπίσουμε, μπουλούκια νὰ γενοῦμε
Σύρε, Γεῶργό μ', 'ς τὸν τόπο σου, Νικήτα 'ς τὸ Λοντάρι.

- Ἐγὼ πάου 'ς τὴν Καρύταινα, πάω 'ς τοὺς ἐδικούς μου.
 Ν' ἀφήκω τὴ διαθήκη μου καὶ ταῖς παρχυκολαῖς μου.
 20 Τί θὰ περάσω θάλασσα 'ς τὴ Ζάκυνθο θὰ πάω».

Παραλλαγαὶ στ. 3. Ἀπὸ τοὺς κλέφταις τοὺς πολλούς, τοὺς Κολοκοτρωναίους (Ν. Αἴσκ.). — Στ. 7. πᾶνε νὰ προσκυνήσουν. (Ν. Α.) 8 παίρνουν ἀντ. (Μπ.) 'πὸ τοῦ παπᾶ (Ν. Α.) 9. 'ς τὴν ἐκκλησιὰ 'ς τὴν πόρτα. (Μπ.) 11 Τούτκις οἱ χαριῖς (Μπ.) 14 μῶπεσε (Ν. Α.).

Σημείωσις. Κατ' Ἰανουάριον τοῦ 1806, ὅτε ἐγνώσθη ἡ ἔκδοσις τοῦ φερμανίου καὶ τῆς πατριαρχικῆς ἐγκυκλίου περὶ καταδιώξεως τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἀρματωλῶν καὶ κλεφτῶν, ὁ Γέρο Κολοκοτρώνης προέτεινεν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν νὰ διαπεραιωθῶσιν εἰς Ζάκυνθον, ὅπως σωθῶσιν ἀπὸ τῆς ἐπικειμένης αὐστηροτάτης καταδιώξεως. Μὴ γενομένου δὲ τούτου δεκτοῦ συμβούλευσεν αὐτοὺς νὰ χωρισθῶσιν εἰς μικρὰ ἀποσπάσματα καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα, ἵνα ἀποφύγῃσι τοὺς ἐκ τῆς συγκεντρώσεως κινδύνους (Βλ. Διήγησιν τ. Α' σ. 18). Ὁ ἐν στ. 17 ἀναφερόμενος Γεῶργος εἶναι ὁ πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ Κολοκοτρώνη, Νικήτας δ' ὁ ἀνεψιὸς του Σταματελόπουλος, ὁ Νικηταρᾶς.

(Θ. Γεν. Κολοκοτρώνης ἐν «Ραμπαγῶ» ἀρ. 419 τοῦ 1882)

- Λάμπει ὁ ἥλιος 'ς τὰ βουνά, λάμπει καὶ 'ς τὰ λαγκαθία,
 Λάμπει καὶ 'ς τ' Ἀρκουδόρρεμα, 'ς τὸ ἔρμα Λιμποδίσι,
 "Ὅπου εἶν' οἱ κλέφταις οἱ πολλοί, οἱ Κολοκοτρωναῖοι.
 Φοροῦν τὰ πόσια τὰ χρυσᾶ, τοῖς ἀσημοκουμπούραις
 5 Τοῖς πέντ' ἀράδες τὰ κουμπιά 'ς τὰ τριτιροτσαπράζια.
 Ποῦχουν τὰ δημοσικὰ σπαθιά, τ' ἀλάθευτα ντουφέκια,
 Τὰ γιαταγάνια τὰ μπηκτά, ποῦ στάζουν ὅλο αἷμα.
 Ποῦχουν τοῦ λιονταριοῦ καρδιά καὶ τοῦ ἀητοῦ τὸ μάτι,
 "Ὅπου δὲν καταδέχονται 'ς τὴ γῆς γιὰ νὰ πατήσουν.
 10 Καθάλλα πᾶν 'ς τὴν ἐκκλησιὰ, καθάλλα προσκυνᾶνε
 Καθάλλα τὸ σταυρὸ φιλοῦν καὶ τοῦ παπᾶ τὸ χέρι.
 Ξαπέξεψαν ἀπ' τὰτ'ια τοὺς καὶ μπῆκαν ἕνας ἕνας.
 Γιὰ δὲς πῶς λάμπ' ἡ ἐκκλησιὰ, πῶς λάμπουν τὰ στασίδια
 Μ' ἀπάνου 'ς τὸ λειτούργημα ποῦ λέγαν τὸ βαγγέλιο
 15 Ἡ παγανιὰ τοὺς πλάκωσε, οἱ Τούρκοι μὲ βαγιάδες
 Κι' ὁ Θεωδράκης φώναξε, κι' ὁ Θεωδράκης λέει:
 «Ποῦ εἰσθε τάνίψια μου τὰ δυό, Νικήτα κι' Ἀποστόλη!
 Γιὰ πεταχτήτε κ' ἔφθασα νὰ κάμω τὸ σταυρὸ μου.
 Καὶ σύ, παπᾶ νὰ μὴ σκιακτῆς, γιὰτ' εἶναι ἁμαρτία.
 20 Κ' ἐγὼ θὲ νὰ 'βγῶ μιὰ στιγμὴ καὶ πάλι θὰ γυρίσω».
 Πρὶν τελειώσ' ἡ ἐκκλησιὰ ἐτσάκισαν τοὺς Τούρκους.

Σημείωσις. Οἱ στίχοι 7. 8. 18—21, ἂν μὴ καὶ πάντες οἱ ἀπὸ τοῦ 14ου μέχρι τοῦ τελευταίου, δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὸ δημοτικὸν ἄσμα, παρεμβληθέντες ὑπὸ τοῦ ἐκδότου.

15

ΑΛΛΟ

1806

(M. Λελέκος ἐν Deffner's Archiv, Athen, 1880 σ. 142 ἀρ. 4.
Τοῦ αὐτοῦ, ἐπιδόρπιον. Αθ. 1888 τ. Α' σ. 23.)

- Λάμπει ὁ ἥλιος 'στὰ βουνά, λάμπει καὶ 'στὰ λαγκαδία,
Λάμπει καὶ 'στ' Ἀρκουδόρρεμα, 'στὰ κλέφτικα λημέρια,
'Οπου 'ν' οἱ κλέφταις οἱ πολλοί, οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
Πῶχουν τὰ σήμια τὰ πολλά, ταῖς ἀσημένιαις πάλαις,
5 Ταῖς πέντ' ἀράδαις τὰ κουμπιά, ταῖς ἐξ τὰ πανωκούμπια,
'Οπου δὲν καταδέχονται, 'στὴ γῆς γιὰ νὰ πατήσουν.
Καβάλλα πᾶν 'στὴν ἐκκλησιά, καβάλλα προσκυνᾶνε,
Καβάλλα πέρν' ἀντίδερο ἀπ' τοῦ παπᾶ τὸ χέρι.
Καβάλλα βγῆκαν κ' ἔκατσαν σὲ μαρμαρένιο ἄλωνι,
10 Κ' ἕνας τὸν ἄλλον ἔλεγε, κ' ἕνας τὸν ἄλλον λέει.
'Απόφ' εἶδα 'στὸν ὕπνο μου, εἶδα καὶ 'στ' ὄνειρό μου,
Θολὸ ποτάμι πέρασα καὶ πέρα δὲν ἐβγῆκα,
Μοῦ πεσε τὸ φεσάκι μου κ' ἡ φοῦντα τοῦ σπαθιοῦ μου.
Εἴγα τ', Ἀντώνη, τ' ὄνειρο, τ' ὄνειρο ποῦ εἶδ' ἀπόψε».
15 «Τὸ φέσι εἶν' τὸ κεφάλι σου κ' ἡ φοῦντα τὸ κορμί σου,
καὶ τὸ ποτάμι τὸ θολὸ τὸ αἷμα τοῦ κορμιοῦ σου».

Παραλλαγαί. 3. κι' εἰς οἱ καπεταναῖοι (Ἐπιδ.). 12. 16
θελό. (Ἐπιδ.).

16

ΑΛΛΟ

1806

(M. Λελέκου, Δημοτικὴ ἀνθολογία Ἀθ. 1868 σ. 21—22
ἀρ. 1. — ὁ αὐτὸς ἐν Deffner's Archiv Athen, 1880 σ. 148
ἀρ. 5. — N. Μιχαλοπούλου, Παιητ. Ἀνθολογία. Ἀθ. 1885
σ. 107.)

- Λάμπουν τὰ χιόνια 'στὰ βουνά καὶ τὰ νερά 'στουὺς κάμπους,
Λάμπουν καὶ τὰ λαφρά σπαθιά τῶν Κολοκοτρωναίων.
'Φόντας πᾶνε 'στὴν ἐκκλησιά, πᾶνε νὰ προσκυνήσουν
Φοροῦν τὰ πόσια τὰ χρυσά, ταῖς ἀσημένιαις πάλαις:
5 Φλωριά ῥήχνουν 'στὴν Παναγιά, φλωριά ῥήχνουν 'στουὺς ἁγίους
Καὶ 'στὸν ἀφέντη τὸ Χριστὸ ταῖς ἀσημένιαις πάλαις·
«Χριστέ μας, βλόγα τὰ σπαθιά, βλόγα μας καὶ τὰ χέρια,
Νὰ λευτερώσωμ' τὸ νταυνιά 'π' τὰ τούρκικα τὰ χέρια».
Βγαίνουν καὶ πιάνουν τὸ χορὸ 'στῆς ἐκκλησιᾶς τ' ἄλωνι,
10 Μὰ 'κεῖ τοὺς ἦρθε μιὰ γραφὴ σὲ τρεῖς μεριαῖς καίμηνι,
«Κολοκοτρώνη μ' ἀρχηγέ, πάρε τὰ παλληκάρια
Κ' ἔλα νὰ πολεμήσουμε τοὺς σκύλους τοὺς Περσιάνους»
Καὶ ἄλλα ἄλλα κάμανε καὶ πᾶν νὰ πολεμήσουν.
Μὰ πῆγαν καὶ τ' ἀνοίξανε τὸ κλέφτικο τουφέκι,
15 Πέφτουν τὰ βόλια σὰ βροχή, σὰν ἄμμος τῆς θαλάσσης
Κ' οἱ ῥεματιαῖς γιομίσανε αἵματα καὶ κουφάρια.
Μὰ σκούζουν καὶ φωνάζουνε τὰ τούρκικα τὰ λέσια:
«Φευγάτε γιὰ νὰ φύγωμε, μᾶς φάγαν τὰ λεμπέσια!»

- Μὰ κἀναν γιὰ νὰ φύγουνε, καὶ κἀναν ἴσια πέρα,
 20 Μὰ 'κεῖ μπροστά τους βγήκανε τοὺς σφάξαν σὺν τὰ γίδια

Σημ. Τὸ τελευταῖον ἥμισυ τοῦ ποιήματος τούτου δὲν εἶναι γνήσιον· οἱ στίχοι 11—20, ἴσως δὲ καὶ ὁ 8, παρενεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ ἐκδότου.

Παραλλαγαί. Ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδότῃ (ἐν τῇ Δημοτ. ἀνθολογίᾳ) προτάσσονται οἱ ἐπόμενοι δύο στίχοι.

Τίποτα δὲν ἐζήλεψα μέσ' ἑστὸν ἀπάνω κόσμῳ,
 παρὰ τὸ κλέφτικο σπαθί, τὸ κλέφτικο τουφέκι.

17

ΑΛΛΟ

1806

Θεσσαλία

(Ἀθ. Κ. Οἰκονομίδου. Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου Ἀθ. 1881
 σ 58—59 ἀρ. 77)

- Πῶς λάμπ' ὁ ἥλιος τὸ πρωί, πῶς λάμπ' τὸ μεσημέρι,
 Ἔτσι λάμπει κ' ἡ κλεφτουριά καὶ οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
 Πῶχουν τὰ σήμια τὰ πολλὰ, ταῖς ἀσημέναις πάλαις.
 Ποτὲς δὲν καταδέχονται ἑστὴν γῆς νὰ περπατήσουν.
 5 Νύχτα σελλώνουν τ' ἄλογα, νύχτα τὰ καλλιγώνουν,
 Βάζουν ἄσημένια πέταλα, καρφιά μαλαματένια.
 Καβάλλα πᾶν ἑστὴν ἐκκλησιά, καβάλλα προσκυνοῦνε,
 Καβάλλα παίρν' ἀντίδωρο, ἀπ' τὸ παπᾶ τὸ χέρι.
 Καβάλλα βγήκαν κ' ἔκατσαν σὲ μαρμαρένιο ἄλωνι,
 10 Κ' ἕνας τὸν ἄλλον ἔλεγαν κ' ἕνας τὸν ἄλλο λέγει:
 «Ἐφές, εἶδα ἑστὸν ὕπνο μου, εἶδα καὶ ἑστ' ὄνειρό μου,
 Θουλό ποτάμι διάβαινα καὶ πέρα δὲν ἐβγήκα,
 Μ' ἔπεσε τὸ φεσάκι μου κ' ἡ φούντα τοῦ σπαθιοῦ μου.
 Ἐήγα το, Γεῶργο μ', ξήγα το, νὰ ἰδοῦμε τί θὰ δεῖξη»

18

ΑΛΛΟ

1806

(M. Λελέκος, ἐν Deffner's Archiv 1880 σ. 141 ἀρ. 3.)

- Τί πίκρα πῶχουν τὰ βουνά, καὶ τί χαρὰ οἱ κάμποι!
 Τί πίκρα πῶχει ἓνα βουνό, ψηλὸ σὰν τοῦ Βουλκάνου!
 Πῶχει τοὺς κλέφταις τοὺς πολλοὺς καὶ τοὺς καπεταναίους·
 Ποῦ πάγαιναν ἑστὴν ἐκκλησιὰ μὲ τάσημόσπαθά τους,
 5 Μὲ ταῖς ἀσημοτραχηλιαῖς, πιστόλαις πέρα πέρα.
 Κ' ἐκεῖ τοὺς ἦρθε μιὰ γραφὴ μπολιμοβουλωμένη.
 Τοῦ Σταματέλου μίλησε καὶ τοῦ γραμματικοῦ του.
 «Βρὲ Σταματέλο γιὰ 'λα 'δῶ, καὶ σύ, γραμματικέ μου,
 Νὰ μοῦ διαβάστε μιὰ γραφὴ μπολιμοβουλωμένη,
 10 Νὰ ἰδοῦμε, τί μᾶς γράφουνε τῆς Μώρας οἱ ἀρχόντοι».
 Παιζογελῶντας πῆγαιναν, κλαίοντας τὴ διαβάζουν.
 «Συχωρεθῆτε, βρὲ παιδιὰ, καὶ σεῖς, καπεταναῖοι,
 Τοῦτος ὁ χρόνος πῶρχεται, δὲ μοιάζει μὲ τοὺς ἄλλους.
 Γιατ' ὁ Σουλτάνος ἔγραψε κι' ὁ Πατριάρχης λέει:
 15 «Θέλω τοὺς κλέφταις ζωντανούς, τοὺς θέλω σκοτωμένους.»
 Καὶ τρεῖς χιλιάδες κίνησαν, ὅλο Τουρκαρβανίταις,
 Καὶ ταῖς καμπάναις βάρεσαν χωρὶὰ καὶ βιλαέτια,
 Τοὺς χριστιανοὺς ἀφώρισαν, τοὺς κλέφτας νὰ προδώσουν
 «Δὲ θέλει ὁ τόπος κλεφτουριά, γιὰτι ζωὴ λυπᾶται».
 20 Καὶ καίθε μοιραστήκανε, ἑστὰ Κόκκαλα νὰ σμίξουν,
 «Ὅπου συμβούλιο κάνανε καὶ δὲν ἐσυμφωνῆσαν.
 Κολοκοτρώνης ἔφυγε ἑστὴ Ζάκυνθο παγαίνει,
 Κ' ἐκεῖ στρατιώτης ἔγινε μὲ περικεφαλαία.

- Ὁ Γεώργιος μόνος ἔμεινε, τὸν πόλεμο βαστάει,
 25 Καὶ ἑστὸς Ληνοὺς σκοτώθηκε μὲ τοὺς εἰκοσιδύο.
 Τοὺς ἔφαγαν χίλια σπαθιά καὶ τρεῖς χιλιάδες βόλια·
 Τὰ κόκκαλα ἐμείνανε καὶ γράφουν ἱστορία,
 Καὶ ὅποιος θέλει λευτεριά, ἐκεῖθε ἄς τὴν πάρῃ.

Σημείωσις. Καὶ ἐν τῷ ἄσματι τούτῳ ὁ ἐκδότης παρενέβαλε στίχους ὑπ' αὐτοῦ ποιηθέντας, οἵτι οἱ 23 καὶ οἱ τρεῖς τελευταῖοι.

19

ΑΛΛΟ

1806

[Θεοδώρου Γενναίου Κολοκοτρώνη, Ὀλίγα τινὰ περὶ στρατιωτ.
ἀνατροφῆς. Ἐκδόσις Β' ἐν Ἀθήναις 1875. σ. 59. — Ὁ αὐτὸς
ἐν Ῥαμπαγᾷ 1882 ἀρ. 420].

- Δώδεκα χρόνους ἔκαμα ἀρματωλὸς καὶ κλέφτης,
τὸν κοῦκκο δὲν τὸν ἄκουσα τὸν Αὐγουστον τὸ μῆνα.
Κι' ὁ Θεωδράκης τὸν ἀκούει τὸν Αὐγουστον τῇ νύχτᾳ.
τῶν ἀλλουνῶνε φώναζε τῶν Κολοκοτρωναίων.
- 5 *Ὅλοι, παιδιὰ, νάρθητ' ἐδῶ, ὅλ' οἱ καπεταναῖοι,
νὰ σᾶς εἰπῶ τί ἄκουσα ἀπόψε 'ποῦ κοιμῶμουν.
Λάλησ' ὁ κοῦκκος δυνατὰ, κι' Αὐγουστος εἶν' ὁ μῆνας
καὶ μοιρολόγι ἔλεγε πῶς οἱ ἀητοί, τὰ ὄρνια
θὰ 'φᾶν κεφάλια διαλεχτὰ κι' ἀρματωλῶν κουφάρια.
- 10 Ἐλᾶτε νὰ χωρίσωμε, νὰ γίνωμε μπουλούκια.
Ἐγὼ θὰ πάω 'ς τὴ Ζάκυνθο ἀπὸ τὸ μονοπάτι,
καὶ σεῖς κινᾶτε σκορπιδοί κι' ἀπὸ κοντὰ νάρθητε».

Σημείωσις. Οἱ στ. 8—9 εἶναι παρεμβεβλημένοι.

Παραλλαγὰί. στ. 1. ἔκαμα 'ς τὰ ἔλατ' ἀπὸ κάτω (Στρ. ἀνατρ.)

20

ΑΛΛΟ

1806

"Αργος

(Δ. Κ. Βαρδουνιώτης ἐν Χλόῃ. Πάτρις 1889 σ. 282)

- Δώδεκα χρόνους ἔκαμα ἀρματωλὸς καὶ κλέφτης,
τὸν κοῦκκο δὲν τὸν ἄκουσα τὸν Αὐγουστο τῇ νύχτᾳ.
Κι' ὁ Θεωδράκης τὸν ἀκούει τὸν Αὐγουστο τῇ νύχτᾳ.
Καὶ τοῦ συντρόφων μίλησε καὶ τῶν παλληκαριῶνε.
- 5 «Παιδιὰ μ', ὁ κοῦκκός σου(;) λαλεῖ τὸν Αὐγουστο τῇ νύχτᾳ.
δείχνει σημάδια τῶν κλεφτῶν, τῶν Κολοκοτρωναίων.
Ἐλᾶτε νὰ χωρίσωμε, μπουλούκια νὰ γενοῦμε.
Σύρε, Γιῶργο, 'ς τοὺς φίλους σου, Νικήτα 'ς τὸ Λοντάρι,
κ' ἐγὼ πάω τὴν Καρύταινα, πάω 'ς τοὺς ἐδικούς μου,
- 10, πάω γιὰ νὰ συχωρεθῶ καὶ τὴν ὑγείᾳ νὰ φήσω.
Τί θὰ περάσω θάλασσα καὶ φοβερὸ λιμάνι,
θὰ πάγω εἰς τὴ Ζάκυνθο νὰ σμιῶ με τοὺς Φράγκους»

21

ΑΛΛΟ

1806

(M. Λελέκος ἐν Deffner's Archiv 1880 σ. 144—145 ἀρ. 9.—
Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιδόρπιον. 1888 σ. 23.)

Δώδεκα χρόνους ἔκαμα 'ς τοὺς κλέφταις καπετάνιος,
Τὸν κοῦκκο δὲν τὸν ἄκουσα τὸν Αὐγουστο τῇ νύχτᾳ,
Καὶ ὁ Θεωδωράκης τὸν ἀκούει τὸν Αὐγουστο τῇ νύχτᾳ.
Μὰ τοῦρθε σὰν παράπονο καὶ κάθεταὶ καὶ κλαίει.
5 Ψιλὴ φωνίτσαν ἔβανε, ὅσο κι' ἂν ἐδυνάστη,
Καὶ τῷ συντρόφῳ μίλησε καὶ τῷ συντρόφῳ λέει:
«Τὸν κοῦκκο δὲν τὸν ἄκουσα τὸν Αὐγουστο τῇ νύχτᾳ
Κἄνε οἱ κλέφταις θὰ χαθοῦν, κἄν οἱ καπεταναῖοι.
—Μηδὲ οἱ κλέφταις θὰ χαθοῦν, μηδ' οἱ καπεταναῖοι.
Παρὰ ὁ Γεώργιος θὰ χαθῇ μ' οὐλα τὰ παλληκάρια».

Παραλλαγαί. 8 κἄν ὅλοι οἱ καπεταναῖοι (Deffn.). 10 μ' ὅλα. (D.)

22

ΑΛΛΟ

1806

Καρυαὶς Κορινθίας.

(Ἀνέκδοτον. Παρὰ τοῦ κ. Γ. Τσαγρῆ, γυμνασιάρχου.)

«Παιδιά μ' ἦρθ' ὁ χινόπωρος, παιδιά μ' ἦρθ' ὁ χειμῶνας,
Καὶ ποῦ θὰ ξεχειμάσουμε τὸν φετεινὸ χειμῶνα;
Καὶ οἱ κάππαις μας ἐλειώσανε καὶ δὲν βαστᾶνε χιόνια,
Καὶ οἱ παγανιαῖς μᾶς ἔζωσαν καὶ θέλουν νὰ μᾶς πιάσουν.
5 Ἄϊστε, παιδιά, νὰ φύγουμε, 'ς ἄλλον κόσμον νὰ πᾶμε,
Νὰ πᾶμε 'ς τ' Ἀρκουδόρρεμα, 'ς ταὺς Ἀρκουδορρεμίταις,
Πῶχ' οὗς φίλους τοὺς καλοὺς, καὶ τοὺς καλοὺς κουμπάρους.
Πῶχ' καὶ μιὰ ἀγαπητικιά, τῇ λένε Παναγιώτα.»

23

ΑΛΛΟ

1806

Ἡπειρος

('Ανέκδοτον. Παρὰ τοῦ κ. Κ. Δ. Κρυστάλλη Ἡπειρώτου).

- Προφῆς τὸ βράδυ πέραγα ἀπ' τὰ βουνὰ τῆς Πιάνας
 πῶχουν τὰ πεῦκα τὰ πολλὰ καὶ τὰ πολλὰ λιμέρια,
 πῶχουν τοὺς κλέφταις τοὺς πολλούς, τοὺς Κολοκοτρωναίους.
 5 Κι' ἀκού' τὸ γέρο Θεοδωρὴ νὰ λήη 'ς τὰ παλληκάρια.
 «Παιδιά μ', ἦρθε ὁ χινόπωρος, παιδιά μ' ἦρθε ὁ χειμῶνας·
 ἐχιονισθῆκαν οἱ κορφαῖς, κρυστάλλιασαν οἱ βρύσαις.
 πῆσαν τὰ φύλλ' ἀπ' τὰ κλαργιά, ξισκιώσαν τὰ λιμέρια.
 Παιδιά μου νὰ χωρίσωμε, νὰ γίνωμε μπουλούκια.
 10 Σὺρ' ἄλλοι 'ς τ' Ἀρκουδόρρεμα, κι' ἄλλοι κἀτὰ τὸν κάμπο,
 νὰ ἔρῃτε φίλους μας παληούς, νὰ βρῇτε καὶ κουμπάρους.
 Κ' ἐγὼ θὰ πάω 'ς τὴ Ζάκυνθο, νὰ σμιῶ με τοὺς Φράγκους,
 ὅσο νὰ ξεπεράσωμε τὸν φετεινὸ χειμῶνα.
 Κ' ἐπὶ σὰν πάρη ἡ ἀνοιξὶς καὶ λειώσουνε τὰ χιόνια,
 15 κι' ἀνοιξὶ ὁ γράβος κ' ἡ ὀξυὰ, κ' ἰσκιώσουν τὰ λιμέρια,
 εἰδὼ νὰ ξανασμιῶμε...

24

ΑΛΛΟ

1806

Ἡπειρος

('Ανέκδοτον. Παρὰ τοῦ κ. Κ. Δ. Κρυστάλλη Ἡπειρώτου)

- Μ' ἐγέλασε ὁ αὐγερινὸς τῆς νύχτας τὸ φεγγάρι,
 κ' ἐβγῆκ' ἀπάνω 'ς τὰ βουνὰ προτοῦ νὰ ξημερώσῃ,
 κι' ἀκού' τὰ πεῦκα νὰ βογγοῦν καὶ ταῖς ὀξυαῖς νὰ τρίζουν,
 κ' οἱ πέρδικες νὰ μὴ λαλοῦν, νὰ μὴ λαλοῦν τὰ ηδόνια.
 5 Βρίσκω λιμέρια ἀπάτητα, κι' ὅλα χορταργιασμένα,
 καὶ κάθομαι καὶ τὰ ῥωτῶ, κάθομαι καὶ τοὺς λέγω:
 «Βουνὰ ψηλά τοῦ Λιονταριοῦ μετὰ πολλὰ λιμέρια,
 τοὺς κλέφταις τί τοὺς κάματαν, τοὺς Κολοκοτρωναίους,
 πῶχουν τὰ σήμια τὰ πολλὰ καὶ τὰ χρυσὰ γελέκια;
 10 Οὐδὲ 'ς τὴν Πιάνα φάνηκαν, οὐδὲ καὶ 'ς τὸ Βαλτέτσι.
 Μᾶς τό 'πανε σὰν ψέματα, μᾶς τό 'παν σὰν ἀλήθεια,
 μᾶς τό 'παν πῶς ἀρρώστησεν ὁ γέρο καπετάνιος,
 καὶ τὰ μπουλούκια σκόρπισαν καὶ πῆραν ἄλλους δρόμους.»

25

ΑΛΛΟ

1806

Γορτυνία

('Ανέκδοτον. Παρὰ τοῦ ἐν Δημητσάνῃ κ. Κ. Κασσιμάτη).

«Παιδιά μου, μὴ μᾶς δέρνετε καὶ μὴ μᾶς τουραχνᾶτε
 κ' ἡμεῖς νὰ μαρτυρήσουμε τοὺς κλέφταις, ποῦθε πᾶνε,
 τοὺς κλέφταις, τοὺς ἀρματωλοὺς, τοὺς Κολοκοτρωναίους.
 Ἐφ' ἑ προφ' ἑ περάσανε ἀπ' τὴ δική μας στάνη·

- 5 Μᾶς πῆραν πέντε πρόβατα, πέντε μουνούχια κριάρια,
 πῆραν τὴν στερφοκαλεσιᾶ, τὴν στερφοπροβατίνα,
 ποῦ εἶχε τὴν χάντρα 'ς τὸ λαϊμό, ποῦ εἶχε τὴν κρατητῆρα.
 Μᾶς πῆραν καὶ μιὰ νιόνυφη, τριῶν ἡμερῶν νυφοῦλα·
 Μπροστὰ τὴν πᾶν δὲν περπατεῖ καὶ πίσω δὲν πηγαίνει.»

Σημείωσις Ἀναφέρεται εἰς ἐπεισόδιόν τι τῆς καταδιώξεως τῶν Κολο-
 κοτρωναίων, πιθανῶς εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν γυναικῶν ἐκ τοῦ χωρίου Ἀνε-
 μδοῦρι· (Βλ. Διήγησιν τ. Α' σ. 21.)

26

ΑΛΛΟ

1806

Γορτυνία

('Ανέκδοτον. Παρὰ τοῦ ἐν Δημητσάνῃ κ. Κ. Κασσιμάτη).

Σύντας ἐθάλαν τὴν βουλὴν
 οἱ κλέφταις κ' οἱ ἀρματωλοί,
 Μέσ' 'ς τοῦ Τζιαλιτὶ ἐσμίζανε μὲ τὰ σπαθιά 'ς στὰ χέρι·
 —φλετουρᾶν σὰν περιστέρια—

- 5 «Παιδιά μου θὰ χωρίσουμε, μπουλούκια θὰ γενοῦμε,
 γιὰτ' ὅλοι θὰ χαθοῦμε.»

Ὁ Γιάννης πᾶει 'ς τῆς Αἰμυαλοῦς,
 —Καῖ μένε Γιάννη, δὲν μ' ἀκούς.—

- 10 κ' ὁ Γιώργος πᾶει 'ς τὴν Πιάνα,
 'ς τὴν παλῆρά του παραμάννα,
 Κι' ὁ Θωδωράκης πονηρὸς
 πᾶει Πυργάκι Γαρζενίκο,
 παίρνει καὶ τὸν μπάρμπα Μῆτρο.

Σημείωσις Πρὸλ. καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 11 στίχ. 17 κε'.

27

ΑΛΛΟ

1806

(M. Ασλέκος ἐν Deffner's Archiv 1880, σ. 145, ἀρ. 10).

Θέ μου καὶ τί νὰ γένηκαν οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
 Μῆτε σέ γάμους φαίνονται μῆτε σέ πανηγύρια·
 Μᾶς εἶπαν πέραν πέρασαν, 'ς τὰ Βέρβена παγαίνουν,
 Στέλνουν τὸν Πάλιο πᾶει μπροστὰ νὰ πιᾶσῃ τὰ κονάκια.
 5 'Σ τὸν ὄχτο βγῆκε κ' ἔκατσε καὶ ῥήχνει δυὸ τουφέκια.
 «Ακούστε, Βερβενιώτισσαις καὶ Βερβενιωτοπούλαις,
 Στρώστε κονάκια τῶν κλεφτῶν τῶν Κολοκοτρωναίων,
 Κ' ἕνα κονάκι ξέχωρο, ξεχωριστὸ ἀπὸ τᾶλλα,
 Νὰ 'ναι κονάκι ἡσυχο καὶ νὰ μὴν ἔχῃ ἀντάραις,
 10 Τὶ θὰ κονέψῃ ὁ Θεοδωρῆς, ὁ κύρ Κολοκοτρώνης».

Σημ. Βλ. Διήγησιν τ. Α', σ. 19.

28

ΤΟΥ ΘΟΔΩΡΑΚΗ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

1806 ;

(M. Σ. Ασλέκου. Δημοτικὴ Ἀνθολογία σ. 24—25, ἀρ. 4).

Κινήσαν τὰ κλεφτόπουλα,
 Τὰ Κολοκοτρωνόπουλα.
 Καὶ πᾶν τὸν πέρα μαχαλά,
 Ποῦ εἶν' τὰ κοράσια τὰ πολλὰ.
 5 Μὰ καὶ τὰ πιάνει μιὰ βροχὴ
 Καὶ μιὰ κακὴ ταραμονή,
 Καὶ βράχησαν τὰ τσιάμικα,
 Φτοῦν' τὰ πλατιά πουκάμισα.
 «Μάζω, Μαρούκω μ', χέχαλα,
 10 Νὰ στεγνωθοῦν τὰ τσιάμικα·
 Κούνα, Μαρούκω μ', τὰ φλωριά,
 Καὶ ὁ Θεοδωρῆς τὰ τσιάμικα».

29

ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΑΚΛΗ

1806

Γορτυνία

(Π. Παπαζαφειροπούλου, Περισυναγωγή γλωσσικής ύλης κλπ.
 'Εν Πάτραις, 1887 σ. 69. αρ. 15.)

- Ψηλὸ τετράκορφο βουνὸ ποτάμι ῥοβολάει
 Μά ἦταν θελό, μά ἦταν πυκνό, 'ς τὴ μέση ματωμένο,
 'Απ' τῶν κλεφτῶν τὰ κλάμματα κι' ἀπὸ τοὺς λαβωμένους,
 Τρεῖς λυγεραῖς τ' ἀκούσανε καὶ 'πᾶνε γιὰ νὰ πλύνουν.
 5 'Ἢ μιὰ πλένει τοὺς ἄρρωστους, γὴ ἄλλη τοὺς λαβωμένους,
 Καὶ τοῦ Γιωργάκ' ἡ ἀδερφή μοιρολογάει καὶ λέει:
 «Σηκῶς' ἀπάνω Γιωργακλῇ καὶ σὺ μωρὲ Γιωργάκη,
 Τὶ σοῦ ἤφεραν τριά γράμματα 'ς ἐ τρεῖς μεριαῖς καίμμένα,
 Τό 'να τὸ στέλν' ἡ μάνα σου καὶ τᾶλλο γὴ ἀδερφή σου,
 10 Τὸ τρίτο τὸ πικρότερον ἡ ἀγαπητικὴ σου.
 — Σηκῶστέ με νὰ σηκωθῶ, καθήστέ με νὰ κάτσω,
 Καὶ φέρτε μου τὰ γράμματα κοντὰ νὰ τὰ διαβάσω.»
 Τῆς μάνας τ' ἐπρωτάνοιξε κι' ἄρχισε νὰ δακρύζῃ.

30

ΑΛΛΟ

1806

Γορτυνία

(Ἀνέκδοτον. Παρὰ τοῦ κ. Κ. Κασιμάτη).

- Ψηλὸ τετράκορφο βουνὸ ποτάμι ῥοβολάει.
 Μά ἦταν στενὸ, μά ἦταν πλατύ, 'ς τὴ μέση ματωμένο,
 'Οχ τῶν κλεφτῶν τὰ αἶματα, τῶν Κολοκοτρωναίων.
 Σκοτώσανε τὸ Γιωργακλῇ τὸν πρῶτο καπετάνιο,
 5 Ποῦ ἦτονα τριαντάφυλλο τῶν Κολοκοτρωναίων.
 Τρεῖς λυγεραῖς τὸν κλαίγανε σὰν νὰ 'σαν κι' ἀδερφάδες·
 'Ἢ μιὰ κλαίει τοὺς ἄρρωστους, κ' ἡ ἄλλη τοὺς λαβωμένους,
 Καὶ ἡ τρίτη ἡ καλλίτερη μοιρολογάει καὶ λέει:
 «Γιὰ σήκω ἀπάνω, Γιωργακλῇ, καὶ μὴ βαρεῖα κοιμᾶσαι·
 10 Τὶ σοῦ ῥθανε τριά γράμματα σὲ τρεῖς μεριαῖς καίμμένα.»

31

ΑΛΛΟ

1806

(Θ. Γενν. Κολοκοτρώνη, Περί στρατιωτικῆς ἀνατροφῆς σ. 60.—
Ὁ αὐτὸς ἐν 'Ραμπαγᾷ, 1882 ἀρ. 421.)

Ἀπὸ βουνὸ πολὺ ὕψηλο ποτάμι βοσολάει.

Ἦταν πλατὺ, ἦταν βαθύ, ἔτῃ μέση ματωμένο.

Καὶ ἔτὸν ἀφρὸ τοῦ ποταμιοῦ τρία κοράσια πλέναν·

Τὸ νὰ πλένει τοὺς ἄρρωστους, τᾶλλο τοὺς λάβωμένους·

5 Κ' ἡ ἀδερφή τοῦ Γιωργακλῆ πλένει κι' ἀναστενάζει·

«Γιὰ σὴκ' ἀπάνω, Γιωργακλῆ, καὶ μὴ βαρυκοιμᾶσαι·

Σοῦ γράφουν τὰ ξαδέρφια σου, σοῦ γράφει ὁ Θεοδωράκης.

Σοῦ γράφ' ὁ Γιάννης ὁ Ζορμπᾶς, σὲ θέλει ἡ ἀδερφή σου.

— Μὰ δὲ μπορῶ νὰ σηκωθῶ, οὔτε νὰ περπατήσω».

32

ΑΛΛΟ

1806

(Θ. Γεν. Κολοκοτρώνη, Περί στρατιωτικῆς ἀνατροφῆς σ. 60.—
Ὁ αὐτὸς ἐν 'Ραμπαγᾷ 1882, ἀρ. 421).

Ὁ Γιωργακλῆς μὲ τᾶτι του δὲν συλλογιέται βράχους·
ἔς τοὺς κάμπους μοιάζει ἀστραπή, δελφίνι· ἔς τὰ ποτάμια
Κοντὰ ἔς τὸ Σαπολεῖβαδο, δῶθ' ἀπὸ τὸ γεφύρι,
ἄκουσε ποῦ τοῦ φώναζε Νεράϊδ' ἀπὸ τὸ βράχο:

5 «Γύρισε πίσω Γιωργακλῆ τί σοῦ χουνε καρτέρι·

— Νεράϊδα τώρα κίνησα, ντρέπουμαι νὰ γυρίσω».

Καὶ ἔς τὸ καρτέρι ρίχτηκε μὲ τὸ σπαθί ἔς τὸ χέρι·

Τὸ σκρόπισε κι' ἀπέρασε στρίβοντας τὸ μουςτάκι

μὰ κεὶ τὸν ἐσημάδεψεν ἓνας ποῦ ἔταν κρυμμένος,

10 καὶ τᾶτι του γλιμίτρισε κ' ἔπεσε σκοτωμένο.

Ὁ Γιωργακλῆς ἔς τὰ γόνατα ἀκόμα πολεμαί·

μὰ τοῦ τσακίσθη τὸ σπαθί, τοῦ σκασε τὸ τουφέκι,

κ' ἐκόπη καὶ τοῦ Γιωργακλῆ τὰ δρόχτι τῆς ζωῆς του.

Σημ. Ὀλόκληρον τὸ ἔσμα τοῦτο εἶναι προδήλως νόθον καὶ παντελῶς
ἀλλότριον τῆς δημοτικῆς ποιήσεως. Περί τοῦ Γιωργακλῆ ὁ ἐκδότης ἡ
μᾶλλον ὁ ποιητὴς τοῦ ἔσματος σημειοῖ ταῦτα· «Ὁ Γιωργακλῆς, πρῶτος
ἐξ ἀδελφῶν τοῦ Γέρου Κολοκοτρώνη ἦτο περίφημος ἵππευς. Ὅτε κατὰ τὸ
1808 οἱ ἄρματωλοι καταδιωκόμενοι πανταχόθεν διηρήθησαν ὅπως σω-
θῶσιν, εἰς μικρὰ ἀποσπάσματα, ὁ Γιωργακλῆς μετὰ τεσσάρων ἄλλων Κο-
λοκοτρωναίων, ἀπάντων ἐφίππων, προδοθεὶς ὅτε διέβαινε θέσιν τινὰ Σαπο-
λεῖβαδον ἢ Γεφύρι τῆς Μαρμαριᾶς, ἐφονεύθη ἐξ ἐνέδρας. Ἀπ' αὐτὸν ἤρχισε
τότε τὸ φοβερὸν μάτωμα τῶν Κολοκοτρωναίων, καὶ ἐντὸς 15 ἡμερῶν ἐκ
32 ἐσώθησαν ἐπὶ τὰ μόνον εἰς Ζάκυνθον».

33

ΤΟΥ ΚΟΥΝΤΑΝΗ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

1806

(Θ. Γενν. Κολοκοτρώνη, Περὶ στρατιωτικῆς ἀνατροφῆς σ. 61.—
Ὁ αὐτὸς ἐν Ῥαμπαγῶ 1882, ἀρ. 421.)

Τὰ κυπαρίσια γύρανε καὶ πέφτουν πικραμένα,
κ' οἱ λεύκαις μέσ' ἑς ταῖς ρεματιαῖς πῶς ἄγρια βοῶσιν·
καὶ τὰ κλαριά φορτώματα ῥωτᾶνε ποῦ τὰ πάνε·
Σὰν τὶ μαντάτο θλιβερὸ ποῦ φέρνει ὁ ἄερας!
5 Ἐχάθηκε ἡ λεβεντεῖά, σκοτώθηκε ὁ Κουντάνης.
«Κουντάνη, δόσε τάρματα, πασσα γιὰ νὰ σὲ κάνουν.
— Εἶναι γιομάτα τάρματα· ἔλατε νὰ τὰ πάρτε».
Βάλαν φωτιά, τὸν ἔκαψαν, κι' ἀκόμα τὸν φοβοῦνται.

Σημείωσις. Καὶ τὸ ῥῆμα τοῦτο φαίνεται νόθον, ποιηθὲν πιθανῶς ὑπὸ τοῦ ἐκδότου.

Παραλλαγαί. Ὁ 5 στίχος ἐν τῇ β' ἐκδόσει φέρεται οὕτω:

Κάψανε κλέφτη ἑκαυστό, ἕναν Κολοκοτρώνη.

34

ΑΛΛΟ

1806

(Θ. Γενν. Κολοκοτρώνη, Περὶ στρατιωτικῆς ἀνατροφῆς σ. 60—61.
Ὁ αὐτὸς ἐν Ῥαμπαγῶ 1882 ἀρ. 421.)

- «Θοδώρα, νὰ μὴ μ' ἀρνηθῆς, νὰ μὴ μὲ λησμονήσης.
— Πείσμωςες τὸν πατέρα μου, ποῦ μ' ἄρπαξες, Κουντάνη,
καὶ θὰ σηκώσῃ τὸ χωριὸ ἔσθ' ὁ πόδι νὰ σὲ πιάσουν,
ἐπάτησες καὶ τὸ ψωμί καὶ τὸ μουσαφιρλίκι.
5 Σύρε με πίσω, σύρε με.» Περνοῦσαν δυὸ διαβάταις·
«Βρωμοραγιαῖδες, πάρτε την, καὶ πέστε τοῦ Βελέντζα·
Θὰ σφάξω ὅλο τὸ χωριὸ, ἂν τὴν παντρέψῃ μ' ἄλλον.»
Ἄμα ἐμπήκαν ἔσθ' ὁ χωριὸ, τὸν πρόδοσαν ἔσθ' οὗς Τούρκους.
Τρακόσιοι Τούρκοι κίνησαν, τὸν πῆραν τοῦ κυνήγου.
10 Ἀπόστασε κ' ἐκλείσθηκε ἔσθ' ὁ Χρυσοβίτισ' ἀπ' ἔξω.
Τρεῖς μέραις ἐπολέμησε, τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύκτες,
τὴν ἄλλην ἔσθ' ὁ ξημέρωμα οἱ Τούρκοι ἀπελπισθήκαν
γιὰ νὰ τὸν πιάσουν ζωντανό, νὰ πάρουνε μπαξίσια.
Μαζώχθηκαν σὲ σύναξι καὶ κόνανε κουβέντα.
15 «Μάστε κλαριά καὶ ρίχτετα ἔσθ' τὴν πόρτα τῆς καλύβας».
Κόψαν κλαριά καὶ ἔλατα, ποῦ βόγγησεν ὁ λόγγος,
Καὶ τὰ ῥηξάν ὁλόγυρα, ὅξ' ἀπὸ τὴν καλύβα.
βάλαν φωτιά, κ' ἡ φλόγα τῆς ἔσθ' ὁ οὐρανὸ παγαίνει,
καὶ τοῦ Κουντάνη ἡ ψυχὴ κοντὰ τῆς ἀνεβαίνει.

Σημ. Πλὴν τῶν τεσσάρων πρώτων στίχων ἴσως, καὶ τὸ ῥῆμα τοῦτο δὲν

εἶναι δημοτικόν. Περὶ τοῦ Κουντάνη ἀφηγεῖται ὁ ἐκδότης τὰ ἐπόμενα: «Κουντάνης ἀδελφός Γιωργακλῆ, ἀνὴρ ὠραιότατος. Ἠγάπα τὴν Θεοδώραν, κόρην κοτζάμπασῆ τινος ἐν Νεμνίτση, χωρίῳ τῆς Γορτυνίας, καλουμένου Βελέντζα, εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὁποίου ἐξενίζοντο συχνάκις οἱ ἀρματοῦλοι. Ὅτε κατὰ τὸ 1808 διεσκορπίσθησαν, ἐπῆγε μὲ ἄλλους δύο Κολοκοτρωναίους τὴν νύκτα εἰς Νεμνίτσαν καὶ ἤρπασε τὴν Θεοδώραν. Ἐξώθεν τοῦ χωρίου γονατίσας ἐξήγαγε τὸ κεμέρι του καὶ ἀφ' οὗ τὸ ἐνεχείρισεν εἰς τὴν Θεοδώραν, χωρὶς νὰ τὴν ἐγγίξῃ, τῆς εἶπε νὰ τοῦ ὀρκισθῇ ὅτι θὰ μείνῃ πιστὴ· ἐκείνη δ' ἔκλαιε καὶ τῷ ἀπαντᾷ· Δὲν θὰ γλυτώσῃς. Τὸν ἔξωρω τὸν πατέρα μου· Γύρισέ με εἰς τὸ σπίτι. Ὁ Κουντάνης κατὰ τὴν χαρὰν ἐκράτησε δύο διαβάτας καὶ παραδόσας εἰς αὐτοὺς τὴν Θεοδώραν, παρήγγειλεν εἰς τὸν Βελέντζαν, ὅτι θὰ περάσῃ ἀπὸ τὸ λεπίδι ὅλο τὸ χωριό, ἂν τὴν ἴκωμι· ἄν τὴν ἴκωμι μ' ἄλλον. Οἱ συνοδοὶ μάλιστα φθάσαντες εἰς Νεμνίτσαν τὸν ἐπρόδωκαν εἰς τοὺς Τούρκους, οἵτινες μετὰ βαγιάδων τὸν κατεδίωξαν καὶ τὸν ἐκλείσαν ἐντός τινος καλύβης ἔξω τοῦ χωρίου Χρυσοβίτσι τῆς Γορτυνίας. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐπολέμησαν. Μὴ δυνάμενοι δὲ οἱ Τούρκοι νὰ τὸν συλλάβουν, ὡς ἐπεθύμουν ζῶντα, συνέλεξαν δέματα ξύλων καὶ κλάδους, οὓς ἔρριψαν κατὰ σωροὺς ἔξωθεν τῆς καλύβης καὶ ἔθηκαν πῦρ».

Παραλλαγαί. Μεταξὺ τοῦ 7 καὶ 8 στίχου ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει τοῦ ἄσματος παρενεβλήθη καὶ ὁ ἐπόμενος:

φεύγουν κι' ἀκόμη φεύγουνε μαζί μὲ τὴ Θεοδώρα!....

35

ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΑ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

1806

(Θ. Γενν. Κολοκοτρώνη, Περὶ στρατιωτικῆς ἀνατροφῆς σ. 63.—
Ὁ αὐτὸς ἐν Ῥαμπαγᾷ, 1882 ἀριθ. 423).

«Ἀπόψε ποῦ κοιμώμουν, ξαφνίστηκα ἔσ' τὸν ὕπνο,
γιατ' ὄνειρ' ὠνειρεύτηκα, ποῦ ἔναι κακὸ γιὰ μένα·
Θολὸ ποτάμι πέρανα, καὶ πέρα δὲν ἐβγήκα·
καὶ μοῦ πεσε τὸ φέσι μου κ' ἡ φοῦντα τοῦ σπαθιοῦ μου.
5 Εἴγα τ', Ἀντώνη, ξήγα το, ξήγα το, ἀδελφούλη.
— Τὸ φέσι εἶν' τὸ κεφάλι σου, κ' ἡ φοῦντα τὸ κορμί σου,
καὶ τὸ ποτάμι τὸ θολό, ὁ δρόμος ποῦ θὰ πάρῃς».

Σημ. Ὁ Γιώργας ἦν ἐξαδελφός τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, ἀδελφός δὲ τοῦ σωθέντος κατὰ τὴν καταδίωξιν Ἀντωνίου. Ἐφρονεῖτο καὶ οὗτος μετὰ τοῦ Γιάννη τοῦ Ζορμπᾶ παρὰ τὴν μονὴν τῶν Αἰμυαλῶν.

36

ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΤΟΥ ΖΟΡΜΠΑ

1806

Γορτυνία

('Ανέκδοτον Παρὰ τοῦ κ. Ν. Λάσκαρη, δημοδιδασκάλου ἐν Λάσπῃ)

- Καλόγερος ἐκλάδευε, 'ς τοὺς Αἰμιαλοῦς, 'ς τὰμπέλι·
 γλέπει δυὸ κλέφταις κ' ἔρχονται, δυὸ λεροφορεμένους·
 'Απὸ μακρὰ τὸν χαιρετοῦν κι' ἀπὸ μακρὰ τοῦ λένε·
 «Γιὰ κρύψε μας, καλόγερε, κρύψε μας, μπουραζέρη·
 5 Ψωμί, κρασί γιὰ φέρε μας, τ' εἴμαστε πεινασμένοι.
 — Ἐλάτε, 'μπᾶτε 'ς τὸ ληνό, νὰ κάμετε λιμέρι.
 — Τήρα καλὰ, καλόγερε νὰ μὴ μᾶς μαρτυρήσης·
 σοῦ κόβει ὁ Γιώργος τὰ μαλλιά, κι' ὁ Γιάννης τὸ κεφάλι».
 Καὶ τὸν ἀνήφορό καμε, 'ς τὴν Δημητσάνα πᾶει,
 10 κ' εὐθὺς τελάλη ἔβαλε, σὲ τρεῖς μεριάς, 'ς τὴν χώρα.
 «Μέσ' 'ς τὸ ληνὸ γιατάκιασα τοὺς Κολοκοτρωναίους,
 μικροὶ μεγάλοι 'ς τάρματα, τοὺς κλέφταις νὰ σκοτῶστε».
 Τρεῖς παγανιὰς ἐβγήκανε, καὶ πᾶνε νὰ τοὺς πιᾶσουν.
 ἀπὸ μακρὰ τοὺς ἔζωσαν, κι' ἀπὸ μακρὰ τοὺς λένε:
 15 «Ἐβγα, Γιάννη, προσκύνησε, μ' οὐλὴ τὴ συντροφιά σου,
 νὰ σοῦ χαρίσω τὴ ζωή, καὶ σὲ καὶ 'ς τὰ παιδιὰ σου».
 — Πῶς μὲ περνᾷς, μπουλούμπαση, γιὰ νὰ σὲ προσκυνήσω;
 'πὸ 'γὼ εἰμ' ὁ Γιάννης ὁ Ζορμπᾶς, κι' ἂν θέλῃς πλησιάζεις».
 Δὲν κόταγαν νὰ πᾶν κοντὰ τοὺς ἔτρωγε τὸ φεῖδι·
 20 ῥήξαν φωτιά μέσ' 'ς τὸ ληνό, κουβάρια τειαφοκέρι,
 πιάσαν οἱ κληματοβέργαις, κι' ὁ Γιάννης τραγοῦδαί.

- «Τώρα νὰ ἰδῇς Μπουλούμπαση, νὰ ἰδῇς πῶς προσκυνᾷνε.
 Δὲν εἶνε μιὰ δὲν εἶνε δυό, ποῦ σ' ἔκαμ' ἄνω κάτω,
 ποῦ σ' ἔκαμα σὰν τὸ λαγὸ Μπουλούμπαση νὰ τρέμης»
 25 Καὶ τὸ ντουφέκι τ' ἄδειασε, κ' ἔκαμ' ἕνα γιουρούσι,
 τρεῖς παταριάς τὸ ῥήξανε, καὶ πέφτει λαβωμένος,
 καὶ ἡ φωτιά τὸν ἔζωσε καὶ τάρματα δὲν πιάνουν·
 τοῦ ῥήχνουν ἄλλη παταριά καὶ μούγκρισε σὰ λύκος.
 «Ἀφίνω 'γεια συντρόφοι μου, μ' ἔφαγαν οἱ μουρτάταις».
 30 Κι' ὁ Θεόδωρος ἀγνάντευσ ψηλ' ἀπὸ τὴν Κλεινίτζα:
 «Σήκω, Φόρτο (;) νὰ φύγουμε, 'ς τὴ Ζάκυθο νὰ πᾶμε·
 τὶ μᾶς ἔζωσαν τὰ σκυλιά, οἱ ἄπιστοι μουρτάταις».

Σημείωσις. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐκτίθησι διὰ βραχέων ὁ Γέρον Κολοκο-
 τρώνης ἐν τῇ Διηγήσει (τ. Α', σ. 22), λεπτομερέστερον δ' ὁ Θεόδωρος
 Γενν. Κολοκοτρώνης ἐν τοῖς ἐξῆς: «Γιάννης ὁ Ζορμπᾶς, ἀδελφὸς νεώτε-
 ρος τοῦ Γέρω Κολοκοτρώνη, μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸν κατὰ τὸ 1808 κατέ-
 φυγε μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου του Γεώργα καὶ ἄλλων πέντε συγγενῶν εἰς τὸ
 μοναστήριον τῆς Αἰμιαλοῦς, κείμενον εἰς τὰς φάραγγας, μίαν ὥραν ἔξω-
 θεν τῆς Δημητσάνης. Καλόγηρός τις κλαδεύων, ἅμα τοὺς εἶδε καὶ ἔμαθε
 τὸν σκοπὸν των, τοῖς ἔφερε τροφίμα καὶ τοὺς ἔκρυπεν εἰς ληνόν, εἰς δὲν
 ἦσαν συσσωρευμένοι αἱ κλαδευθεῖσαι κληματοβέργαις εἰς δέματα. Εὐθὺς
 δὲ μεταβὰς εἰς Δημητσάναν ἀνήγγειλε τοῦτο εἰς τὴν ἀρχήν, ἧτις ἐξεκί-
 νησε Τούρκους καὶ βραγιάδας. Ἄμα ἡ περιπολία ἐπλησίασεν εἰς τὸν λη-
 νόν, ἐπροσποιήθη ὅτι διέβαινε τυχαίως, καὶ ἀρπήσασα ἄρκετους κεκρυμ-
 μένους ἔστρεψε πρὸς τὸ ρεύμα, ὅπως τοὺς ἀποκλείσωσι. Ὁ Γιάννης ἦτο
 ἀμέριμος, ἀλλ' ἅμα τοὺς εἶδε, τὸ ἐνόησε, καὶ ἐπυροδόλησαν ὅλοι δημοθυ-
 μαδὸν πρῶτοι. Καθεὶς ἐπῆρε τὴν μερίδα του, καὶ μετὰ τῶν πεσόντων
 ἦτο καὶ ὁ προδότης καλόγηρος, πληγωθεὶς κατὰ σύμπτωσιν εἰς τὸ στόμα.
 Ἦνοιξε τὸ τουφέκι, ἀλλ' ἦτο ὀλέθριον εἰς τοὺς ἔξω· ὅθεν μακρυνθέντες
 ἀπέστειλαν εἰς Δημητσάναν καὶ ἔφεραν ὅσον θειαφοκέρι· ὑπῆρχεν ἑτοιμον
 πρὸς πώλησιν εἰς τὰ μαγαζεῖα. Ἐκαμαν κουβάρια τὸ θειαφοκέρι, καὶ
 ἀνάψαντες αὐτὰ, τὰ ἔριψαν ἐπὶ τῶν κλημάτων τοῦ ληνοῦ. Ἡ ἀποφορά
 τοῦ θεοῦ καὶ τὸ πῦρ ἠνάγκασαν τοὺς φυλασσομένους ἐν αὐτῷ νὰ ἐξέλθουν
 ἀλλ' ἐπώλησαν ἀκριβὰ τὴν ζωὴν των.» (Ὀλίγα τινα περὶ στρατιωτικῆς
 ἀνατροφῆς. Ἀθ. 1876 σ. 62.—Πρὸς. Ῥαμπαγᾶν 1882 ἀρ. 422.)

37

ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΑ

1806

(Θ. Κολοκοτρώνη, Περὶ στρατιωτικῆς ἀνατροφῆς σ. 62—
63.—'Ο αὐτὸς ἐν 'Ραμπαγᾷ 1882 ἀρ. 422).

- Καλόγερος ἐκλάδευε τῆς Αἰμιαλοῦς τὰμπέλια.
Βλέπ' ἀπὸ πέρα κ' ἔρχονται τὸν Γιώργα καὶ τὸν Γιάννη,
Κι' ἀπὸ μακρὰ τὸν χαιρετοῦν κι' ἀπὸ κοντὰ τοῦ λένε·
«Γιὰ κρύψε μας, καλόγερε, κρύψεμας, μπουραζέρη.»
- 5 Ἐπῆγε καὶ τοὺς ἔκρυψε 'ς ἓνα ληνὸ 'ς τὰμπέλια,
ποῦ 'ταν γιομαῖτο κλήματα ἀπὸ τὰ κλαδεμένα.
«Τῆρα καλὰ, καλόγερε, νὰ μὴ μᾶς μαρτυρήσης.
Σοῦ κόβει ὁ Γιώργος τὰ μαλλιά, ὁ Γιάννης τὸ κεφάλι.»
- 10 Τοὺς ἄφησεν ἀξένοιαστους, καὶ πάει νὰ τοὺς προδώσῃ·
'Στὴ Δημητσάνα ἔφθασε κ' εὐθὺς τελάλη βγάζει·
«ἔχω κρυμμένους 'ς τὸ ληνὸ τοὺς Κολοκοτρωναίους.»
Τρεῖς παγανιαῖς ἐβγήκανε καὶ πᾶνε νὰ τοὺς πιάσουν.
'Απὸ μακριὰ τοὺς ἔζωσαν κι' ἀπὸ κοντὰ τοὺς λένε:
«Ἐβγα Ζορμπᾶ, προσκύνησε μ' ὅλη τὴ συντροφιά σου,
- 15 Νὰ σοῦ χάρισω τὴν ζωὴ μὲ ὅλα τὰ παιδιὰ σου.
— Πῶς μὲ περνᾶς, μπουλούμπαση, γιὰ νὰ σὲ προσκυνήσω;
'Εγὼ μ' ὁ Γιάννης ὁ Ζορμπᾶς, κι' ἂν σοῦ βастάη ζύγω.»
Δὲν κότταγαν νὰ πᾶν κοντὰ τοὺς ἔτρωγε τὸ φεῖδι·
'Ρῆξαν φωτιά μεσ' 'ς τὸ ληνὸ κουβάρια θειαφοκέρι.
- 20 Πιάσαν οἱ κληματοβεργαῖς, κι' ὁ Γιάννης τραγουδαί.
«Τῶρα νὰ ἰδῆς, μπουλούμπαση, νὰ ἰδῆς πῶς προσκυνᾶνε,
Δὲν εἶνε μιά, δὲν εἶνε δύο, ποῦ σ' ἔκαμα κᾶλνου του,

- Ποῦ σ' ἔκαμα, μπουλούμπαση, σὺν τὸ λαγὸ νὰ τρέμης·
Χίλιας φοραῖς τὰ γιόμισες, πάλι θὰ τὰ γιομίσης.»
- 25 Καὶ τὸ τουφέκι τ' ἄδειασε κ' ἔκαμ' ἓνα γιουρούσι·
Τρεῖς μπαταριαῖς τοῦ ῥήξανε καὶ πέφτει λαθωμένος,
Καὶ ἡ φωτιά τὸν ἔζωσε καὶ τᾶρματα δὲν πιάνουν·
Τοῦ ῥήχνουν ἄλλη μπαταριά καὶ μούγκριζε σὺν λύκας.
'Αφίνω 'γαῖά, συντρόφοι μου, μ' ἔφαγαν οἱ μουρτάταις.»

Παράλλαγαί Στ. 14 Ἐβγα Γιάννη. (Στ. ἀνατρ.) 22 ποῦ σοῦκαμα
λαχτάρα (Ραμπαγ.).

38

ΑΛΛΟ ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ

1806

(Μ. Λελέκος ἐν Deffners, Archiv 1880 σ. 142—143.—
Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιδόρπιον σ. 22—23).

- Καλόγερος ἐκλάδευε 'ς τῆς Αἰμιαλοῦς τὰμπέλι,
Βλέπει δυὸ ἀνθρώπους κ' ἔρχονται, δύο λεροφορεμένους,
Κ' οἱ δυὸ ντυμένοι 'ς τὸ φλωρί, καὶ 'ς τὸ μαργαριτάρι,
Κι' ἀπὸ μακριὰ τὸν χαιρετοῦν, κι' ἀπὸ κοντὰ τοῦ λένε:
- 5 «ὦρα καλὴ, καλόγερε.—Καλὸ 'ς τὰ παλληκάρια»
—Καλόγερε, δὸς μας ψωμί νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιῶμε.
—Ἀιντέστε κάτ'ω 'ς τὸ ληνό, νὰ φᾶτε καὶ νὰ πιῆτε,
Ποῦ εἰν' ὁ τόπος; ἀπόμερος κι' ἀλάργα ἀπὸ τῆ στρατά».
Πετιέται ὁ Γιώργος καὶ τοῦ λέει, ὁ Γιάννης τοῦ μιλάει:
- 10 «Τήρα καλὰ, καλόγερε, νὰ μὴ μᾶς μαρτυρήσης,
Σοῦ κόβει ὁ Γιώργος τὰ μαλλιά, κι' ὁ Γιάννης τὸ κεφάλι».
Κ' ἐκεῖνος πείσμα τό ἔχνε, πολὺ τοῦ κακοφάνη,
'Σ τῇ Δημητσάνα διάβηκε κ' εὐτὺς τεράλῃ βάνει:
«Τοὺς κλέφταις ἔχω 'ς τὸ ληνό, 'ς τῆς Αἰμιαλοῦς τὰμπέλι,
- 15 Μικροὶ μεγάλοι 'ς τὰρματα νὰ πᾶτε νὰ τοὺς πιᾶστε».
Μὰ πῆγαν καὶ τοὺς μπλέξανε μέσ' 'ς τὸ ληνό 'ς τὰμπέλι,
Κ' οἱ προεστοὶ τοὺς μίλησαν, γιὰ τὰ παραδοθοῦνε.
Κ' ἐκεῖνοι δὲν τ' ἀγροίκησαν τῶν προεστῶν τὰ λόγια.
Τραβάει ὁ Γιώργης τὸ σπαθί, κι' ὁ Γιάννης τὸ τουφέκι,
- 20 Κ' εὐτὺς γιουρούσι ἐκάνανε 'ς τῇ μέσῃ μεσ' 'ς τὰσκέρι·
Μιὰ μπαταριά τοὺς δόσανε τῇ μιᾷ μεριά, τὴν ἄλλῃ,
Τὸ στόμα τς αἶμα γιόμισεν κ' ἡ μύτη τους φαρμάκι.

Παραλλαγὰι στ. 16 μπλέξανε (Deffn.) καὶ ὁ προεστῶς (Ἐπιδ.) 18 τοῦ
προεστοῦ (Ἐπιδ.).

39

ΑΛΛΟ ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ

1806

Καρυαῖς Κορινθίας

(Ἀνέκδοτον. Παρὰ τοῦ κ. Γ. Τσαγρῆ, γυμνασιάρχου).

- Καλόγερος ἐκλάδευε 'ς τοῦ Δαμνιανοῦ τὰμπέλια.
Βλέπει δυὸ κλέφταις κ' ἔρχονται, δύο λεροφορεμένους,
Κι' ἀπὸ μακριὰ τὸν χαιρετοῦν κι' ἀπὸ κοντὰ τοῦ λένε:
- 5 «ὦρα καλὴ, καλόγερε. —Καλὸ 'ς τὰ παλληκάρια»
—Καλόγερε, φέρε ψωμί, νὰ φᾶν τὰ παλληκάρια.
—Ψωμί δὲν ἔχω 'δῶ, παιδιὰ, νὰ φᾶν τὰ παλληκάρια.
Καθῆστε λίγο, βρὲ παιδιὰ, νὰ πάγω νὰ σᾶς φέρω.
—Τήρα καλὰ, καλόγερε, νὰ μὴ μᾶς μαρτυρήσης!
Σοῦ κόβει ὁ Γιώργος τὰ μαλλιά κι' ὁ Ἀντώνης τὸ κεφάλι».
- 10 Μὰ κεῖνος δὲν τ' ἀγροίκησε τὰ λόγια ποῦ τοῦ λένε
'Ἐπῆγε καὶ τοὺς πρόδωκε, πᾶσι τοὺς μαρτυράει,
Καὶ ἡ παγανιὰ τοὺς ἔκλεισε μεσ' 'ς τοὺς ληνούς, 'ς τὰμπέλια.

40

ΑΛΛΟ ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ

1806

(Ἀνέκδοτον. Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

- Καλόγερος ἐκλάδευε μέσ' ἔς τὸ μεγάλο ἄμπέλι·
 βλέπει δυὸ κλέφταις κ' ἔρχονται, δυὸ λεροφορεμένους,
 κι' ἀπὸ μακριὰ τὸν χαιρετοῦν, κι' ἀπὸ κοντὰ τοῦ λένε:
 «ὦρα καλὴ, καλόγερε.—Καλὸ ἔς τὰ παλληκάρια.
 5 —Τὸ ποῦ θὰ βροῦμε ἀπόμερο νὰ κάνουμε λημέρι;
 Κοπιᾶστε ἀπάνω ἔς τὸ βουνὸ νὰ κάνετε λιμέρι.
 —Τήρα καλὰ, καλόγερε, νὰ μὴ μᾶς μαρτυρήσης.
 —Ἐγὼ θὰ πάω γιὰ τὸ ψωμί, κρασί νὰ πιοῦμε βράδυ.
 —Ἐμεῖς ψωμί δὲν θέλουμε μῆτε κρασί νὰ πιοῦμε,
 10 μὲν τὰ φουσέκια σώσαμε νὰ πᾶς γιὰ νὰ μᾶς φέρης.
 Κύττα καλὰ, καλόγερε, νὰ μὴ μᾶς μαρτυρήσης.
 Σοῦ κόβει ὁ Γιάννης τὰ μαλλιά, κι' ὁ Γιώργος τὸ κεφάλι.»
 Κ' ἐκεῖνος ὅταν ἔφτασε ἔς τοῦ δήμαρχου παγαίνει.
 «Δήμαρχε, σέλλωσ' τᾶλογο, φόρεσ' καὶ τᾶρματὰ σου.
 15 Τοὺς κλέφταις ἀποτόπιασα, νὰ πᾶς νὰ τοὺς σκοτώσης.»
 Κ' εὐθὺς ντελάλην ἔβαλε ἔς ὅλην τὴν πολιτείαν.
 «Παιδιὰ, σελλώστε τᾶλογο, κ' εὐθὺς ἀρματωθῆτε.
 Γιὰ πάρτε τειάφιν ἀρκετό, νὰ πάμετε ἔς τὰμπέλι,
 ποὺ κεῖ 'ν' οἱ κλέφταις οἱ πολλοί, ὁ Γιώργος μὲ τὸ Γιάννη,
 20 νὰ τοὺς ἐδάλλωμε φωτιά, μέσα γιὰ νὰ κκοῦνε.
 Γιὰ ζῶστε τὸ λιμέρι του, τὸ τειάφι ῥῆχτε κάτου,
 κ' εὐτὺς φωτίτσα βάλετε καὶ μὴ χασομεᾶτε.»
 Κι' ἀμέσως ἐσυννέφιασε ἀπ' τὴν πολλὴ τὴ λαύρα.

- Ψιλὴ φωνίτσα ἔβαλε, πικρή, φαρμακωμένη,
 25 «Παιδιὰ μου, συχωρέστε με, κ' εἴστε συχωρεμένοι,
 κ' ἔτσι μᾶς ἦτανε γραφτὸ γιὰ νὰ γενοῦμε θύμα.»

Σημείωσις. Ἡ παραλλαγή αὕτη εἶνε περιεγότατον παράδειγμα τῆς βαθμιαίας τῶν δημοτικῶν ἁσμάτων παραφθορᾶς. Τὸ ἄσμα ἐπιζῇ πολ-
 λάκις τῆς μνήμης τῶν δι' αὐτοῦ ἐξυμνουμένων ἀνδρῶν, ἀμυδρὰ δὲ καὶ
 ἐξίτηλα καθίστανται τὰ ἐξιστορούμενα ἐν αὐτῷ γεγονότα καὶ ἀδύνατος
 ἀποδᾶναι ἡ ἐξακριβωσίς των, ἂν μὴ σφύζονται ἀρχαιότεραι τοῦ αὐτοῦ
 ἁσματος παραλλαγαί. Οὕτως ἐν τῷ προκειμένῳ τῶν μὲν τόπων τὰ ἐνό-
 ματα παντελῶς ἐλησμονήθησαν, τὸν δὲ Τοῦρκον πασσᾶν ἀντικατέστησεν
 ὁ Ἑλλήν δῆμαρχος καὶ οἱ Κολοκοτρωναῖοι μετεβλήθησαν εἰς κοινοὺς
 συγχρόνους ληστὰς. Οὐδὲν ἦττον, πλὴν τῶν κυρίων ὀνομάτων τῶν
 κλεφτῶν, διεσώθη χαρακτηριστικὴ τις λεπτομέρεια, ἡ τοῦ ἀποπνιγμοῦ τῶν
 κλεφτῶν διὰ θειαφίου, καὶ «εἰς τὸ μεγάλο ἄμπέλι» τοῦ 1ου στίχου εὐκόλως
 διαφαίνεται ἐκ παρετυμολογίας παραφθορὰν «τῆς Αἰμιαλοῦς τὰμπέλι».

41

ΑΛΛΟ ΤΩΝ ΙΑΙΩΝ

1806

(Μ. Αελέκος ἐν Deffner's Archiv, 1880 σελ. 143 ἄρ. 6).

- Ἀπὸ τετράκορφο βουνὸ ποτάμι βοβολάει,
 Μά εἶναι θολό, μά εἶναι μουντό, μά εἶναι καὶ ματωμένο,
 Κἂν ἅπ' τὰ χιόνια τὰ πολλά, κἂν ἅπὸ ταῖς βροχάδαις.
 Μάϊδ' ἅπ' τὰ χιόνια τὰ πολλά, μάϊδ' ἅπὸ ταῖς βροχάδας,
 5 Μόν' πλένουνε τρεῖς λιγεραῖς 'ς τὴν ἄκρη 'ς τὸ ποτάμι,
 Ἢ μιὰ πλένει τοὺς ἄρρωστους, κ' ἡ ἄλλη τοὺς λαβωμένους,
 Ἢ τρίτη ἡ καλλίτερη μοιρολογεῖ καὶ λέει:
 «Νά ἦταν ὁ Γιώργης γνωστικός, νάχε κι' ὁ Γιάννης γνῶσι,
 Δὲν ἐμεινέσκαν 'ς τὸ Μωριά τὸν πολυφοβισμένο»
 10 Μόν' μέινανε καὶ κλείστηκαν μέσα 'ς τὸ μοναστήρι.
 Τοὺς γέλασεν ὁ 'γούμενος μ' ὅλους τοὺς καλογέρους·
 «Κάτσε, Γιάννη, μὴ σκιάζεσαι, καὶ Γιώργη, μὴ φοβάσαι.
 Ἐδῶ κἀνεῖς δὲν ἔρχεται 'ς αὐτὸ τὸ μοναστήρι,
 Γιατ' εἶν' ὁ τόπος δυνατὸς κ' οἱ πόρταις σιδερέναις,
 15 Εἶναι κανόνια μπρούζινα, κανόνια ξακουσμένα».
 Πάνω τὸ λόγο λέγανε κ' ἡ συντυχιά κρατιέται.
 Τὰ τάγματα συνάχθησαν τὴ μιὰ μεριά, τὴν ἄλλη,
 Τὸ Γεώργη τὸν λαβώσανε, τὸν Γιάννη τὸν ἐπιάσαν.»

Σημ. Ἡ ἀρχὴ ὁμοία πρὸς τὴν τῶν ὑπ' ἄρ. 29—31 τοῦ Γιωργακλή.

42

ΑΛΛΟ ΤΩΝ ΙΑΙΩΝ

1806

(Μ. Αελέκος ἐν Deffner's Archiv 1880 σελ. 143—144, ἄρ. 7.—
 Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιδόρπιον 1888 σ. 24.)

- Σήκω πουλάκι μ', τὴν αὐγὴ καὶ κάτσε σὲ κλαράκι;
 Καὶ τίναξ' τὰ φτερούλια σου νὰ πέσουν οἱ δροσούλαις,
 Καὶ μὴ λαλῆς παράκαιρα, παράκαιρα τὴν νύχτα,
 Γιατ' ἡ λαλιά σου ἡ πικρὴ κ' ἡ παραπνευμένη
 5 Δείχνει σημάδια τῶν κλεφτῶν τῶν Κολοκοτρωναίω.
 Δὲν ἔχουν τόπο νὰ σταθοῦν, λιμέρι γιὰ νὰ κἀνουν,
 Μόν' πᾶνε μέσα τὴ Φραγκιά, κι' ὁ Φράγκος δὲν τοὺς θέλει.
 Καὶ πάλι πίσω γόρισαν μέσ' 'ς τὰ παλαιὰ λιμέρια.
 Βρίσκουν λιμέρια ξρημα, πολὺ χορταριασμένα.
 10 Λιμέρια, ποῦ εἶν' ἡ κλεφτουριά, ὁ Γιώργης μὲ τὸ Γιάννη;
 «Νά ἦταν ὁ Γιώργης γνωστικός, νάχε κι' ὁ Γιάννης γνῶσι,
 Πηγαίνανε 'ς τὴ Ζάκυνθο, ποῦ πάει κι' ὁ Θωδωράκης,
 Μόν' πῆγαν καὶ ἀποκλείστηκαν μέσ' 'ς τὸ μοναστηράκι,
 Ποῦ εἶχαν φίλο τὸ 'γούμενο, πιστοὺς τοὺς καλογέρους.
 15 Κ' ἐκεῖνοι τοὺς ἐπρόδωσαν πέρα 'ς τὴ Δημητσάνα
 Καὶ πῆγαν καὶ τοὺς σκότωσαν καὶ πᾶνε σκοτωμένοι».

Παραλλαγί, 5 τῶν Κολοκοτρωναίων (Ἐπιδ.) 12 Ἐπάγειναν (Ἐπιδ.)
 ποῦ πῆγ κ' ὁ Θ. (Ἐπιδ.)

43

ΑΛΛΟ ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ

1806

(Μ. Σ. Λελέκου, Δημοτική Ἀνθολογία 1868 σ. 24 ἀρ. 3.—
 Ὁ αὐτὸς ἐν Deffner's Archiv σ. 144 ἀρ. 8.—Ν. Μιχαλοπούλου, Ποιητ.
 Ἀνθολογία σ. 108 — 109.)

- Ὁ Θεωδώρακης κάθεται 'ς τὴ Ζάκυνθο 'ς τὸ κάστρο.
 Ῥήχνει τὸ κιάλι καὶ τηράει, τοὺς κάμπους κι' ἀγναντεύει
 Λέπει τοὺς κάμπους πράσινους καὶ τὰ βουνὰ γεράνια,
 Καὶ τὰ γιατάκια τῶν κλεφτῶν πολὺ σκοτιδιασμένα,
 5 Καὶ τοῦ ῥθε σὰν παράπονο καὶ κάθεται καὶ κλαίει:
 Καὶ ὁ Μακρυγιάννης τὸν ῥωτάει, καὶ ὁ Μακρυγιάννης λέει:
 «Τί ἔχεις, Θεωδώρακη μου, ποῦ χύνεις μαῦρα δάκρυα;
 — Γιαννιό μου, σὰ μ' ἐρώτησες νὰ σοῦ τὸ μολογήσω.
 Γιαννιό μου, πᾶν τὰδέρφια μου, ὁ Γεώργης μὲ τὸ Γιάννη.
 10 Νὰ ἦταν ὁ Γιάννης πονηρός, νὰ εἶχε ὁ Γιάννης γνῶσι,
 Ἐρχότανε 'ς τὴ Ζάκυνθο ποῦ ἦταν καὶ τὰλλ' ἀδέρφια.
 Μόν' πῆγε καὶ ἀποκλείσθηκε μὲς' 'ς τὸ ληνὸ 'ς τὰμπέλι,
 Καὶ ἐκεῖ τὸν ζῶν' ἡ παγανιὰ βουρκόλοι καὶ ποιμένες,
 Κ' οἱ προεστοὶ τοῦ μίλησαν, κ' οἱ προεστοὶ τοῦ λένε:
 — Γὰρ ἔγα, Γεώργο, προσκύνησε καὶ ῥῆξε τὰρματα σου.
 Τιγάρες εἶμαι νεόνυφὴ νὰ ἔγω νὰ προσκυνήσω;
 Ὅτ' ἀδόντια βαίνει τὸ σπαθί, 'ς τὰ χέρια τὸ τουφέκι,
 Πικρὸ γιουρούσι ἔκαμε σὰν ἀξιο παλληκάρι.
 Μὲ μπαταριά τοῦ δόσανε τὴ μιὰ μεριά τὴν ἄλλη,
 20 Τὸ στόμα τ' αἶμα γιόμισε, κ' ἡ μύτη τοῦ φαρμάκι.»

Παραλλαγαί. Στ. 1 Κολοκοτρώνης καθ. (D.) 2 Παίρνει τὸ κ. (D.) 8, 9
 Γιάννη μου (D.) 19 Καὶ ὁ πασιᾶς τοῦ μίλησε καὶ ὁ πασιᾶς τοῦ λέει, (Δ.
 ἀνθ.) 15 Ἐῖγα Γιῶργι (Def).—19 20 Ἐλλεῖπουσιν (Δημ. ἀνθ. καὶ Ν. Μ.)

44

ΤΟΥ ΘΟΔΩΡΑΚΗ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

1806—1807

Γορτυνία

(Ἀνέκδοτον. Παρὰ τοῦ κ. Ν. Λάσκαρη, δημοδιδασκάλου ἐν Λάστῃ
 τοῦ Δήμου Μυλᾶντος).

- Ὁ Θεωδώρακης κάθεται 'ς τῆς Ζάκυνθος τὸ κάστρο
 βγάνει τὸ κιάλι καὶ τηράει, καὶ τὸ Μωριά ἀγναντεύει.
 Γλέπει τὴ θάλασσα πλατειά, καὶ τὸ Μωριά μεγάλον,
 Γλέπει τῆς Μάνης τὰ βουνὰ, γλέπει τὰ Πέντ' ἁλώνια,
 5 Γλέπει τὴν Ἀλωνίσταινα καὶ τὴν ἀπάνω Χρέπα,
 Καὶ τὰ λιμέρια τῶν κλεφτῶν πολὺ χορταριασμένα.
 Καὶ τοῦρθε σὰν παράπονο καὶ κάθεται καὶ κλαίει,
 Καὶ τοῦ Θανάση μίλησε καὶ τοῦ Θανάση λέει:
 «Θανάση, ποῦ εἶν' τὰδέρφια μας, ὁ Γιῶργος κι' ὁ Κουντάνης,
 10 Κι' ὁ Γιῶργος ἀπ' τὸν Ἀητό, οἱ τρεῖς καπεταναῖοι;
 μαῖτ' ἐς τὴ Μάνη φαίνονται, μαῖτ' ἐς τὰ Πέντ' ἁλώνια,
 μαῖτ' ἐστὴν Ἀλωνίσταινα, ποῦ εἶχαν τὸ γύρισμά τους».

45

ΑΛΛΟ

1806—1807

Γορτυνία.

(Ἀνέκδοτον. Παρὰ τοῦ ἐν Δημητσάνῃ κ. Κ. Κασιμάτη γυμνασιάρχου).

Ὁ Θεωδώρης κάθεται 'ς τὴ Ζάκυνθο τὸ κάστρο·
Βάνει τὸ κιάλι καὶ τηρᾷ καὶ τὸν Μωρί' ἀγναντεύει.
Βλέπει τὴ θάλασσα πλατειὰ καὶ τὴ στεριά μεγάλη,
Βλέπει τὴν Ἀλωνίσταινα, τὸ δόλιο Λυμποδίτσι·

5 Τὸν πῆρε τὸ παράπονο καὶ κάθεται καὶ κλαίει·
Καὶ τοῦ Γιωργάκη μίλησε, καὶ τοῦ Γιωργάκη λέει·
«Γιωργάκη, ποῦ εἰν' τὰ δέρφια μας, ὁ Γιάννης κι' ὁ Κουντάνης;
Νὰ ἦταν ὁ Γιάννης γνωστικός, νὰ εἶχε ὁ Κουντάνης γνῶσι·
Περνάγανε τὸ Ζάκυνθο 'σάν τᾶλλα παλληκάρια,

10 Παρὰ ποῦ τοὺς ἐκάψανε 'ς τῆς Ἀμιᾶλους τ' ἀμπέλια».

46

ΑΛΛΟ

1806—1807

Καρυαῖς Κορινθίας.

(Ἀνέκδοτον, παρὰ τοῦ κ. Γ. Τσαγρῆ, γυμνασιάρχου).

Ὁ Θεωδῶρς καθότανε ψηλὰ 'ς τὰ κορφοβούνια,
Καὶ μὲ τὸ κιάλι ἀγνάντευε καὶ μὲ τὸ κιάλι γλέπει.
Γλέπει τοὺς κάμπους πράσινους καὶ τὰ βουνά εἶναι μαῦρα
Καὶ τὰ γιατάκια τῶν κλεφτῶν πολ' εἰν' χορταριασμένα.

5 Μὰ τοῦρθε σὰν παράπονο καὶ κάθεται καὶ κλαίει.
«Ποῦ νὰ ἔρω 'γὼ γραμματικό, νὰ εἶναι παραπονιάρης,
Νὰ φτειάσω μιὰ πικρὴ γραφὴ σὲ τρεῖς μεριαῖς καϊμένη,
Νὰ μοῦχουν ἔγνοια τὸ παιδί, τὸ δόλιο τὸ Λαμπράκι
Τ' εἶναι μικρὸς κι' ἀνήλικος κι' ἀπὸ κλεψιάς δὲν ξέρει.
Οἱ κλέφταις θέλουν ταπεινά, θέλουν ταπεινοσύνη.
Θέλουν λαγοῦ περβατησιὰ ἀητοῦ γληγοροσύνη.»

47

ΑΛΛΟ

1806—1807

(Θ. Γεν. Κολοκοτρώνη, Περὶ στρατιωτικῆς ἀνατροφῆς σ. 63--64
'Ο αὐτός, ἐν 'Ραμπαγᾷ 1882 φύλλ. 425).

- 'Ο Θεωδωράκης κάθεται 'ς τῆς Ζάκυνθο τὸ κάστρο·
Βάνει τὸ κιάλι καὶ τηράει καὶ τὸ Μωριᾶ ἀγναντεύει.
Βλέπει τὴν θάλασσα πλατεῖα καὶ τὸ Μωρι' ἀπ' ἀλάργα,
Βλέπει τῆς Μάνης τὰ βουνά, βλέπει τὰ Πέντ' ἀλώνια
5 Βλέπει τὴν 'Αλωνίσταινα βλέπει τὸ Λιμπούσι·
Βλέπει καὶ τὰ λιμέρια τοὺς πολὺ χορταριασμένα·
Καὶ τοῦρθε σὰν παράπονο, καὶ τοῦρθε σὰν νὰ κλάψῃ.
Καὶ τοῦ Γιαννάκη 'μίλησε, καὶ τοῦ Γιαννάκη λέγει :
«Γιαννάκη, ποῦν' ἀδέρφια μας, ὁ Γιάννης κι' ὁ Κουντάνης;
10 Γιαννάκη, ποῦν ὁ Γιωργακλῆς μὲ τᾶτι του καθάλλα;
Τὸν Γιάννη τὸν ἐσχότωσαν 'ς τῆς Αἰμουλοῦς τ' ἀμπέλια
Καὶ ἀπὸ τ' ἀδέρφια μου τὰ δυὸ τῶνα 'ς τὸ Χρυσοβίτσι,
Τᾶλλο 'ς τὸ Σαπολεῖβαδο μὲ τᾶτι του 'ς τὸ πλάγι.»

Σημ. 'Ο ἐν τῷ ᾄσματι τούτῳ μνημονεύμενος Γιαννάκης Κολοκοτρώνης
ἦτο εἰς τῶν ἐπτά σωθέντων εἰς Ζάκυνθον Κολοκοτρωναίων, πρῶτος ἐξ ἀδελ-
φος τοῦ Γέρο Κολοκοτρώνη, ἀδελφὸς δὲ τοῦ Κουντάνη καὶ τοῦ Γιωργακλῆ.

Παραλλαγαί. 'Εν τῇ Β' ἐκδόσει τοῦ ᾄσματος ἐν τῇ 'Εφημερίδι 'Ραμ-
παγᾷ μεταξὺ τοῦ 8 καὶ τοῦ 9 στίχου παρεμβάλλεται καὶ ὁ ἐξῆς.

Γιαννάκη τί γενήκανε ἓνα σωρὸ συντρόφοι.

'Εν τέλει δὲ προστίθενται οἱ ἐξῆς δύο νόθοι στίχοι.

Μὲν κεῖνοι πᾶν, ἐπέθαναν καὶ δὲ ματαγυρίζουν
Καὶ τήρα μεῖς νὰ ζήσουμε γιὰτὶ ὁ Μωριᾶς διψάει.

48

ΑΛΛΟ

1806—1807

Πελοπόννησος

('Ανέκδοτον. Παρὰ τοῦ κ. Α. Δ. Μπενέκου, δημοδιδασκάλου
ἐν Χαλκίῳ τῆς Νέξου)

- 'Ο Θεωδωράκης κάθεται 'ς τῆς Ζάκυνθο 'ς τῆς ῥάχῃ,
Καὶ μὲ τὸ κιάλι ἀγνάντευε καὶ μὲ τὸ κιάλι λέπει.
Λέπει τοὺς κάμπους πράσινους καὶ τὰ βουνὰ γαλάζια,
Λέπει τὴν 'Αλωνίσταινα πολὺ σκοτιδιασμένη·
5 Μὰ τοῦρθε σὰν παράπονο καὶ κάθεται καὶ κλαίει :
«Θέ μου καὶ τί νὰ γίνηκαν ὅλοι οἱ καπεταναῖοι·
Μαυρίσαν τὰ γιγατάκια τοὺς κ' εἶνε χορταριασμένα.»

49

ΑΛΛΟ

1807

Μακεδονία. Μαδεμοχώρια της Χαλκιδικής

('Ανέκδοτον. Παρὰ τοῦ κ. Θεοχάρους Χ. Γερογιάννη ἱατροῦ).

Πανάθεμά σε, Κότσημανη, κῆ σὺ κῆ τοῦ καλὸ σου,
 μὲ τοῦ συβούλιου ποῦβαλης, τούτου τοῦ καλοκαίρι,
 νὰ πᾶ πατήσης τὰ νησιά, τὴν ἔρημη τὴν Ὑδρα.
 Σὰν πηχιάστηκαν ἔσ' τὸν πόλεμον, καὶ ἔσ' τοῦ βαρὺ τοῦ τζέγκι,
 5 πέφτουν τουφέκια σὰν βροχή, κορσιούμια σὰν χαλάζι,
 πέφτουν τὰ τουρκοκέφαλα, σὰν φύλλ' ἀπὸ τὰ δένδρα.
 Κουλουκουτρώνης φώναξη, κί' ὁ καπετάνος λέγει:
 «Πάψτε, πηδιά μ', τὸν πόλιμου, πάψτε κῆ τὰ τουφέκια,
 νὰ κατακάτῃ ἡ κουρνιαχτός, νὰ σηκωθῇ γῆ ἀντάρα,
 10 νὰ μετρηθῇ τὰ σκέρι μας, νὰ διοῦμε πόσνοι λείπουν.»
 Μιτροῦντ' οἱ Τούρκοι τρεῖς φορὰς, κῆ λείπουν τρεῖς χιλιάδες,
 Μιτροῦνται τὰ Τσιαμόπουλα, κῆ λείπουν τρεῖς νομάτοι.

Γόρισμα ἐκάστου στίχου :

Γυιέ μ', κί σὺ κί τοῦ καλόςσου.—Βάρτε, παλληχάρια μ', βάρτε.

τῶν δὲ δύο τελευταίων : — Γειά σας λιθιντάδες μ' γειά σας.

Σημείωσις. Τὸ ἀνωτέρω ἄσμα ἀναφέρεται προδήλως εἰς τὰ συμβάντα κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1807, ὅτε ὁ Κολοκοτρώνης ἐμάχετο κατὰ θάλασσαν πρὸς τοὺς Τούρκους μετὰ τοῦ Νικοτσάρα καὶ ἄλλων καπεταναίων τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας (βλ. Διήγησιν τ. Α', σ. 32) ὅς ἐν τῷ ἄσματι τούτῳ μνημονεύμενος Κότσημανης, ἄγνωστος ἡμῖν ἄλλοθεν, ἦτο πιθανῶς ὁ πλοίαρχος τοῦ καταδρομικοῦ, ἐν ᾧ εὐρίσκετο ὁ Κολοκοτρώνης, ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ 7ου στίχου. Ἡ δ' ἐν τῷ 3ῳ στίχῳ ἀορίστως ἀναφερομένη ἀπόφασις περὶ ἐπιδρομῆς εἰς Ὑδραν ἴσως δὲν εἶναι ἄσχετος πρὸς τὴν ἐν τῇ νήσῳ κατ' ἐκεῖνον ἀκριβῶς τὸν χρόνον συμβῆσαν στάσιν τῶν ῥωσσοφρόνων κατὰ τοῦ διοικητοῦ Γ. Βούλγαρη.

50

ΤΟΥ ΑΛΗ ΦΑΡΜΑΚΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

1808

(Ὁ Γέρων Κολοκοτρώνης σ. 262.—Ζαμπελίου, Ἄσματα δημ. τῆς Ἑλλάδος, Κέρκυρα 1852 σ. 707.—Passow, σ. 64 ἀρ. 76.)

Σάββατο πλιά ἔς τὸν πόλεμο
 Μέσ' ἔς τὸ μοναστηράκι,
 — Βάστα μωρ' Ἀλῆ Φαρμάκη
 Μὲ τὸ Κολοκοτρωνάκι !
 5 Πέφτουν τὰ βόλια σὰ βροχή,
 — Κολοκοτρώνη Θεοδωρή,
 Πολεμοῦ καὶ πολεμάνε,
 Καὶ τοὺς Τούρκους τοὺς νικάνε
 Ὁ Θεοδωράκης βάνει μιὰ φωνὴ (ἀτελές)

Παραλλαγαί. 7 πολεμοῦν (Ζ. Ρ.) Ἑλλείπει παρὰ Ζ. καὶ Ρ.

Σημείωσις. βλ. Διήγησιν τ. Α' σ. 42 κ. ἐ.—Περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου φέρεται καὶ τὸ ἐπόμενον ἀλθανικὸν ἄσμα.

Γκίθ(ε) μπότα λε τα θόν,
 ου(ν) σε γιαπ Κολοκοτρών.
 Γιαμ Ἀλῆ Φαρμάκη, ου
 κι εσπιέ γκιάκν(ε) γκερ(ν)τε γλιου

ἦτοι : Ὁλος ὁ κόσμος νὰ τὸ εἶπῃ, ἐγὼ δὲν δίδω τὸν Κολοκοτρώνη. Εἴ-
 μαι ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης, ἐγὼ ὅπου ἴπαγα, τὸ αἶμα ὡς τὸ γόνα.

51

ΤΟΥ ΘΩΔΩΡΑΚΗ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

1821

(Passow, σ. 201 ἄρ. 269.—'Αθ. Κ. Οἰκονομίδου, Τραγούδια τοῦ 'Ολύμπου.
'Αθ. 1881 σ. 53—54 ἄρ. 70.—'Αφροδίτη ἡ φιλομειδής. 'Αθ. 1876 σ. 129.)

Τοῦ Λεωνίδα τὸ σπαθί
Κολοκοτρώνης τὸ φορεῖ,
Τοῦρκος σὰν τὸ διῆ, λιγώνει
Καὶ τὸ αἷμα του παγώνει.
5 Πολεμοῦν 'ς τὰ Δολιανά,
Κλαίν' οἱ καδέναις τὰ παιδιὰ,
Πολεμοῦνε 'ς τὸ Βαλτέτσι,
Πέφτουν οἱ Τοῦρκοι σὰν λελέκοι,
Πολεμοῦνε καὶ 'ς τοῦ Λάλα
10 Τοῦρκοι λέγαν 'Αλα 'Αλα.

Παραλλαγαί. 1 Τῆς Λεονίδας P. 3 καὶ τὸ διῆ P.
9 'ς τὴν Λάλα P. 10 φωνάζουνε οἱ Τοῦρκοι 'Αλλάχ 'Αλλάχ.
P. — 'Ο Οἰκονομίδης ἀντέγραψε κατὰ γράμμα τὸ ᾠσμα ἐκ τοῦ
Passow.

Σημείωσις. Βλ. τὴν ὑπὸ τὸ ἐπίμενον ᾠσμα σημείωσιν.

52

ΑΛΛΟ

1821

(Μ. Δελέκος, Δημ. 'Ανθολογία σ. 25—26 ἄρ. 5. — Ν. Μιχαλοπούλου
Ποιητ. 'Ανθολογία. 1885 σ. 103—104).

Τοῦ Λεωνίδα τὸ σπαθί
Κολοκοτρώνης τὸ φορεῖ,
Τοῦρκος ἂν τὸ ἰδῇ λαβώνει
Καὶ τὸ αἷμα του παγώνει.
5 'Οσοι Τοῦρκοι τὸ εἶδαν
Στὰ μαῦρα ἐντυθήκανε.
'Τοῦρκοι δόστε τᾶρματα σας
Νὰ γλυτώστε τὰ παιδιὰ σας.
—Τᾶρματα δὲν τὰ δίνουμε,
10 Τὸ αἷμα μας τὸ χύνουμε.
—Θὰ τὰ δόστε, θὰ τὰ δόστε,
'Π' τὸ σπαθί 'μ' δὲ θὰ γλυτώστε.
Πόλεμος μέσ' 'ς τὸ Βαλτέτσι,
Πέφτουν οἱ Τοῦρκοι σὰ λελέτσι.
15 Πόλεμος μέσ' 'ς τὰ ταμπούρια,
Πέφτουν οἱ Τοῦρκοι σὰ γαϊδούρια.
Πόλεμος μέσ' 'ς τὸ Λεβίδι,
Πέφτουν Τοῦρκοι χάμου χίλιοι.
Πόλεμος 'ς τὰ Δολιανά,
20 Σκούζουν μάνναις γιὰ παιδιὰ.
'Ο Καπέτᾶν Νικηταρᾶς,
Πολεμάει σὰν πούτσαρᾶς.

- Μέσ' ἔς τοὺς κάμπους πάει κοιμάται,
Καὶ κἀνέναν δὲν φοβᾶται.
25 Ὁ καπετὰν Δαγρὲς Δαγρὲς
Μέσ' ἔς τὸν πόλεμο χαραῖς.
Καὶ ὁ καπετὰν Γιατράκος
Καθ' ἡμέρα κάνει τράκους·
Κολοκοτρώνης μίλησε καὶ λέει τοῦ Γιατράκου.
«Ρεσάλτα νὰ τῶν κάνουμε, γιὰτ' ἔπιασ' ὁ χειμῶνας.»

Σημείωσις. Τοῦ ἔσματος τούτου, καθὼς καὶ τοῦ προηγουμένου τοῦς πλείστους στίχους παρέλαβεν ὁ λαὸς ἐκ τῶν τοῦ Τσοπανάκου, διορθώσας αὐτούς·

Οἱ στίχοι 1—4 τῶν δύο ἔσμάτων ἔχουσι παρὰ Τσοπανάκῳ οὕτως·

Τοῦ Λεωνίδα τὸ σπαθί
Νικητηρᾶς θὰ τὸ φορῇ.
Τοῦρκος νὰ τὸ δῇ λαβῶναι
θ' ἀποθάνῃ, δὲ γλυτώνει.

Οἱ στίχοι 7—10 τοῦ προηγουμένου καὶ 14—15 τοῦ παρόντος ἔχουσι παρὰ Τσοπανάκῳ οὕτως·

Πόλεμος μέσ' ἔς τὸ Βαλτέτσι
ποῦ πέφτ' ἄμετρο τουφέκι...
Πόλεμος ἦτον ἔς τοῦ Λάλα,
Τοῦρκοι λέγαν Ἄλα Ἄλλα.

Οἱ στίχοι 7—10 τοῦ παρόντος παρὰ Τσοπανάκῳ 319—322· στ. 21—22 παρὰ Τσοπανάκῳ 293—274.

Ὁ καπετὰν Νικηταρᾶς
καὶ καπετ' Ἀναγνωσταρᾶς.

Οἱ στ. 25—26 παρὰ Τσοπανάκῳ στ. 297—298

Κι' ὁ καπετὰν, λέγω, Νταγρὲς,
ἔς τὸν πόλεμο κάνει φθοραῖς.

53

ΑΛΛΟ

1821

Γορτυνία

(Π. Παπαζαφειροπούλου, Περισυναγωγή γλωσσικῆς ὕλης κλπ.
Πάτρ. 1887 σ. 84, ἀρ. 40).

- «Τοῦ καῦμακάμη τὸ σπαθί
Κολοκοτρώνης τὸ φορεῖ,
Καὶ ἔς τὴ μέση του τὸ βάνει
Πάρα πῆρε σάλτο κάνει.
5 «Ἕλληνες τὰ τουφέκια σας
Τοῦρκοι τὰ τομπελέκια σας,
Δόστε τα, Τοῦρκοι τάρματα,
Νὰ μὴ γενῆτε κάρματα.
—Τὸ αἷμά μας τὸ χύνομε
10 Τάρματα δὲν τὰ δίνομε.
—Θὰ τὰ δόστε, θὰ τὰ δόστε,
Ταῖς καντούλαις νὰ γλυτώστε».

54

ΑΛΛΟ

1821

Κορινθία

(Ἀνέκδοτον. Παρὰ τοῦ κ. Χ. Σ. Παπανικολάου, ἐκ Στομίου· διὰ τοῦ
κ. Δ. Χ. Δουκίχη, καθηγητοῦ).

Κολοκοτρώνης πολεμάει 'ς τὰ Τρίκορφα 'ς τὴν ῥάχην,

— πᾶσι τὸ αἶμα σὺν αὐλάκι

Κολοκοτρώνης φώναζε,

— κι' οὐλὸς ὁ κόσμος τρόμαξε

5 «Ποῦ εἶσαι, καπετὰν Γιατράκο,

κάθε ἡμέρα κάνεις τράκο!

Ποῦ εἶσαι καὶ σὺ Νικηταρά,

'πῶχουν τὰ πόδια σου φτερά·

μέσ' 'ς τοὺς κάμπους πᾶς κοιμάσαι

καὶ ἀγάδες δὲν φοβᾶσαι.»

Γύρισμα. Κολοκοτρά—βρ' ἄμάν, ἄμάν, Κολοκοτρώνεις πολεμάει, βίαι!

Σημ. Τοὺς στίχους 5—9 παρέλαβεν ὁ λαός, ἐκ τῶν ᾠσμάτων τοῦ Τσο-
πανάκου, παρ' ᾧ κεῖνται οὕτω·

Γεῖά σου, καπετὰν Γιατράκο,
δλ' ἡμέρα κάνεις τράκο... (στ. 299—300)

ᾠ ἥρωα Νικηταρά,
σὺν ἁετὸς μὲ τὰ πτερά (στ. 657—658).

Μέσ' 'ς τοὺς κάμπους ἐχωνόταν,
καὶ ἀτλήν δὲν ἐφοβόταν (στ. 303—304).

55

ΑΛΛΟ

1821

Σωποτὸν Καλαβρύτων

(Ἀνέκδοτον. Παρὰ τοῦ κ. Α. Κ. Κωνσταντινοπούλου, δημοδιδασκάλου)

«Δὲν εἶμαι ὁ Παλαιῶν Πατρῶν, δὲν εἶμαι κι' ὁ Ζαῖμης·
Ἐμὲ μὲ λένε Θεοδωρή, μὲ λέν Κολοκοτρώνη,

Πῶχω τᾶσκέρι διαλεχτὸ καὶ τοὺς καπεταναίους.

Ποῦ 'μαι γιὰ τὴν Τροπολιτσά, νὰ πᾶ' νὰ πολεμήσω,

5 Νὰ πάρω σκλάβους περισσοὺς, μάνναις μὲ τὰ παιδιὰ τους,
Νὰ πάρω τὸν Κιαμίλμπεη σείζη τ' ἄλογό μου».

56

ΤΗΣ ΤΡΟΜΠΟΛΙΤΣΑΣ

1821

Γορτυνία

(Ἀνέκδοτον. Παρὰ τοῦ ἐν Δημητσάνῃ κ. Κ. Κασιμάτη, γυμνασιάρχου.)

Τί ἔχεις καί μένε κόρακα ποῦ σκούζεις καὶ φωνάζεις;
 Νὰ μὴ διψᾷς γιὰ αἷματα νὰ μὴ πεινᾷς γιὰ λεία;
 Ῥοβόλα κά' ἔς τὰ Τρίκορφα κί' ἀγνάντια ἔς τὸ Βαλτέτσι.
 Ἐκεῖ θὰ ἰδῇς τὰ αἷματα καὶ ἐκεῖ θὰ ἰδῇς τὰ λεία,
 5 Πῶς πολεμᾷν οἱ Ἕλληνες μὲ τοὺς στραβαραπάδες.
 Κολοκοτρώνης φώναξε τοῦ Κόλια τοῦ Πλαπούτα:
 «Κόλια γιὰ σύχνα τὸν στρατὸ κί' οὐλα τὰ παλλικάρια
 Νὰ πάρουμ' τὴν Τρομπολιτσά τὴν ξακουσμένη χώρα».

Σημείωσις. Ἀμφίβολον ἂν τὸ ῥῆμα τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν πρώτην πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως ἢ εἰς τινὰ τῶν ἐπανειλημμένων ἀποπειρῶν τοῦ Κολοκοτρώνη πρὸς κατάληψιν αὐτῆς, κατεχομένης ὑπὸ τοῦ Ἰμβραῖμ πασσᾶ, ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ 5 στίχου.

57

ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΡΕΙΜΟ ΤΗΣ ΤΡΟΜΠΟΛΙΤΣΑΣ

1821

Fauriel, Chants popul. de la Grèce. P. 1824 τ. II, ἀριθ. 58.—ᾠσματα διαφ. ποιητῶν Ναυπλ. 1835 σ. 37. — Ἀντ. Μανούσου, Τραγοῦδια ἔθνικα. Ἐν Κερκύρᾳ, 1850, τ. Α' σ. 168—169.—Ζαμπελίου, ᾠσμ. δημ. σ. 636.—Passow, Carm. popul. σ. 172—173 ἀρ. 233.—Ἀθ. Κ. Οἰκονομίδου, Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου Ἀθ. 1881, σ. 35—36 ἀρ. 44. — Ἀφροδίτη ἡ φιλομεσιδής. Ἐκδ. I', Ἀθ. 1876 σ. 114—115. — Ν. Μιχαλοπούλου, Ποιητ. ἀνθολογία Ἀθ. 1885σ. 402—403.

Ἦταν ἡμέρα βροχερὴ καὶ νύχτα χιονισμένη,
 Ὅταν γιὰ τὴν Τριπολιτσά ξεκίνησ' ὁ Κιαμίλης.
 Νύχτα σελλῶνει τᾶλογο, νύχτα τὸ καλλιγώνει.
 Καὶ μέσ' ἔς τὸν δρόμο τὸν Θεὸ παρακαλεῖ καὶ λέγει:
 5 «Θεέ μ' ἐκεῖ τοὺς προεστούς, ἐκεῖ τοὺς δεσποτάδες
 Νὰ εὕρω, ἔς τὸ κεφάλι τοὺς νὰ πάρουν τοὺς ραγιάδες,
 Νὰ μὴ σηκώσουν ἄρματα καὶ πάγουν μὲ τοὺς κλέφταις».
 Σὰν ἔφτασ' εἶχαν οἱ Γραικοὶ τὸ κάστρο πλακωμένο,
 Τοὺς Τούρκους κλείσανε στενά, βαριά τοὺς πολεμοῦσαν.
 10 Κολοκοτρώνης φώναξεν ἀπὸ τὸ μετερίζι:
 «Προσκύνησε Κιαμίλμπεη ἔς τοὺς Κολοκοτρωναίους,
 Νὰ σοῦ χαρίσω τὴ ζωή, ἐσὲ καὶ τὰ παιδιὰ σου,
 Ἐσὲ καὶ τὰ χαρέμια σου κί' ὅλη τὴ γενεὰ σου.
 —Μετὰ χαρᾶς σας Ἕλληνες καὶ σεῖς καπεταναῖοι,
 15 Εὐθὺς νὰ προσκυνήσωμε ἔς τοὺς Κολοκοτρωναίους».
 Μπουλούκμπασης ἐφώναξεν ἀπάνου ᾠδὴν τὰμπεα.
 «Δὲν προσκυνοῦμεν ἄπιστοι σὲ σὰς βρωμοραγιάδες»
 Ἔχομε κάστρα δυνατὰ καὶ βασιλιὰ ἔς τὴν πόλι,

- Ἔχομ' ἀσκέρι ξακουστό καὶ Τούρκους παλληκάρια·
 20 Ποῦ τῶνε πέντε 'ς τὸ σπαθὶ καὶ δέκα 'ς τὸ τουφέκι,
 Καὶ δεκαπέντε 'ς τᾶλογο, διπλοὺς 'ς τὸ μετερίζι.
 — Τώρα νὰ διῆτε, φώναξε τότε' ὁ Κολοκοτρώνης,
 Νὰ διῆτε ἑλληνικὰ σπαθιά καὶ κλέφτικα τουφέκια.
 Πῶς πολεμοῦν οἱ Ἕλληνες, πῶς πελεκοῦν τοὺς Τούρκους».
 25 Τρίτη, τετράδη θλιβερή, πέφτη φαρμακωμένη,
 Παρασκευὴ ξημέρωσε, ποτὲ νὰ μ' εἶχε φέξη,
 Ἐβαλαν οἱ Γραικοὶ βουλὴ τὸ κάστρο νὰ πατήσουν.
 Σὺν ἄετοὶ πηδήσανε καὶ μπῆκαν σὺν πετρίταις,
 Κι' ἀδειασαν τὰ τουφέκια τους, τὴν λιανομπαταρίαν.
 30 Κολοκοτρώνης φώναξεν ἅπ' τ' Ἀι Γιωργίου τὴν πόρτα·
 «Μολάτε τὰ τουφέκια σας, σύρετε τὰ σπαθιά σας·
 Βάλετε τὴν Τουρκιά μπροστὰ σὺν πρόβατα 'ς τὴν μάντρα»
 Τοὺς πῆγαν καὶ τοὺς ἔκλεισαν εἰς τὴν μεγάλην τάμπια·
 Ἀπολογᾶτ' ὁ Κεχαγιᾶς πρὸς τὸν Κολοκοτρώνη·
 35 «Κάμε νισάφι 'ς τὴν Τουρκιά, κόψε, μόν' ἄφσε κι' ὅλας.
 — Τὶ τσαμπουνᾶς βρωμότουρκε; τί λὲς παλιομουρτάτη;
 Νισάφι ἔκαμες ἐσὺ 'ς τὴν ἔρημη Βοστίτσα,
 Ὅπως φαίνεσαι τ' ἀδέρφια μας κι' ὅλους τοὺς ἐδικούς μας;»

Παραλλαγὰι. Στ. 1. Ἦτανε μέρα. Ρ. 4. Καὶ εἰς τὸν δρ. F. Μαν. 6
 Νὰ βρῶ, μὴ 'ς τὸ κεφάλι τους πάρουνε τοὺς ραϊάδαις. Ζ. Ρ. — 8. Σὺν
 ἔφτ. καὶ οἱ Γραικοὶ ἐπλάκωσαν τὸ κάστρο. F. Μαν. 12. Νὰ σὲ χ. F.
 Μαν. Ρ. 16. Μπουλούκμπασας Μαν. 19. Ἔχομ' ἀνδρεῖο στράτευμα. F.
 Μαν. 20. Τρώγουνε F. Μαν. Ρ. 24. Νὰ ἰδῆτε, σὺν τὸ θέλετε τὸ φίδι
 Μαν. 20. Τρώγουνε F. Μαν. Ρ. 32. Ἐμπρός. Μαν. 33. 'ς τὴν τάμπια τὴ μεγάλη.
 θὰ σᾶς φάγῃ Ζ. Ρ. 34. Ἀπυλογᾶται. Μαν. 35, 37. νισάφι F. Μαν. Ρ. 35. πλὴν
 ἄφσε. Μαν. 36. Τὶ φλυαρεῖς. F. Μαν. 38. 'ς τὴν πικρὴ τὴ Βοστίτσα.
 F. Μαν. Ζ. Ρ.

58

ΑΛΛΟ ΤΗΣ ΤΡΟΜΠΟΛΙΤΣΑΣ

1821

(Μ. Δελέκου, Ἐπιδόρπιον Ἀθ. 1888 σ. 38—39).

- Ἦταν ἡ ἡμέρα βροχερὴ καὶ ἡ νύχτα πουντιασμένη
 τοῦ κίνησ' ὁ Κιαμίλμπης 'ς τὴν Τροπολτσὰ νὰ πάη.
 Νύχτα σελλώνει τᾶλογο, νύχτα τὸ καλλιγώνει·
 βαίν' ἀσημένια πέταλα, καρφιά μαλαματένια,
 5 βαίνει καὶ τὰ σκαλόλουρα μὲ τὸ φιλι πλεμένα.
 Ὡς τὸ δρόμον ὅπου πάγαινε 'ς τὸ θιὸ περικαλιέται·
 «Θέ μου, νὰ ἔρῳ τοὺς προεστοὺς καὶ τοὺς κοτζαμπασίδες
 νὰ πάρω τὰ κεφάλια τους 'ς τ' Ἀνάπλι νὰ τὰ στείλω».
 Ἀκόμ' ὁ λόγος ἔστεκε, ἀκόμ' ὁ λόγος στέκει,
 10 κλείσαν οἱ στραταῖς τοῦ Μωριά, κλείσαν καὶ τὰ δερβένια,
 κλείσαν καὶ τὸν Κιαμίλμπη μὲς 'ς τὴν Ταρμπολίτσα(;)·
 δίχως ψωμί, δίχως νερό, δίχως κᾶνα μεντάτι.
 Κολοκοτρώνης μίλησ' ἀπόξ' ἀπὸ τὴν τάπια·
 «Ἐβγα, Κιαμίλ, προσκυνήσε 'ς τοὺς Κολοκοτρωναίους,
 15 νὰ σοῦ χαρίσω τὴ ζωὴ σένα καὶ τῶν παιδιῶν σου.
 — Τί γαρὴς εἶμαι νιόνυφη νὰ ἔγῳ νὰ προσκυνήσω;
 Εἰμ' ὁ Κιαμίλ ὁ ξακουστός, 'ς τὸν κόσμον ξακουσμένος·
 ἤμουν κολώνα 'ς τὸ Μωριά καὶ φλάμπουρο 'ς τὴν Κόρθω»..
 «Κολοκοτρώνη Θεοδωρή, πρῶτέ μου καπετάνιε,
 20 μὴν ξεπατώνης τὴν Τουρκιά, τοὺς μπένδες σκοτώνης·
 πές μας ἂν θέλῃς καὶ χασνέ, νὰ στείλωμ' ὅσα θέλῃς.
 — Δὲ θέλω γὼ τάσήμια σας, μηδὲ τὸ μάλαμά σας,
 μὲν θέλω τὰ κεφάλια σας 'ς τ' Ἀνάπλι νὰ τὰ στείλω.
 Ποῦ εἶσαι, βρὲ Κιαμίλμπη καὶ σύ, μπένη Κορθιώτη;
 25 γιὰ πᾶρ' τὰ παλληκάρια σου καὶ οὐλό σου τᾶσκέρι
 κ' ἔβγα νὰ πολεμήσωμε, ἂν εἶσαι παλληκάρι,
 νὰ ἰδῇς τοῦ Πάνου τὸ σπαθί, Γενναίου τὸ τουφέκι,
 πῶς πολεμάει κατὰκαμπα δίχως κᾶνα μεντάτι».

Θεσσαλία. "Αγιος Γεώργιος Νηλείας.

('Ανέκδοτον. Παρά τοῦ κ. Ν. Ῥηματισίδου, σχολάρχου)

- Τοῦ μάρτητι τί γίνηκε φέτος τοῦ καλοκαίρι ;
 Γίνηκε ἕνας πόλιμους κ' ἕνα κακὸ σιφέρι.
 Κλεῖσαν οἱ στράτις τοῦ Μουργιά, κ' οἱ στράτις 'ς τὰ τερβένια,
 Κλαίγουν χουριά γιὰ ἄλουγα κὴ τὰ τζαμιὰ γι' ἀγάδες,
 5 Κλαίει κὴ μιὰ χανούμιστα, κλαίει γιὰ τὸν υἱό της,
 Ποῦ 'ταν 'ς τὴν Πόλι φλάμπουρο κ' εἰς τοῦ Μουριά κουλῶνα
 Κὴ μέσα 'ς τὴν Τριπουλιτσιὰ πύργους θεμελιωμένους·
 Κὴ μέσα τοὺν ἠκλείσανι 'ς τῆς Τριπουλτσιᾶς τοῦ κάστρου,
 Δίχους ψωμί, δίχους νιρό, δίχους κἄνα ἱμντάτι.
 10 Κουλουκουτρώνης φώναξι, Κουλουκουτρώνης λέγει :
 « Προσκύνα, βρὲ Κιαμίλμπεη, προσκύνα, βρὲ Κιαμίλη.
 — Δὲν προσκυνῶ ἴσως πηδιά, σένα Κουλουκουτρώνη ».
 Κουλουκουτρών' 'ς ἅν ἄκουσε πολὺ τοὺν βαρουφάν' κη.
 « Κάτσι κὴ φκειάσι μιὰ γραφή, βρὲ ἀδελφε Γιουργάκη,
 15 Νὰ στείλου τοῦ Κιαμίλμπεη αὐτόνε τοὺν Κιαμίλη.
 'Σάν δὲν τοὺν πιάσω ζουντανὸν κουμμάτια νὰ τοὺν κάνω!
 Τὰ μπαϊράκια βγαίνουν τὰ τρί' ἀράδ' ἀράδα.
 Τῶνα εἶνε τ' Κουλουκουτρών', τοῦ ἄλλου τοῦ Γιουργάκη,
 Τοῦ τρίτου τοῦ μικρότερου ἦτανε τοῦ Κουστάκη·
 20 Κὴ πᾶνε κὴ σταθήκανε 'ς τῆς Τριπουλτσιᾶς τοῦ κάστρου·

- « Προσκύνα, βρὲ Κιαμίλμπεη, προσκύνα, βρὲ Κιαμίλη.
 — Δὲν προσκυνῶ βρὲ σὰς πηδιά, σὰς τοὺς παλληραγιάδες,
 Ἐχου ἄρματα διαλεχτά, κὴ Τοῦρκοι παλληκαράδες,
 Ποῦ θέλουν δέκα 'ς τοῦ σπαθι κὴ πέντε 'ς τὸ ντουφέκι. »
 25 Κουλουκουτρώνης γιούρντηξι τοῦ γυιό του τοὺν ἀρπάχνει·
 « Περικαλῶ σὰς, βρὲ πηδιά, σένα Κουλουκουτρώνη,
 Αὐτόνε τὸν Χασάνη μου μὴν τόνε τυραγνᾷτι.
 Θέλεις γρόσια σοῦ δίνου 'γώ, φλωριά με τοῦ βιδούρι.
 — Τί νὰ τὰ κάμω τὰ φλουριά, τί νὰ τὰ κάμω τᾶσπρα,
 30 Μὰς ἦρθε γράμμ' ἀπ' τὴ Φραγκιά, κὴ γράμμ' ἀπ' τὴ Ρουσσία
 Νὰ πάρουμε τοὺν τόπου μας κὴ τὴν παλῆα πατρίδα,
 Νὰ 'μπῇ παπᾶς μέσ' 'ς τᾶγια, παπᾶς νὰ λειτουργήσῃ. »

ΑΛΛΟ ΤΗΣ ΤΡΟΜΠΟΛΙΤΣΑΣ

1821

(Ὁδοὶ ἡρωϊκαὶ καὶ ἐρωτικάι ὑπὸ Ἡλία Χριστοφίδου ἐν Πειραιεῖ, 1838 σ.
7—9.—Legrand, Chanson populaires grecques. P. 1874 σ. 136.)

- «Κολοκοτρώνη Θεοδωρή, πρῶτέ μου καπετάνιε,
μὴν ξεπατώνης τὴν Τουρκιά, τοὺς μπέηδες σκοτώνης·
Πές μας ἂν θέλης χαζινέ νὰ στείλωμ' ὅσα θέλεις».
Καὶ πίσω γράμματά στέλνε καὶ πίσω γράμμα στέλνει.
5 «Δὲν θέλω γὼ τὸν χαζινέ, μὴδὲ τὸ μάλαμά σας,
μόν' θέλω τὰ κεφάλια σας 'ς τ' Ἀνάπλι νὰ τὰ στείλω.
— Βάστα καϊμένε Θεοδωρή, καὶ σὺ Κολοκοτρώνη,
πελτὰ κ' ἔλθ' ὁ Ῥεσίτ πασσιᾶς, κ' αὐτὸς ὁ Ὁμερβεργιώνης,
μεντάτι νὰ μοῦ κάμουνε νὰ 'βγῶ νὰ πολεμήσω.
10 — Βρὲ ποῦ εἶσαι βρὲ Κιαμίλμπεη, καὶ σὺ μπέη Κορθιώτη,
Γιὰ πᾶρ' τὰ παλληκάρια σου καὶ οὐλό σου τᾶσκέρι,
κ' ἔβγα νὰ πολεμήσωμε μέσ' 'ς τ' Ἀναπλιοῦ τὴν πόρτα,
νὰ δῆς τοῦ Πάνου τὸ σπαθί, Γενναίου τὸ ντουφέκι,
πῶς πολεμάει κατὰκαμπα δίχως κἀνέν μεντάτι.»
15 Τρεῖς τουρκοπούλαις κάθονται εἰς τὴν ἐπάνω τάπια
ἐκλαίγανε τὸν πόνο τους καὶ τὸ παράπονό τους,
Κλαῖνε τὰχούρια γι' ἄλογα κ' οἱ δεμοσιᾶς γιὰ Τούρκους,
κλαίει κ' ἡ μαῦρ' ἡ μπέγηνα γιὰ τὸν Κιαμίλ ἐφέντη.

Παραλλαγί. 8 κ' αὐτὸς Ὁμερβριώνης L. 10. Ποῦ εἶσαι, βρὲ K.
L. 12. μέσ' τ' Ἀ. Χρ. L. 15. τάπια L. 16. πόνον τους L. παράπο-
νόν τους L. 18. μπέγηνα L.

ΑΛΛΟ ΤΗΣ ΤΡΟΜΠΟΛΙΤΣΑΣ

1821

(Ἀνέκδοτον. Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

- Κλαῖνε τὰχούρια γι' ἄλογα καὶ τὰ τζαμιὰ γι' ἀγάδες,
κλαίει καὶ μιὰ χανούμιστα τὸν μπέη τὸν Κορθιώτη,
ποῦ'ταν κολώνα 'ς τὸμ Μωριά, καὶ φλάμπουρο 'ς τὴν Πόλι.
Μέσ' 'ς τὴ μαῦρη Τρομπολτσὰ ἐκεῖ τὸν ἀποκλείσαν,
5 δίχως ψωμί, δίχως κρασί, δίχως κανὼ μιντάτι,
τοῦ γέρο Γιώργου τὰ παιδιὰ, οἱ Κολοκοτρωναῖοι.
Κολοκοτρώνης τοῦ μιλᾷ, καὶ λέει: «Προσκύνα, μπέη,
νὰ σοῦ χαρίσω τὴ ζωὴ ἐσέ καὶ τῶν παιδιῶν σου.
— Μηγάρεις εἶμαι νιόνυρη, γαμπρός νὰ προσκυνήσω;
10 Ἐγὼ εἶμαι ὁ Γκεμίλ μπεης, ὁ πολυζακουσμένος.
Θελὰ βαστᾶξω πόλεμο τώρα πεντέξη μέραις,
ὅσο νὰ μοῦ ῥτη τὸ ψωμί, νὰ μοῦ ῥτη τὸ μεντάτι.
Τότε νὰ ἰδῆτε πόλεμο, νὰ ἰδῆτε καὶ σεφέρι.»
Πέφτουν τὰ βόλια σὰν βροχή, κ' οἱ μπόμπαις σὰ χαλάζι,
15 κ' αὐτὰ τὰ λιανοντούφεκα 'σὰν ἀστραπὴ μεγάλη.
«Δὲν σ' τοῦπα, βρὲ παληότουρκα, μωρὲ παληομουρτάτη,
νὰ προσκυνήσης μὲ καλό, μ' ὅλη τὴν ἡσυχία,
νὰ σοῦ χαρίσω τὴ ζωὴ ἐσέ καὶ τῶν παιδιῶν σου;»
Καὶ τὸ σπαθί του τράβηξε, τοῦ πῆρε τὸ κεφάλι.

Σημείωσις. Στ. 2 Κορθιώτη ἐσφαλμένον ἀντὶ τοῦ Κορθιώτη (Κορίν-
θιον)· ἐννοεῖ δὲ τὸν Κιαμίλ, οὗ τὸ ὄνομα ἐν τῇ παραλλαγῇ ταύτῃ παρε-
φθάρη εἰς Γκεμίλ. Στ. 6 Δὲν ἡδυνήθημεν νὰ ἐξακριώσωμεν διατὶ οἱ Κo-
λοκοτρωναῖοι ἀποκαλοῦνται ἐντεῦθα παιδιὰ τοῦ γέρο Γιώργου.

62

ΤΟΥ ΚΑΠΕΤΑΝ ΝΤΑΓΡΕ

22 'Ιουλίου 1821

Γορτυνία

(*Ανέκδοτον. Παρὰ τοῦ ἐν Δημητσάνῃ κ. Β. Καζάκου.)

- Θέλτε ν' ἀκοῦστε κλαίματα δάκρυα καὶ μοιριολόγια ;
Περάστε ἀπὸ τὰ Τσιπιανὰ, 'ς τῆς Μαρουδιᾶς τὴν τροῦπα,
Νὰ ἰδῆτε τὸν μαῦρο Νταγρέ, ὃχ τὸν Βλαχοκαρυώτη,
Πῶς κλαίει καὶ πῶς χλιβεταὶ καὶ χύνει μαῦρο δάκρυ.
- 5 Καὶ οἱ Τοῦρκοι τοῦ μιλάγανε, καὶ οἱ Τοῦρκοι τοῦ φωνάζουν:
« Ἐλα Νταγρέ προσκύνῃσε καὶ δὸς καὶ τάρματά σου,
Νὰ περπατῇς ἐλεύθερος, Τοῦρκοι μὴ σὲ πειράζουν.
— Μουρτάτη πῶς μ' ἐπέρασες νὰ ῥθῶ νὰ προσκυνήσω ;
Εἶμαι Νταγρὲς περίφημος, εἶμαι καὶ παλληκάρι.
- 10 Κ' ἐγὼ μιντάτι ἀκαρτερῶ ἀπ' τὸν Κολοκοτρώνη
Μαζὶ μὲ τὸ Κολιόπουλο, γιὰ νὰ μὲ λευθερώσουν. »
Κολοκοτρώνης ἔφτασε 'ς τὸ Μύτικα, 'ς τὴν ῥάχη
« Βάστα Νταγρέ τὸν πόλεμο, βάστα καὶ τὸ ντουφέκι. »
'Εμπρὸς γιροῦσι ἔκανε τοὺς Τούρκους νὰ τσακίσῃ.
Τοὺς Τούρκους τοὺς ἐτσάκισαν 'ς τὸ "Αργος τοὺς ἐδίδαν.

Σημείωσις. Τὸ ἄσμα τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων τῆς Τριπλευρῆς πολιορκίαν τῆς θέσεως, ἣν κατεῖχεν ὁ Δαγρὲς, καὶ εἰς τὴν ἐπακολουθήσαν μάχην τῆς Γράνας. Τὴν ἀφήγησιν τῶν συμβάντων τούτων βλ. ἐν Διηγῇσι τ. Α' σ. 76 κ. ἐ. καὶ ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασι τοῦ Φωτάκου σ. 160 κ. ἐ.

63

ΤΗΣ ΜΟΝΕΒΑΣΙΑΣ

1821

(Kind, Eunomia, 1827 τ. III ἀρ. 20. — Voutier, Lettres τ. 199. — Marcellus, Chants du peuple en Grèce P. 1851 τ. I ἀριθ 266. Passow, Carm. pop. 1860 σ. 170 ἀρ. 229.)

- Διαβᾶτ' ἀπ' τὴ Μονεμβασιά, ἀπ' τὸ παλιοκαστρίτσι,
'Εκεῖ νὰ διῆτε αἵματα, ἐκεῖ νὰ διῆτε λεία.
Ποῦ βγῆκ' ὁ Κεχαγιά μπης μ' ὅλους τοὺς Ἀρβανίταις,
Κ' οἱ κλέφταις ὅταν τό μαθαν πολὺ τοὺς κακοφάνη.
- 5 Βάνουνε βίγλαις καὶ βιγλοῦν, βάνουν καὶ καρπούλια.
'Ἡ κάτω βίγλα φώναζε, τὸ κάτω καρπούλι:
« Πιάστε τὸν τόπο δυνάτῃ καὶ φρειάστε τὰ ταμπούρια,
'Ο Κεχαγιᾶς μ'ε πλάκωσε μ' ὅλους τοὺς Ἀρβανίταις »
Πρώτη μπατάλια ποῦ πεσε τὴν ῥήχνει ὁ Κυριακούλης,
- 10 Βαρεῖ τὸν μπαϊρακτάραγα κι' αὐτὸν τὸν σιλιχτάρη,
Παίρνει μουλάρια μὲ φλωρί, μουλάρια μὲ χρυσάφι.
« Ποῦ 'σαι καίμνε Θεόδωρε καὶ σὺ Κολοκοτρώνη ;
Ποῦ ξεπατώνεις τὴν Τουρκιά καὶ τοὺς παλιούς ἀγάδες.
- Τὶ λὲς σκυλὶ Κιαμὶλ μπη καὶ σὺ μπρὲ Κιμουρτάτη;
15 Ὅλ' πιάσω σκλάβους μπέηδες καὶ σκλάβους βεζιράδες,
Ὅλ' πιάσω τὰ βετσάλια σου κι' ὅλα σου τὰ χαρέμια »
Πιάνουν χαρέμια δεκοχτῶ καὶ μπέηδες δεκαπέντε.

64

ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ

Ἰούλιος 1822

(M. Λελέκος ἐν Deffner's Archiv σ. 145—146 ἀρ. 1).

- Τρίτη, Τετράδην χλιθερή, Πέμπτη φαρμακωμένη,
 Ποῦ βάλαν οἱ Τοῦρκοι τῇ βουλῇ μέσ' ἔς τὸ Μωριά νὰ πᾶνε.
 Κολοκοτρώνης μίλησε, Κολοκοτρώνης λέει:
 «Ποῦ πᾶς, μурτᾶτη Δράμαλη καὶ μπουνταῖα Κονιάρη;
 5 — Πάω νὰ πατήσω τὸ Μωριά καὶ νὰ τὸν κάνω ζάπι.
 — Δὲν εἶν' τῆς Κόρθως ὁ ῥαγιας, τοῦ Μπέλεσι τὰ γίδια,
 Ἐδῶ τὸ λένε Μαντσαβρά, ὅλο Καρυτινάκια,
 Ἐστὰ δόντια σούρνουν τὸ σπαθί, ἔς τὰ χέρια τὸ τουφέκι.»
 Πρῶτο τουφέκι π' ἀνοιξαν καὶ πιάστη τὸ σεφέρι,
 10 Ἐσπασε τὸ τουφέκι του, τὴν πάλαι του τραβάει.
 Πρῶτο γιουρούσι πῶκαμε, ἐκόπη ὁ καπεζὲς τῆς.
 Τὸν Ἀναγνώστη λάβωσαν, τὸν ἔβαλαν ἔς τὰ χέρια
 Καὶ τὸ κεφάλι τ' ἔπηραν, ἔς τὸ Δράμαλη τὸ πᾶνε.
 Κολοκοτρώνης μίλησε μέσ' ἔς τὸ ταμπούρι ποῦ ἦταν:
 15 «Τώρα νὰ ἰδῆς, βρωμόσκυλο, πῶς παίρνουνε κεφάλια,
 Πῶς παίρνουνε τούρκικα ἄρματα, πῶς παίρνουνε πασσάδες.»
 Κ' εὐτὺς γιουρούσι κάμανε, κ' εὐτὺς γιουρούσι κάνουν,
 Καὶ τοὺς ἐβάλανε μπροστὰ σὰν τὰ παλαιογελάδια.

Σημ. Ὁ ἐν στ. 12 μνημονευόμενος Ἀναγνώστης εἶναι ὁ ἐν τῇ μάχῃ
 ἐκείνῃ φονευθεὶς Ἀναγνώστης Πετιμεζᾶς περὶ οὗ ἴδε Διήγησιν τ. Α',
 σ. 113.

65

ΑΛΛΟ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Ἰούλιος 1822

M. Λελέκου. Δημοτικὴ ἀνθολογία σ. 23—24 ἀρ. 2. (N. Μιχαλοπούλου.
 Παιητ. Ἀνθολογία σ. 108). M. Λελέκος ἐν Deffner's Archiv. 146, ἀρ. 2

- Τρίτη Τετράδην χλιθερή, Πέμπτη φαρμακωμένη,
 Ποῦ βάλαν οἱ Τοῦρκοι τῇ βουλῇ, ἔς τοῦ Κιάτου γιὰ νὰ πᾶνε.
 Τὸν κάμπο πᾶει ἡ καθαλλαριά, τῇ ρίζα γῆ ἀπεζούρα,
 Ἐστὴ μέση πᾶει ὁ Δράμαλης με δύο, με τρεῖς χιλιάδες.
 5 Ὁ Θεωδώρακις τό μαθε—κάποιος φίλος τοῦ τό εἶπε.—
 Καὶ τὴν αὐγὴ σηκώνεται μαῦρος ἀπὸ τὸν ὕπνο,
 Παίρνει νερό καὶ νίβεται, μαντήλι καὶ σφογγιέται,
 Παίρνει τὸ κιάλι καὶ τηράει, τῇ Βόχα κι' ἀγναντεύει.
 Λέπει τῇ Βόχα κόκκινη καὶ τὸ γιὰλὸ λευκάτο
 10 Λέπει μαυρίλα κι' ἔρχεται, μαῦρη σὰν καλιακούδα,
 Κι' ἀπὸ μακρὰ τὸν χαιρετάει κι' ἀπὸ κοντὰ τοῦ λέει:
 «Ποῦ πᾶς, βὲ Βουδοδράμαλη, κονιαροπατημένη,
 Ποῦ σὲ πατάει ἡ Κονιαριά, ποῦ σὲ πατᾷ οἱ κλέφταις;
 — Πά' νὰ μαζώξω ζαερέ, νὰ διώξω καὶ τοὺς κλέφταις.
 15 — Τώρα νὰ ἰδῆς τὸν πόλεμο, τὸ κλέφτικο τουφέκι,
 Πῶς πολεμάει ὁ Πετιμεζᾶς κι' ὁ καπετὰν Γκολφῆνος.»
 Πικρὸ γιουρούσιν ἔκαμαν, πικρὸ, φαρμακωμένο,
 Μπροστὰ τοὺς πᾶν σὰν πρόβατα, σὰν τὰ παλαιογελάδια.

66

ΑΛΛΟ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Ἰούλιος 1822

(M. Δελέκος ἐν Deffner's Archiv σ. 146—147 ἀρ. 3).

- Οἱ ἀρματωλοὶ τῆς Ῥούμελης καὶ τ' Ἀναπλιῶ οἱ ἀγάδες
 Στὸν ἅγιο Σώστη κείτονται, κορμιὰ δίχως κεφάλια.
 Ἔχουν πέτραις προσκέφαλο, τὴ μαύρη γῆς στρωσίδι·
 Καὶ τ' ἀπανωσκεπάσματα τοῦ φεγγαριοῦ τὴ λάμψι·
- 5 Κατούλαις τοὺς ἐγράφανε 'πὸ μέσ' ἀπὸ τ' Ἀνάπλι.
 «Βάστα, Κιοτάγια, δυνατά, βάστα τὸν Ἅγιο Σώστη.
 Πῶς νὰ βαστάξω μοναχὸς χειμῶν' καὶ καλοκαίρι;»
 Μπροστὰ πιάνει ὁ Νικηταρᾶς μὲ αὐτοῦνο τὸ Γενναῖο
 Κι' ἀπὸ ζερβιά ὁ Κολιόπουλος μὲ ὅλο του τ' ἀσκέρι.
- 10 Γενναῖος ἐξεσπάθωσε μὲ τὸ σπαθί 'ς τὸ χέρι,
 Ἔκοψε Τούρκους ἀρκετούς, τοῦ μούδιασε τὸ χέρι·
 Κι' ὁ Χατζῆ Χρῆστος πρόβανε ἀπὸ τὸν Ἀγιαντώνη,
 Φέρνει Βουργάρους διαλεχτούς ὡς δεκοχτῶ νομάτους,
 Στὴ λάκκα ἐξαπέζεψαν καὶ παίζουν τ' ἀλλογὰ τους·
- 15 Τοῦ Καραχάλιου μίλησε, τοῦ μπαραχτάρη λέει·
 «Ποὺ εἶσαι, Γεώργη μ' ἀδερφέ, καὶ σύ, βρέ μπαραχτάρη;
 Τοὺς λέπεις κείνους τοὺς Τούρκους ὁπώχουν τὸ μπαριάκι;
 Θέλω νὰ πᾶς μὲ τ' ἄτι μου, ἐδῶ νὰ μοῦ τὸ φέρης,
 Καὶ θὰ σὲ κάμω ἀδερφό, παιδί μου θὰ σὲ κάμω.
- 20 —Μετὰ χαρᾶς σου, ἀφέντη μου, καὶ σύ, βρέ καπετάνιε.»
 Καὶ τ' ἀλλογὰ καβάλλησε καὶ τὰ μαλλιά του δένει·

- Πρῶτο γιουρούσι πῶκανε, πῆγε 'ς τὸ μπαραχτάρη,
 Μιὰ κουμπουριά τοῦ τράβηξε, τοῦ παίρνει τὸ μπαριάκι,
 Ἐπὶ λάκκα πῆγε τό στησε, 'ς τὴ λάκκα πᾶει τὸ σταίνει
- 25 Τοῦ Ῥήγα τοῦ τὸ δώσανε, τοῦ Ῥήγα Παλαμῆδη.
 Βάλαν οἱ Τούρκοι μιὰ φωνή, ἀλαλαγμὸ μεγάλο,
 Περικαλιῶνται 'ς τὸ Θεό, 'ς τὴν πίστι τους οἱ καϊμένοι
 Γιὰ τὸ κακὸ ποῦ πάθανε μέσα 'ς τὸν Ἅγιο Σώστη.

Σημ. Ἀμφίβολος φαίνεται ἡμῖν ἡ γνησιότης τῶν τελευταίων στίχων
 τοῦ ἔκματος τούτου. Στ. 15 Ἀγιαντώνη· ἐρημοκλήσιον παρὰ τὸν Ἅγιον
 Σώστην.

67

ΑΛΛΟ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Ἰούλιος 1822

(Μ. Δελέκος ἐν Deffner's Archiv σ. 147 ἀρ. 4.—Τοῦ αὐτοῦ,
Ἐπιδόρπιον σελ. 39).

- Οἱ μπένδες τῆς Ῥούμελης, τοῦ Δράμακλη οἱ πασσάδες,
Ἐπὶ Δερβενάκι κείτονται κορμιὰ δίχως κεφάλια.
Στρωμά ᾗχουνε τὴ μαύρη γῆς, προσκέφαλο μιὰ πέτρα
Καὶ ἀπανωσκεπάσματα τοὺς πάρχους καὶ τὰ χιόνια.
- 5 Κολοκοτρώνης πέρασε μὲ τοὺς καπεταναίους
Καὶ τὰ κεφάλια τήραε καὶ τὰ κορμιὰ τηράει,
Καὶ ὁ Νικήτας ἔλεγε καὶ ὁ Νικήτας λέει·
«Κορμιὰ, ποῦν' τὰ κεφάλια σας καὶ ποῦνε τάρματά σας;»
Καὶ τὰ κορμιὰ ἐτρέμανε καὶ τὰ κεφάλια λένε·
- 10 «Τί νὰ σοῦ εἶποῦμε, στρατηγέ, καὶ σέ, Νικηταρά μας.
Τὸ κρίμα νάχη ὁ Δράμαλης, τάνάθεμα ὁ Σουλτάνος,
Μὰς ἔστειλε μέσ' ἑπὶ Μωριά, τοὺς κλέφταις νὰ βαρᾶμε.
Ἐδῶ κλέφτες δὲν ἤρξαμε, εὐρήκαμε λιοντάρια,
Ἐπὶ δόντια σούρνουν τὸ σπαθί, ἑς τὰ χέρια τὸ τουφέκι».
- 15 Κ' ἓνας πασσάς τοὺς μίλησε καὶ τοὺς περικαλάει.
«Κάντε νισάφι, στρατηγέ, καὶ σεις, καπεταναῖοι».

Σημ. Οἱ στίχοι 9—14 εἶναι παρεμβεβλημένοι ὑπὸ τοῦ ἐκδότου.

68

ΤΟΥ ΜΠΡΑΙΜΗ

1825

(Μ. Σ. Δελέκου, Ἐπιδόρπιον σ. 41—42).

- Ἦταν' ἡμέρα βροχερὴ καὶ ἡ νύχτα πουντιασμένη,
ποῦ κίνησ' ὁ Μπραΐμπασιας ἑς τὸ Νιόκαστρο νὰ πάη.
Κολοκοτρώνης τ' ἄκουσε κὴ ἀπὸ μακρὰ τοῦ λέει·
«Ποῦ πᾶς, ποῦ πᾶς, Μπραΐμπασια καὶ σὺ ρὲ σερασκέρη;
5 ἐδῶ ῥθε καὶ ὁ Δράμαλης μ' ἐξῆντα δυὸ χιλιάδες,
κανέννας δὲν ἀπόμεινε μὲ ὄλους τοὺς ἀγάδες.
—Ἐγὼ δὲν εἶμ' ὁ Δράμαλης νὰ πιῶ καὶ νὰ μεθύσω·
μένα μὲ λὲν Μπραΐμπασσια, ἦρθα νὰ πολεμήσω.
Ῥὲ Χατζῆ Χρήστο βούργαρη, μὴν πᾶς μὲ τοὺς βαγιαδες·
10 ἔλα κ' ἐδῶ προσκύνησε νὰ πᾶς μὲ τοὺς ἀγάδες.
—Ἐγὼ δὲν εἶμαι νιόνυφη νὰ ῥθῶ νὰ προσκυνήσω,
μὲν μ' ἔστειλε τὸ ἔθνος μου γιὰ νὰ σὲ πολεμήσω »

ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΛΑΠΟΥΤΑ

1833—1834

Dan. Sanders, Das Volksleben der Neugriechen. Mannheim, 1844
σ. 14. ἀρ. 13.—Marcellus, Chants du peuple en Grèce. P. 1851
τ. I. σ. 262. — Passow, σ. 201 ἀρ. 270

- «Γιαννάκη τί είσαι κίτρινος καὶ τί είσαι μαραμμένος ;
— Παιδιά σάν μ' ἐρωτήσετε, νά σᾶς τὸ μολογήσω
'Απόψ' είδα 'ς τὸν ὕπνο μου, είδα 'ς τὸ ὄνειρό μου,
Εἶδ' ὅτι σκόρπισ' ὁ ταῖφας καὶ μῶφυγε τ' ἄσκέρι,
5 Καὶ πῶς μὲ πιάνουν ζωντανὸ αὐτοῖν' οἱ Βαρβαρέζοι.
Χίλιοι τὸν πᾶν ἀπὸ μπροστὰ καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω·
Κ' οἱ πρόκριτοι τοῦ λέγανε, κ' οἱ πρόκριτοι τοῦ λένε·
«Μαρτύρα τὸν Κολιόπουλο καὶ τὸν Κολοκοτρώνη»·
Παιδιά πῶς μ' ἐπεράσατε νά ψευδομαρτυρήσω;
10 Μονάχος μου τὸ σήκωσα μὲ τὴν παλαιοκαπότα·
Ἐῆντα παράδες τὸ σφαχτό, δυὸ γρόσια τὸ μοσκάρι
Καὶ τρία γρόσια τᾶλλογο, ποιὸς θιὸς τὸ ὑποφέρει;»

Σημείωσις. Τίς ὁ Γιαννάκης οὗτος, λέγει ὁ πρῶτος ἐκδότης τοῦ ἄσματος Δανιὴλ Σάνδερς, ἠγγόει νά μοι εἶπῃ ὁ μονοτόνως τραγωδήσας μοι τὸ ἄσμα «Ἑλληγ».—Κατὰ τὸν κόμητα Μάρκελλον (σ. 265) ὁ Γιαννάκης ἦτο ὑπασπιστὴς τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Πλαπούτα (Κολιοπούλου). Ἐν τούτῳ εἶνε ἀκριβὲς ἡδύνατό τις νά εἰκάσῃ ὅτι τὸ ἄσμα ἀναφέρεται εἰς τὸν ἐκ Λαγκαδίων τῆς Γόρτυνος Γιάννην Θεοφιλόπουλον Τσακαλόγερον, περὶ οὗ μάρτυρές τινες τῆς κατηγορίας κατὰ τὴν δίκην τοῦ Κολοκοτρώνη κατέθεσαν ὅτι παρεκίνει πολλοὺς εἰς στάσιν κατὰ τῶν καθεστώτων.

Ἡ χρονολογία τοῦ ἄσματος ἐσφαλμένως παρὰ Passow ὀρίζεται (1832—1833).

ΑΛΛΟ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

1833—1834

Γορτυνία

(Ἀνέκδοτον. Παρὰ τοῦ ἐν Δημητσάνῃ κ. Β. Καζάκου).

- Δὲν κλαῖτε χώραις καὶ χωριά, χώραις καὶ βιλαέτια,
Δὲν κλαῖτε τὸ Κολιόπουλο μὲ τὸν Κολοκοτρώνη!
Οὐδὲ σὲ γάμους φαίνονται μαῖδὲ καὶ 'ς τοῦ Παλούμπα,
Μαῖδὲ 'ς τὸ Ἀρκουδόρρεμα, 'ς τὸ δόχλιο Λυμποδίτσι.
5 Μᾶς εἶπαν εἶναι φυλακὴ, γιὰ νὰ τοὺς θανατώσουν·
Καὶ οὗλοι ὑπογράφανε γιὰ νὰ τοὺς θανατώσουν·
Ὁ πρόεδρος δὲν ἔγραφε γιὰ νὰ τοὺς θανατώσουν.
Κ' ἓνας στρατιώτης Κρητικὸς μὲ λόγῃ τὸν τρουπάει·
«Ὑπόγραψε, βρέ πρόεδρε, γιὰ νὰ τοὺς θανατώσουν.
10 —Δὲν ὑπογράφω, κερατὰ, γιὰ νὰ θανατωθοῦνε,
Τί ἐλευθερώσαν τὸν ντουניῶ καὶ οὗλους τοὺς βραγιάδες.»
Καὶ γλύτωσαν οἱ στρατηγοὶ καὶ δὲν τοὺς θανατώσαν.

Σημείωσις. Ἀναφέρεται εἰς τὴν δίκην τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Πλαπούτα καὶ τὴν ἄρνησιν τοῦ προέδρου τοῦ δικαστηρίου Πολυζωΐδου καὶ τοῦ δικαστοῦ Τερτζέτη νὰ συνυπογράψωσι τὴν ἀπόφασιν· τὰ ἐν στ. 8 κ. ε. περὶ ἐκδίσεως τοῦ Προέδρου ἐπλάσθησαν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ ἄρνηθέντες νὰ ὑπογράψωσι τὴν ἀπόφασιν δύο δικασταὶ ἐξηναγκάσθησαν διὰ τῆς λόγῃς τῶν χωροφυλάκων νὰ καταλάβωσιν τὴν ἔδραν των καὶ νὰ μετᾶσχωσι τῆς συνεδριάσεως τοῦ δικαστηρίου κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἀποφάσεως ἐκείνης ὑπὸ τοῦ γραμματέως. (Βλ. Δίκην τοῦ αἰδίου © Κολοκοτρώνη καὶ Δ Πλαπούτα. Ἀθ. 1843 σ. 378).

71

ΑΛΛΟ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

1833—1834

(Μ. Σ. Λελέκου, 'Επιδόρπιον σ. 65 — 66).

- Ἐνα πουλάκι ἐξέβγαينه μέσα ν ἀπὸ τ' Ἀνάπλι
καὶ πάει χαμπέρια 'ς τοῖς Φραγκιαῖς, 'ς τὸ δόλιονε τὸν Πάικο·
κι' ὁ κῦρ Κωλέτης τὸ βωτάει, κι' ὁ κῦρ Κωλέτης λέει :
« Πές μας, πές μας, πουλάκι μου, κάνα καλὸ χαμπέρι.
5 — Τὶ νὰ σᾶς πῶ, μαῦρα παιδιά, τί νὰ σᾶς μολογήσω;
'Εχτὲς προχτὲς ἐπέρασα μέσα ν ἀπὸ τ' Ἀνάπλι,
κι' ἄκουσα τὸ μουσαβερὲ καὶ μιὰ κρυφὴ κουβέντα
τὸ γέρο νὰ χαλάσωμε, 'φτοῦν τὸν Κολοκοτρώνη.
Καὶ κλείσανε τὰ μαγαζεῖα καὶ σήμαιναν οἱ καμπάναις,
10 κι' ὁ πρόεδρος δὲν ἔγραφε γιὰ νὰ τόνε χαλάσουν. »

72

ΑΛΛΟ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

1833—1834

(Χρυσάλλης 'Αθ. 1864 τ. Β' σ. 668)

- Ἐνα πουλάκι ἐξέβγηκε 'πὸ μέσα ἀπὸ τ' Ἀνάπλι
καὶ πάει τὴν Καρύταινα, καὶ πάει τὴν Λιοδώρα,
πάει τὰ χαιρετίσματα 'ς τοὺς καπεταναραῖους,
'ς τοὺς κλέφταις, 'ς τοὺς ἄρματωλοὺς καὶ 'ς τοὺς καλοὺς λεβέν-
5 Κολιόνυφη τὸ κερτερεῖ καὶ τὸ καλωρωτάει: [ταις.
« Πουλάκι, ποῦθες ἔρχεσαι καὶ ποῦ θέ νὰ πηγαίνης;
πές μας, πές μας, πουλάκι μου, κάνα καλὸ χαμπέρι.
Γιὰ πές μας γιὰ τοὺς Ἀρχηγούς, τοὺς δυὸ φυλακωμένους.
— Τὶ νὰ σᾶς πῶ, Κολιόνυφη, τί νὰ σᾶς μολογήσω;
10 Ἐφῆς τὸ βράδυ ἐκίνησα ἀποξ' ἀπὸ τὸ Κιόσκι,
βουὴ 'ς τ' Ἀνάπλι γίνονταν καὶ ταραχὴ μεγάλη,
γυναῖκες κι' ἄνδρες κλαίγανε, μικροὶ μεγάλοι ἐσκούζαν,
τὸ τί κακὸ ποῦ γίνεται 'ς τοὺς δυὸ τοὺς ἀρχηγούς μας.
Οἱ Βαυαροὶ τοὺς δίκασαν θέλουνε νὰ τοὺς κόψουν·
15 στρατεύματ' ἄρματώσανε, ταῖς πόρταις ταῖς ἐκλείσαν,
ταῖς τάπιας ταῖς ἐπιάσανε, μιὰ διαταγὴ ἐβγήκε :
ἂν ἔλθῃ κανένας νὰ μπῇ 'ς τ' Ἀνάπλι, νὰ βαρέσουν,
καὶ ἂν ἦναι καὶ μικρὸ παιδί πίσω νὰ τὸ γυρίσουν.
'Ο οὐρανὸς συνέφιασε, ὁ ἥλιος ἐσκοτίσθη,
20 τ' Ἀνάπλι πηγαινόρχουνταν, τὴν καρμανιόλαν στήσαν.
Οἱ δύο κριταὶ ποῦ τ' ἄκουσαν πολὺ τοὺς κακοφάνη·

πιάνουν και γράφουνε γραφή, τοῦ Μάσσονα τὴν στείλαν·
 Τ' εἶν' τὸ κακὸ ποῦ γίνεται μέσ' 'ς τὸ τζαμί, 'ς τὴν κρίσι,
 δικάσανε τοὺς Ἀρχηγούς ἄδικα νὰ τοὺς κόψουν!

- 25 Ἐμεῖς δὲν ὑπογράφουμε τὸ κρῖμα 'ς τὸ λαιμὸ σας,
 κεφάλια χέρια κόψτε μας τὸ ἄδικο δικό σας.
 — Πουλάκι μου, πίσω νὰ πᾶς καὶ πάλι νὰ γυρίσης,
 νὰ πᾶς τὰ χαιρετίσματα κι' ἂν ζοῦν νὰ τοὺς φιλήσης
 κι' ἀνῆσως καὶ τοὺς ἔκοψαν τὰ μνήματα νὰ φτιάσης,
 30 νὰ φαίνωνται ἡ Ἀκοβα, Δερβένια καὶ Χαρβάτι.»

Σημείωσις. Ὁ ἐν στ. 22 ἀναφερόμενος Μάσσωνας εἶναι ὁ κατὰ τὴν
 δίκην τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Πλαπούτα ὑποστηρίξας τὴν κατηγορίαν
 Ἐπίτροπος τῆς ἐπικρατείας (Εἰσαγγελεὺς) παρὰ τῷ ἐν Ναυπλίῳ δικαστη-
 ρίῳ Ἐδουάρδος Μάσσων.

Παραλλαγαί. 4 κλέφτας—λεβέντας 5. 9. Κολιόνυμφη.

73

ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΓΕΡΟ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

4 Φεβρουαρίου 1843

(Θ. Γενν. Κολοκοτρώνη, Περί στρατιωτικῆς ἀνατροφῆς. σ. 64).

- Ἐνα πουλάκι ἐξέβγαينه μέσ' ἀπὸ τὴν Ἀθήνα.
 Νύχτα καὶ μέρα περπατεῖ, πετάει μέρα νύχτα·
 Ὡς τὴν Κόρινθο γευμάτισε καὶ 'ς τ' Ἄργος δειλινίζει,
 καὶ μέσα 'ς τὴν Τρομπολιτσά, 'ς τὴ μέση τῆς πλατείας,
 5 τὰ γράμματα ἐδιάβαζαν κ' οἱ ἡμερίδες λένε·
 Κολοκοτρώνης πέθανε 'ς τὸ γάμο τοῦ Κολίνου.
 Τὸ βράδυ ἐτρωγόπινε 'ς τοῦ βασιλιᾶ τὸν μπάλιο.
 Τὸ θάνατό του γνώρισε, ποῦ θελε ν' ἀποθάνη,
 καὶ τοῦ Γενναίου μίλησε, καὶ τοῦ Κολίνου λέγει·
 10 «Ποῦ εἶσαι, Γενναῖε στρατηγέ, Κολίνο σπουδασμένε!
 Ἐλᾶτε, πάρτε τὴν εὐχή, μὲ τριγυρίζει ὁ Χάρος.
 —Σώπα, πατέρα, μὴν τὸ λές, μὴ λές πῶς θὰ πεθάνης,
 κ' ἔχουμ' ὀχθροὺς καὶ χαίρονται καὶ φίλους καὶ λυπᾶνται.
 —Ἐλᾶτε, πάρτε τὴν εὐχή, καὶ νὰ εἰσθε μονοιασμένοι.
 15 Φιλῆστε καὶ τάγγονιά μου, ποῦ νὰ ἔχουν τὴν εὐχή μου!»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟΜΟΣ Α'.

Διήγησις συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς σελ. 1

ΤΟΜΟΣ Β'.

Διήγησις συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς » 1
Ῥητὰ τοῦ Γέρο Κολοκοτρώνη » 87
Τραγούδια τῶν Κολοκοτρωναίων » 107
